

Obsah

Seznam zkratk.....	4
ÚVOD	6
I. CÍL DISERTAČNÍ PRÁCE.....	8
II. PRACOVNÍ HYPOTÉZY	9
III. METODIKA PRÁCE	11
IV. LITERÁRNÍ PŘEHLED.....	15
1 Nezaměstnanost z pohledu ekonomických teorií.....	15
1. 1 Klasické pojetí nezaměstnanosti.....	15
1. 2 Přínos marxistické teorie	19
1. 3 Nezaměstnanost v pojetí neoklasické teorie.....	22
1. 3. 1 Marginalistické pojetí.....	22
1. 3. 2 Teorie mezní produktivity	23
1. 3. 3 Teorie mezní produktivity jako teorie rozdělování	23
1. 3. 4 Piguova teorie nezaměstnanosti	24
1. 4 Teorie růstu.....	26
1. 4. 1 Keynesova „Obecná teorie zaměstnanosti“	26
1. 4. 2 Libertarianismus	27
1. 4. 3 Předpoklady zaměstnanosti v modelech ekonomického růstu	30
1. 4. 4 Produkční funkce.....	30
1. 4. 5 Neoklasické teorie růstu	31
1. 4. 5. 1 Neokeynesiánství.....	32
1. 4. 5. 2 Přínos postkeynesovské ekonomie	37
1. 5 Zpracování problému nezaměstnanosti v neoliberalní škole.....	39
1. 5. 1 Rakouští liberalisté	39
1. 5. 2 Inovace Josepha A. Schumpetera	40
1. 5. 3 Nezaměstnanost z pohledu monetaristické teorie.....	41
1. 5. 4 Nová klasická makroekonomie, škola racionálních očekávání	45
2 Současné teoretické pohledy na nezaměstnanost.....	46
3 Přístupy k nezaměstnanosti z pohledu českých teoretiků.....	48
V. EMPIRICKÁ ČÁST.....	51
1 Charakteristika kraje.....	51
1. 1 Základní charakteristika kraje	51
1. 2 Osídlení, obyvatelstvo, bydlení	54
1. 2. 1 Osídlení.....	54
1. 2. 2 Demografický vývoj.....	56
1. 2. 3 Věková a vzdělanostní struktura.....	57
1. 2. 4 Bydlení	58
1. 3 Trh práce.....	60
1. 4 Ekonomická základna.....	60
1. 4. 1 Základní charakteristika a odvětvová struktura.....	60
1. 4. 2 Ekonomické subjekty	64
1. 4. 3 Zemědělství a lesnictví	65
1. 4. 3. 1 Zemědělství	65
1. 4. 3. 2 Lesnictví	67
1. 4. 4 Průmysl.....	67
1. 4. 5 Služby	68
1. 4. 5. 1 Školství.....	68
1. 4. 5. 2 Sociální péče.....	69

1. 4. 5. 3 Zdravotnictví	69
1. 4. 5. 4 Kultura	70
1. 4. 5. 5 Sport	70
1. 4. 6 Cestovní ruch.....	70
1. 4. 6. 1 Podmínky pro rozvoj cestovního ruchu.....	70
1. 4. 6. 2 Návštěvnost kraje	71
1. 4. 7 Infrastruktura	72
1. 4. 7. 1 Doprava	72
1. 4. 7. 2 Technická infrastruktura.....	75
1. 5 Životní prostředí	76
1. 5. 1 Ochrana přírody a kvalita životního prostředí.....	76
1. 5. 2 Ochrana přírody a krajiny.....	76
1. 5. 3 Znečišťování životního prostředí.....	77
1. 6 Shrnutí	78
2 Analýza nezaměstnanosti Ústeckého kraje	79
2. 1 Trh práce.....	79
2. 1. 1 Vývoj na trhu práce v ČR.....	79
2. 1. 2 Stručné porovnání míry nezaměstnanosti s ostatními zeměmi EU	84
2. 1. 3 Trh práce v Ústeckém kraji	86
2. 1. 3. 1 Historické souvislosti vzniku současného stavu na trhu práce v Ústeckém kraji	86
2. 2 Analýza trhu práce v Ústeckém kraji	89
2. 2. 1 Zaměstnanost v Ústeckém kraji.....	89
2. 2. 2 Volná pracovní místa.....	94
2. 2. 3 Nezaměstnanost v Ústeckém kraji.....	97
2. 2. 3. 1 Ohrožené mikroregiony v jednotlivých okresech.....	99
2. 2. 4 Struktura uchazečů o práci	102
2. 2. 4. 1 Věková struktura uchazečů o zaměstnání.....	103
2. 2. 4. 2 Vzdělanostní struktura uchazečů o zaměstnání.....	104
2. 2. 4. 3 Struktura uchazečů dle vybraných skupin	106
2. 2. 4. 3. 1 Absolventi škol a mladiství	106
2. 2. 4. 3. 2 Nezaměstnanost žen	107
2. 2. 4. 3. 3 Uchazeči o zaměstnání se ZPS	109
2. 2. 4. 3. 4 Uchazeči o zaměstnání podle délky evidence na úřadech práce	110
2. 2. 4. 3. 5 Cizinci na trhu práce.....	111
2. 2. 4. 4 Souhrnné hodnocení situace na trhu práce podle okresů.....	112
2. 3 Účinnost nástrojů politiky zaměstnanosti.....	113
3 SWOT analýzy jednotlivých priorit Ústeckého kraje.....	119
4 Faktory ovlivňující zakládání malých a středních podniků v Ústeckém kraji.....	124
4. 1 Cíl průzkumu	125
4. 2 Hypotézy.....	126
4. 3 Charakteristika průzkumu	126
4. 4 Výsledky dotazníkového šetření v Ústeckém kraji	127
4. 4. 1 Zhodnocení výsledků dotazníkového šetření	148
4. 4. 2 Konfrontace hypotéz.....	149
5 Průmyslové zóny v Ústeckém kraji.....	152
5. 1 Průmyslová politika	152
5. 2 Regionální rozměr průmyslové politiky	153
5. 3 Význam průmyslových zón.....	154
5. 4 Historie průmyslových zón v ČR	155
5. 5 Stručná charakteristika průmyslových zón.....	155

5. 6 Strategie regenerace brownfields.....	159
5. 7 Budování průmyslových zón v Ústeckém kraji.....	160
5. 7. 1 Zpracování databáze průmyslových zón	160
5. 7. 1. 1 Cíl terénního šetření	160
5. 7. 1. 2 Hypotézy.....	161
5. 7. 1. 3 Charakteristika terénního šetření	162
5. 7. 1. 4 Výsledky šetření	162
5. 8 Databáze průmyslových zón typu brownfields	167
5. 9 Programy a pobídky napomáhající rozvoji průmyslových zón.....	168
5. 9. 1 Investiční pobídky	168
5. 9. 2 Programy Ministerstva průmyslu a obchodu ČR	169
5. 9. 3 Programy Ministerstva pro místní rozvoj.....	172
5. 9. 4 Programy Krajského úřadu města Ústí nad Labem.....	172
5. 9. 5 Program magistrátu města Ústí nad Labem.....	173
6 Diskuse.....	174
ZÁVĚR.....	197
POUŽITÁ LITERATURA	202
Seznam obrázků.....	211
Seznam tabulek.....	212
Seznam grafů	215
Seznam příloh	216

Seznam zkratek

a. s.	- akciová společnost
abs.	- absolutní (ě)
APZ	- aktivní politika zaměstnanosti
CV	- Chomutov
ČEZ	- České energetické závody
ČOI	- Česká obchodní inspekce
ČR	- Česká republika
ČSÚ	- Český statistický úřad
ČVUT	- České vysoké učení technické
DC	- Děčín
EECONET	- Evropská ekologická síť
EU	- Evropská unie
FSE UJEP	- Fakulta sociálně ekonomická, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně
FÚ	- Finanční úřad
HDP	- hrubý domácí produkt
CHKO	- Chráněná krajinná oblast
ILO	- Mezinárodní úřad práce
ISPA	- Předvstupní strukturální fond
JZD	- Jednotná zemědělská družstva
KHES	- Krajská hygienicko-epidemiologická stanice
KZAM	- klasifikace zaměstnanosti
LN	- Louny
LT	- Litoměřice
MD	- mateřská dovolená
MMR ČR	- Ministerstvo místního rozvoje ČR
MO	- Most
MPO ČR	- Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR
MPSV ČR	- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR
NH	- Národní hospodářství
NP	- Národní park
NUTS II, III	- regionální operační program
OECD	- Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OKEČ	- odvětvová klasifikace ekonomické činnosti
OSVČ	- osoba samostatně výdělečně činná
PHARE	- Předstrukturální fond
PLCL	- Průmyslové a logistické centrum Lovosice
PPZ	- pasivní politika zaměstnanosti
PRUK	- Program rozvoje Ústeckého kraje
PZ	- průmyslová zóna
RVHP	- Rada vzájemné hospodářské pomoci
s. r. o.	- společnost s ručením omezeným
SAPARD	- Předstrukturální fond
SFŽP	- Státní fond životního prostředí
SLDB	- sčítání lidu, domů a bytů
SOP	- Společný operační program
SOŠ	- střední odborná škola
SOU	- střední odborné učiliště
SPZ	- státní politika zaměstnanosti

SRN	- Spolková republika Německo
SÚPM	- společensky účelná pracovní místa
SWOT	- z anglického Strengths - Weaknesses - Opportunities - Threats
THP	- technicko-hospodářský pracovník
TP	- Teplice
ÚK	- Ústecký kraj
UL	- Ústí nad Labem
ÚP	- Úřad práce
ÚSES	- Územní systém ekologické stability
VOŠ	- vyšší odborná škola
VŠPS	- výběrové šetření pracovních sil
VÚPSV ČR	- Výzkumný ústav práce a sociálních věcí ČR
ZPS	- ztížená pracovní schopnost
ZŠ	- základní škola
ŽÚ	- Živnostenský úřad

ÚVOD

Nezaměstnanost představuje pro současnou společnost ústřední sociálně ekonomický problém. Česká společnost se musí po téměř padesáti letech vyrovnávat s jevem, který se stal noční můrou ekonomů a politiků vyspělých průmyslových zemí. Není to tak dávno, co byla Česká republika dávána za vzor transformujících se ekonomik bývalého východního bloku. V této souvislosti se hovořilo o tzv. ekonomickém zázraku vzhledem k nízké nezaměstnanosti. Uplatňovaná neoliberální politika byla u nás i v zahraničí obdivována a uznávána, i když s určitými obavami.

Ty se začaly naplňovat v roce 1997. Došlo k poklesu výkonnosti ekonomiky a celková ekonomická situace se začala nepříznivě vyvíjet. Ještě v témže roce byla vláda nucena přijmout tzv. *balíčky restriktivních opatření* z důvodu nepříznivé hospodářské situace, zejména pak hrozivého schodku běžné platební bilance. Následovala krize uvnitř vládní koalice, úřednická vláda a předčasné volby.

Ekonomika ČR v roce 1997 stagnovala a v následujících dvou letech došlo k poklesu HDP. Privatizace nebyla zdaleka ukončena a v mnoha podnicích se ani nepovedla. Nepříznivý hospodářský vývoj se musel zákonitě projevit také v růstu nezaměstnanosti. Ta se od roku 1996 do konce roku 2000 zvýšila téměř o 6 procentních bodů. Skončila tak legenda o českém ekonomickém zázraku. Ke konci roku 2003 se míra nezaměstnanosti u nás, tak jako v dalších zemích bývalého východního bloku, dostala do úrovně dvojciferných čísel, (10,8 %).

Míra nezaměstnanosti zaznamenala rovněž výrazné rozdíly podle jednotlivých regionů. Na jedné straně některé okresy ČR vykazovaly míru nezaměstnanosti pohybující se pod průměrem ČR (například Praha), na druhé straně se míra nezaměstnanosti projevila výrazně nad průměrem ČR v regionech, v nichž v období plánovitého řízení ekonomiky dominovala tradiční odvětví primárního i sekundárního sektoru. Ta byla v minulosti stěžejními odvětvími pro růst národního hospodářství. Mezi tyto regiony patří zejména oblasti s těžbou uhlí a na ně navazující okresy.

Práce „**Analýza nezaměstnanosti a možnosti zvyšování zaměstnanosti ve vybraných okresech Ústeckého kraje**“ zaměřuje svoji pozornost na sféru nezaměstnanosti a soustřeďuje se na region nejvíce postižený nezaměstnaností ze všech krajů ČR. Jedná se zejména o okresy pánevní oblasti, jako jsou okresy Chomutov, Most, Teplice, Ústí nad Labem a Děčín, ale i přilehlý zemědělsko-průmyslový okres Louny. Situace je v kraji nadále kritická a vyžaduje řešení, která již nejsou schopny poskytnout tradiční nástroje Aktivní politiky zaměstnanosti. Práce vychází z přesvědčení, že podmínkou zlepšení současného stavu v kraji jsou návrhy komplexních i některých dílčích řešení. Je to též podmínkou zachování moderní a otevřené společnosti.

Diskuse k předloženým otázkám je účelná už proto, že současný stav související s nevyužíváním výrobních faktorů je obecně chápán jako neuspokojivý a znepokojující. Neexistuje však všeobecně uznávaný shodný názor na vhodnost, účelnost resp. účinnost dalšího postupu. Diskutující odborníci, především z řad ekonomů, jsou si vědomi, že jejich názory nemohou opomíjet především *teorii růstu*, jejíž myšlenky, rozpracované několika dřívějšími generacemi, jsou potvrzované vývojem v hospodářsky nejúspěšnějších zemích světa. Prudce se měnící světové hospodářství však staví před lidstvo nové problémy žádající si nová řešení. V posledních letech se již podařilo závaznými mezinárodními dokumenty jednotně

pojmenovat cíl, k němuž mají nově navrhovaná řešení směřovat: označuje se nejčastěji jako *udržitelný rozvoj*.

Diskuse nad těmito problémy v ČR je pak významně ovlivňována snahou *přiblížit se Evropské unii* nebo *dosáhnout Evropské úrovně* (reálná konvergence). Jednotlivé problémy a možnosti jejich řešení je účelné analyzovat především z pohledu ekonomické teorie. Jedná se o naléhavé a aktuální otázky kladené naší společností. Jejich řešení je třeba nyní hledat v souvislostech trhu práce České republiky jako součásti trhu práce EU.

Předložená práce se snaží zmapovat výše uvedené problémy s přesvědčením, že správně formulovaná otázka má být prvním stupněm pro hledání uspokojivé odpovědi. Práce vznikala v období posledních pěti let a v dnešní rychle se měnící době je samozřejmé, že docházelo v rámci naší společnosti i v rámci tohoto díla k určitému posunu názorového těžiště. Pozornost je proto soustředěna na ty souvislosti, které mají poněkud širší, zejména evropský rámec a jejichž přínos se může příznivě odrazit na významu zpracovávané studie. Nelze se ale vyhnout především jednomu z témat, které je již možno bez nadsázky označit přívlastkem „věčný“, totiž vztahu trhu a státu, resp. úloze státu v dobře fungující ekonomice. Ještě počátkem devadesátých let se v politických projevech mnoha našich státních představitelů ozýval silně liberální duch hlásící se k myšlenkám svobodného trhu. Nicméně například sektor energetiky, významně zastoupený v pánevních oblastech regionu Severozápad, zůstává v rozhodující míře ve státní rukou a otevírá se velmi pomalu soukromému podnikání. Lze v tom spatřovat i jednu z příčin současného nepříznivého stavu na trhu práce v těchto regionech.

Práce však neomezuje pohled pouze na hospodářskou politiku, ani si nevšímá výhradně ekonomické teorie, ale zaměřuje svoji pozornost i na demografické, sociální a psychologické stránky života ekonomicky činných osob v našem regionu. V tomto smyslu pak může být tato práce, (která je výsledkem více než třicetiletého působení autorky ve sledovaném regionu a završením jejího univerzitního studia), zajímavá i pro širší okruh zájemců o řešenou problematiku.

Formální členění studie do jednotlivých kapitol odpovídá standardnímu postupu řešení. V empirické části je v první kapitole popsána charakteristika kraje. Analýza a současné otázky související s problematikou trhu práce a nezaměstnanosti se snaží interpretovat v globálních rozměrech, a to na úrovni republiky i kraje (druhá kapitola). Na základě vybraných ukazatelů je provedena srovnávací charakteristika Ústeckého kraje jako strukturálně postiženého regionu a charakteristiku Ústeckého kraje sleduje v historických souvislostech i v souvislostech SWOT analýzy, zdůrazňujíc jejich specifickou regionální podobu (třetí kapitola). Faktory ovlivňující malé a střední podnikání jsou popsány ve čtvrté kapitole, budování průmyslových zón typu greenfields a brownfields v páté kapitole. Výsledky a návrhy na řešení zjištěných problémů a nedostatků jsou promítnuty do diskuse (šestá kapitola).

Přes rozsáhlost vytčeného úkolu a možných obtíží při zpracování takto zvoleného cíle disertační práce je snahou nepřejímat nekriticky obvykle se vyskytující tvrzení nebo názory na řešení. Zvolený přístup usiluje o komplexní pohled na aktuální problematiku dnešních dnů, přičemž se snaží o multidisciplinární pojetí, odpovídající mimořádné členitosti zvoleného tématu.

I. CÍL DISERTAČNÍ PRÁCE

Cílem předložené práce je analyzovat základní problémy, které se vyskytují v souvislosti s vysokou mírou nezaměstnanosti vybraných regionů Ústeckého kraje, který byl v důsledku řady ekonomických, ale i sociálních problémů, (ať již zděděných po minulém režimu, tak vzniklých v průběhu dosavadního vývoje), zařazen do kategorie problémových a strukturálně postižených průmyslových regionů. Budou navrženy možnosti zvyšování zaměstnanosti ve vybraných okresech v rámci dosažení globálního cíle Národního rozvojového plánu ČR. Jedná se zejména o rozvoj založený na dosažení konkurenceschopnosti a na ekologizaci. V něm je třeba dosáhnout specifických cílů, na které je v současné době zaměřena pozornost celé společnosti, tj. vytvořit podmínky pro růst ekonomiky posilováním zejména vnitřních faktorů rozvoje, současně též zvyšováním kvalifikační úrovně a profesionální mobility pracovních sil. Současně je nutné sledovat dopady růstu ekonomiky na znevýhodněné skupiny obyvatel. Všechny navrhované kroky by pak měly směřovat k přiblížení se standardům EU v oblasti životního prostředí a přispívat všestranně k vyváženosti rozvoje Ústeckého regionu, a to v evropském kontextu. Vývoj hospodářské aktivity a zaměstnanosti v regionu bude ovšem záviset v první řadě na mobilizaci vnitřních činitelů rozvoje.

V tomto smyslu je patrné, že základní cíl práce, totiž posunout naše znalosti nejen ve smyslu pochopení současného stavu, nýbrž s ohledem na nutnost zohlednit též dynamiku probíhajících procesů a jejich budoucích trendů, vyžaduje analýzu problémů, jejichž rozbor představují některé dílčí cíle práce.

Jeden z hlavních cílů práce je v zachycení vývoje a ekonomických důsledků procesů pozorovatelných na trhu pracovních sil ve sledovaném regionu. Jejich poznání bude potřebné pro rozhodování jednotlivých řídicích subjektů při případné implementaci některých svých návrhů. Zdůraznění principu subsidiarity v EU naznačuje, že rozvoj v regionu a řešení nezaměstnanosti spočívá především v rukou zdejších občanů.

V souvislosti se vstupem ČR do EU a s ohledem na specifika Ústeckého kraje, ale i ve vztahu k významnému postavení regionu v rámci české ekonomiky, považují za nutné napomoci k zastavení stále rostoucí míry nezaměstnanosti a k postupnému obnovení konkurenceschopnosti kraje. Snížení míry nezaměstnanosti v Ústeckém kraji se jeví významným předpokladem pro dosažení cílů Národního rozvojového plánu.

II. PRACOVNÍ HYPOTÉZY

- H1 - Ústecký kraj má dostatečný (ekonomický a lidský) potenciál k řešení problémů nezaměstnanosti související se strukturálními změnami v Ústeckém kraji.**
- H2 - Analýza nezaměstnanosti v Ústeckém kraji ukazuje, že nástroje aktivní politiky zaměstnanosti nejsou dostatečně účinné, respektive jejich rozsah účinnosti nemá dostatečný dopad na zvyšování zaměstnanosti.**
- H3 - Zakládání malých a středních podniků pozitivně ovlivní vytváření nových pracovních míst, které povede ke zvýšení zaměstnanosti, což v konečném důsledku přispěje k rozvoji regionu a tím zvýšení jeho konkurenceschopnosti. Dílčí hypotézy byly stanoveny následovně:**
- DH3₁ - Typickým představitelem malého a středního podnikatele je muž ve věku 26 - 35 let se středoškolským vzděláním.**
  - DH3₂ - Pracovní činnost před zahájením podnikání je shodná se současným oborem podnikání a podnikatelé využívají vlastní odborné způsobilosti.**
  - DH3₃ - Existence podnikatelského vzoru má vliv na zahájení podnikání.**
  - DH3₄ - Provozní a investiční kapitál při zakládání firmy je získán z bankovního úvěru ve výši 0,5 mil. Kč.**
  - DH3₅ - Převažující právní formou je společnost s ručením omezeným zaměstnávající více jak 5 zaměstnanců.**
  - DH3₆ - Malí a střední podnikatelé získávají své pracovníky z evidence úřadů práce a hlavním kritériem přijetí nového zaměstnance je odborná kvalifikace.**
  - DH3₇ - Cílem založení firmy je zajištění hlavního příjmu.**
  - DH3₈ - Nezaměstnanost, případně hrozící nezaměstnanost, je jedním z hlavních důvodů k zahájení podnikatelské činnosti.**
  - DH3₉ - Hlavní překážkou při zakládání firmy je dosažitelnost finančních zdrojů.**
- H4 - Výstavba průmyslových zón a jejich obsazení zahraničními i tuzemskými investory napomáhá ke zvýšení zaměstnanosti tvorbou nových pracovních příležitostí v příslušném regionu Ústeckého kraje. Byly stanoveny dílčí hypotézy:**
- DH4₁ - Ve všech okresech Ústeckého kraje jsou budovány průmyslové zóny.**

- DH4₂ - Do průmyslových zón Ústeckého kraje vstupují převážně zahraniční firmy.**
- DH4₃ - Firmy vstupující do průmyslových zón vyrábějí produkci zpracovatelských odvětví.**
- DH4₄ - Plocha všech průmyslových zón v kraji je obsazena v průměru na 50 %.**
- DH4₅ - Plánovaný stav pracovníků je naplněn z 50 %.**
- DH4₆ - Největší počet udělených investičních pobídek získaly firmy v chomutovském okrese.**
- DH4₇ - Podle jednotlivých titulů byl udělen největší počet investičních pobídek v pořadí:**
- 1. na pracovní místa,**
  - 2. na rekvalifikace,**
  - 3. na daně,**
  - 4. na infrastrukturu,**
  - 5. na pozemky.**
- DH4₈ - Nejvyšší částku udělených investičních pobídek získala průmyslová zóna PLCL Lovosice.**

III. METODIKA PRÁCE

V disertační práci, mající charakter úvodní studie, bude využit celý komplex v ekonomii dostupných metod. Metodika předkládané práce odpovídá metodám vědeckovýzkumných prací v oblasti ekonomie; bude založena na využití teoretických poznatků ze studia odborné literatury a empirických faktů, na hledání a hodnocení vzájemných vztahů a souvislostí, které přispívají k objasnění řešené problematiky a odvození a formulování adekvátních závěrů z tohoto rozboru vyplývajících. Při formulaci obecných předpokladů a hypotéz bude využito metody abstrakce. K dosažení cíle a vysvětlení pojmového aparátu bude z metodologického hlediska vhodná metoda sběru a zpracování informací a jejich komparace, systémová a kvalitativní analýza.

Pro vysvětlení pojmového aparátu týkajícího se analýzy trhu práce a jeho vývoje budou prostudovány vědecké publikace, příspěvky z vědeckých konferencí, a další materiály definující trh práce a jeho makroekonomické problematiky (např. zaměstnanost, nezaměstnanost, míra nezaměstnanosti, kvalifikační a profesní struktura nezaměstnaných, věková struktura nezaměstnaných atd.), souvislosti trhu práce s hospodářskou aktivitou a rozsahem ekonomické činnosti.

Z mikroekonomického hlediska bude proveden sběr informací pro pochopení odvětvové a teritoriální struktury trhu práce v souvislosti s makroekonomickou problematikou. S vývojem makroekonomických souvislostí se vyvíjí odvětvová struktura od původní zemědělské, případně zemědělsko-průmyslové v průmyslovou a nakonec v ekonomiku služeb.

Trh práce z hlediska teritoriálního souvisí s charakterem sídel a s rozmístěním kapacit na území, s čímž pak souvisí ukazatel míra koncentrace obyvatel (počet obyvatel v sídlech do 2 tis. a nad 2 tis. obyvatel). Z podkladů pro územní plánování a územní projektové dokumentace bude nutno se seznámit s předpokládaným rozvojem aglomerací (očekává se např. rajonizace v oblasti Teplice – Ústí nad Labem).

Rozvoj ekonomické úrovně regionu závisí na kvalifikační úrovni obyvatelstva. Proto budou prostudovány podklady úřadů práce jednotlivých okresů i celého kraje se zaměřením na členění osob zaměstnaných a nezaměstnaných (jejich kvalifikační úroveň, vývoj kvalifikační struktury, věkovou skladbu, profesní skladbu, případně handicapované osoby na trhu práce) s meziročním srovnáním v tabulkové formě.

Obecně známá je nízká kvalifikační struktura obyvatelstva Ústeckého kraje, která vyplývá z historicky známých souvislostí (období mezi dvěma světovými válkami, po 2. světové válce odsun Němců, období budování socialismu – odchod *mozků* do zahraničí a jiných částí republiky z důvodů především politických, ekonomických, zdravotních a ekologických). V současné době dochází k odlivu kvalifikované pracovní síly především z důvodů ekonomických (dojíždění za prací s vyšším finančním ohodnocením – Praha, Drážďany). Proto budou prostudovány materiály související s touto charakteristikou. Především velmi nízké procento vysokoškolsky vzdělaných osob vede v současné době ke zřizování státních i soukromých vysokých škol (Ústí nad Labem se má stát centrem vzdělanosti, tzv. Athénami severu). Lze očekávat, že ke zvýšení zaměstnatelnosti osob v současné době nezaměstnaných však v nejbližší době řešení vysokého školství nepřispěje. Zde lze uvažovat spíše se zlepšením situace ve vzdělanostní struktuře pracovní síly v budoucím období.

Nejasná však zůstává i otázka odborného zaměření jednotlivých typů škol. Zde bude využito výsledků průzkumu podnikatelského prostředí zpracovaného FSE UJEP v Ústí nad Labem a Agenturou hospodářské soudržnosti a zaměstnanosti - Praha a výzkumu Výzkumného ústavu hnědého uhlí v Mostě týkajícího se Průzkumu podnikatelského prostředí v Ústeckém kraji.

V situační analýze získaných informací, která je věnována formám realizace politiky zaměstnanosti v ČR, je proveden výběr kritérií, jejich popis, následná analýza a vyhodnocení. (Vybraná kritéria by měla vymezit a posoudit největší problémy vybraných okresů Ústeckého kraje, které bude nutno v budoucnu řešit.) Pro zpracování těchto informací jsou využívány základní statistické metody, aritmetický průměr, regresní analýza, analýza časových řad a metoda komparace.

Informace o charakteristice Ústeckého kraje budou získány především studiem materiálů Krajského úřadu v Ústí nad Labem „Program rozvoje Ústeckého kraje“ a jeho aktualizace. Potřebná data budou čerpána z údajů Českého statistického úřadu. Jako určité vodítko bude sloužit zakázka Ministerstva práce a sociálních věcí zadaná Výzkumnému ústavu hnědého uhlí v Mostě, mapující celkovou charakteristiku strukturálně postiženého regionu, mezi které byl zařazen v souvislosti se vstupem ČR do EU i Ústecký kraj.

Po důkladné analýze nezaměstnanosti z dostupných dat, čerpaných z interních materiálů úřadů práce bude následně provedena SWOT analýza kraje. (Již dnes je patrné, že Ústecký kraj má celou řadu silných stránek a slabých stránek, příležitostí i ohrožení, které by bylo vhodné na jedné straně využít, na druhé straně aktivně řešit.) V další části, na základě srovnávací charakteristiky dle vybraných ukazatelů, bude uvedena analýza zdrojového potenciálu strukturálně postiženého regionu, zejména z hlediska vývoje nezaměstnanosti a zaměstnanosti pomocí tvůrčí metody SWOT analýzy pro vyjádření silných a slabých stránek trhu práce v Ústeckém kraji, jejich příležitostí a ohrožení. (Pro účely této práce pod pojem zdrojový potenciál je zařazen lidský potenciál.) Po provedené analýze metodou syntézy dat budou propojeny výsledky s východisky z provedených analýz, využita metoda dedukce, zobecnění pro porovnání závěrů a stanovených hypotéz.

Výsledky SWOT analýzy by měly potvrdit hypotézu, že v regionu je možno řešit vzniklé nedostatky na trhu práce, a tak postupně zvyšovat možnosti zaměstnanosti různými prostředky. Předpokládá se návrh takových opatření, která by mohla výrazněji přispět k celkovému snížení vysoké míry nezaměstnanosti a následně celkovému zvýšení nejen ekonomického potenciálu, ale v návaznosti na to i k rozvoji dalších oblastí společenského života, zejména oblasti sociální a kulturní, včetně zlepšení životního prostředí.

Zvolený, z velké části verbální popis, doplněný v odpovídající míře přehlednými grafy, obrázky, výpočty a tabulkami, je odpovídajícím nástrojem studie zaměřené, jak už bylo řečeno, na zkoumání procesů na rozvíjejícím se trhu práce ČR, který se postupně propojí s trhem práce EU. Použití vyjmenovaných teoretických nástrojů by mělo svým podílem přispět k rozšíření a prohloubení poznatkové základny zkoumané problematiky.

Strukturální krize v regionu daná historickým vývojem, dále původně poměrně velkým soustředěním vojsk a v rámci transformačního procesu krize způsobená i útlumem ekonomické činnosti (firmy fungující v rámci RVHP, firmy spojené s těžbou a zpracováním uhlí a neželezných kovů, zánik státních statků, které měly díky historickým okolnostem mimořádně velký význam, rozpad zemědělských družstev) odráží pokles ekonomické aktivity

ve všech odvětvích. Tak byla postupně vytvořena armáda nezaměstnaných a míra nezaměstnanosti je v kraji registrována jako jedna z nejvyšších v České republice. Proto vyvstává problém, jak řešit současnou situaci nezaměstnaných, u kterých není předpoklad dalšího vzdělávání. Dosavadní účinnost rekvalifikačních kurzů pořádaných v rámci aktivní politiky zaměstnanosti je účinná, avšak v žádném případě nezajišťuje razantní snížování nezaměstnanosti v regionu. Za zdařilé lze považovat rekvalifikační kurzy tzv. „šité na míru“ dle konkrétních objednávek firem, které však zabezpečují zvyšování kvalifikace (případně rekvalifikace) pouze v rozsahu své podnikatelské činnosti. Rovněž vytváření společensky účelných pracovních míst, využití nástroje „veřejně prospěšné práce“ a dalších nástrojů se z dlouhodobého hlediska jeví jako nedostatečně účinné. Bude proto nutné využít jiných nástrojů k řešení stávajícího stavu.

V Ústeckém kraji se zatím rozhodně neprojevila jako vhodný nástroj snižování vysoké míry nezaměstnanosti „podpora malého a středního podnikání“. Obyvatelé žijící v pánevních oblastech Ústeckého kraje nejsou novým ekonomickým a společenským podmínkám dostatečně přizpůsobeni, což je dáno především jejich výchovou a životním stylem v minulém režimu. Ve všeobecném povědomí zdejších obyvatel převládá názor, že pro podnikání nejsou vytvořeny potřebné podmínky ze strany státních orgánů, které následně zapříčiní nezáměr o podnikání. Navíc nízká kvalifikační úroveň pracovních sil v regionu související s historicky danými skutečnostmi nedává předpoklady pro zvýšení podnikavosti nezaměstnaných osob. Naopak v poslední době dochází k poklesu evidovaných osob samostatně výdělečně činných a k ukončování činnosti malých a středních podniků. Proto bude na území Ústeckého kraje uskutečněno dotazníkové šetření za účelem zjištění faktorů ovlivňujících rozvoj malého a středního podnikání.

Shromáždění primárních údajů bude realizováno prostřednictvím dotazování (řízených rozhovorů) s aplikací metody face to face. Zčásti se uplatní metoda pozorování. Konkrétní technikou sběru dat bude předem zpracovaný dotazník. K vyhodnocení získaných informací primárního charakteru bude využito matematicko statistických metod pro zpracování dat. Interpretace výsledků bude provedena s podporou grafického vyjádření. Budou aplikovány standardní softwarové programy MS Word, MS Excel a Statistica.

Při posuzování výsledků dotazníkového šetření bude uplatněna generalizace, konkretizace a komparace. Metoda indukce bude využita při vyhodnocení výzkumu a metoda dedukce při aplikaci nových myšlenek.

Lze se domnívat (a zahraniční zkušenosti tomu rovněž nasvědčují - viz např. Velká Británie), že revitalizace regionů postižených strukturální krizí nemůže být ponechána spontánním procesům, ale musí být podporována státem, regionální a místní samosprávou, nadnárodními institucemi EU.

Jednou z reálných možností je podpora tvorby nových pracovních míst. Jak vyplývá z Národního plánu zaměstnanosti, současný stav transformace české ekonomiky a společnosti vyžaduje novou koncepci politiky zaměstnanosti, provázanou s celkovou hospodářskou, regionální, sociální i vzdělávací politikou vlády, odpovídající změněným podmínkám trhu práce.

Aktivní politika zaměstnanosti své nástroje v podstatě vyčerpala, avšak lze předpokládat, že vysokou míru nezaměstnanosti v Ústeckém kraji bude možno řešit výstavbou průmyslových zón, které zabezpečují technické zázemí pro potenciální investory

zejména ze zahraničí. Vstup nových investorů do připravených průmyslových zón předpokládá vytváření nových pracovních míst, a tím zvýšení zaměstnanosti, zejména osob již evidovaných na úřadech práce. Vyvolaná nutnost vytváření doprovodných služeb pro nové investory podpoří malé a střední podnikání, čímž absorbuje další část z „armády“ nezaměstnaných.

Při obsazování průmyslových zón investory významnou roli sehrává vládní agentura pro podporu zahraničních investic CzechInvest, která jako příspěvková organizace ministerstva průmyslu a obchodu má za úkol posilovat konkurenceschopnost české ekonomiky, především podporou přílivu přímých zahraničních investic, a přispívat prostřednictvím svých služeb a rozvojových programů k rozvoji příchozích investorů, domácích firem i celkového podnikatelského prostředí. Za tím účelem bude provedeno zmapování lokalit v rámci celého Ústeckého kraje, které budou sloužit k vybudování nebo již plní funkci průmyslových zón. Vytvořená databáze průmyslových zón, jejich rozloha, včetně obsazené plochy a včetně jejich obsazení investory bude tvořit podklad pro databázi Krajského úřadu v Ústí nad Labem. V rámci vyhodnocení vlivu na zvyšování zaměstnanosti v regionu budou posouzena kritéria obsazení zón investory (zahraničními i tuzemskými) a naplňování cílových stavů pracovníků.

Zmapování a posouzení vhodnosti výstavby průmyslových zón bude vodítkem pro rozhodnutí o jejich podporách ze strany státu. CzechInvest jako Agentura pro podporu podnikání a investic v rámci zjednodušení komunikace mezi státem, podnikateli a Evropskou unií zastřešuje celou oblast podpory podnikání ve zpracovatelském průmyslu, a to jak z prostředků EU, tak ze státního rozpočtu. Využití průmyslových zón novými investory bude řešit situaci na trhu práce, zejména pak stávající stav osob dlouhodobě nezaměstnaných a neschopných dalších rekvalifikací.

Problematika budování průmyslových zón a s tím související příprava podmínek pro vstup nových zahraničních i tuzemských investorů je záležitost poměrně nová, pro kterou neexistuje souborná publikace, v níž by byla zpracována problematika budování průmyslových zón. Zvolená metodika předpokládá dlouhodobé studium, šetření, analyzování, komparaci a vyhodnocování získaných poznatků a dat. Předpokládá se, že výsledkem disertační práce bude návrh možností zvyšování zaměstnanosti v oblasti aktivní politiky zaměstnanosti, návrh zlepšení podmínek podnikání pro malé a střední podnikatele a zejména pak možností využívání lokalit typu brownfields a greenfields k podnikání zahraničních i tuzemských firem.

IV. LITERÁRNÍ PŘEHLED

Teoretická literatura zachycující problematiku nezaměstnanosti je mimořádně rozsáhlá, proto zde můžeme věnovat pozornost jen stěžejním teoretickým přístupům nebo dílům.

Jak uvádí Lafontaine a Müllerová (1999), podmínkou dosažení blahobytu, plné zaměstnanosti a stability je zajištění trvalého ekonomického růstu vytvořením silného státu a jednotného fungujícího trhu, při zajištění trvalé konkurenceschopnosti. To zahrnuje též vytvoření podmínek pro zajištění sociálních jistot občanů, kterých lze nejlépe docílit plnou zaměstnaností a ekologickým tržním hospodářstvím. Podle stejných autorů politika orientovaná na ekologicky zabezpečený růst může vyvést Evropu z mizérie masové nezaměstnanosti.

B. Gates (1999) předpokládá, že první desetiletí tohoto století bude plně zaměřeno na rozvoj informačních technologií, který předpokládá změny v kvalifikační struktuře pracovních sil, avšak na druhou stranu rozvoj nových technologií vytvoří nové obory s novými profesemi, a tedy i potřebu nových pracovních míst. Tím dojde k přesunu pracovních sil z tradičních oborů do nově vznikajících oborů především nově vznikajícího kvartérního sektoru. To předpokládá též celkový rozvoj vzdělávacího systému.

Tradiční cestou ke zvyšování zaměstnanosti je stimulace hospodářského růstu, což bývá obvykle považováno za základní nástroj pro snížení nezaměstnanosti. Nicméně podle Carla v. Weizsäckera nelze v současných podmínkách považovat urychlování hospodářského růstu za účinný nástroj zvyšování zaměstnanosti¹⁾. Nezaměstnanost se jeví v současných podmínkách především jako problém strukturální.

1 Nezaměstnanost z pohledu ekonomických teorií

Fenomén nezaměstnanosti není pouze pojmem současného ekonomického života, ale myšlení ekonomů zaměstnává již více než dvě stě let. Jeho významem se zabývala při bádání o společenských a ekonomických zákonitostech řada myšlenkových směrů. Pro přehlednost lze zde uvést nejvýznamnější ekonomické směry zabývající se podstatou a příčinami vzniku nezaměstnanosti. Patří sem především představitelé klasické a neoklasické školy, marxisté, keynesiánci, moderní neoklasikové, noví keynesiánci a monetaristé.

1.1 Klasické pojetí nezaměstnanosti

Klasická politická ekonomie představovala první myšlenkový systém, který lze považovat za ekonomickou vědu. Jejím filosofickým rámcem byla představa, že společnost a ekonomika jsou přirozeným řádem. Její politickou filosofií byl princip laissez-faire. Ústřední myšlenkou klasické ekonomie bylo tvrzení, že tržní mechanismus spontánně zabezpečuje rovnováhu i když vykazuje nezaměstnanost. Výjimku představoval Thomas R. Malthus /1798/, resp. jeho „populační zákon“ a později J. St. Mill (1875), který se zabýval problematikou sekulární hospodářské stagnace.

---

¹⁾ C. v. Weizsäcker: Asketická společnost. ...

Klasikové, kteří zkoumali ekonomickou roli velkých společenských tříd – kapitalistů, dělníků a pozemkových vlastníků, dospěli k přesvědčení, že rozdělování produktu mezi tyto třídy má zásadní význam pro ekonomický růst. Proto se zabývali teorií rozdělování, která vysvětlovala důchody tří hlavních společenských tříd – mzdy, zisky a pozemkové renty. Tyto důchody měly v klasické ekonomii obsah jednak přirozeně-ekonomický (mzda byla dána naturálně existenčním minimem) a jednak společensko-ekonomický, tj. byly závislé na společenských institucích (například na charakteru pozemkového vlastnictví).

Ve svém díle „Pojednání o podstatě a původu bohatství národů“ (1776) se A. Smith zabýval stěžejními tématy klasické politické ekonomie, a to především růstem národního bohatství, měřením národního bohatství a teorií hodnoty a rozdělování a proslavenou „neviditelnou uspořádávající rukou trhu“. Podstatou Smithovy teorie „neviditelné uspořádávající ruky trhu“ je přitažlivá myšlenka spontánní harmonie individuálního a společenského zájmu. Smyslem neviditelné ruky je úloha individuálního zájmu, který je onou silou, která vede každého člověka, aby dělal to, k čemu má nejlepší předpoklady, aby v soutěži s jinými nabízel co nejlepší a nejlevnější služby jiným a aby místo rozmařilého utrácení spořil, investoval, a tím množoval své bohatství.

Za hlavní zdroj růstu bohatství však Smith považoval dělbu práce, která hrála klíčovou roli – od ní ekonomický růst začínal. Za zdroj národního bohatství A. Smith považoval výrobu zboží. Dopustil se však omylu, když rozlišoval produktivní práci, která vytváří zboží (a je zdrojem růstu) a neproduktivní práci, která „pouze“ poskytuje služby a která bohatství nevytváří.

Principy tržního mechanismu vylučovaly možnost vzniku nerovnováhy mezi nabídkou výrobků a služeb a společenskou poptávkou. Tento princip vyjádřil později Smithův následovník J. B. Say tzv. „zákonem trhu“.

Smith rovněž dospěl k závěru, že kapitalismus má přirozené meze, které viděl v předpokládaném postupném úbytku lukrativních investičních příležitostí. Byl však přesvědčen, že se jedná o poměrně vzdálenou budoucnost.

Smith dal silný impuls pro rozvoj klasické ekonomie. Především se jedná o Smithovu dynamickou metodu uvažování, jeho důraz na ekonomický růst, na růst produktivity práce a akumulaci kapitálu. „Bohatství národů“ nám stále připomíná, že hlavním zdrojem pokroku lidské civilizace je růst individuálního bohatství, z něhož mají nakonec prospěch všechny společenské skupiny, všichni jednotlivci. Smithův společenský optimismus ovšem kontrastoval se sociální skutečností v tehdejší Anglii, která se vyznačovala bídou průmyslového dělnictva a přelidněním.

Optimistický pohled A. Smithe byl později vystřídán „chmurnou vědou“ Thomase R. Malthuse, významnou osobností klasického ekonomického myšlení, který analyzoval průmyslovou revoluci v Anglii se všemi jejími důsledky. Ta přinesla růst průmyslového dělnictva ve městech a celkový populační růst. Podle Malthusovy populační teorie existuje přirozená tendence k populačnímu růstu, která vyvolává rychlejší růst populace, než jak rychle mohou růst zdroje lidské obživy. Zatímco populace má tendenci se zvětšovat geometrickou řadou, zdroje obživy mohou růst nanejvýš aritmetickou řadou. Populační růst je omezován nemocemi a hladomory. Později však Malthus dospěl k závěru, že může působit morální sebekontrola (moral restraint), která vede lidi k odkládání sňatků a zplození dětí až na dobu, kdy budou schopni se uživit. Z populační teorie vyvodil chápání mzdy jakožto

existenčního minima a zformuloval tím tzv. „železný zákon mzdový“. Výše mzdy je dána existujícím mzdovým fondem a existujícím počtem dělníků. Protože populace roste rychleji než mzdový fond, mzda klesá na úroveň existenčního minima. Populační teorie naznačovala, že se lidé nedokáží vymanit ze své chudoby, protože jsou v „zajetí“ populačního zákona.

Podle Malthuse hospodářský růst nemůže odstranit chudobu mas, protože jeho plody se posléze rozmělní mezi větší počet lidí. Populační teorie také naznačovala, že chudoba není důsledkem společenských poměrů a institucí, nýbrž je důsledkem působení přírodního zákona. Chudobu a nezaměstnanost tedy nelze odstranit lepšími zákony nebo politikou, ale jedině morálním omezením.

Malthus nepostřehl, že technický pokrok spojený s industrializací nejen zvyšuje produktivitu, ale snižuje zároveň ceny životních potřeb, což umožňuje vzestup reálné spotřeby průmyslového dělnictva a dává podněty k růstu výroby a zaměstnanosti. Malthusovy názory později ocenil J. M. Keynes jako přínos k teorii formování agregátní poptávky a k teorii podspotřeby.

Jean Baptiste Say odmítl britskou klasickou teorii hodnoty, která vycházela z pracovní teorie hodnoty. Pokusil se nahradit pracovní teorii hodnoty subjektivní teorií užitku.

Say je nejznámější svou teorií trhů, kterou rozpracoval v práci „Traité d'économie politique“ (1803). Jeho přístup vychází z jednoduché představy, že směna mezi dvěma subjekty obsahuje akt nákupu a prodeje. V ekonomice s naturální směnou každý prodej předpokládá poptávku stejné hodnoty, takže nemůže existovat přebytečná poptávka nebo nabídka a žádná komodita nemůže být vyrobena, aniž by proti ní vystupoval odpovídající úmysl po její spotřebě. Tuto provázanost nabídky a poptávky Say rozšířil na obecnou teorii trhů (Sayův „zákon trhů“), podle kterého „suma koupí se rovná sumě prodejů“, a proto každá tržní nerovnováha je jen dočasná a „každá krize si najde východisko sama“. Say tak popřel, že by mohl nastat všeobecný přebytek výroby a opomněl omezující vliv tvorby úspor (tezaurace) na agregátní poptávku, a tím na zaměstnanost. Sayův zákon trhu vytvářel iluzi o zásadním souladu mezi souhrnem poptávek a nabídek na trzích, což bylo v rozporu se společenskou skutečností, charakterizovanou cyklickou nadvýrobou a cyklickou a strukturální nezaměstnaností.

Sayův zákon trhů, byl přijat a objasněn Davidem Ricardem a J. S. Millem. Sayův zákon je populárně interpretován rčením, že „nabídka si vytváří svoji poptávku“. Ceny zaručují, že hodnota vyprodukovaných statků se v globálu právě rovná hodnotě výdajů na komodity. Tato argumentace, zejména její aplikace na kapitálový trh, byla ostře kritizována Keynesem jako chyba, která prostupovala ekonomickou teorií i hospodářskou politikou od dob klasických ekonomů až do první třetiny 20. století²⁾.

Otázkou nezaměstnanosti se vážněji zabýval D. Ricardo v jeho „Zásadách politické ekonomie a zdanění“. V kapitole „O strojích“ autor připouští možnost nezaměstnanosti, vyvolané zaváděním strojů. Ale protože uvažoval v kontextu „mzdového fondu“ (nikoliv v kontextu „produkčních funkcí“), nehovořil o substituci práce kapitálem, nýbrž o změně kapitálové skladby, kde relativně klesá podíl oběžného kapitálu a roste podíl fixního kapitálu. Rozsah zaměstnanosti je totiž dán nikoli velikostí celkového kapitálu, ale pouze velikostí oběžného kapitálu – respektive mzdového fondu. Ricardo se v této kapitole zabýval účinkem

---

²⁾ Pearce D.W.a kol.: Macmillanův slovník moderní ekonomie. Praha 1992 .

zavádění strojů na velikost mzdového fondu a tím na zaměstnanost. Hlavní myšlenkou bylo, že zavádění strojů může zmenšit mzdový fond, čímž zmenší poptávku po práci. Pokud totiž kapitalista financuje nový stroj nikoli z běžného zisku, nýbrž odčerpáním kapitálu z mzdového fondu, může vzniknout nezaměstnanost. Kapitalista, který použil část svého kapitálu k nákupu stroje nahrazujícího práci dělníků, bude pak mít tuto část kapitálu vázanu ve strojích, a právě o ni se zmenší jeho mzdový fond k zaměstnávání práce. S tímto názorem lze souhlasit jen částečně, neboť zavádění strojů vede k vyšší produktivitě práce, k vyšší výrobě výrobků určených k prodeji, a tím k růstu zaměstnanosti. Více prodaných výrobků má v sobě zakalkulované mzdy dělníků a ostatních zaměstnanců firmy, což umožní na jedné straně stávající pracovníky lépe ohodnotit a na druhé straně vyprodukovaný zisk z každého prodaného výrobku použít jako zdroj rozšiřování výroby, tedy zaměstnávání dalších pracovníků. Ricardo se zde dotknul též otázky substituce práce kapitálem, což je jedna z hlavních příčin strukturální nezaměstnanosti.

V souvislosti s otázkou zaměstnanosti je vhodné zmínit J. S. Milla, který byl posledním představitelem klasické politické ekonomie a který se snažil spojit principy politické ekonomie s širšími otázkami humanity a pokroku. Domníval se, že ve „stacionárním stavu“ ekonomiky (k němuž kapitalismus směřuje) honba za ziskem přestane být hlavní silou pokroku a ve společnosti bude více prostoru pro solidaritu a sociální reformu. Kritika představy, že „kapitál zaměstnává práci“, jinak řečeno že jedinou zásluhou kapitálu ve výrobním procesu je to, že umožňuje zaměstnávat práci, vedla Milla k výroku, že „poptávka po zboží není poptávkou po práci“. Podle něho kapitalisté nemohou zaměstnávat více práce, než kolik činí jejich mzdový fond – kapitál, použitelný k výplatám mzdových záloh. Zvýší-li kapitalista vlastní spotřebu zboží, klesne mzdový fond a kapitalisté budou moci zaměstnávat méně dělníků. Velikost spotřeby kapitalisty a velikost mzdového fondu si tak podle Milla navzájem „konkurovaly“. Vyšší spotřeba kapitalisty znamenala nižší mzdový fond a ten zase znamenal nižší zaměstnanost. Mill nepostřehl klíčovou roli spotřeby při vytváření poptávky (výdajový multiplikační efekt), a tím i zaměstnanosti.

Mill ve své době ještě neuměl pracovat s pojmy přirozená míra nezaměstnanosti nebo plná zaměstnanost. V této době byla nabídka práce velmi elastická, protože existovala velká „skrytá nezaměstnanost“. Růst poptávky po práci „vtahoval“ do pracovního procesu nejprve muže, pak ženy a postupně stále mladší ročníky dětí. V delším časového horizontu si klasikové představovali, že růst poptávky po práci vede (prostřednictvím zvýšení mzdy nad existenční minimum) k růstu dělnické populace. Proto se Mill domníval, že zaměstnanost je funkcí akumulace kapitálu – mzdového fondu.

Mill v zásadě akceptoval Ricardovu teorii, podle které byly mzdy dány existenčním minimem a míra zisku byla odvozena od míry výnosu z kapitálu investovaného do nejhorší ještě obdělávané půdy. Přesto se ale již nedíval na zisk jako na pouhý přebytek (jako Ricardo), nýbrž jako na náklad, resp. odměnu za práci kapitalisty.

Pokud šlo o růst mezd, Mill jej chápal jako výslednici dvou sil: populačního růstu, který zvětšoval nabídku práce, a akumulace kapitálu. V dané chvíli je tedy výše mzdy determinována velikostí mzdového fondu a počtem dělníků, takže je dána podílem mzdového fondu na dělníka. Při daném mzdovém fondu je zvýšení mezd nemožné. Kdyby si odbory vynutily zvýšení mezd v některém odvětví, musely by nutně klesnout mzdy v jiných odvětvích, protože společenský mzdový fond je dán. Kdyby si odbory vynutily zvýšení mezd ve všech odvětvích, musela by klesnout zaměstnanost, protože by daný mzdový fond nestačil

zaměstnat dosavadní počet dělníků. Ten, kdo vycházel z koncepce mzdového fondu, nemohl dojít k jiným závěrům než k těmto.

Mill však později tuto teorii opustil. Dospěl k závěru, že zvýšení mezd je možné při daném mzdovém fondu – pokud dojde ke snížení spotřeby kapitalistů. Zvýší-li se mzdy na úkor zisků, kapitalisté nemusí nutně snížit mzdový fond (pokud je silná konkurence, ani to neudělají), nýbrž mohou snížit svoji spotřebu. Pak jsou odbory schopny prosadit zvýšení mezd, aniž by to vedlo k poklesu zaměstnanosti. Millův postoj k odborům tedy nebyl odmítavý. Mill vycházel z názoru (kterou objevíme už u Smithe), že kapitalisté mají na trhu práce větší vyjednávací sílu než dělníci, protože je jich poměrně málo, a mohou snáze uzavírat tiché dohody, kterými mezi sebou omezují konkurenci při najímání dělníků. Jestliže se dělníci sdružují v odborech, aby svou „vyjednávací sílu“ na trhu práce zvětšili, vzniká tím lepší rovnováha a oslabuje to tendenci k přílišnému poklesu mezd.

Celé Millovo dílo bylo poznamenáno úsilím spojit ekonomické učení svých předchůdců se změnami společenských institucí, které by eliminovaly alespoň ty nejhorší sociální důsledky kapitalismu. Avšak Mill, podobně jako Malthus, hodnotil jakékoli sociální opatření v kontextu populačního zákona a nebylo žádoucí, pokud by mělo urychlovat růst populace.

1.2 Přínos marxistické teorie

Marxistický stát se sice zhroutil, je však nutno připustit, jak uvádí Blaugh (1985), že „...jeho myšlenky se staly součástí názorového klimatu, v němž všichni uvažujeme, ať již jsme marxisté či nikoli...“. Přesto myšlenkový vliv marxismu rychle klesá. Základní Marxovo paradigma o historické nutnosti přechodu společnosti ke komunismu je vesměs považováno za nereálné.

Ústředním momentem Marxovy politické ekonomie byla teorie vykořisťování námezdní práce. To podle něho bylo pouhým logickým a nevyhnutelným důsledkem soukromého vlastnictví výrobních prostředků. Soukromé vlastnictví rozděluje společnost na třídy – třídu vlastníků (výrobních prostředků) a třídu nevládníků. Třída vlastníků nutí třídu nevládníků, aby na ni pracovala, čímž ji vykořisťuje.

Na rozdíl od otrokářství a feudalismu, kde bylo zřejmé, že otroci a nevolníci byli nesvobodní a byli přinuceni násilím pracovat pro otrokáře nebo feudála, v kapitalismu jsou dělníci svobodní a kapitalisté je najímají na základě svobodné a dobrovolné smlouvy. Marx však ukázal, že tato svoboda je pouhou fikcí. Dělníkova svoboda je jen v tom, že si může svobodně vybrat kapitalistu, pro kterého chce pracovat. Ale nějakého kapitalistu si vybrat musí. Nemá žádnou svobodnou volbu, zda být, či nebýt dělníkem. Musí vstoupit do námezdního poměru jednoduše proto, že nemá žádné nástroje, žádnou půdu – nevládní nic kromě holých rukou, schopných pracovat. S tímto názorem lze souhlasit jen do té míry, že člověk bez výrobních prostředků je nucen se nechat zaměstnat.

V současné době lidský potenciál má ovšem daleko širší možnosti než v minulosti. Například založit firmu je dnes často snazší než najít zaměstnání. To je důsledek růstu kvalifikace. Důležitou roli hraje terciarizace ekonomiky, která rozšiřuje možnosti pro samozaměstnávání. Kromě toho rostoucí počet lidí využívá institucí státu všeobecného

blahobytu (welfarestate) k životu na vrub sociálních podpor, pokud reálné mzdy nevytvářejí dostatečný stimul k práci (tzv. „dobrovolná nezaměstnanost“).

Z hlediska vývoje Marx popsal námezdní práci a její vykořisťování jako důsledek dlouhotrvajícího historického procesu, který autor nazval původní akumulací kapitálu. Procesu, v němž se bohatství akumulovalo v rukou malé skupiny velkých a úspěšných zakladatelů manufaktur, obchodníků a farmářů, z nichž vzešla buržoazie (třída kapitalistů). Zároveň s tím byly masy malých rolníků postupně připravovány o půdu a drobní řemeslníci, kteří nevydrželi konkurenci manufaktur, byli připraveni o poslední šance změnit své postavení. Kapitalismus předpokládá vznik třídy námezdních pracovních sil závislých na kapitálu a kapitalistech.

Podle Marxe je vykořisťování námezdní práce organickou a neoddelitelnou součástí kapitalistického systému. Nelze ho odstranit ani tím, že se dělníci budou sdružovat do odborů, které budou chránit jejich zájmy na trhu práce. Sepětí teorie nadhodnoty a vykořisťování u Marxe vychází z Ricardovy pracovní teorie hodnoty. Proto bývá Marx označován za pozdního ricardiána.

Marx odmítal Malthusovu populační teorii, jelikož byl přesvědčen, že komunismus vyřeší jak otázku přelidnění, tak otázku relativního nedostatku pracovních příležitostí a jejího vlivu na nezaměstnanost a na existenci masové chudoby.

Rozdíl v pojetí mzdy mezi Marxem a Ricardem spočíval v odlišném chápání mechanismu, který udržoval mzdu na existenčním minimu. Marx využíval pojem „rezervní armáda nezaměstnaných“, která je „rezervoárem“, z něhož kapitalisté čerpají a který je neustále doplňován, a to nejen novou populací mladých dělníků, nýbrž také zbídačelými rolníky a řemeslníky, kteří prohráli svůj nerovný boj v konkurenci s velkými kapitalisty. Je rovněž doplňován dělníky, kteří jsou permanentně vytlačováni z výroby zaváděním strojů (tzv. „růst organického složení kapitálu“). Byla to tato rezervní armáda, která udržovala mzdu na existenčním minimu, tím, jak si nezaměstnaní dělníci zoufale konkurují při hledání zaměstnání (Holman, 1999).

Pokud Marx vysvětloval, proč kapitalisté nezaměstnají všechny dělníky a nevyčerpají zcela tento „rezervoár práce“, odmítal statický pohled na trh práce (fluktuace tržní rovnováhy), neboť se díval na trh práce dynamickým pohledem³⁾. Domníval se, že nabídka pracovních sil roste rychleji než poptávka po práci, protože síly na straně nabídky práce (růst populace, zbídačování malovýrobců a nahrazování dělníků stroji) jsou silnější než síly na straně poptávky (akumulace kapitálu). Růst nezaměstnanosti považoval K. Marx za přirozený důsledek technického pokroku a vytlačování živé práce stroji. Je pravdou, že v době, kdy Marx psal svůj Kapitál (polovina 19. století), takovou situaci realita v Evropě odrážela. Rezervní armádu nezaměstnaných lze však vysvětlit i jiným způsobem (např. J. M. Keynes).

Pro úplnost je vhodné na tomto místě uvést pojetí nezaměstnanosti z pohledu pokračovatelů Marxe, t.j. marxistů. Na rozdíl od liberalistické klasické a neoklasické ekonomie, které chápou tržní ekonomiku jako stabilní a samoregulující se mechanismus, marxisté ji chápou jako nestabilní a inkonzistentní v důsledku jejich vnitřních rozporů. Podle nich je nezaměstnanost spjata s kapitalismem, který je vnitřně neschopný vyhnout se

---

³⁾ Marx, K.: Kapitál, I. díl, s. 293 - 294

opakujícím se krizím, a proto i periodické masové nezaměstnanosti. Pro marxistickou ekonomii není problém nezaměstnanosti v rámci kapitalismu zásadně řešitelný již proto, že plní nezanedbatelné funkce při udržování kapitalistického systému hospodářství. Zejména vytváří rezervu pracovních sil jako zálohu pro měnící se potřeby kapitálu. Podle Marxe nezaměstnaní, čili „relativní přebytek obyvatelstva tvoří průmyslovou rezervní armádu, která je pozadím zákona poptávky a nabídky práce“⁴⁾ (Marx, 1954, s. 673). Tato rezervní armáda umožňuje, aby tempo akumulace bylo nezávislé na přirozeném přírůstku obyvatelstva a je též rezervou pro náhlé pohyby kapitálu v odvětvové struktuře. Existence této rezervy pracovních sil reguluje pohyb mezd v souladu s potřebami kapitálu (udržuje cenu pracovní síly v hranicích rentability kapitálových vkladů) a ztěžuje organizovaný postup pracovních sil proti kapitálu.

Konkrétní stav nezaměstnanosti je výsledkem absolutního poklesu poptávky po práci. Ten je dán tím, že centralizace kapitálu urychluje zároveň převraty v technickém složení kapitálu (rozmnožení jeho konstantní části „c“ na úkor části variabilní „v“, neboli na úkor živé práce), a tak relativně zmenšuje poptávku po práci. Podle Marxe ale i „starý kapitál dospívá časem k okamžiku, kdy se od hlavy k patě obnovuje a obrozuje ve zdokonalené technické podobě, v níž stačí menší masa práce k tomu, aby uvedla do pohybu větší masu strojů a surovin“⁵⁾. Ze zaměstnání jsou přímo vytlačovány osoby nahrazené novými stroji, ale nepřímou i osoby, které by byly jinak při rozšiřování podniků na staré technické základně trhem práce absorbovány. Takto vytlačení pracovníci jsou k dispozici novým kapitálům, přičemž mechanismus kapitalistické výroby se stará o to, aby absolutní zvýšení kapitálu nebylo provázeno příslušným zvětšením celkové poptávky po práci. Podle Marxe tak „zvyšuje-li akumulace kapitálu na jedné straně poptávku po práci, zvyšuje na druhé straně nabídku dělníků jejich uvolňováním, zatímco tlak nezaměstnaných dělníků nutí současně zaměstnávané dávat více práce, a tak činí nabídku práce do jisté míry nezávislou na nabídce dělníků“⁶⁾. Proto roste průmyslová rezervní armáda s růstem sil bohatství. Nezaměstnanost je chápána jako důsledek nerovnováhy mezi reprodukcí pracovních sil a zákonitostmi akumulace kapitálu. Odstranit ji proto lze jen zrušením soukromého vlastnictví výrobních prostředků.

Nutno opět podotknout, že současný strukturální trend přesouvá pracovní síly do služeb, kde produktivita práce roste pomaleji, pokud vůbec roste (např. v odvětvích péče o člověka). Ve vyspělých zemích s vysokým podílem služeb je míra nezaměstnanosti nižší (USA) než v zemích s převažující průmyslovou zaměstnaností. Kromě toho, jestliže se nachází reálný produkt na úrovni potenciálního produktu, pak se míra nezaměstnanosti rovněž nachází na své přirozené úrovni a pracovní trh je v rovnováze.

Vedle nezaměstnanosti strukturálního či technologického typu se marxisté soustředí na problematiku nezaměstnanosti spojené s krizemi z nadvýroby. Ty jsou označovány za cyklické, jako důsledek cyklického průběhu akumulace a reprodukce základních prostředků, a jsou tak považovány za vlastní mechanismu fungování kapitalistického hospodářství. Cyklický průběh procesu akumulace a reprodukce základních prostředků vytváří předpoklady pro střídavé přitahování a odpuzování pracovníků, což předpokládá existenci zmíněné rezervní průmyslové armády. V tomto případě je nezaměstnanost vyvolávána krizovými poklesy výroby v celé ekonomice nebo nerovnoměrným průběhem cyklu v jednotlivých odvětvích.

---

⁴⁾ Marx, K.: Kapitál, I. díl, 1954, s. 673

⁵⁾ Marx, K.: Kapitál, I. díl, 1954, s. 662

⁶⁾ Marx, K.: Kapitál, I. díl, 1954, s. 674

Růst kapitálové akumulace vede nevyhnutelně k snižování míry zisku, a tím dříve nebo později k dosažení krizového bodu, kdy rychlost (tempo) růstu investic ochabuje, a vede tak k nedostatečné agregátní poptávce (vzniká relativní nadvýroba). To vede k neschopnosti části firem realizovat svoji produkci a k recesi, která se podle historických okolností může, či nemusí rozvinout do krize, resp. deprese. Oživení výroby spojoval Marx s masovou obnovou fixního kapitálu po krizi.

Marxovou zásluhou bylo zaměření teorie zaměstnanosti na systémové otázky. Tento přístup je i v současnosti aktuální vzhledem k pozorovanému systémovému selhání kapitalismu při zabezpečování plné zaměstnanosti v podmínkách dlouhodobého zvolnění růstu.

1.3 Nezaměstnanost v pojetí neoklasické teorie

1.3.1 Marginalistické pojetí

Zatímco klasikové kladli důraz na nabídkovou stranu, a tudíž na teorii nákladů, marginalistická revoluce zaměřila pozornost ekonomů na poptávkovou stranu trhu. V teorii mezní užitečnosti vznikly základy pro vybudování nového ekonomického paradigmatu pro analyzování vztahů ekonomických veličin. Nová teorie hodnoty i nová teorie rozdělování vytvořily základy pro nové cesty ekonomického poznání.

Spotřebitel se stal v novém paradigmatu nositelem suverénních rozhodování a jeho preference pak byly vnímány jako primární hybná síla tržního systému. Neoklasická ekonomie neopustila důsledný liberalismus s důrazem na předpoklad dokonalosti fungování trhu. Rozhodování spotřebitelů a firem zkoumala prostřednictvím principu ekvivalence mezních veličin a dala tak prostor subjektivním preferencím.

Neoklasická ekonomie pojímá náklady jakožto reálné náklady – resp. nepříjemnosti, strasti hospodařících subjektů. Práce představuje pro marginalisty subjektivní újmu. Je to negativní užitečnost (disutility), kterou člověk pocítuje, když pracuje. Podle třetího Gossenova zákona pak budeme zvyšovat nabídku práce tak dlouho, dokud se mezní újma z práce nerovná mezní užitečnosti mzdy. Protože jsou pro rozhodování člověka rozhodující mezní veličiny, je mezní újma z práce definována jakožto dodatečná újma, kterou člověk pocítuje při vynakládání dodatečné jednotky (hodiny) práce. Při rozhodování, kolik práce má člověk na trhu práce nabízet, pak porovnává mezní újmu z práce s mezní užitečností mzdy.

Podle zakladatele matematické školy, St. Jevonse, (Teorie politické ekonomie, 1871) je křivka mezního užítka mzdy funkcí klesající mezní užitečnosti reálné mzdové sazby – tedy toho koše zboží, které si člověk může koupit za hodinovou mzdovou sazbu. Vzhledem k zákonu klesající mezní užitečnosti je křivka klesající. Křivka mezní poptávky po práci je funkcí mezní újmy z práce: Jevonsova teorie mzdy ale není úplná, protože vedle analýzy nabídky práce postrádá stranu poptávky po ní. Poptávkovou stranu později popsala teorie mezní produktivity.

1. 3. 2 Teorie mezní produktivity

Poptávku po práci popsal A. Marshall teorií mezní produktivity práce (Zásady ekonomie, 1890). Teorie mezní produktivity vychází z produkční funkce, konkrétně z mezního produktu práce. Je to dodatečný produkt, který firma získá, zaměstná-li jednoho dodatečného pracovníka. Pokud tento dodatečný produkt na trhu prodá, získá příjem z mezního produktu práce:

$$MPR_L = MP_L \cdot p_i,$$

kde MP_i je mezní produkt práce a p_i jeho cena, a to za předpokladu dokonalé konkurence na trhu zboží. V případě nedokonalé konkurence bychom násobili mezní produkt práce pouze mezním příjmem firmy. Příjem z mezního produktu tak vyjadřuje dodatečný příjem, který firma získá, zaměstná-li jednoho dodatečného pracovníka:

$$MRP_L = \text{přírůstek TR} / \text{přírůstek L}.$$

Vývoj příjmu z mezního produktu práce, neboli tzv. mezní produktivity práce, determinuje zákon klesajících výnosů, tzn. že přírůstky produktu s každou další dodatečnou jednotkou práce klesají. Při rostoucí zaměstnanosti se totiž snižuje vybavenost práce fixním faktorem – kapitálem (při neměnných technických znalostech). Je tedy funkcí klesající, negativně skloněnou. Protože poptávka po práci závisí také na ceně statku, který tato práce vyrábí, jde o poptávku odvozenou od spotřebitelské poptávky po statcích. Závislost poptávky po práci na spotřebitelské poptávce po zboží touto prací vyráběném znamená, že tržní (odvětvová) poptávka nemůže být pouhým horizontálním součtem poptávek jednotlivých firem v odvětví. Pokud by se snížila cena práce a všechny firmy v odvětví by najaly více práce, bude to znamenat růst produkce odvětví. Zvýšení nabídky zboží bude snižovat jeho cenu, což způsobí pokles mezní produktivity práce. Tržní (odvětvová) poptávka po práci bude klesat rychleji (bude strmější) než mezní produktivita práce.

1. 3. 3 Teorie mezní produktivity jako teorie rozdělování

J. Clark ve druhé etapě marginalistické revoluce interpretoval teorii mezní produktivity jakožto teorii rozdělování (J. Clark: Rozdělování bohatství, 1899). Vysvětluje nejprve chování firmy při najímání práce: Kolik práce firma zaměstná při dané nájemní ceně práce?

Příjem z mezního produktu práce bude firma porovnávat s náklady na faktor práce – MFC_L . Náklady představují nájemní cenu práce. Tou je na dokonalé konkurenčním trhu práce pro všechny najímané jednotky práce mzdová sazba. Pokud tedy bude mezní produktivita práce vyšší než mzdová sazba, pak firma příslušnou jednotku práce najme. Bude totiž najímat tak dlouho, dokud se příjem z mezního produktu práce vyrovná se mzdovou sazbou: $MRP_L = w(MFC_L)$. Odvození křivky poptávky po práci spočívá v nalezení rovnovážné výše zaměstnanosti pro jednotlivé mzdové sazby. Příjem z mezního produktu práce je maximální částka, kterou je firma ochotna za příslušnou jednotku práce zaplatit.

Produkt se ale vyrábí kooperací a kombinací jednotlivých výrobních faktorů. Podle Clarkovy teorie jsou výrobní faktory odměňovány podle svých mezních produktů: všichni zaměstnaní pracovníci dostanou mzdu ve výši dodatečného produktu posledního

zaměstnaného pracovníka. Každý vlastník výrobního faktoru dostane právě takový podíl na produktu, který jeho výrobní faktor vytvořil. Přitom k vyplácení hodnoty mezních produktů vlastníkům výrobních faktorů nutí podnikatele tržní konkurence.

Clarkova teorie rozdělování odvozuje své základní postuláty z produkční funkce. Pokud by se mzdy zvýšily nad úroveň mezního produktu práce, nutně by to firmy vedlo ke snížení zaměstnanosti práce. Zaměstnanost by klesala tak dlouho, dokud by se hodnota mezního produktu práce nedostala na úroveň vyšší mzdy. Kdyby firmy najímaly méně práce, snižoval by se produkt a v dlouhém období by firmy substituovaly práci kapitálem. Z této formulace Clarkovy teorie plyne, že zvýšení mezd nutně vede k nezaměstnanosti.

Teorie mezní produktivity je statickou analýzou, která nepočítá mj. se změnou technických znalostí, s akumulací kapitálu, ani s populačními změnami, které by znamenaly změnu, tj. fakticky posun produkční funkce. Uvažuje pouze o možnosti vzájemné substituce výrobních faktorů (což reprezentuje pohyb po téže produkční funkci nahoru).

Silnou stránkou Clarkovy teorie je interpretace poptávky po práci (resp. po výrobních faktorech obecně) na základě mezní produktivity, velmi málo pozornosti však věnuje nabídce práce. Předpokládá totiž, že nabídka práce je daná. Znamená to, že fixní nabízené množství práce nereaguje na změny mzdové sazby, což se nezdá být dostatečně realistické ani v krátkém období (Brožová, 2003). Clark se však domníval, že tento předpoklad je pro krátké období akceptovatelný, a uvažoval o změně nabídky práce jen v souvislostech s populačními změnami či migrací.

1. 3. 4 Piguova teorie nezaměstnanosti

Neoklasická teorie zaměstnanosti se opírá o dvě základní výchozí teze:

1. Mzda se rovná příjmu z mezního produktu práce.
2. Při tržním rozdělování práce a produktu je zaměstnáno takové množství práce, při němž se příjem z mezního produktu práce rovná mezní újmě z práce.

Ten, kdo práci nabízí, nepůjde se mzdovými požadavky pod úroveň mezní újmy z práce, která tak představuje dolní hranici mzdy. Rovnováha na trhu práce pak nastává v bodě, kde se tyto hranice rovnají, tedy kde se mezní újma z práce právě rovná příjmu z mezního produktu práce. Ustanovuje se rovnovážní zaměstnanost a rovnovážná mzdová sazba.

V neoklasickém systému jde o reálnou mzdovou sazbu. Neoklasikové (jako ostatně i klasikové) akceptovali Sayův zákon trhů: každá nabídka si vytvoří na agregátní úrovni adekvátní (stejně velkou) poptávku. Všechny nákladové položky výroby jsou zároveň něčí důchody. Hodnota vyrobeného zboží musí kvantitativně odpovídat hodnotě vynaložených nákladů. Ty zároveň představují důchody těch, kteří výrobcům pronajali (či prodali) výrobní faktory. Tento zákon garantoval rovnováhu agregátní poptávky a agregátní nabídky při plném využívání zdrojů. Reálná mzda pak odpovídá plné zaměstnanosti, tedy maximální zaměstnanosti, která je slučitelná s danou reálnou mzdou.

Neoklasická teorie fungování trhu nevyklučuje frikční nezaměstnanost: V důsledku prodlení při vyhledání a přechodu na nové, výhodnější pracovní místo existuje vždy určité

množství nepoužívaných zdrojů. Kromě toho může dojít k tomu, že pracovník nechce nebo nemůže přistoupit na mzdu odpovídající mezní produktivitě. To může být důsledkem zákonů či sociálních zvyklostí, kolektivních smluv či subjektivního přesvědčení. Jinými slovy, neoklasické fungování trhu připouští možnost existence frikční a dobrovolné nezaměstnanosti. Při existenci dobrovolné nezaměstnanosti se jedná o tzv. plnou zaměstnanost.

Pokud platí neoklasické postuláty, nemůže dojít k žádné jiné nezaměstnanosti, neboť reálné mzdy se pružně pohybují a vyčišťují pracovní trhy od převisů nabídky práce či poptávky po ní. Přírozeně se má zato, že nabídka práce je citlivá na reálné mzdové sazby.

Rovnováha na trhu práce (E) se ustanovuje při té mzdové sazbě, při které se poptávka po práci rovná nabídce práce. Znamená to, že firmy poptávají právě takové množství práce, které jsou pracovníci ochotni nabízet. Všechny firmy najdou pracovníky, které chtějí najmout, a všichni pracovníci, kteří nabízejí práci, najdou pracovní místo. Pokud by tržní mzda byla vyšší než rovnovážná (w_1), pak by nabízené množství bylo vyšší než poptávané. Převis nabídky (přebytek práce) se nemůže na takovém trhu udržet dlouho, bude mít totiž tendenci stlačovat mzdu dolů, až na úroveň mzdy rovnovážné. Pokud by tržní mzda byla nižší než rovnovážná (w_2), pak by nabízené množství práce bylo nižší než poptávané. Převis poptávky a nedostatek práce bude tlačit na růst mzdové sazby, dokud nedosáhne opět rovnovážné úrovně.

Neoklasická ekonomie předpokládá dokonalou konkurenci a dokonale pružnou reálnou mzdovou sazbu, která v každém okamžiku na každém trhu práce vyrovnává eventuální nerovnováhy mezi poptávaným a nabízeným množstvím práce a nastoluje novou rovnováhu. A. Pigou píše ve své knize „Theory of Unemployment“ (1933): „Při naprosto volné konkurenci mezi dělníky a při naprosté pohyblivosti práce...bude vždy působit silná tendence vytvořit takový vztah mezi mzdovými sazbami a poptávkou, aby byl každý zaměstnán. Ve stabilních podmínkách budou proto všichni skutečně zaměstnáni.“⁷⁾ Dále se dovídáme, že „...nezaměstnanost, která se vyskytuje v kterékoli době, je vyvolávána jedine skutečností, že podmínky poptávky se neustále mění a že „třecí odpor“ (frictional resistance) zabraňuje tomu, aby přiměřené mzdové úpravy byly provedeny bezprostředně“⁸⁾. Nezaměstnanost je tedy především důsledkem mzdové politiky, která se včas nepřizpůsobuje změnám reálné poptávky po práci. Z dlouhodobého hlediska to znamená, že nezaměstnanost odstraní přizpůsobení reálných mzdových sazeb úrovni poptávky po práci.

Nedobrovolná nezaměstnanost na takto fungujících trzích tedy nemůže vzniknout. Výjimkou jsou situace, když „někdo“ nebo „něco“ brání poklesu mezd. Tedy jde o případy strnulých mezd směrem dolů. Tyto strulé mzdy pak mohou být jedinou příčinou nedobrovolné nezaměstnanosti. V dlouhodobém procesu však mzdy tuto strnulost překonávají a jejich pokles vyčistí trhy práce. Pokles cenové hladiny v depresi (který je rychlejší než pokles nominálních mezd) zvyšuje reálnou hodnotu peněz, které domácnosti drží, a vyšší reálné bohatství stimuluje spotřební výdaje, zvyšuje poptávku, a tím zaměstnanost (Brožová, 2003).

---

⁷⁾ citované dílo, s. 252

⁸⁾ citované dílo, s. 252

1. 4 Teorie růstu

1. 4. 1 Keynesova „Obecná teorie zaměstnanosti“

Zrod keynesiánského proudu v ekonomické teorii je spojen se světovou krizí v letech 1929 – 1933, po které se začala hledat alternativa pro dokonalejší využívání ekonomických zdrojů při plné zaměstnanosti. Zkušenosti z „velké krize“ uplatnil J. M. Keynes ve své knize „Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz“, publikované v roce 1936. Ta začíná útokem na klasickou liberální a neoliberální ekonomii, která vysvětluje celou nezaměstnanost jako frikční (krátkodobé změny v typu poptávky po práci) či dobrovolnou. Byla zde zpochybněna schopnost samoregulace trhu, resp. účinnost „všemocné neviditelné ruky trhu“.

Keynes rozlišuje čtyři druhy nezaměstnanosti – dočasná-frikční, sezónní, cyklická a strukturální. Pro něho je výchozím bodem na trhu práce existence stálé nedobrovolné nezaměstnanosti. Na rozdíl od názorů liberalistů nejde, podle Keynese, v případě nezaměstnanosti ani o vyhýbání se práci vůbec, ani o neochotu pracovat za nepříznivých (mzdových, ale i jiných) podmínek. V Keynesově pojetí existují především dvě rozhodující příčiny masové a přetrvávající nezaměstnanosti. Jsou to technologický pokrok, vytlačující živou práci, a chronický deficit agregátní poptávky (nedostatečná kupní síla obyvatelstva a pokles sklonu k investicím). V širším pojetí je agregátní poptávka obvykle dána výdaji domácností na osobní spotřebu, veřejnými výdaji na zboží a služby, soukromými investicemi a převahou exportu nad importem. Chronický nedostatek agregátní poptávky vede k omezování investic a následně k malé zaměstnanosti, což dále snižuje poptávku. V ekonomice je stále přítomna nucená nezaměstnanost jako důsledek nízké efektivní poptávky. V souvislostech keynesismu dochází k preferenci zásahů státu do ekonomiky, především prostřednictvím státního rozpočtu jako nástroje vytváření dodatečné efektivní poptávky. Je dávana přednost programům veřejných prací a zakázek financovaných ze státního rozpočtu, vyplňujících mezeru soukromých investic. Tradiční nástroje peněžní a úvěrové politiky, jako základní nástroje podněcování investic, byly opuštěny ve prospěch deficitního financování veřejných výdajů (Pešek, 1999).

Jestliže nízký sklon ke spotřebě a nízký sklon k investicím vytvářejí nedostatečně velkou agregátní poptávku, bude rovněž aktuální úroveň zaměstnanosti zůstat pozadu za nabídkou pracovní síly. V situaci, kdy existuje nedostatečná poptávka po práci, nemohou někteří pracovníci najít zaměstnání ani za nízké mzdy. Národní ekonomiky totiž mohou dosahovat rovnováhy i na nižší úrovni než při „plné zaměstnanosti“. Podle Keynese jde o absurdní iracionalitu spočívající v existenci masové nezaměstnanosti a nevyužívání existujících výrobních kapacit. V tomto smyslu se také hovoří o *keynesiánské nezaměstnanosti*, vyplývající z toho, že souhrnná poptávka není dostatečně velká, aby zajistila plnou zaměstnanost. Přitom snižování zaměstnanosti a pokles mezd, které jsou důsledkem poklesu poptávky po práci, souhrnnou poptávku dále snižují (působí jako negativní multiplikátor), jelikož klesá kupní síla obyvatelstva, a tím opět i souhrnná poptávka.

Hlavní problém ovšem viděl Keynes v technologické nezaměstnanosti. Technologický pokrok je v jeho očích tak rapidní, že ekonomika nestačí vytvářet nové možnosti pro využití uvolněné pracovní síly. Umožňuje dosáhnout enormní produktivity práce pouze s částí pracovních sil a krýt tedy poptávku po zboží i při neúplné zaměstnanosti. Hovoří se o technologické nezaměstnanosti, způsobené nástupem strojů a zařízení, které prudce zvyšují produktivitu práce a šetří použití živé práce. Tento problém lze modelovat za pomoci ekonomických produkčních funkcí (M. Kalecki).

Celkově se Keynes kloní k názoru, že nezaměstnanost neplyne z podstaty kapitalismu, tím méně demokracie, ale je spíše technickým problémem souvisejícím s absencí regulace agregované úrovně spotřeby, úspor a investic. (Nezaměstnanost se jeví jako důsledek nedostatečné efektivní poptávky a nízkého sklonu k investicím.)

S nedostatkem investic, jenž je důsledkem nedostatečné inovace či cykličnosti inovací (inovační cykly), spojuje nezaměstnanost i Josef Schumpeter (cyklická nezaměstnanost).

Oba základní ideální typy nezaměstnanosti (nezaměstnanost spojená s nedostatečnou spotřebou a nezaměstnanost spojovaná s technickým pokrokem) nejsou totiž, podle Keynese, regulovatelné pouhým tržním mechanismem. Ten nedává záruku, že přirozená míra nezaměstnanosti bude ekvivaletní nezaměstnanosti dobrovolné, a proto Keynes vyžaduje státní intervenci do ekonomiky. Tato myšlenka pochopitelně stojí v protikladu k liberalistickému přesvědčení, že ekonomika může být řízena jen „neviditelnou rukou trhu“ (zákonem poptávky a nabídky) a že úkolem státu není ekonomiku řídit, ale pouze zabezpečovat volnou soutěž, a tak umožnit silám trhu, aby se plně prosadily (tzv. minimalistický stát).

Podle Keynese může vláda řídit poptávku, a tedy i celou ekonomiku, prostřednictvím podpory ochoty investovat a podpory sklonu ke spotřebě, především formou veřejných výdajů. Růst výdajů je tedy chápán jako jedna z cest zvyšování poptávky. Příčinou vysoké nezaměstnanosti je z tohoto pohledu, chybná peněžní a fiskální politika státu, spojená s krácením veřejných výdajů v době recese. Proti námitkám, že vysoké státní výdaje vedou jen k inflaci, se Keynes bránil tím, že zásahy, které by při plném využívání kapacit vedly k inflaci, přinášejí v období deprese nárůst produkce zboží a služeb, odpovídající nárůstu kupní síly. Nárůst veřejných výdajů má přitom větší dosah, než je jen jeho prvotní iniciační impuls, neboť zde působí multiplikační efekt. I když se při uplatňování této politiky nelze vyhnout určitému inflačnímu tlaku, je inflace chápána jako menší zlo, než přetrvávající masová nezaměstnanost. Proto ani sociální stát není chápán jako faktor ovlivňující zaměstnanost negativně, ale naopak jako faktor ovlivňující ji pozitivně. Sociální stát svými dávkami (a v posledním období stále výrazněji i jako zdroj mzdy) totiž umožňuje udržet koupěschopnost obyvatelstva, a tak podporuje poptávku, která stimuluje růst počtu pracovních míst, a tedy i snižování nezaměstnanosti.

Akcent na úlohu státu při regulaci zaměstnanosti je u keynesiánců velmi silný. Beveridge (1944) ve své klasické zprávě „Plná zaměstnanost ve svobodné společnosti“ ve 40. letech minulého století konstatoval, že stát musí přijmout odpovědnost za zajištění dostatečné a poptávky po pracovních silách v míře, která je alespoň tak vysoká, jako počet osob hledajících práci. Tak byl formulován požadavek plné zaměstnanosti, který na dlouhá léta ovlivnil ekonomickou politiku většiny průmyslově vyspělých evropských zemí (Mareš, 2002).

1. 4. 2 Libertarianismus

Jestliže se Keynes a jeho následovníci soustředí na problém nedostatečné agregátní poptávky, existuje zřejmá odlišnost jejich názoru na úlohu mzdy od názoru liberalistické teorie. Liberalistická a neoklasická ekonomie se soustřeďuje na koncepci trhu a rovnováhy na trhu, zajišťované svobodnou soutěží, s cenami jako základním mechanismem přizpůsobování a vytváření této rovnováhy. Rovnováhy je dosahováno více méně automaticky tržním

mechanismem. Regulativní zásahy do tohoto procesu brání nastolení přirozené rovnováhy, dosahované jinak (metaforicky vyjadřováno) neviditelnou rukou trhu. Jelikož pracovní síla je v optice tohoto paradigmatu zbožím jako každé jiné zboží, je nezaměstnanost jen výsledkem působení tržního mechanismu a jako taková je do určité míry funkční. Je výrazem krátkodobé nerovnováhy mezi poptávkou a nabídkou práce, projevem krátkodobého, výjimečného narušení ekonomické rovnováhy, kterou tržní mechanismus opět odstraní po uplynutí určitého období přizpůsobování se poptávky a nabídky. Snížení nákladů produkce a růst mezní užitečnosti kapitálu totiž vede opět k dalším investicím, a tím i k nové poptávce po práci. Nezaměstnanost je vlastně způsobována nepružností nabídky na trhu práce (vůči měnící se poptávce po ní). Tato nepružnost je spojena s existencí potřeby měnit zaměstnání při současné malé informovanosti o volných místech, malé ochotě k mobilitě, a zejména vzhledem k malé ochotě akceptovat zhoršené (zejména mzdové) podmínky. Nezaměstnanost je hlavně výsledkem doby, kterou lidé potřebují k přizpůsobení se změnám poptávky na trhu. I v dobách rapidního ekonomického růstu existují firmy (ale i regiony, odvětví či národy) neschopné soutěže. Proto se může objevit nezaměstnanost a snížit se životní standard na tu dobu, než se etablovají nová odvětví nebo než se dělníci přesunou mezi odvětvími, regiony či zeměmi. V době stagnace, resp. za krize, je pochopitelně větší pravděpodobnost, že se část pracovní síly ukáže jako přebytečná a že se sníží její životní standard.

Nezaměstnanost tedy odráží dočasnou nerovnováhu mezi poptávkou a nabídkou práce na pracovním trhu. Určitá míra nezaměstnanosti je chápána jako neodstranitelné minimum. Podle liberalistické doktríny jde o jakousi přirozenou míru nezaměstnanosti, která je ekvivalentní nezaměstnanosti dobrovolné. Každý nezaměstnaný se musí rozhodnout, zda přijme či nepřijme zaměstnání za nabízenou mzdu. Zároveň je tato úroveň nezaměstnanosti ekvivalentní i frikční nezaměstnanosti, neboť jde z tohoto pohledu o osoby nacházející se přechodně mezi dvěma zaměstnáními. Přitom zvažují, zda přijmout nové zaměstnání - na základě vzájemného poměru nabízené mzdy a výše podpory v nezaměstnanosti. Kdo chce pracovat (a akceptovat podmínky zaměstnavatelů - tedy především mzdu, kterou mu zaměstnavatelé v daných podmínkách mohou poskytnout), má vždy možnost práci získat. Proto je zde tendence považovat nezaměstnanost (a to i cyklickou a strukturální) spíše za nezaměstnanost „dobrovolnou“, vyvolanou tím, že dělníci po ztrátě místa odmítají přijmout místa méně výhodná. Je výsledkem neochoty pracovat za podmínek, které jsou ještě přijatelné pro zaměstnavatele, ale které pracovní síla považuje již za nevyhovující, ať již jde o podmínky mzdové, či jiné. A to s kalkulací přínosu zaměstnání v porovnání s vynaloženým úsilím (např. vynahradí mi rozdíl mezi sociální podporou a mzdou náklady na dojíždění, ztrátu času, apod.?) (Mareš, 2000).

S tímto názorem lze za současných podmínek ovšem polemizovat. Při současném počtu nezaměstnaných a počtu volných pracovních míst ani není možné pokrýt potřeby zajištění pracovních míst. Argumentem proti by mohla být námitka, že každý nezaměstnaný má možnost sebezaměstnání. Musíme si však uvědomit, že ne každý nezaměstnaný má schopnost se o sebe v tomto směru postarat. Velmi markantně se tento fakt potvrzuje ve strukturálně postižených regionech, což bude dále rozvedeno podrobně.

Příčinou nezaměstnanosti se tak jeví v souvislostech liberalismu především nadměrné mzdové požadavky. Již v r. 1933 vyjádřil Pigou⁹⁾ myšlenku, že rozsah nezaměstnanosti závisí na úrovni reálné mzdy a na křivce poptávky po pracovní síle, a tak se mu jeví snížení reálných mezd jako jeden z účinných prostředků boje proti nezaměstnanosti. Za příčinu

---

⁹⁾ A. C. Pigou: Theory of Unemployment, London 1933

dnešní rekordní nezaměstnanosti v zemích EU se považuje vysoká cena práce (dokonce vyšší než v USA), daná součtem mezd a příspěvků na sociální stát. (Myšlenkou vysoké úrovně reálných mezd a nadměrných mzdových požadavků pracovní síly se ve svých pracích zabývají i velmi významní neokeynesiánští ekonomové, jako jsou Samuelson a Nordhaus v učebnici Ekonomie. Mikroekonomické vysvětlení změn v poptávce po práci změnami v úrovni mezd je jednostranné. Poptávka po práci se řídí mezní efektivitou investic a ta závisí na konjunkturální situaci. Konjunkturální výkyvy odrážejí investiční optimismus nebo naopak pesimismus, což ovlivňuje investice a zaměstnanost. Úroveň zaměstnanosti závisí primárně na rozsahu agregátní poptávky a na produktivitě (M. Kalecki). Při zvolnění růstu produktu klesá mezní efektivita investic, a tím investiční poptávka (J.M. Keynes). Nezaměstnanost tak souvisí s poklesem investic.

Analýzu dlouhodobé agregátní nabídky a determinaci potenciálního reálného produktu v dlouhém období lze ukázat na neoklasickém růstovém modelu, ačkoliv tento model není nejvhodnějším nástrojem rozvoje ekonomiky ve velmi dlouhém období. K takové analýze by bylo třeba vytvořit model, který by obsahoval jako klíčové determinanty také pravidla ekonomické hry, jako jsou zákony, vlastnická práva, formální a neformální normy obchodního jednání, zvyky, tradice, morální kodexy chování apod.

Pod pojmem ekonomický růst se nejobecněji rozumí růst potenciálního reálného důchodu v čase. Růst reálného důchodu v ekonomické teorii lze rozdělit do dvou kategorií:

1. Růst reálného důchodu jako odraz pouhého růstu množství výrobních faktorů.
2. Růst reálného důchodu ve vztahu k růstu množství výrobních faktorů, tedy růst souhrnné produktivity výrobních faktorů.

Podle prvního způsobu měření ekonomický růst je definován jako růst potenciálního reálného důchodu (Y) mezi jednotlivými časovými obdobími. Index přírůstku produktu lze vyjádřit :

$$G = (Y_1 - Y_0)/Y_0 \cdot 100 (\%),$$

což je procentní přírůstek reálného důchodu oproti základnímu období.

Ekonomický růst je spíše vyjadřován jako růst reálného důchodu na osobu (Y/L) neboli růst průměrné produktivity práce mezi jednotlivými časovými obdobími. Důvodem je to, že růst reálného důchodu na osobu je vhodným ukazatelem zvyšování ekonomické úrovně. Míru růstu důchodu na osobu (g) lze vyjádřit:

$$g = (Y_1/L_1) - (Y_0/L_0) / (Y_0/L_0) \cdot 100,$$

kde L představuje počet obyvatel nebo pracovní sílu (budeme předpokládat, že tempo růstu obyvatelstva je shodné s tempem růstu pracovní síly).

Z uvedeného je patrné, že teorie růstu rozkládá otázku, „jak dosáhnout rychlejšího růstu?“ do dvou podotázek:

1. Jak dosáhnout rychlejšího růstu prostřednictvím zvyšování množství výrobních faktorů?

2. Jak dosáhnout rychlejšího růstu prostřednictvím zvyšování produktivity výrobních faktorů?

1. 4. 3 Předpoklady zaměstnanosti v modelech ekonomického růstu

Ke zjednodušení následujícího výkladu je nutno přijmout několik předpokladů:

1. Cenová hladina je konstantní, tzn., že nominální důchod je totožný s reálným důchodem:

$$Y = Y_n = Y_r.$$

Ekonomika je dvousektorová, tzn. abstrahuje se od vlivu zahraničního obchodu a státních aktivit. Proto platí:

$$Y = C + S \text{ a } Y = C + I.$$

Ekonomika se nachází v makroekonomické rovnováze, když je reálný důchod nabízený (Y_s) roven reálnému důchodu poptávanému (Y_d) a objem investic (I) se rovná objemu úspor (S).

Míra nezaměstnanosti odpovídá přirozené míře nezaměstnanosti:

$$U = U_N.$$

1. 4. 4 Produkční funkce

Výroba zboží a služeb v daném období závisí od množství dostupných výrobních faktorů, jako je práce a kapitál a od produktivity těchto faktorů v tomto období. Odpověď na otázku „Jaké množství reálného důchodu může ekonomika v daném časovém okamžiku vyrábět?“ bývá obvykle zapisována pomocí neoklasické produkční funkce.

Neoklasická produkční funkce je vztah mezi výrobními vstupy a reálným důchodem. Jednoduchá produkční funkce naznačuje národohospodářské souvislosti mezi nezávisle proměnnými vstupem kapitálu (K) a práce (L), úrovní technologie neboli celkovou produktivitou faktorů (A) a závisle proměnnou reálného důchodu (Y). Takovou produkční funkci můžeme zapsat ve tvaru:

$$Y = A \cdot f(K,L).$$

Sama produkční funkce je složena ze dvou dalších funkcí. První je funkce nabídky práce (L), která se mění v čase a spolu s kapitálem (K) tvoří výrobní vstupy. Nabídku práce lze považovat za exogenní funkci, což znamená, že tempo růstu pracovní síly je růstových modelech považováno za danou veličinu, která není ovlivňována ekonomickými proměnnými.

Druhou funkcí je funkce nabídky kapitálu. Velikost kapitálové zásoby ekonomiky (K) je určována objemem investic ($I = dK$). Protože růstové modely analyzují ekonomiku v dlouhém období, předpokládají obecně, že výše investic je rovna výši úspor. Investice a úspory jsou v růstových modelech převážně endogenním faktorem, tedy veličinou, jejichž determinací se daný model zabývá.

Koeficient A vyjadřuje úroveň technologie a odráží vliv obtížně měřitelných faktorů, které můžeme shrnout do kategorie celková produktivita kapitálu a práce (zlepšení techniky, růst kvalifikace, efektivnější alokace zdrojů v ekonomice, úspory z rozsahu, organizace výroby, metody řízení apod.). Termín technologie má tedy poměrně široký význam (Frait; Zedníček).

Nejznámější produkční funkce neoklasického typu je Cobb-Douglasova produkční funkce sestavená matematikem Ch. W. Cobbem a ekonomem P. H. Douglasem, která vyjadřuje funkční závislost růstu národního produktu na růstu práce a na růstu kapitálu. Při respektování neoklasických předpokladů oba formulovali tuto funkci:

$$dY = A \cdot dK^{\text{alfa}} \cdot dL^{\text{beta}}$$

Podle C-D produkční funkce je objem reálného důchodu roven úrovni technologie A (vyjadřované jako index) násobené geometrickým váženým průměrem indexů kapitálu (dK) a práce (dL). Koeficienty „alfa“, resp. „beta“ jsou koeficienty elasticity změny reálného důchodu ve vztahu ke kapitálu, resp. práci. Tyto koeficienty leží v intervalu (0,1) a jsou odhadovány na základě statistických dat z minulosti.

Nejčastěji je používána C-D produkční funkce, ve které $\text{alfa} + \text{beta} = 1$, přičemž $\text{alfa} = \text{MPK} (dK/dY)$, $\text{beta} = \text{MPL} (dL/dY)$, kde MPK, resp. MPL je mezní produktivita kapitálu, resp. práce. Předpoklad, že $\text{alfa} + \text{beta} = 1$ znamená, že při současném zvýšení množství práce a kapitálu o 1 % vzroste reálný důchod rovněž o 1 % . Předpoklad $\text{alfa} + \text{beta} = 1$ znamená konstantní výnosy z rozsahu výroby, když $\text{alfa} + \text{beta}$ je větší než 1, dává rostoucí výnosy z rozsahu výroby, pokud je $\text{alfa} + \text{beta}$ menší než 1, vykazuje naopak klesající výnosy z rozsahu. Skutečnost, že substituce mezi prací a kapitálem představuje zde spolu se změnou produktu řídicí veličiny změny v poptávce po pracovní síle, staví C-D funkci do popředí zájmu teoretiků zaměstnanosti.

1. 4. 5 Neoklasické teorie růstu

Neoklasické teorie růstu vycházejí z neoklasické produkční funkce. Nejznámějším neoklasickým modelem je Solowův model. R. M. Solow ve své práci „Příspěvek k teorii ekonomického růstu“ (1956), která se stala základem neoklasické teorie růstu, vytvořil model ekonomického růstu na bázi agregátní produkční funkce¹⁰⁾. Tento model se dost podstatně lišil od keynesiánského Harrod-Domarova modelu růstu, který byl jednofaktorový (jediným růstovým faktorem byla akumulace kapitálu). V Solowově modelu probíhal růst jednak na základě substituce práce kapitálem a jednak na základě technického pokroku.

Solowovým přínosem bylo doplnění Cobb-Douglasovy produkční funkce o třetí růstový faktor – technický pokrok, který chápal jako autonomně probíhající v čase. Jeho technický pokrok je exponenciální funkcí času. Tím se dopracoval k modifikované verzi Cobb-Douglasovy produkční funkce:

$$Q(t) = Ae^{rt}L(t)^{\text{alfa}}K(t)^{\text{beta}},$$

kde faktor e^{rt} vyjadřuje vliv technického pokroku (r) v čase (t) na ekonomický růst.

---

¹⁰⁾ Za tento model, který se stal nejznámějším neoklasickým modelem, se Solow stal nositelem Nobelovy ceny za ekonomii.

Růst produktu na jednotku práce (output per head) Q/L závisí na zvětšování kapitálu na jednotku práce (capital per head) K/L . Působením technického pokroku je však růst produktu na jednotku práce značně větší.

Solow se pokusil odhadnout vliv jednotlivých faktorů na tempo růstu. Jeho teoretická koncepce vedla k závěru, že téměř čtyři pětiny růstu produktu na pracovníka jsou v USA výsledkem technického pokroku. Solow ovšem ve svých počátečních úvahách pracoval s nezpředmětněným technickým pokrokem, který není vázán na obnovování staršího zařízení novějším. Později rozvíjel hypotézu o zpředmětněném technickém pokroku ve strojích různých ročníků (tzv. vintage modely). Takto chápaný technický pokrok spočívá v tom, že starší výrobní zařízení je postupně nahrazováno novějším, dokonalejším zařízením. Při tomto pojetí technického pokroku je již podíl kapitálu na ekonomickém růstu podstatně vyšší.

Solowův růstový model bral v úvahu substituci práce a kapitálu, neboli změnu výrobních technik reagující na změny relativních cen práce a kapitálu. Tím je odstraněn možný nesoulad mezi Harrodovým přirozeným tempem a zaručeným tempem. Například v ekonomice, která by „trpěla“ nadměrným sklonem k úsporám v porovnání s růstem praceschopného obyvatelstva, by cena kapitálu relativně klesala a cena práce relativně rostla, což by motivovalo výrobce k používání kapitálově náročnějších výrobních technik¹¹⁾.

1. 4. 5. 1 Neokeynesiánství

Skutečnými tvůrci neoklasické syntézy se stali A. Hansen a F. Modigliani, protože se jim podařilo ukázat, že je možno Keynesovu nedobrovolnou nezaměstnanost vyvodit pomocí neoklasického modelu. K takovému výsledku se lze dopracovat, bude-li splněna alespoň jedna z následujících podmínek:

1. Mzdy jsou nepružné směrem dolů. Proto nemůže docházet k vyčišťování trhu práce, který je jinak modelován na základě typicky neoklasické teorie: nabídka práce je založena na vyrovnávání reálné mzdy a mezní újmy z práce a poptávka po práci je založena na vyrovnávání reálné mzdy a mezní produktivity práce. Pokud jsou však mzdy pružné, dostává se trh práce samočinně do rovnováhy, při níž nemůže nedobrovolná nezaměstnanost existovat.

2. Dostane-li se ekonomika do pasti na likviditu a existující úroková míra zároveň převyšuje úrokovou míru, která odpovídá plné zaměstnanosti. Past na likviditu pak brání dalšímu poklesu úrokové míry.

3. Investice jsou necitlivé na úrokovou míru. Tato situace může nastat v hluboké depresi, kdy očekávání podnikatelů jsou velmi pesimistická, takže očekávaná mezní efektivnost investic je velmi nízká (ne-li záporná). Pak ani snižování úrokové míry nemůže podnítit růst investic na úroveň potřebnou pro dosažení plné zaměstnanosti.

Není-li žádná z těchto podmínek splněna, bude se ekonomika chovat podle neoklasického modelu a dospěje k plné zaměstnanosti (bude-li existovat nezaměstnanost, bude pouze dobrovolná). V tomto pojetí se Keynesova teorie stává speciálním případem obecné neoklasické teorie, případem kdy na trzích existují uvedené nepružnosti. Přitom se mělo za to, že tyto nepružnosti (snad s výjimkou hluboké deprese, jako bylo ve 30. letech)

---

¹¹⁾ V důsledku toho by klesal koeficient požadované efektivnosti kapitálu v Harrodově vzorci zaručeného tempa a tím by klesalo zaručené tempo.

mají krátkodobý charakter, takže ekonomika, která se v krátkém období chová podle keynesiánského modelu, chová se v dlouhém období podle neoklasického modelu.

I sám Keynes měl jistou vinu na vzniku této pozdější interpretace. V „Obecné teorii zaměstnanosti“ se skutečně Keynes na několika místech zabývá problematikou nepružnosti mezd směrem dolů, rozvíjí úvahy o pasti na likviditu a z jeho výkladu vztahu investic a úrokové míry lze vyvodit, že v případě nízké citlivosti investic na úrokovou míru bude narušen neoklasický mechanismus vyrovnávající úspory a investice (i když existenci tohoto mechanismu v „Obecné teorii zaměstnanosti“ Keynes sám svým pojetím vztahu úspor a investic zcela popírá).

Tyto úvahy jsou však vytrženy z celkového kontextu „Obecné teorie“ a jsou interpretovány v metodologickém rámci neoklasické teorie všeobecné rovnováhy, která klade důraz na reálné veličiny, zatímco u Keynese hrají důležitou roli nominální veličiny. Neoklasická syntéza rovněž zcela zatlačila do pozadí důležitý metodologický faktor Keynesovy teorie – faktor nejistoty očekávání, úzce spjatý s úlohou peněz a s investičními rozhodnutími podnikatelů.

Franco Modigliani ve své stati „Preference likvidity a teorie úroku a peněz“ (1944) vytvořil úplný keynesiánský model, který je typickým výsledkem neoklasické syntézy. Úplný keynesiánský model je založen na modelu IS – LM (J.R. Phillips), který doplňuje o stranu nabídky. Tou je keynesiánská produkční funkce a neoklasický trh práce. Fungování Modiglianého úplného keynesiánského modelu je spojeno s představou o automatickém obnovování rovnováhy při plné zaměstnanosti, jsou-li mzdy a ceny pružné. Keynesiánskými prvky jsou zde bariéry, které stojí v cestě působení samoregulačního mechanismu. Těmito bariérami jsou nepružnosti nominálních, ale i reálných mezd směrem dolů, nízká citlivost investic na úrokovou míru a past na likviditu.

Úplný keynesiánský model pracuje s následujícími vztahy:

$$N = N_D(w/P) \quad (1)$$

$$N = N_S(w/P) \quad (2)$$

$$Y/P = f(N) \quad (3)$$

$$S(Y) = I^{\text{®}} \quad (4)$$

$$L(Y/P, r) = M/P \quad (5)$$

Model se skládá z pěti rovnic, které slouží k určení pěti neznámých: národního důchodu (Y), úrokové míry ® , zaměstnanosti (N), sazby nominální mzdy (w) a cenové hladiny (P). Vztahy (1), (2) a (3) odrážejí chování strany nabídky v úplném keynesiánském modelu. Vztahy (4) a (5) popisují chování strany poptávky. První dva vztahy popisují trh práce a pojímají poptávku po práci (N_D) a nabídku práce (N_S) jako funkce reálné mzdy (w/P). Sazba reálné mzdy zde „vyčišťuje“ trh práce od nedobrovolné nezaměstnanosti“. Jde o typický neoklasický přístup k trhu práce. Řešením těchto dvou rovnic je rovnovážná reálná mzda (W/P)* a rovnovážná zaměstnanost (N)*, která je pojímána jako „plná zaměstnanost“. Vztah (3) představuje keynesiánskou produkční funkci, která vychází z předpokladu, že jediným variabilním výrobním faktorem je práce. Velikost reálného národního důchodu (Y/P) je funkcí zaměstnanosti (N). Plné zaměstnanosti (N)* odpovídá potenciální produkt (Y/P)*. Derivace produkční funkce (3) v bodě Y/P(N) představuje mezní produkt práce, který odpovídá sazbě reálné mzdy (w/P) při dané zaměstnanosti N. Vztahy (4) a (5) jsou vlastně modelem IS –LM. Vztah (4) stanoví podmínku rovnováhy na trhu statků jako rovnost úspor

(S), které jsou funkcí národního důchodu a investic (I), které jsou funkcí úrokové míry. Popisuje tedy křivku IS. Rovnováha trhu peněz (křivka LM) je definována vztahem (5), vyjadřujícím rovnost mezi reálnou nabídkou peněz (M/P) a reálnou poptávkou po penězích (L). Ta je funkcí důchodu (transakční poptávka) a úrokové míry (spekulační poptávka). Nominální peněžní zásoba (M) je dána exogenně. Avšak cenová hladina má (na rozdíl od Hicksova modelu IS – LM) v úplném keynesiánském modelu povahu endogenní proměnné, což lze zároveň znázornit graficky (Holman, 1999).

Úplný keynesiánský model vede za předpokladu dokonale pružných cen a mezd k celkové rovnováze při plné zaměstnanosti. S tím souvisí tvrzení typické pro neoklasickou syntézu, že Keynesovo pojetí spotřeby, mezní efektivity kapitálu a preference likvidity není samo o sobě dostatečnou příčinou neúplného využívání ekonomických zdrojů. Tou je existence překážek (strnulostí), které brání autoregulačním tržním silám obnovit rovnováhu při plné zaměstnanosti.

První z těchto bariér je „past na likviditu“. V grafu L-M by jí odpovídal segment křivky LM, který je téměř rovnoběžný s osou x. V důsledku toho ztrácí měnová politika zcela na účinnosti a úroková míra nemůže klesnout na úroveň, kterou si vyžaduje rovnováha úspor a investic při plné zaměstnanosti. Druhou situací, která znemožňuje obnovení rovnováhy při plné zaměstnanosti, jsou hluboce pesimistická očekávání podnikatelů. Investice následkem toho nejsou citlivé na změny úrokové míry. V grafické podobě by byl tento případ znázorněn téměř vertikální křivkou IS. V tomto případě není možné dosažení rovnováhy při plné zaměstnanosti, protože ani pokles úrokových sazeb nepovede k růstu investic. Poslední bariéra, která překáží procesu automatického obnovování rovnováhy při plné zaměstnanosti, je nepružnost nominálních mezd směrem dolů. Ta může zablokovat dosažení rovnováhy trhu práce při plné zaměstnanosti. Pokud je sazba nominální mzdy strnulá (např. vlivem odborů nebo dlouhodobých mzdových smluv), sazba reálné mzdy se může dostat nad mezní produkt práce, odpovídající plné zaměstnanosti. Pak dojde k poklesu zaměstnanosti. Jestliže ani při nezaměstnanosti nominální mzdy neklesají, nezaměstnanost přetrvává.

K vývoji neokeynesiánství přispěl P. A. Samuelson zejména svým pojetím Phillipsovy křivky. Keynes a jeho následovníci běžně v teorii zaměstnanosti pracovali s pojmem plná zaměstnanost. Tento pojem však nijak blíže nedefinovali. Nový pohled v tomto směru přinesla teprve Phillipsova křivka.

V roce 1958 publikoval A. W. Phillips v časopise *Economica* článek „Vztah mezi nezaměstnaností a mírou změny nominálních mzdových sazeb ve Spojeném království v letech 1861 – 1957“. Phillips si kladl za cíl verifikovat hypotézu o vztahu mezi nezaměstnaností a mzdovou inflací a dospěl tak k jeho tvaru.

Myšlenku, že snížení nezaměstnanosti lze vykoupit určitým zvýšením inflace, přinesli do keynesiánské hospodářské politiky v 60. letech Samuelson a Phillips.

Pro USA sestrojil Phillipsovou křivku P. A. Samuelson společně s R. M. Solowem. Zasluhou Samuelsona začala být Phillipsova křivka chápána jako kauzální vztah mezi mírou nezaměstnanosti a cenovou inflací. Rozdíl mezi mzdovou inflací a cenovou inflací je dán tempem růstu produktivity práce.

Samuelson-Solowova verze Phillipsovy křivky naznačovala, že cílem hospodářské politiky ve skutečnosti nemůže být plná zaměstnanost, ale vždy jen určitá kombinace inflace a nezaměstnanosti.

Hospodářská politika tak vlastně volí mezi dvěma „zly“, mezi nimiž existuje vztah zaměnitelnosti (trade-off): snížení nezaměstnanosti je vždy vykoupeno určitým zvýšením inflace a naopak.

Neoknesiánská ekonomie tak došla k závěru, že hospodářská politika státu může volit mezi množinou kombinací inflace a nezaměstnanosti, které se nacházejí na Phillipsově křivce. Jako kdyby tato křivka představovala jakési „menu“, z něhož stát může vybírat. Pozdější vývoj v 70. letech však ukázal, že tato interpretace Phillipsovy křivky byla příliš zjednodušená.

Jak uvádí E. Malinvaud v knize „Nové úvahy nad teorií nezaměstnanosti“ (1977), „keynesiánské“ kvantitativní přizpůsobovací procesy působí zejména v krátkém období (které Keynes v „Obecné teorii zaměstnanosti“ fakticky uvažoval), zatímco „neoklasické“ cenové přizpůsobovací procesy působí zejména v dlouhém období. Malinvaud odlišil keynesiánskou nezaměstnanost, která je způsobena nedostatečnou poptávkou, od neoklasické nezaměstnanosti, která je způsobena vysokými reálnými mzdami. Oba druhy nezaměstnanosti rozpoznáme podle toho, jak reagují na změnu reálných mezd. Pokud by vedlo zvýšení reálných mezd k poklesu nezaměstnanosti, znamená to, že jde o nezaměstnanost keynesiánskou – zvýšení reálných mezd zvýší agregátní poptávku a sníží nezaměstnanost. Pokud však zvýšení reálných mezd vede k růstu nezaměstnanosti, jedná se o nezaměstnanost neoklasickou – růst mezd zvyšuje mzdové náklady firem nad mezní produkty práce a snižuje jejich poptávku po práci. Opět je zřejmé, že v prvním případě převládají kvantitativní přizpůsobovací procesy, zatímco ve druhém případě převládají cenové přizpůsobovací procesy.

Konec keynesovské revoluce souvisel se změnami, ke kterým došlo v kapitalistických ekonomikách v souvislosti s ropnými krizemi v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století. Ve vyspělých kapitalistických zemích se na přelomu 60. a 70. let začalo projevovat vyčerpání dočasných stabilizačních faktorů, vytvářejících příznivé podmínky pro úspěšnost tradiční keynesiánské hospodářské politiky. Tato úspěšnost byla spojena s vcelku plynulou přeměnou poptávkových stimulů do přírůstku reálného národního důchodu a zaměstnanosti při tolerované míře inflace. Problémy, do nichž se keynesovská hospodářská politika dostala, nebyly pouze výsledkem změny věcných podmínek, za nichž byla tato forma hospodářské politiky realizována. Ve značné míře byly též výsledkem změněných institucionálních podmínek, spojených mimo jiné i se stále více zbytnujícím se „státem blahobytu“. Důsledkem těchto institucionálních změn bylo zejména posílení role odborů v kolektivních dohodách vedoucí k nárůstu mzdových nákladů, tendence ke konzervování národohospodářské struktury včetně zaostávajících odvětví díky poptávkové stimulaci a růst úlohy přerozdělovacích procesů. Průvodním jevem se stal i nárůst úlohy státu v hospodářském životě spjatý s byrokracií.

Rozhodující hybné síly vedoucí ke změně podmínek, za nichž byla keynesovská hospodářská politika uskutečňována, jsou spjaté s přechodem do druhé etapy vědeckotechnické revoluce, s rostoucí internacionalizací, rychlým rozvojem výroby, působícím znečištěním životního prostředí a nerovnoměrným rozvojem surovinově-energetických a zpracovatelských odvětví.

Neúčinnost nástrojů keynesovské hospodářské politiky při potlačování inflace v podmínkách nabídkového omezení vyvrcholila v 70. letech minulého století stagflací. Následnou kritikou neokeynesovské ekonomie došlo k rozpadu hlavního proudu ekonomie. Výrazná polarizace názorů představovaná postkeynesovstvím a neokeynesovstvím na jednom pólu a monetarismem a novou klasickou makroekonomií na druhém, přetrvala do 90. let. Je zde však možno identifikovat procesy klesající cestu obnově konsensu spojené se současnými vývojovými tendencemi v rámci neokeynesovství a neokonzervativní ekonomie.

Rozhodujícím východiskem řešení krize neokeynesovské ekonomie byl výklad stagflace 70. let. Současně však bylo předpokladem nalezení takového východiska i vyřešení problému formulace adekvátních nástrojů hospodářské politiky schopných současně čelit nezaměstnanosti a inflaci. Ovlivněni soudobou konzervativní ekonomií někteří neokeynesovci začali zabudovávat její prvky a teorie do svých koncepcí, jako např. friedmanovsko-phelpsovske hypotézy „přirozené míry nezaměstnanosti“, vytváření keynesovských modelů s hypotézou racionálních očekávání v rámci tzv. nové keynesovské makroekonomie. Dále docházejí k poznání, že zdroje problémů 70. let leží na straně nabídky, a v důsledku toho nemůže být poptávková terapie pro řešení těchto problémů adekvátní.

První koncepcí je skutečné doplnění keynesovské makroekonomie novým zdůvodněním nepružností mezd a cen. V této koncepci mají místo tradiční nástroje keynesovské hospodářské politiky, doplněné o nástroje regulující stranu nabídky¹²⁾. Významnou úlohu z tohoto hlediska sehrálo dílo např. A. Okuna, který se zabýval vztahem mezi růstem a změnami v míře nezaměstnanosti, podle něhož byl nazván tzv. Okunův zákon. Ten říká, že míra nezaměstnanosti klesá, jestliže růst výroby převyšuje trendovou míru 2,25 procenta. Přesněji řečeno, je-li tempo růstu reálného hrubého domácího produktu po dobu jednoho roku o jeden procentní bod nad trendem, míra nezaměstnanosti klesne o půl procentního bodu. Tento vztah je vyjádřen v rovnici, kde přírůstek „u“ označuje míru nezaměstnanosti, „y“ je míra růstu výstupu a 2,25 je trendový růst výstupu. Je-li předpoklad růstu v daném roce 4,25 %, sníží se míra nezaměstnanosti o 1% ($=0,5(4,25 - 2,25)$). Přírůstek „u“ = $-0,5(y - 2,25)$.

Okunův zákon¹³⁾ poskytuje praktické pravidlo pro převod tempa růstu výstupu na snížení míry nezaměstnanosti. Přestože je toto pravidlo pouze přibližné a nemusí perfektně fungovat z roku na rok, je rozumným převodovým článkem mezi veličinami růstu a nezaměstnanosti.

Okunův zákon je užitečným vodítkem při tvorbě politik, protože umožňuje ptát se, jak dané růstové cíle ovlivní v průběhu času míru nezaměstnanosti. Nalézá-li se ekonomika v hluboké recesi, např. s 9 %ní nezaměstnaností, lze zjistit, kolik let bude trvat, než se nezaměstnanost vrátí na 6 %ní úroveň. Pokud ekonomika poroste ve fázi zotavení o 4,25 % ročně po dobu tří let, dostává se ročně o 2 % nad úroveň trendu, a tím odebírá z míry nezaměstnanosti 1 procentní bod. Alternativní strategií zotavení je prudký start, kdy růst je na počátku vysoký a pak se zpomaluje (např. 5,25, 4,25 a 3,25 procentní tempa růstu v letech jdoucích po sobě (Dornbusch; Fischer 1994).

Druhá, nová keynesovská makroekonomie, vycházející z klasické makroekonomie, vznikla v 70. letech spojením hypotézy racionálních očekávání a výkladem tzv. keynesovských charakteristik trhu práce a trhu statků (nepružností cen a mezd). Za zmínku

¹²⁾ Jedná se o různé formy důchodové politiky založené na zdanění, různé strukturální politiky apod.

¹³⁾ Jeho status je poněkud nadsazen tím, že se mu říká zákon místo empirická pravidelnost.

stojí Phelpsova a Friedmanova přirozená míra nezaměstnanosti a hypotéza racionálních očekávání. Za nezávažnější koncepci považují koncepci E. Phelpe, označovanou jako „newalrasovskou teorii rovnováhy“, která zdůrazňuje nedostatek informací spojený s nejistotou a náklady, které je nutno vynaložit v souvislosti se získáváním informací. Ekonomické subjekty, které se chovají racionálně, za těchto podmínek svým chováním generují nepružné mzdy a ceny a vzniká rovněž nezaměstnanost.

Další koncepce zdůrazňují úlohu explicitních (psaných) a implicitních (nepísaných) smluv jak při tvorbě mezd, tak cen. Podle A. Okuna a C. Azariadise jsou tyto teorie založeny vedle nákladů spojených se získáváním informací na dalších nákladech, které by účastníkům směnné transakce vznikly, pokud by měla být mzdová a cenová tvorba skutečně pružná. Na trhu práce jsou to náklady spojené s najímáním a propouštěním pracovních sil, potenciální náklady vyvolané nespolehlivostí, případně horšími charakteristikami nově přijímaných a jejich zapracováním. Významné místo zde mají i vysoké přírůstky produktivity práce spojené se seřaditelností pracovního kolektivu, loajalita vůči zaměstnavateli apod.

Jeden ze zakladatelů nové keynesovské makroekonomie, S. Fischer, říká, že tento nový přístup akceptuje „odůvodněný přínos“ monetarismu a nové klasické makroekonomie. Nová keynesovská makroekonomie je založena na syntéze teoretických koncepcí neokeynesovství, M. Friedmana, E. Phelpe a R. Lucase a obsahuje následující prvky:

- vertikální Phillipsovu křivku v dlouhém období a přirozenou míru nezaměstnanosti,
- v krátkém časovém období není Phillipsova křivka vertikální vzhledem k nepružnosti mezd, případně cen v důsledku explicitních nebo implicitních smluv či tvorbě nesprávných agregátních očekávání,
- nejistota, co se struktury ekonomiky týká,
- určité, i když omezené, důvody pro státní zásahy do ekonomiky.

Je velmi sporné, zda se jedná o keynesovskou koncepci. Není zde totiž místo pro keynesovskou koncepci efektivní poptávky a v souvislosti s tím ani pro tradiční keynesovské nástroje makroekonomické regulace. Jedná se v zásadě o analýzu strany nabídky založenou na nepružných mzdách a cenách díky informačním a strukturálním překážkám. Úloha státních zásahů je zde omezena, tyto zásahy jsou spíše zaměřeny na stranu nabídky (trh práce a jeho struktura, zvýšení informační pružnosti apod.) než na stranu poptávky.

1. 4. 5. 2 Přínos postkeynesovské ekonomie

Významným charakteristickým rysem učení postkeynesovců je jejich pojetí moderního tržního hospodářství jako systému, ve kterém převládá na většině trhů oligopolní tvorba cen a kde jsou mzdy dány na základě vyjednávání odborů. Vzájemné ovlivňování oligopolního a konkurenčního sektoru představuje podle nich základ pro rozvíjení inflačních tlaků. Setrvávají v přesvědčení o tom, že i současné vyspělé tržní ekonomiky mají tendenci k vytváření nedostatečné koupěschopné poptávky. Navrhují doplnit tradiční nástroje keynesovské hospodářské politiky o vhodnou formu důchodové politiky, zajišťující kontrolu růstu mezd a cen a uplatňovat je v rámci dlouhodobých indikativních plánů. Požadují angažovanost státu nejen pokud jde o plnou zaměstnanost, ale i pokud jde o rozšíření a zdokonalení sociální politiky, zmírnění nerovnoměrnosti v rozdělování důchodů, a především pak v oblasti zlepšování životního prostředí.

Jedním z významných rysů postkeynesovské teorie peněz je tvrzení, že v procesu určování cen přiznávají zvláštní úlohu trhu práce, který nepovažují za normální trh, ale za specifický trh odrážející sociální vztahy. V jejich teorii nemají změny nabídky peněz za následek změny nominálních mezd a cenové hladiny, ale jsou jimi naopak způsobovány. Základními faktory ovlivňujícími nabídku peněz jsou:

- růst národohospodářské aktivity projevující se v růstu hrubého národního produktu či národního důchodu,
- růst sazeb nominálních mezd, případně cen energií, surovin, vyšší zdanění apod.

Protože se růst národohospodářské aktivity promítá také do růstu objemu vyplácených mezd, dospívají postkeynesovci k závěru, že růst nominálních mezd, ať již v souvislosti s růstem zaměstnanosti při daných sazbách nominálních mezd či v souvislosti s růstem sazeb nominálních mezd při zhruba stejném objemu zaměstnanosti nebo jako kombinace obou faktorů, je základním činitelem způsobujícím růst poptávky po penězích, a tím i nabídky peněz.

Hlavním činitelem ovlivňujícím úroveň národohospodářské aktivity jsou investice a činitelé, kteří je ovlivňují, především pak životní elán podnikatelů. Protože růst národohospodářské aktivity spojený s růstem zaměstnanosti umožňuje také zesílení tlaků na růst úrovně nominálních mezd, je i v rámci postkeynesovské monetární teorie zachována základní myšlenka postkeynesovské ekonomie o investicích jako zdroji ekonomického pohybu. Čím je však určena sazba nominální mzdy? Postkeynesovci jsou přesvědčeni, že všechny pokusy o vypracování čistě tržní teorie, která by umožňovala určit sazbu nominální mzdy, jsou nesmyslné a neplodné.

Trh práce není podle nich normálním trhem, na kterém by bylo možno dospět na základě působení mechanismu nabídka, poptávka, cena k jeho vyčištění. V souvislosti s tím odmítají postkeynesovci tezi stoupců neoklasické syntézy, podle níž je nedobrovolná nezaměstnanost důsledkem nepružnosti nominálních mezd směrem dolů. Pružné mzdy by naopak podle nich vedly k růstu nejistoty při rozhodování firem a učinily by jejich odhady do budoucna ještě obtížnějšími. Přitom by neměly významnější vliv na objem zaměstnanosti či na velikost reálných mezd. Peníze patří v postkeynesovské ekonomii spolu se smlouvami uzavíranými mezi hospodářskými subjekty ke společenským institucím, které mohou přispět k omezení některých projevů nejistoty. Mezi všemi těmito smlouvami vystupují jako nejdůležitější složka právě pracovní smlouvy. Neustálé přehodnocování těchto smluv by vedlo naopak k zesilování nejistoty, což je zřejmě jedním z nejzávažnějších důvodů, proč Keynes nedoporučoval snižování nominálních mezd jako prostředek boje s nezaměstnaností.

Při výkladu inflace navazují postkeynesovci na Weintraubův truismus, podle něhož dochází k růstu cenové hladiny tehdy, jestliže rostou mzdové náklady na jednotku produkce. V této souvislosti postkeynesovci zdůrazňují dvojí vliv mezd na ceny vyplývající jednak z toho, že mzdy jsou všeobecnou součástí výrobních nákladů, jednak z toho, že mzdy mají významný vliv na poptávku. Z toho vyplývá, že změny nominálních mezd ovlivňují prakticky všechny ceny i objem poptávky po penězích a ve spojitosti i úroveň zaměstnanosti.

Růst mezd převyšující růst produktivity práce je tedy hlavním zdrojem inflačních tlaků, které potom působí jak na straně nabídky, tak i na straně poptávky. Proto nelze úspěšně čelit inflaci tradičními nástroji rozpočtové či peněžní a úvěrové politiky. Restriktivní

rozpočtová či peněžní a úvěrová politika nebude mít za následek pokles inflace, ale spíše pokles reálného výstupu, růst úrokových měr a nezaměstnanosti. Proto prakticky všichni postkeynesovci inklinují k důchodové politice jako k jedinému realizovatelnému prostředku řešení problematiky inflace (Sojka, 2000).

1.5 Zpracování problému nezaměstnanosti v neoliberální škole

1.5.1 Rakouští liberalisté

Friedrich A. von Hayek byl zapřisáhlým odpůrcem Keynesovy teorie zaměstnanosti. Podle Keynesa, dojde-li k depresi, nenastává nutně samočinný proces, který by ekonomiku z deprese vyvedl, a proto doporučoval, aby stát ovlivňoval (prostřednictvím státního rozpočtu) agregátní poptávku. Hayk ve své knize „Cesta do otroctví“ tvrdil, že centrální sledování „společenského cíle“, byť by šlo o tak ušlechtilý cíl, jako je boj s nezaměstnaností, není slučitelné s individuální svobodou. Hesla jako „práce pro všechny“ mohou podle Hayeka vyvolat zhoubné následky. Vyžaduje přemístění pracovní síly přinucením (jak se to provádělo v reálně socialistickém zřízení), nebo vytvářením pracovních míst za cenu organizování málo produktivních veřejných prací. V obou případech dochází k mrhání lidskou prací. Hayek tvrdil, že plnou zaměstnanost nelze zajistit jinak než poklesem mezd.

Hayekův názor, že v boji s nezaměstnaností přemísťováním pracovní síly nebo vytvářením pracovních míst z veřejných prostředků dochází k mrhání lidskou prací, má sice určité opodstatnění, ovšem dle mého názoru nejen z ekonomického hlediska (makropohledu), ale zejména z pohledu samotné nezaměstnané osoby je do budoucna nutné. Cílem je zachování kontinuity pracovních návyků, určitá pravidelnost v režimu pracovního dne nezaměstnaného, alespoň částečné eliminování společenských, sociálních a psychologických i dalších důsledků vyplývajících z postavení nezaměstnaného jedince. Proto tato práce navrhuje některá dílčí opatření k zaměstnatelnosti nejen dlouhodobě nezaměstnaných, ale i krátkodobě nezaměstnaných osob.

Keynesovu teorii zaměstnanosti kritizoval Hayek i z metodologických důvodů. Keynes vytvořil makroekonomickou teorii zaměstnanosti, v níž zaměstnanost závisela na národním důchodu a ten na agregátní poptávce. Hayek důsledně vycházel z metodologického individualismu, a proto popíral význam makroekonomických agregátů pro interpretování ekonomické reality. Teorie zaměstnanosti musí být mikroekonomická a musí vycházet z úlohy relativních cen. Ve své vlastní teorii zaměstnanosti vycházel Hayek z toho, že v určitých obdobích vzniká nesoulad mezi strukturou poptávky a rozdělením výrobních zdrojů mezi jednotlivé výroby. Trhy odstraňují tento strukturální nesoulad tím, že některá odvětví propouštějí zaměstnance a jiná je naopak potřebují. V Hayekově pojetí měla nezaměstnanost strukturální povahu. Toto živelné přizpůsobování se rovnováze však zpomalují strnulosti trhu práce (zaviněné často odbory). Od počátku 70. let začalo docházet na Hayekova slova, že snaha udržet plnou zaměstnanost především pomocí monetárních a fiskálních metod přinese jen vysokou inflaci, nikoli plnou zaměstnanost. Hayek ovšem nebral v úvahu skutečnost, že nízké mzdy samy o sobě nestačí k podnícení investiční aktivity, čehož dokladem je vysoká úroveň nezaměstnanosti v rozvojových zemích. Chybí zde role podnikatelské aktivity, jejímž nositelem je Schumpeterův inovátor, resp. chybí zde existence „dostatečně početné a protřelé buržoasie“ (J. Robinsonová). Za dané situace musí obvykle převzít stát nebo zahraniční firmy roli inovátora a investora.

Selhání Keynesovského instrumentária v sedmdesátých letech byl v první řadě důsledkem vzniku nabídkového omezení v podobě drahé ropy a zdražení některých dalších surovin. Keynes vycházel z předpokladu existence volných kapacit za cyklické krize a jeho řešení bylo v podstatě statické, resp. bilanční. Byl to však odklon od keynesiánské koncepce krátkodobých protikrizových opatření zavedením dlouhodobé politiky strukturálního deficitu, který přinesl stagflaci a slumpflaci, zejména v souvislostech ropných krizí a jejich následků.

1. 5. 2 Inovace Josepha A. Schumpetera

V rámci neoklasické školy je nutné zmínit Schumpeterovu „Teorii ekonomického vývoje (1912)“, v níž autor přichází s originálním pojetím podnikatele a podnikatelského zisku.

Z Schumpeterova pohledu není hybnou silou ekonomického růstu mechanická akumulace kapitálu ani jakýsi odosobněný technický pokrok, který „prostě probíhá“. Onou aktivizující silou je podnikatel – inovátor. Rostoucí ekonomika vyžaduje podnikatele-lidi s nadáním a schopnostmi inovovat. Schumpeterovské inovace přitom nejsou vědeckými objevy či technickými vynálezy, nýbrž jsou to aktivity zavádějící výsledky lidského rozumu do výroby a na trhy. Podnikatel není inženýr. Musí znát trh, odhaduje potenciální úspěch té které inovace na trhu, riskuje její neúspěch. A ještě něco více – objevuje „mezery na trzích“ a iniciuje inovační činnosti, které mají tyto mezery zaplnit.

Schumpeterovo pojetí podnikatele inovátora se plně ztotožňuje se současnou definicí podnikavosti (zkráceně schopnosti „vyhledávat příležitosti a mezery na trhu ...“). Je pochopitelné, že každý člověk nemůže být ve své podstatě, schumpeterovsky řečeno, inovátorem, jsem však přesvědčená, že převážné většině osob zejména dlouhodobě nezaměstnaných tato schopnost chybí. Markantně se tato skutečnost projevuje právě u nezaměstnaných v Ústeckém kraji, kde v minulém režimu byli zaměstnáváni jednak lidé s velmi nízkou kvalifikací, jednak lidé, které jejich ekonomická situace nenutila vlivem pudu sebezáchovy aktivně přistupovat k zabezpečování svých existenčních potřeb (jako např. někdejší obyvatelé Valašska). Vlivem postupující těžby uhlí, kdy byly likvidovány celé vesnice (rodinné domky, zemědělské usedlosti, zahrádkářské kolonie) a kdy byla budována rozsáhlá panelová sídliště, došlo i ke ztrátě někdejší kreativity a flexibility místního obyvatelstva. „Panelákový“ způsob života v tomto regionu většině obyvatelstva neumožňuje aktivně rozvíjet již několika generacím právě výše zmíněnou aktivitu, tvořivost a podnikavost (chybějící prostory, nedostatek finančních prostředků pro podnikání, nedostatečná kvalifikace, tendence nechávat se zaměstnávat, případně přenášet odpovědnost za svoji ekonomickou existenci na stát atd.). Odrazem této situace je rovněž relativně nižší podíl samozaměstnávajících se osob v republikovém srovnání.

Ztotožňuji se i s Schumpeterovou teorií, podle které inovace souvisí rovněž s hospodářským cyklem. Inovace nejsou totiž zdaleka bezproblémovým faktorem ekonomického růstu. Paralelně s podněcováním ekonomického růstu spouštějí inovace též hospodářské cykly. To proto, že nemají charakter plynulého toku, ale spíše nárazových vln. Tyto inovační vlny vznikají tím, že jeden druh inovací často podněcuje vznik dalších inovačních vln, čímž vyvolávají klamná očekávání trvalejší prosperity. Ty zas vyvolávají přehnanou investiční aktivitu, která nakonec překročí rámec reálných možností ekonomiky. Úspěšní inovátoři jsou napodobováni méně schopnými investory, takže rostoucí investice brzy narážejí na nedostatek úspor. Posléze se inovační vlna vyčerpá a mnoho investic se

ukáže být „špatnými investicemi“. Původní vlna se změní ve vlnu desinvestování neboli odbourávání „špatných investic“. Hospodářský boom přechází v depresi.

Dokladem takového vývoje byla nedávná „digitální konjunktura“ v USA, která přinesla nejprve bezprecedentní investiční vlnu trvající 105 měsíců a po ní zhroucení akciových kurzů v letech 2000 – 2001.

Samozřejmě, že inovace nejsou jedinou příčinou cyklického vývoje, přesto se domnívám, že krize lze považovat za jeden z důvodů zvyšování míry nezaměstnanosti. Za krizí dochází k ukončení podnikatelské činnosti zejména malých podnikatelských subjektů, které nemají obvykle dostatek kapitálu na inovační proces. Na druhé straně lze připustit, jak to viděl Schumpeter, že v depresi dochází k ozdravnému procesu – tvořivé destrukci, která zbavuje ekonomiku „špatných investic“ a vlastně i „špatných podnikatelů“ a klesá jí cesta k rovnováze na nové vyšší úrovni, na kterou ji pozvedla inovační vlna. Za cyklických krizí tak dochází k „čistění trhu“, bohužel však obvykle za cenu zvyšující se armády nezaměstnaných.

1. 5. 3 Nezaměstnanost z pohledu monetaristické teorie

Krize 70. a 80. let, spojené s masovou nezaměstnaností a vystřízlivěním ze snu o plné zaměstnanosti, vedly k obecné skepsi vůči státní regulaci ekonomiky, kterou byla udržována plná zaměstnanost ve vyspělých ekonomikách od 40. let do ropných krizí. To bylo spojeno s odklonem od keynesiánských receptů boje proti nezaměstnanosti a s příklonem k neokonzervativní ekonomii. Tento obrat ztělesnil monetarismus.

Monetarismus jako nejstarší část neokonzervativní ekonomie je spojen se jménem M. Friedmana (Chicagská škola). Jeho počátky sahají do 50. let. Friedman, jakožto velký kritik Keynesovy ekonomické teorie, vůdčí osobnost protikeynesiánské revoluce po 2. světové válce, vychází z tradic klasické ekonomie (především z díla A. Smithe). Ve své prezidentské přednášce na téma „Úloha monetární politiky“ (1968) v Americké ekonomické asociaci v prosinci 1967 přišel Friedman se zásadní kritikou Phillipsovy křivky, přesněji řečeno hospodářské politiky, která byla založena na představě zaměnitelnosti mezi inflací a nezaměstnaností.

V souvislosti se svým pojetím Phillipsovy křivky Friedman definoval přirozenou míru nezaměstnanosti mikroekonomicky jako „úroveň nezaměstnanosti, kterou bychom získali pomocí walrasovské soustavy rovnic všeobecné rovnováhy za předpokladu, že by obsahovala skutečné strukturní charakteristiky trhu práce a trhu statků včetně tržních nedokonalostí, stochastické proměnlivosti poptávky a nabídky, nákladů na získání informací o volných pracovních místech a disponibilních pracovních silách, nákladech mobility, atd.“¹⁴⁾. Tato definice je velmi složitá, a proto lze definovat přirozenou míru nezaměstnanosti jako míru nezaměstnanosti, která vznikne působením tržních sil a kterou není možno trvale ovlivňovat opatřeními monetární a fiskální politiky. Existuje, když je trh práce v rovnováze (Frait, Zedníček, 1996).

V současné době je obecně rozšířeno spíše makroekonomické chápání přirozené míry nezaměstnanosti, které ji spojuje s mírou inflace. Je to úroveň nezaměstnanosti, při níž je míra

---

¹⁴⁾ M. Friedman: The Role of Monetary Policy. The American Review, 1968, č. 1, str. 8

inflace stabilní, nevykazuje tendenci k růstu či poklesu. Tomuto pojetí míry nezaměstnanosti se říká NAIRU¹⁵⁾ a je determinována na trhu práce v procesu kolektivního vyjednávání.

Friedman při kritice Phillipsovy křivky využil pojmů „adaptivní inflační očekávání a peněžní iluze“. Dospěl k závěru, že krátkodobě pozorovatelná zaměnitelnost mezi inflací a nezaměstnaností je důsledkem peněžní iluze ekonomických subjektů, které nedokáží v krátkém období rozlišit mezi nominálními a reálnými mzdami a cenami. Když centrální banka zvýší nabídku peněz, růst nominálních mezd je zaměstnanci interpretován jako růst reálných mezd a oni reagují zvýšením nabídky práce. Firmy zase zpočátku nerozeznávají inflační růst cenové hladiny od růstu relativní ceny svých statků a zvyšují produkci. Díky tomu je v krátkém období růst inflace doprovázen růstem produkce a snížením nezaměstnanosti. Po čase však peněžní iluze vyprchá, zaměstnanci a firmy si uvědomí, že to, co považovali za růst svých vlastních mezd a vlastních cen, je pouhá inflace, a opět snižují své nabídky. Nezaměstnanost se pak vrací na svou výchozí úroveň, kterou Friedman nazývá „přirozenou mírou nezaměstnanosti“.

Dalším důležitým článkem Friedmanovy kritiky Phillipsovy křivky byla adaptivní inflační očekávání. Jakmile inflace nějakou dobu trvá, zabuduje se do inflačních očekávání: ekonomické subjekty začnou očekávat tuto inflaci i do budoucna a přizpůsobují svým očekáváním své budoucí cenové požadavky i vlastní cenovou tvorbu. Inflační očekávání se pak zabudovávají i do dlouhodobých kontraktů, což dále přeměňuje očekávanou inflaci ve skutečnou. Návrat k přirozené míře nezaměstnanosti tedy není doprovázen snížením inflace na předchozí úroveň, nýbrž inflace setrvává, díky svému „zabudování“ do inflačních očekávání, na dosažené výši. Každé další kolo poptávkové stimulace ze strany státu má tak za následek vyšší inflaci. Snaha státu udržet nezaměstnanost dlouhodobě pod přirozenou mírou pak není vykoupena vyšší inflací (jak věřili keynesiánci), nýbrž akcelerující inflací.

Friedmanovu kritiku Phillipsovy křivky potvrdil Edmund Phelps, který však na rozdíl od Friedmana nevysvětloval krátkodobé poklesy nezaměstnanosti peněžní iluzí, nýbrž fixací nominálních mezd a cen ve mzdových a cenových kontraktech.

Přirozená míra nezaměstnanosti je ve Friedmanově pojetí taková nezaměstnanost, při níž nedochází k akceleraci (ani deceleraci) inflace. Míra inflace je při ní stálá, protože se nemění inflační očekávání. Přirozená míra nezaměstnanosti závisí na nedokonalostech (nepružnostech) na pracovních trzích, jejichž příčinou může být aktivita odborů nebo vládní politika (např. zákony o minimálních mzdách). Další příčinou bývají štedré podpory v nezaměstnanosti, popř. další sociální dávky, které umožňují lidem být delší dobu bez práce a oslabují jejich aktivitu při hledání zaměstnání.

Přirozená míra nezaměstnanosti je jiná v různých zemích a různých dobách. Vládní politika ji může snížit, ovšem nikoli keynesiánskou stimulací poptávky (ta pouze krátkodobě stlačuje nezaměstnanost pod přirozenou míru za cenu další akcelerace inflace). Přirozená míra nezaměstnanosti může být snížena jen odstraňováním příčin, které ji vyvolávají.

Friedmanova přirozená míra nezaměstnanosti rehabilitovala pojetí nezaměstnanosti jako dobrovolné a vyvracela keynesiánskou představu nedobrovolné nezaměstnanosti. To vlastně představovalo návrat k původnímu neoklasickému pojetí trhu práce jako trhu, který se sám „vyčišťuje“ pohybem reálné mzdové sazby.

---

¹⁵⁾ Non Accelerating, Inflation Rate of Unemployment

Fiedman (společně s Phelpsem) posunuli chápání Phillipsovy křivky v souvislosti s vysvětlením míry nezaměstnanosti a míry inflace. Podle této teorie je chápána míra nezaměstnanosti jako taková úroveň nezaměstnanosti, která je podmíněna stávající strukturou dané ekonomiky (strukturální charakteristiky trhu práce). Je tedy závislá od reálných veličin (nikoli nominálních) a přesných expektací, tedy např. od výše reálné mzdy, podpor v nezaměstnanosti, schopnosti vyhledávat pracovní místa, informačních bariér – asymetrií, na efektivnosti trhu práce, atd. V tomto pojetí Friedman definuje přirozenou míru nezaměstnanosti „jako míru nezaměstnanosti vycházející ze systému walrasiánských rovnic všeobecné rovnováhy, která v sobě obsahuje faktické strukturální charakteristiky trhů práce a statků, včetně tržních nedokonalostí, stochastickou variabilitu poptávkových a nabídkových funkcí, náklady na shromažďování informací o volných pracovních místech a pracovních možnostech, náklady mobility, atd.“¹⁶⁾. Na základě tohoto pojetí pak hypotéza přirozené míry nezaměstnanosti vytváří předpoklad pro vysvětlení neúčinnosti monetární a fiskální politiky. Tržní síly vytvářejí přirozenou mírou nezaměstnanosti nezávisle od aktivní politiky vlády a centrální banky, tedy ekonomika má k dispozici mechanismus, který „vytváří“ přirozenou úroveň (míru) nezaměstnanosti za výše uvedených předpokladů.

Přirozená míra nezaměstnanosti je tedy analogií rovnováhy na trhu práce s uvedenými strukturálními charakteristikami trhu práce a nutně neznamená nulovou míru nezaměstnanosti. Hypotéza přirozené míry nezaměstnanosti současně předpokládá, že dochází v čase ke změnám v přirozené míře nezaměstnanosti pod vlivem demografické struktury obyvatelstva, resp. ekonomicky aktivního obyvatelstva (mladí lidé vykazují obvykle větší stupeň frikční nezaměstnanosti), vlivem vládní politiky a institucionálních faktorů (výše minimální mzdy, sociální dávky, pozice odborů, pracovní úřady, ...), strukturálních změn ekonomiky. Ke změnám (růst) v přirozené míře nezaměstnanosti může docházet i pod vlivem hystereze na trhu práce, kdy sama nezaměstnanost se stává endogenním faktorem růstu přirozené míry nezaměstnanosti, resp. frikční a strukturální nezaměstnanosti (dlouhodobě nezaměstnaní ztrácejí kvalifikaci nebo motivaci hledat práci, pobírají podpory v nezaměstnanosti při existenci jiných, zpravidla nelegálních příjmů aj.). Protože přirozená míra nezaměstnanosti předpokládá všeobecnou rovnováhu na trhu práce, představuje současně i takovou úroveň nezaměstnanosti, při které neexistují tlaky na akceleraci (deceleraci) míry mzdových sazeb, resp. přirozená míra nezaměstnanosti zakotvuje vertikální Phillipsovu křivku. Přirozená míra nezaměstnanosti tedy představuje důležitou součást akcelerationistického přístupu v teorii inflace. Expanzivní fiskální a monetární politika neovlivňují přirozenou míru nezaměstnanosti, ale akcelerují inflaci.

Friedman byl průkopníkem ideje lidského kapitálu a jeho práce o spotřební funkci jej dovedly k formulaci hypotézy permanentního důchodu. Metodologické východisko v pozitivní ekonomii, indeterministická ideologie a formulace přirozené míry nezaměstnanosti, to vše mělo vliv na jeho zdůrazňování omezujícího významu keynesiánských stabilizačních politik.

Monetaristický proud klade proto důraz na úlohu peněz a monetární politiku. Neuznává keynesiánský způsob tzv. státního intervencionismu pro regulaci agregátní poptávky, ani politiku plné zaměstnanosti. Monetaristické vysvětlení vysoké míry nezaměstnanosti se odvolává na chybnou alokaci zdrojů produkce jako následek předchozího dlouhého období státních zásahů do ekonomiky. Z tohoto hlediska je pro něj také vysvětlení nezaměstnanosti druhotné ve vztahu k vysvětlení inflace. Inflace je chápána jako důsledek

---

¹⁶⁾ M. Friedman: The Role of monetary policy, American Economic Review, 58, March 1968

tendenci vlád dovolovat, aby nabídka peněz rostla rychleji než produkce zboží. A právě vládní politika prevence či redukce nezaměstnanosti je jedním z důvodů těchto tendencí. Vládní politika většiny poválečných vlád západoevropských zemí vycházela z Keynesovy koncepce „výměny nezaměstnanosti za inflaci“. Ve skutečnosti ovšem z hlediska monetaristů je nezaměstnanost více důsledkem než příčinou takovéto politiky.

Představitel chicagské školy J. Jordan (1982) konstatuje, že podle monetaristické teorie všechny mechanismy trhu, na kterých závisí zdravé fungování ekonomiky, byly dlouhodobě v poválečné době oslabeny monetaristickou politikou keynesiánských vlád. Stupňující se vládní intervence, plánování a řízení nahradilo vliv pohybu cen a mezd. Výsledkem je nevyhovující distribuce práce mezi odvětví, provázená vládou vyvolanou inflací. To dovoluje přežít mnoha neprosperujícím podnikům, které by v normálně fungující ekonomice nepřežily. V tomto pohledu má peněžní expanze úspěch pouze ve vytváření sektorů zaměstnanosti, jejichž existence je závislá jen na dalším růstu inflace. Výměna nezaměstnanosti za inflaci je pro monetaristy nepřijatelná. Liberalisté tvrdí, že nelze mít současně plnou zaměstnanost a nízkou inflaci. Sami dávají přednost nízké inflaci za cenu vyšší zaměstnanosti před nízkou nezaměstnaností za cenu vysoké míry inflace. Růst nezaměstnanosti je jimi naopak chápán jako přiměřená oběť za životně nezbytnou redukci míry inflace.

Role monetární politiky je v tomto případě opačná než u Keynesa. Totiž zajistit, aby nabídka peněz korespondovala s produkcí zboží a služeb (princip vytváření „správného množství peněz“). Přirozená míra nezaměstnanosti by mohla být měněna politikou, která přímo ovlivňuje podmínky postavení pracovní síly na trhu práce (rekvalifikace, zvyšování kvalifikace, podpora mobility apod.), nikoliv za pomoci rostoucí agregované poptávky vytvářené veřejnými výdaji.

Na rozdíl od keynesiánsky laděných ekonomů, akcentujících rozvoj veřejného sektoru, neoliberalisté zdůrazňují nutnost vytvářet produktivní pracovní místa formou investic, u nichž se očekává návratnost (zisk). To je podle nich lepší cesta k dosažení větší zaměstnanosti než převod stále většího množství pracovních příležitostí do veřejného sektoru, či vytváření poptávky růstem peněžní expanze. Explicitně to vyjádřil Hayek (1972), když psal o iluzi, že nerovnováha v alokaci zdrojů a relativních cenách může být léčena manipulací s celkovou sumou peněz, která je naopak základem většiny ekonomických potíží. Hayek proto apeluje na nutnost soustředit se na redukci růstu peněžní nabídky, i když by to vedlo k hospodářskému poklesu a růstu nezaměstnanosti.

Zásadním odlišením obou hlavních směrů je míra zásahů státu do ekonomiky, což platí i pro způsoby a míru intervencí na trhu práce. Teorie i praxe potvrzují, že otázky zaměstnanosti a nezaměstnanosti nelze hodnotit izolovaně od specifík trhu práce. Trh práce se od ostatních trhů zásadně odlišuje, což kromě jiného znamená, že zde nemůžeme využít některé zákonitosti a poznatky o chování jiných trhů. Podstatným znakem trhu práce je, že s volnou pracovní silou nelze obchodovat jako s výrobky a službami. Tento trh je komplikovaný a neobyčejně citlivý na působící faktory (Pešek, 1998).

Pokud by se mělo provést alespoň jednoduché shrnutí, všem výše uvedeným teoriím (paradigmatům), jaká představují marxismus, neoklasická ekonomie a keynesiánská ekonomie, je společný předpoklad ekonomického růstu jako podmínky tvorby pracovních příležitostí, vycházející z produkční funkce. Z pohledu neoklasické teorie jde o automatický proces, kdy tržní poptávka bude vytvářet pracovní místa prostřednictvím ekonomického růstu,

pokud bude tržnímu mechanismu zajištěna možnost svobodného působení. Z pohledu keynesiánského se sice nejedná o plynulý růst, ale je třeba mu napomáhat za krizí ovlivňováním agregátní poptávky státními intervencemi (zásahy). Z hlediska marxistické teorie musí být ekonomický růst regulován odstraněním soukromého vlastnictví a trhu a centrálním plánováním investic a výroby. Nicméně všechny názorové směry (všechna paradigmatata) se shodují na tom, že ekonomický růst, jako předpoklad pro udržení zaměstnanosti, je nevyhnutelný.

1. 5. 4 Nová klasická makroekonomie, škola racionálních očekávání (monetarismus II)

Tržní ekonomika je v pojetí zastánců této teorie zcela stabilní a nerovnováha zde vzniká jen díky vnějším zásahům. Na základě hypotézy racionálních očekávání a předpokladu pružných cen je zajištěno automatické obnovování rovnováhy. Proto odmítají zásahy státu do ekonomiky a jejich teoretické koncepce upouštějí od všech kompromisů se státním intervencionismem, s nímž je možno se setkat u friedmanovského monetarismu.

Hypotézu racionálních očekávání formuloval J. F. Muth, podle něhož tvoří hospodářské subjekty svá očekávání racionálním způsobem, tzn. snaží se využít co nejlépe všech dostupných informací. Hospodářské subjekty se při shromažďování a zpracování informací chovají cílevědomě, což znamená, že jednotlivci nebudou ve svých předpovědích budoucího vývoje dělat systematické chyby.

Pokud se týká otázky nezaměstnanosti a trhu práce, výklad je spjat s novou interpretací Phillipsovy křivky, která je založena na Friedmanově a Phelpsově hypotéze přirozené míry nezaměstnanosti. Podle R. E. Lucase a jeho spolupracovníků je téměř veškerá nezaměstnanost dobrovolná a význam nedobrovolné nezaměstnanosti se přeceňuje. Lucas vyjadřuje přesvědčení, že je možné nezaměstnanost vysvětlit pouze na základě analýzy substituce práce a volného času u pracovníků, kteří se chovají jako typický neoklasický ekonomický člověk. Východiskem je zde známý třetí Gossenův zákon používaný k výkladu nezaměstnanosti již v neoklasické ekonomii předkeynesovského období. Při nízkých reálných mzdách budou dávat pracovníci přednost volnému času. Přitom budou vycházet z racionálního očekávání, že najdou v budoucnu zaměstnání za vyšší reálnou mzdu, než je současná.

Výklad nezaměstnanosti je u Lucase a jeho spolupracovníků založen na představě, že při tvorbě racionálních očekávání bude hospodářství vytvářet dlouhodobě přirozenou míru nezaměstnanosti. Ke vzniku vyšší nebo nižší míry nezaměstnanosti může pak dojít jenom tehdy, když se u pracovníků vytváří nesprávná (chybná) agregátní očekávání.

Tato situace nastává zejména v případě neočekávané změny množství peněz v oběhu. Protože peníze jsou v modelech nové klasické makroekonomie neutrální v krátkém i dlouhém období, mají změny množství peněz v oběhu důsledky v podobě růstu či poklesu nominálních mezd. Pracovníci však - podle autorů nové klasické makroekonomie - mylně interpretují tuto změnu jako změnu reálných mezd. Kolísání ve vývoji nezaměstnanosti vytvářejí pouze peněžní šoky (neočekávané změny nabídky peněz). V případě systematických změn nabídky peněz by pracovníci tvořili správná agregátní očekávání na základě racionálního zpracování informací a nezaměstnanost by se ustálila na přirozené míře.

Vysoká nezaměstnanost vzniká v této teoretické koncepci tehdy, když pracovníci zamění pokles nominálních mezd, který byl vyvolán neočekávaným snížením množství peněz v oběhu, za pokles reálných mezd. V důsledku toho se zvýší u pracovníků preference volného času a začnou opouštět svá dosavadní zaměstnání. K určitému zvýšení počtu nezaměstnaných však dojde i proto, že se bude část pracovníků snažit hledat lépe placená místa. Protože se však jedná o pokles nominálních mezd, je pravděpodobnost úspěchu nízká.

V souladu s těmito úvahami interpretují autoři nové klasické makroekonomie i známou Phillipsovu křivku. Východiskem je zde Phelpsův a Friedmanův výklad založený na hypotéze přirozené míry nezaměstnanosti, který rozlišuje krátkodobou a dlouhodobou Phillipsovu křivku. Ve výkladu Lucase a jeho stoupenců reálně existuje pouze dlouhodobá Phillipsova křivka ustálená na přirozené míře nezaměstnanosti. Ta je označována jako pravdivá Phillipsova křivka. Krátkodobá Phillipsova křivka se tu označuje jako jevová Phillipsova křivka.

Přirozená míra nezaměstnanosti (U_N) se prosazuje na trhu práce, pokud tu nepůsobí náhlé šoky v nabídce peněz. Je založena na předpokladu pružných mezd, které vytvářejí neustálou rovnováhu mezi nabídkou práce a poptávkou po ní. W_e je míra růstu mezd, která odpovídá vývoji tržního systému a přirozené míře nezaměstnanosti. Inflace se objevuje, když došlo v hospodářství k nečekanému zvýšení množství peněz v oběhu. Nominální mzdy rostou a pracovníci si myslí, že poroste i jejich reálná mzda. Proto začnou nabízet více práce a nezaměstnanost klesá. Deflace se objevuje při opačném vývoji nežli v předchozím případě. Nominální mzdy se v důsledku neočekávaného snížení množství peněz v oběhu snižují. To si pracovníci vysvětlují jako pokles reálných mezd. Na tomto základě pak nezaměstnanost v hospodářství roste.

Phillipsovu křivku označuje Lucas jako jevovou, spoluautory chápanou jako výsledek mylné reakce pracovníků na změny nominálních mezd. V důsledku toho vzniká dočasná nerovnováha na trhu práce. Vzhledem k tomu, že autoři nové klasické makroekonomie předpokládají, že pracovníci vytvářejí svá očekávání racionálně, brzy svůj omyl pochopí a v důsledku toho dojde na trhu práce k obnovení rovnováhy, která odpovídá přirozené míře nezaměstnanosti (Holman, 1999).

Keynesovské problémy do nové klasické makroekonomie vnesl svým modelem S. Fischer. Zabudoval do něho prvek nepružnosti v podobě dlouhodobých smluv mezi pracovníky a podnikateli, které jsou založeny na kolektivních dohodách. Dlouhodobé pracovní dohody vytvářejí krátkodobou nepružnost mezd, čímž se opět otevírá prostor pro aktivní zásahy státu do ekonomiky i při tvorbě racionálních očekávání. To je však cesta, kterou se postupně opouští jeden z rozhodujících stavebních kamenů nové klasické makroekonomie, tj. absolutní pružnost cen a mezd. Vytváří se zde základ pro syntézu neokeynesovství a nové klasické makroekonomie díky uznání dočasné nepružnosti cen a mezd a jejímu zabudování do modelů s hypotézou racionálních očekávání (Sojka, 2000).

2 Současné teoretické pohledy na nezaměstnanost

Co je tedy obecnou příčinou současného vysokého počtu nezaměstnaných ve většině zemí Evropy? Dříve, než se pokusím zodpovědět tuto otázku, považuji za vhodné pohlédnout se opět alespoň stručně do minulosti. Kumar (1984) je toho názoru, že pojem nezaměstnanosti jako masového fenoménu je v ekonomickém myšlení západních společností

relativně novým pojmem, spojeným s rozvojem tržního hospodářství. Klíčovým bodem byla v tomto ohledu průmyslová revoluce, která způsobila, že příjem většiny obyvatelstva je získáván pouze na trhu práce a většina služeb a zboží je distribuována prostřednictvím trhu (existenční, fyziologická závislost). Současně to vedlo k identifikaci odměňované práce s formálním zaměstnáním (psychologická a sociální závislost). To mělo za následek, že úspěch či neúspěch na trhu práce se stal kardinálním existenciálním problémem a ve vztahu k všudypřítomnosti trhu i problémem masovým. Pro doplnění, Williams (1976) poznamenává, že o nezaměstnanosti má význam hovořit jen tam, kde jsou práce a pracovní vztahy široce založeny na konceptu námezdní práce, a prací se rozumí převážně placené zaměstnání jakožto produkt vývoje kapitalistických ekonomických vztahů. Tam, kde takový koncept zaměstnanosti neexistuje, tam nejsou nepracující osoby chápány jako nezaměstnané (Mareš, 2002). Z tohoto vymezení se zčásti vymyká agrární přelidnění popsané Malthusem, které je dnes typické pro rozvojové země.

Relativně přesná čísla o míře nezaměstnanosti začala být sledována a zaznamenávána odbory, podle Kumara, teprve od r. 1920. Jak ale podotýká V. Novotný (2000), nezaměstnanost ve Velké Británii je statisticky zaznamenávána již od r. 1780. Kumar uvádí, že např. ve Velké Británii na počátku minulého století je odhadována míra nezaměstnanosti kolem 30 %, pro konec století udávají odhady pro Británii spíše nižší hladinu nezaměstnanosti (3 – 6 % v dobách konjunktury a 7 – 10 % v obdobích cyklických krizí, s výjimkou krize 30. let, kdy se míra nezaměstnanosti pohybovala okolo 30 %).

V souvislosti se změnami společenských a ekonomických podmínek skladby kvalifikační struktury pracovních sil předpokládá B. Gates (1999), že první desetiletí tohoto století bude plně zaměřeno na rozvoj informačních technologií. To předpokládá změny v kvalifikační struktuře pracovních sil. Rozvoj nových technologií vytvoří nové obory s novými profesemi, a tedy i potřebu nových pracovních míst.

Lafontaine, Müllerová (1999) uvádějí, že primárním problémem pro průmyslové státy není konkurence ze strany zemí s nízkými mzdovými náklady, nýbrž jejich vzájemné „dostihy“ ve snižování nákladů. Není to poprvé v historii, kdy si jednotlivé země chtějí snižováním nákladů zajistit konkurenční výhody na mezinárodních trzích, aby mohly řešit své problémy s růstem a ne zaměstnaností.

Brettonwoodská komise již v roce 1994 vybízela průmyslové země „na národní úrovni sladit peněžní a finanční politiku a tak pečovat o trvalý růst, cenovou stabilitu a stabilní měnové kursy“. Zejména keynesiánská politika by přispěla k větší stabilitě. Keynesiánská finanční politika vyžaduje snižování daní a/nebo zvyšování výdajů v recesi, ale právě tak naléhavě zvyšování daní, nebo snižování výdajů při hospodářském vzestupu.

Na mezinárodní úrovni je třeba proto zesílit spolupráci s cílem dosáhnout větší makroekonomické konvergence. Střednědobě by musely být stanoveny společné cíle růstu a stability. K tomu by také mělo patřit odstranění asynchronního vývoje konjunkturálních cyklů.

3 Přístupy k nezaměstnanosti z pohledu českých teoretiků

Teoretické přístupy k nezaměstnanosti v české ekonomické literatuře vycházejí převážně ze západních teorií. Původní přístupy se vyskytují spíše u starších autorů z období první republiky.

U nás se otázkou nezaměstnanosti zabýval zastávce umírněného liberalismu a představitel teleologické školy (telos – účel, cíl) K. Engliš (1916). Klonil se k názoru, že nezaměstnanost je sociální zlo. Stanovisko ekonomů studujících chování jednotlivých aktérů na trhu práce, zvláště pak zastánců neolibertánských ekonomických teorií, je ovšem jiné: Mnozí z nich dávají přednost tzv. funkční nezaměstnanosti před plnou zaměstnaností. Tato koncepce považuje určitou míru nezaměstnanosti za sociálně i ekonomicky pozitivní, poněvadž zvyšuje pracovní motivaci (lidé si práce více váží), pracovní mobilitu (lidé ochotněji mění zaměstnání podle poptávky na trhu práce), a tím i pružnost ekonomiky. Odhady míry nezaměstnanosti, která vede k takto popsaným účinkům, ale která ještě nezpůsobuje sociální krizi, se ovšem různí. Nejčastěji se hovoří o 3 - 6 %ní funkční nezaměstnanosti.

Jak např. uvádí Zavíral (2000), současná společnost prožívá revoluci komunikační, kdy dochází ke zrychlování a zintenzivňování komunikace „přibíráním“ nových technologií. (Jedním z jasných vlivů těchto významných změn v informačních postupech naší společnosti je jiná funkce lidského faktoru.) To předpokládá zásadní změnu ve skladbě pracovní síly. Jedním z účinků informační revoluce je nestrukturální nezaměstnanost nebo nezaměstnanost způsobená stálou ztrátou zaměstnání a povolání.

Ze současných českých ekonomů zajímavým způsobem pojímá otázky budoucího vývoje a budoucí úroveň pracovní síly Radim Valeník (1997). Zabývá se otázkami vymezení pojmu „lidský kapitál“, řeší, co je to spotřeba a akumulace lidského kapitálu a jak se měří ekonomický růst, efektivnost a akumulace lidského kapitálu, zamýšlí se nad tím, jak lidská psychika ovlivňuje akumulaci lidského kapitálu. Polemizuje s G. S. Beckerem, který ve své monografii „Preference a hodnoty“ formuluje řadu myšlenek souvisejících s fenoménem „přenosu prožitků“ a definuje tzv. „představivostní kapitál“. Becker předpokládá, že „prozíraví jedinci si uvědomují působení svých přítomných voleb a zkušeností na osobní kapitál v budoucnosti a že budoucí kapitál má přímý vliv na budoucí užítky. Potom jejich volby probíhající v současnosti závisí nejen na tom, jak působí na současný užitek, ale též na tom, jak působí na budoucí užítky“. A dále uvádí, že „jedinci sami pomáhají řídit své osudy prostřednictvím regulace budoucích zásob osobního kapitálu, který určuje budoucí užítky a preference“.

Autor dále podotýká, že „váha, kterou jedinec klade na budoucí užítky při určování nynějších rozhodnutí, je ovlivněna tím, jak dobře si může představit podobu budoucích užitků. Schopnost anticipovat budoucí užítky není pevně stanovena, i když má pravděpodobně biologické složky. Lidé mění váhu připisovanou budoucím užítkům vynakládáním většího množství času, úsilí a statků na vytváření osobního kapitálu, který jim pomáhá lépe si představit budoucnost.“

P. Mareš (2002) uvádí, že nezaměstnanost u nás ovlivňují, vedle zmíněných okolností, i výše podpor a velikost stigmatu přisouzeného společností nezaměstnanému. Protože je míra nezaměstnanosti spojována s nedostatečnými podněty k práci, je pohled liberalistického paradigmatu na sociální stát skeptický. Systém zaručeného příjmu dávek sociálního státu totiž, v této optice, oslabuje podněty k práci. Neměl by existovat žádný zdroj příjmu, který by

byl přímou náhradou mzdy. Při vysokých podporách sociálního státu musí být vysoké i minimální mzdy (nebo vysoká nezaměstnanost). To, co může získat nekvalifikovaný pracovník nad částku podpory v nezaměstnanosti, mu často nestojí za námahu a finanční i časové náklady spojené s dojížděním, natož za námahu v práci samotné. Stejně nepříznivě je chápán i vliv monopolně se chovajících odborů. Na jedné straně totiž vědomí sociální sítě s podporami v nezaměstnanosti blížícími se minimální mzdě snižuje úsilí nezaměstnaných při hledání zaměstnání a na druhé straně odbory svým tlakem udržují mzdy na úrovni, která omezuje možnosti podnikatelů zaměstnat více pracovníků. Jedním logickým řešením se proto jeví krácení podpor tak, aby nemohly konkurovat jako alternativní životní příjem sníženým mzdám. Druhým řešením je pak odstranění monopolu odborů na trhu práce, což by zaměstnavatelům umožňovalo potřebné snížení mezd. V obou případech je to snaha docílit ochoty dělníků akceptovat takovou výši mzdy, která nezvyšuje inflaci a dovoluje dosáhnout růstem produktivity přírůstkem kapitálu pro financování dalších investic. Při existenci vysoké nezaměstnanosti bývá tato ochota rovněž vyšší.

Řešení nezaměstnanosti je tedy nacházeno především na straně nabídky práce a soustřeďuje se na boj proti inflaci, mzdové regulaci (zejména je napadán institut minimální mzdy) a na omezení síly sociálního státu. Jeho působení je totiž chápáno negativně nejen ve smyslu výše zmíněné demoralizace pracovníků a podlamování podnětů k práci, ale také jako zdroj neochoty investovat (jeho udržování je spojeno s vysokým daňovým zatížením podnikatelské sféry) a jako zdroj inflace. Boj proti inflaci má přitom v optice monetaristického paradigmatu přednost před bojem proti nezaměstnanosti. Předpokládá se totiž, že efektivní kontrola inflace může obnovit podněty k investicím a udržet konkurenční schopnost národní ekonomiky na světovém trhu a tím i pracovní příležitosti. Protože je inflace spojována především s mírou růstu peněžní nabídky, brání se liberálové velkým státním výdajům, kterými nepochybně náklady na udržování státu blahobytu jsou.

Rovněž H. Jírová (1999) potvrzuje teorii, že trh práce je spojen s makroekonomickými veličinami, tj. inflací, ekonomickým růstem a rovnováhou platební bilance. Ekonomický růst podporuje zaměstnanost, vytváří však inflační tlak, a tím nerovnováhu platební bilance. Autorka dále uvádí, že na růst nezaměstnanosti působí dvojí vlivy. Jednak jsou to vlivy exogenní, kterými jsou vnější šoky (např. ropné, potravinové, zahraničně obchodní), a jednak vlivy endogenní neboli vnitřní, kterými jsou změny odvětvové struktury zaměstnanosti a s tím spojená strukturální nezaměstnanost. V rámci strukturální nezaměstnanosti dochází ke změně vlastnických forem, k technologické nezaměstnanosti (tj. nahrazení živé práce technikou a s tím spojená ztráta pracovních míst) a k ustupování produktivních odvětví.

Plně souhlasím s M. Potůčkem (1997), že aby člověk mohl vstoupit na trh, musí nabídnout něco ke směně. Ten, kdo nemůže nabídnout nic nebo jen velmi málo, nemůže na trh vstoupit nebo má na něm jen velmi omezené možnosti. Jelikož přežití závisí na spotřebě alespoň minima soukromých statků, mohla by jejich tržně efektivní alokace vést ke ztrátě postavení postižených jedinců ve společnosti, k jejich deprivaci nebo i předčasnému skonu. Extrémními příklady lidí, které trh vytlačuje na okraj společnosti, jsou žebráci a bezdomovci, mohou to však být také osamělé matky, děti chudých rodičů, lidé mentálně či fyzicky handicapovaní.

Potůček (2003) se zamýšlí nad problémem kultivace a uplatnění lidského potenciálu na současném trhu práce. Uvádí, že zastánci uplatnění tohoto kritéria vycházejí z předpokladu, že rovnost výchozích podmínek pro rozvoj jednotlivců, nevyhnutelná tam, kde by působilo pouze tržní prostředí, je nespravedlivá. (Potůček 1991, 1992). A dále uvádí:

„Každému člověku by měla být poskytnuta rovná šance pro rozvoj a uplatnění jeho dispozic a sklonů. I ekonomický rozbor prosperity soudobých společností se stále více soustřeďuje na rostoucí úlohu kvality lidských zdrojů, v ekonomické terminologii lidského kapitálu. Poukazuje se na to, že trh není schopen zabezpečit plné uplatnění tohoto kritéria například v oblasti vzdělání, péče o zdraví, plnokrevné spoluúčasti jedinců na životě daného společenství.

V souvislostech teorie rozvoje je zřejmé, že jakýkoliv růst zaměstnanosti je podmíněn akumulacním procesem. Rostowova teorie tvrdí: „Aby se nastartoval ekonomický růst, musí se 10 % hrubého domácího produktu ušetřit a věnovat na ekonomický růst“. Vysoká míra investování by měla vést k vyšší zaměstnanosti, ale právě investování současně v sobě zahrnuje substituční efekt, takže se zaměstnanost vlivem technologického procesu nezvyšuje.

V současné době není ovšem urychlování růstu považováno za základní nástroj pro zvyšování zaměstnanosti, pozornost se upírá spíše ke strukturálním činitelům, kde naděje je vkládána do rozvoje sektoru služeb (Naisbit, 2000).

Také Frýdmanová, Zmrazilová (1994) se přiklání k názoru, že úroveň dlouhodobé nezaměstnanosti v daném okamžiku vychází z úrovně nezaměstnanosti v minulých obdobích. Zlepšení hospodářského vývoje sníží dlouhodobou nezaměstnanost surčítým časovým zpožděním, ale podíl dlouhodobě nezaměstnaných zpravidla zůstává vyšší než před ekonomickou recesí (tzv. hysterezní efekt). Podle této teorie hystereze sleduje přirozená míra nezaměstnanosti vývoj skutečné nezaměstnanosti v čase tak, že v obdobích, kdy nezaměstnanost roste, roste i přirozená míra nezaměstnanosti. Přetrvávající nezaměstnanost vyvolává změny ve strukturálních charakteristikách ekonomiky, které způsobí zmiňovaný růst přirozené míry nezaměstnanosti. Tyto změny se dotýkají jak lidského a fyzického kapitálu, tak i oblasti mzdového vyjednávání.

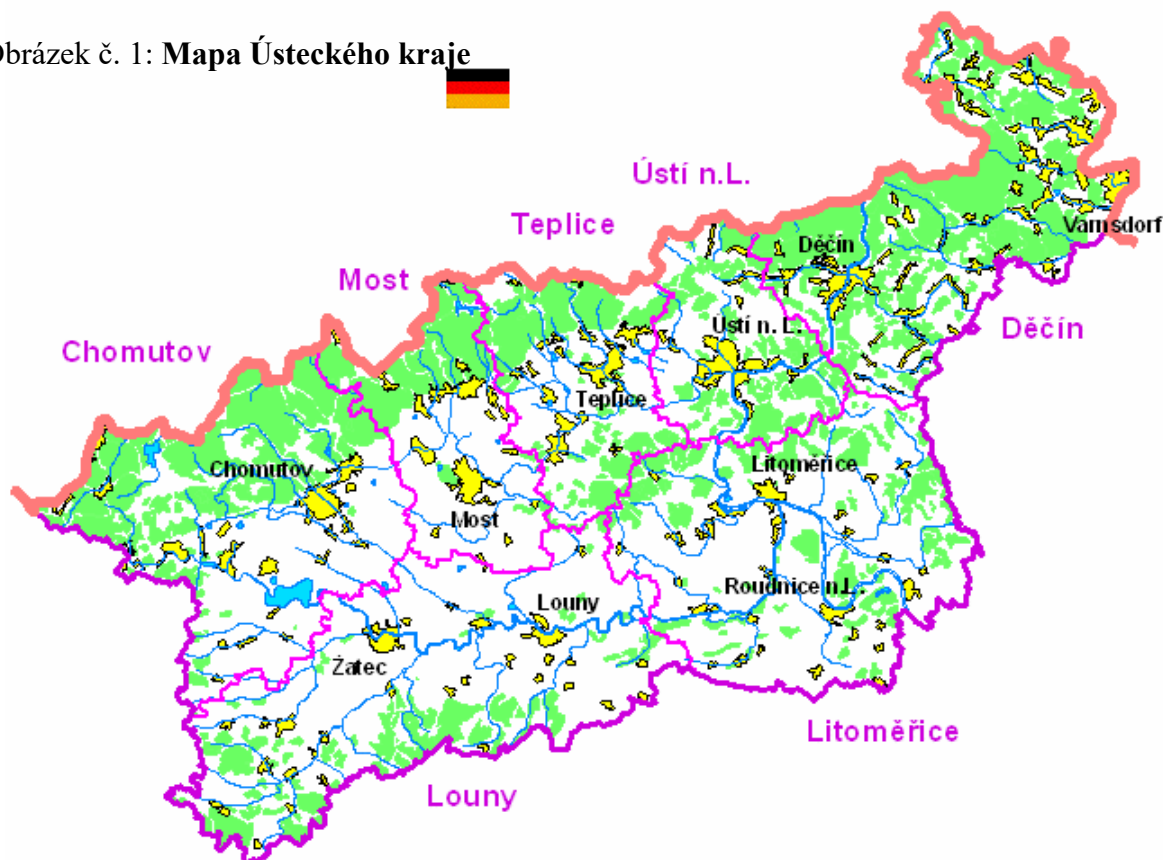
Předložená literární rešerše řeší určitou teoretickou problematiku ke zpracování problému nezaměstnanosti v realitě. Lze říci, že problematika nezaměstnanosti má dvě stránky, makroekonomickou a mikroekonomickou. Makroekonomická stránka vychází z teorií růstu v neoklasickém pojetí (Keynes, Okunův zákon, kvantitativní ekonomie, atd.), přičemž pozornost byla věnována také klasickému pojetí.

Mikroekonomická stránka, zabývající se zejména strukturálními aspekty včetně rozmístění výrobních kapacit, vyjadřuje skutečnost, že souhrnný pohyb nezaměstnaných je výsledkem mnoha dílčích procesů, které se vzájemně doplňují a jsou vzájemně propleteny.

V. EMPIRICKÁ ČÁST

1 Charakteristika kraje

Obrázek č. 1: Mapa Ústeckého kraje

Zdroj: PRÚK

1.1 Základní charakteristika kraje

Pro pochopení příčin dosavadního vývoje a stavu nezaměstnanosti a pro získání uceleného pohledu na Ústecký kraj byla zvolena podrobnější charakteristika kraje, která v některých pasážích zdánlivě zachází do podrobností. Při zúženém pohledu by však celkový obraz kraje neměl dostatečnou vypovídací schopnost.

Ústecký kraj patří z hlediska základních velikostních parametrů (rozloha 5 335 km², tj. 6,8 % rozlohy ČR; k 31. 12. 2004 počet obyvatel činí 820 868, tzn., že počet obyvatel se postupně snižuje) ke středně velkým a nadprůměrně zalidněným krajům ČR. (Pro názornost je uvedena tabulka č. 1: Základní charakteristiky krajů ČR). Vznikl na území bývalého Severočeského kraje, který tvořila jeho západní část. Hraničí s Karlovarským, Středočeským, Libereckým a v malé míře také s Plzeňským krajem. Nejdelší úsek tvoří na severozápadě a severu hranice s Německem.

Tabulka č. 1: **Základní charakteristiky krajů ČR (k 31. 12. 2003)**

Kraj	Počet obcí		Rozloha		Počet obyvatel		Hustota obyv./km ²
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	
Praha	1	0	49 617	0,6	1 193 270	11,6	2405
Středočeský	1 148	18,4	11 015	14	1 108 465	10,8	101
Českobudějovický	623	10	10 056	12,8	626 634	6,1	62
Plzeňský	505	8,1	7 561	9,6	552 553	5,4	73
Karlovarský	132	2,1	3 314	4,2	34 831	3,0	92
Ústecký	354	5,7	5 335	6,8	826 380	8,0	155
Liberecký	216	3,5	3 163	4	429 080	4,2	136
Královéhradecký	448	7,2	4 758	6	552 481	5,4	116
Pardubický	453	7,2	4 518	5,7	509 353	5,0	113
Jihlavský	730	11,7	6 925	8,8	522 267	5,1	75
Brněnský	647	10,4	7 067	9	1 138 174	11,1	161
Olomoucký	393	6,3	5 139	6,5	642 961	6,2	125
Zlínský	300	4,8	3 965	5	598 789	5,8	151
Ostravský	301	4,8	5 555	7	1 283 911	12,5	231
Česká republika	6 251	100	78 867	100	10 292 933	100	130

Zdroj: PRÚK

Polohu kraje lze v kontextu střední Evropy hodnotit jako výhodnou. Kraj leží na spojnici významné transevropské rozvojové osy spojující Berlín, Prahu a Vídeň. V rámci ČR je exponovanost polohy kraje umocněna relativní blízkostí a snadnou dopravní dostupností hlavního města Prahy. V rámci kraje mají nejexponovanější polohu území, která leží na hlavních dvou rozvojových osách – „pánevni“, s vysokou koncentrací obyvatelstva a průmyslu, a „labské“, která je součástí transevropského dopravního koridoru. Méně exponovanou polohu má okres Louny, východní část okresu Litoměřice a především Šluknovský výběžek, který patří k typickým periferiím ČR.

Většina okresů Ústeckého kraje sousedí s Německem, proto je jednou z příležitostí rozvoje regionu možnost přeshraniční spolupráce. Na území kraje zasahují v současnosti tři Euroregiony – Euroregion Labe – Elbe (členské obce v okresech Děčín, Litoměřice, Teplice, Ústí nad Labem), Euroregion Nisa (z Ústeckého kraje pouze obce Šluknovského výběžku) a Euroregion Krušnohoří (obce v okresech Chomutov, Most, Teplice, Louny a dvě obce v okrese Litoměřice).

Hustota zalidnění je v kontextu ČR nadprůměrná (155 obyvatel/km²). Těžiště osídlení tvoří území pánevni okresů (Ústí nad Labem, Teplice, Most), kde se hustota zalidnění pohybuje mezi 250 - 300 obyvateli na km². Převážně zemědělské okresy v jihovýchodní části kraje - Louny a Litoměřice - mají hustotu zalidnění podstatně nižší (77, resp. 110 obyvatel/km²). Největším městem kraje je Ústí nad Labem, které má téměř 100 000 obyvatel. Padesátitisícovou hranici dále překračují města Most, Děčín, Teplice a Chomutov. Údaje dokumentuje tabulka č. 2: Základní charakteristiky okresů Ústeckého kraje.

Tabulka č. 2: **Základní charakteristiky okresů Ústeckého kraje (k 31. 12. 2003)**

Okres	Počet obcí		Rozloha		Počet obyvatel		Hustota obyv./km ²
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	
DC	52	14,7	909	17,0	134 468	16,2	148
CV	44	12,4	935	17,5	125 723	15,2	134
LT	105	29,7	1 032	19,3	115 107	13,8	112
LN	70	19,8	1 118	21,0	86 504	10,4	77
MO	26	7,3	467	8,8	118 306	14,4	253
TP	34	9,6	469	8,8	127 066	15,7	271
UL	23	6,5	404	7,6	118 988	14,3	295
ÚK	354	100	5 335	100	826 380	100	155

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Hrubý domácí produkt na obyvatele v Ústeckém kraji v roce 1996 činil 142.040,- Kč, což odpovídá 93,2 % průměrné úrovni ČR a 61,5 % úrovni EU. V roce 2003 vzrostl hrubý domácí produkt Ústeckého kraje na 155 320 mil. Kč, přepočteno na obyvatele - 189.543,- Kč, tj. 80,1 % průměru ČR. Ve struktuře zaměstnanosti vykazovalo k 31. 12. 2003 zemědělství a lesnictví po Karlovarském kraji nejnižší podíl v republice – 3,9 % (tj. 5.354 pracovníků), průmysl (6,96 %, tj. 80.321 pracovníků) a stavebnictví (7,33 %, tj. 11.874 pracovníků) vykazují mírně nadprůměrný podíl a odvětví služeb se v kraji pohybuje na celostátním průměru. Mimořádný podíl má v tomto odvětví doprava, jež slouží do značné míry k převozu velkého objemu těžného uhlí a mezinárodním tranzitům.

Ústecký kraj má převážně průmyslový charakter, který je založen na bohaté surovinové základně. Dominuje hnědé uhlí, jež tvoří rozhodující část prozkoumaných zásob této suroviny v ČR. Z nerudných surovin se zde nachází významná ložiska kaolínu, jílu a bentonitu (Chomutovsko, Lounsko). Těžba stavebního kamene je rozvinuta především v okresech Děčín, Litoměřice a Teplice, přičemž jejímu dalšímu rozvoji - kromě stagnující tuzemské poptávky - brání i zájmy ochrany přírody a krajiny. Těžba štěrkopísku je soustředěna především do okresu Litoměřice, probíhá ale i v okresech Chomutov a Louny.

Dlouhodobá intenzivní, převážně povrchová těžba nerostných surovin představuje zásadní územní a krajinný fenomén, který zcela změnil charakter a využití rozsáhlých částí okresů Chomutov, Most a Teplice. Celková plocha výhradních ložisek přesahuje v okresech Chomutov a Teplice 20 %, v okrese Most dokonce 30 % rozlohy okresu. Rozsah povrchově těžných dobývacích prostorů se ve zmíněných okresech pohybuje mezi 6 a 7 % plochy okresu.

Z průmyslových odvětví má největší význam energetika a těžba hnědého uhlí, jejíž rozsah se však značně snížil. V tomto kraji je umístěna více než třetina kapacity všech elektráren v České republice a téměř dvě třetiny kapacity uhelných elektráren. Lomová těžba uhlí se nachází v prostoru mezi Chomutovem a Teplicemi. Velké uhelné elektrárny jsou v Ledvicích, Tušimicích, Prunéřově a Počeradech. Chemický průmysl je reprezentován rafinerií ropy v Záluží, dále závody v Ústí nad Labem a Lovosicích. Velký papírenský a celulózový závod s účastí zahraničního kapitálu je ve Štětí. Průmysl metalurgický a strojírenský se nachází v Chomutově, Ústí nad Labem, Děčíně a Roudnici nad Labem, sklářský průmysl v Teplicích. Pro okres Děčín má velký význam průmysl textilní.

Zemědělství má okrajový význam v okresech uhelné pánve, naopak pro jižní, respektive jihovýchodní část kraje, s příznivými podmínkami pro zemědělskou výrobu, je intenzivní zemědělství charakteristické (pěstování ovoce, zeleniny a chmele).

Doprava má velký význam, zvláště díky poloze kraje na dopravní ose Berlín – Drážďany – Praha – Vídeň. S touto dopravní osou je spojena také výstavba I. železničního koridoru v ČR a dálnice D8. Předpokládá se zlepšení podmínek vodní dopravy po Labi a přesun části automobilové nákladní dopravy na vodní cestu.

Restrukturalizace ekonomické základny byla spojena s výrazným vzestupem nezaměstnanosti, která se stala značným sociálně ekonomickým problémem. Z tohoto hlediska patří Ústecký kraj k nejproblémovějším regionům ČR. Přesto byla průměrná mzda v druhé polovině devadesátých let v kontextu mzdové hladiny v ČR relativně vysoká, k čemuž přispěly vyšší mzdy v těžbě paliv a v energetice.

Území kraje je značně poznamenáno znečištěním ovzduší, hlavně oxidy síry z elektráren. Ačkoliv se emise síry v posledních letech velmi podstatně snížily, poškození lesních porostů v Krušnohoří je velmi rozsáhlé a vyžaduje dlouhodobé řešení. Vedle ekologicky rozsáhle narušených pánevních prostorů se na území kraje nacházejí rovněž přírodně velmi cenné oblasti s poměrně intenzivním cestovním ruchem (NP České Švýcarsko, CHKO Labské pískovce, CHKO Lužické hory).

I na tak relativně malém prostoru, jaký Ústecký kraj představuje, je patrná vnitřní rozmanitost. Dané území je možné rozčlenit podle řady charakteristik na dílčí oblasti se společnými znaky. Na území Ústeckého kraje lze identifikovat následující základní subregiony lišící se přírodními podmínkami, strukturou osídlení a ekonomickou základnou:

Pánevní oblast – typická koncentrací průmyslu s vysokou hustotou osídlení a většími městy, se specializací hospodářství na energetiku, těžbu uhlí a chemickou výrobu. Patří sem okresy Chomutov, Most a Teplice.

Zemědělská oblast – zejména okresy Litoměřice a Louny s nižším zastoupením průmyslu. Je zde velký počet relativně malých obcí, s možností využití ekoturistiky.

Krušné hory – převážná část česko-saského pohraničí, dnes velmi řídko osídlený horský pás, kde je velký prostor pro rozvoj turismu.

Průmyslová oblast – jedná se o okresy Ústí nad Labem a Děčín, kde se vždy částečně vyskytuje oblast s vysokou hustotou osídlení a kde převažuje rozmanitá průmyslová výroba, a jiná část území, s poměrně kvalitním životním prostředím, je využívána k rekreačním účelům.

1. 2 Osídlení, obyvatelstvo, bydlení

1. 2. 1 Osídlení

Páteř osídlení Ústeckého kraje tvoří pánevní prostor s podkrušnohorskou aglomerací (Ústí nad Labem, Teplice, Bílina, Most, Litvínov, Chomutov, Jirkov, Kadaň, Klášterec nad Ohří), kde je koncentrováno přibližně 60 % obyvatelstva celého kraje. Sekundárně

významnou zónou osídlení je labská osa spojující významnější sídla Děčín, Ústí nad Labem, Lovosice s Litoměřicemi a Roudnici nad Labem. Na území kraje bylo k 1. 1. 2002 354 administrativně samostatných obcí. Tento stav se nezměnil od roku 1998, kdy v kraji vznikla jedna obec v okrese Ústí nad Labem. Obcí se statutem města je v kraji 46, z toho nejvíce v okrese Děčín a nejméně v okrese Louny. Jsou zde dvě statutární města, Ústí nad Labem a Most. Z hlediska populační velikosti dosahují v souboru obcí Ústeckého kraje krajních hodnot krajské město Ústí nad Labem s 96 070 obyvateli a obec Staňkovice v okrese Litoměřice s 26 obyvateli. Nejmenší obcí se statutem města jsou Třeбенice v okrese Litoměřice (1 709 obyv.).

Pro sídelní strukturu kraje je charakteristická nízká rozdrobenost obecní soustavy (viz index rozdrobenosti – tab. č. 4) a vysoký počet sídelních jednotek (částí obcí) na 1 obec, což platí zejména pro pohraniční okresy. Oba tyto charakteristické rysy jsou výsledkem poválečné transformace sídelní soustavy spojené s odsunem německého obyvatelstva z pohraničních oblastí. Velký počet sídel byl vylidněn, což vedlo nejen k přeměně funkce těchto sídel, ale také k jejich integraci do větších administrativních jednotek. Velikostní strukturu obcí v okresech Ústeckého kraje ilustrují tabulka č. 2 (viz výše) a tabulka č. 3, relativními hodnotami je situace dokreslena v tabulce č. 4 a v příloze č. 1 tabulkou č. 5.

Tabulka č. 3: Velikostní struktura obcí – absolutní údaje

Okres	Počet obcí absolutně							Celkem
	do 199	do 499	do 999	do 1 999	do 9 999	do 49 999	50 000	
DC	7	18	10	7	7	2	1	52
CV	16	10	10	3	1	3	1	44
LT	24	46	15	12	6	2	0	105
LN	14	27	18	5	4	2	0	70
MO	7	10	1	2	4	1	1	26
TP	4	5	12	3	7	2	1	34
UL	4	3	8	3	4	0	1	23
ÚK	76	119	74	35	33	12	5	354
ČR	1 738	1 988	1 247	656	491	109	22	3 251

Zdroj: ČSÚ

Tabulka č. 4: Velikostní struktura obcí – relativní údaje

Okres	Počet obcí relativně							Index rozdrobenosti
	do 199	do 499	do 999	do 1 999	do 9 999	do 49 999	50 000	
DC	13,5	34,6	19,2	13,5	13,5	3,8	1,9	128,8
CV	36,4	22,7	22,7	6,8	2,3	6,8	2,3	177,3
LT	22,9	43,8	14,3	11,4	5,7	1,9	0,0	170,5
LN	20,0	38,6	25,7	7,1	5,7	2,9	0,0	162,9
MO	26,9	38,5	3,8	7,7	15,4	3,8	3,8	161,5
TP	11,8	14,7	35,3	8,8	20,6	5,9	2,9	100,0
UL	17,4	13,0	34,8	13,0	17,4	0,0	4,3	113,0
ÚK	21,5	33,6	20,9	9,9	9,3	3,4	1,4	152,5
ČR	27,8	31,8	19,9	10,5	7,9	1,7	0,4	167,0

Zdroj: ČSÚ

Pozn.: Index rozdrobenosti je definován jako součet vážených podílů tří nejnižších velikostních kategorií obcí na celkovém počtu obcí v okrese (podíl obcí s počtem obyvatel do 199 je uvažován 3x, obcí 200 – 499 obyvatel 2x a obcí s 500 – 999 obyvatel).

1. 2. 2 Demografický vývoj

Z hlediska demografického vývoje lze dlouhodobý populační vývoj Ústeckého kraje v období 1869 – 2000 rozdělit do následujících fází:

- rychlý populační růst v období intenzivní industrializace a urbanizace (od 2. pol. 19. století, začátek 20. století),
- zpomalení populačního růstu mezi světovými válkami,
- poválečný odsun obyvatel německé národnosti a následná nižší míra doosídlení pohraničních okresů,
- populační růst v období socialismu (zejména v preferovaných pánevních okresech),
- stagnace ve vývoji počtu obyvatelstva po roce 1989.

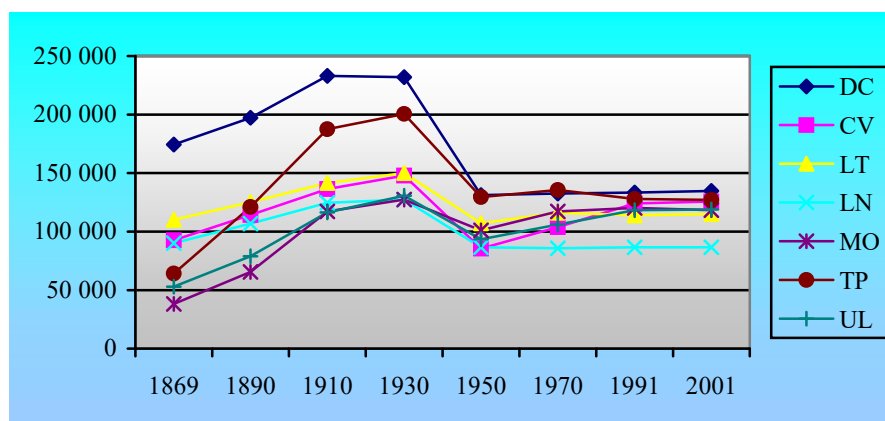
Významným mezníkem v populačním vývoji Ústeckého kraje se stala radikální výměna obyvatelstva po 2. světové válce, která vedla nejenom k výraznému úbytku obyvatelstva (viz tabulka č. 6, doplněná grafem č. 1), ale také k zásadním změnám sociálně-demografické struktury populace. Pohraniční území bylo ve srovnání s původním německým obyvatelstvem doosídleno relativně mladou populací s nižší úrovní vzdělanosti. Důsledky tohoto transferu se do sociální struktury obyvatelstva více než po půl století stále promítají. (Tato problematika bude blíže specifikována v kapitole o nezaměstnanosti.)

Tabulka č. 6: Dlouhodobý vývoj počtu obyvatelstva (1869 - 2001)

Okres	1869	1890	1910	1930	1950	1970	1991	2001
DC	174 262	197 309	233 066	231 859	131 279	132 429	133 448	134 684
CV	92 686	114 332	136 453	147 760	85 397	103 735	124 081	125 723
LT	110 084	125 014	141 460	149 970	107 089	115 990	113 883	115 107
LN	90 139	106 928	124 571	127 315	86 563	85 853	86 640	86 504
MO	38 222	65 500	117 111	127 424	101 199	117 189	120 212	118 308
TP	64 075	120 998	187 358	200 603	129 583	135 644	127 872	127 066
UL	52 939	79 096	116 412	130 579	93 490	105 922	118 325	118 988
ÚK	622 371	809 177	1 056 431	1 115 510	734 600	796 762	824 461	826 380
ČR	7 557 236	8 665 521	10 078 896	10 673 491	8 896 102	9 807 696	10 302 215	10 292 933

Zdroj: statistické ročenky ČSÚ

Graf č. 1: Dlouhodobý vývoj počtu obyvatelstva (1869 - 2001)

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

V období 1991 - 2000 byl populační vývoj sledován detailněji a to na úrovni jednotlivých komponent bilance obyvatelstva. V poslední dekádě byl populační vývoj kraje obecně charakterizován změnou přirozeného pohybu obyvatel (přirozené přírůstky byly v důsledku výrazného snížení porodnosti vystříhány přirozeným úbytkem obyvatel) a velmi nízkou mírou migrační mobility vázané na změnu trvalého bydliště. Za celé sledované období přibylo v Ústeckém kraji cca 2400 obyvatel, když nízký migrační přírůstek (cca 6 000 obyv.) kompenzoval úbytek obyvatel přirozenou měnou (cca 3 500 obyv.). Na úrovni okresů byly migračně nejatraktivnější okresy Litoměřice a Teplice, naopak okres Most zaznamenal relativně nejvyšší úbytek migračním pohybem (meziokresní rozdíly v saldu migrace byly ovšem velmi nízké). Regionální diference v přirozeném pohybu obyvatel na úrovni okresů byla zanedbatelná (příloha č. 1 - tabulka č. 7 a tabulka č. 8).

1. 2. 3 Věková a vzdělanostní struktura

Pokud se jedná o věkovou a vzdělanostní strukturu obyvatelstva, strukturální charakteristiky obyvatelstva kraje jsou dodnes významně ovlivněny poválečnou imigrací a následně socialistickou industrializací zejména pánevních okresů. Ve srovnání s průměrem ČR má obyvatelstvo Ústeckého kraje mladší věkovou strukturu, nižší úroveň vzdělanosti a také vyšší zastoupení sociálně problémových skupin. Vliv výše uvedených událostí na současnou populační strukturu lze do jisté míry demonstrovat meziokresními rozdíly jak ve věkové (tabulka č. 9), tak i ve vzdělanostní struktuře obyvatel (tabulka č. 10).

Tabulka č. 9: Věková struktura obyvatelstva k 31. 12. 2001

Okres	Počet obyvatel	Věkové skupiny obyvatel						Index stáří
		0 - 14	15 - 59	60+	0 - 14	15 - 59	60+	
		absolutně			relativně v %			
DC	134 684	23 274	89 296	22 078	17,3	66,3	16,4	94,9
CV	125 723	22 726	84 484	18 435	18,1	67,2	14,7	81,1
LT	115 107	18 951	75 601	20 552	16,5	65,7	17,9	108,4
LN	86 504	14 978	56 713	14 802	17,3	65,6	17,1	98,8
MO	118 308	20 784	78 457	19 053	17,6	66,3	16,1	91,7
TP	127 066	21 294	83 809	21 861	16,8	66,0	17,2	102,7
UL	118 988	20 392	78 921	19 414	17,1	66,3	16,3	95,2
ÚK	826 380	142 399	547 281	136 195	17,2	66,2	16,5	95,6
ČR	10 292 933	1 694 812	6 718 281	1 874 211	16,6	65,2	18,2	109,7

Zdroj: SLDB 2001

V mezikrajovém srovnání má kraj nejmladší věkovou strukturu – průměrný věk je 38,5 let (ČR 39,5) a zároveň má nejnižší index stáří (na 100 dětí do 14 let připadá 76 obyvatel ve věku 65 let a starších - v ČR 92 osob). Přesto se podíl nejmladší složky populace stále snižuje a naopak roste podíl obyvatel ve věku 65 a více let.

Okresy Litoměřice a Louny, které byly zasaženy migračními pohyby po 2. světové válce a v menším rozsahu socialistickým zprůmyslněním, mají ve srovnání s pánevními okresy včetně Děčína obecně starší obyvatelstvo s vyšší úrovní vzdělanosti. Z hlediska vzdělanosti obyvatelstva představuje mezi pánevními okresy výjimku okres krajského

a univerzitního města Ústí nad Labem, který vykazuje mezi okresy Ústeckého kraje nejvyšší podíl obyvatel jak se středoškolským, tak i vysokoškolským vzděláním. O obecně nízké úrovni vzdělanosti kraje svědčí fakt, že ani v okrese krajského města nedosáhl index vzdělanosti (viz tabulka č. 10) průměru ČR.

Tabulka č. 10: **Vzdělanostní struktura obyvatelstva k 31. 12. 2001**

Okresy	Nejvyšší dokončené vzdělání				Index vzdělanosti
	střední škola	VŠ	střední škola	VŠ	
	absolutně		v %		
DC	20 287	3 691	24,5	4,5	33,4
CV	18 181	3 478	24,4	4,7	33,7
LT	18 256	4 011	25,2	5,5	36,3
LN	13 216	3 116	24,5	5,8	36,0
MO	17 835	4 087	23,7	5,4	34,6
TP	19 725	3 910	24,1	4,8	33,6
UL	21 805	5 520	29,3	7,4	44,2
ÚK	174 118	40 125	25,9	6,0	37,8
ČR	1 866 983	582 849	28,4	8,9	46,1

Zdroj: SLDB 2001

Pozn.: Relativní hodnoty vztaženy k počtu obyv. nad 25 let, index vzdělanosti – podíl obyv. se středoškolským vzděláním + dvojnásobek podílu vysokoškolsky vzdělaných

Úroveň vzdělanosti obyvatelstva od posledního SLDB v roce 1991 se mírně zvýšila. S ohledem na vysokou stabilitu územního rozložení obyvatelstva je ovšem pravděpodobné, že regionální disproporce ve vzdělanostní struktuře obyvatel na úrovni krajů i okresů zůstaly ve velké míře zachovány.

Podíl obyvatel s vysokoškolským vzděláním z celkového počtu osob patnáctiletých a starších dosáhl k 31. 12. 2001 5,4 % (od roku 1991 nárůst o 1,1 procentní bod) a podíl osob s úplným středním vzděláním (včetně vyššího) 25,2 % (v roce 1991 to představovalo 20,0 %). Oba tyto podíly jsou nejnižší v celé ČR a za celorepublikovými hodnotami zaostávají v podílu vysokoškolsky vzdělaných obyvatel o 3,5 a u středního vzdělání o 3,2 procentního bodu. Nejnižší podíl vysokoškoláků je v okresech Děčín a Chomutov (4,5 %) a nejvyšší v okrese Ústí nad Labem (7,4 %), kde je soustředěno vysoké školství a koncentrovány krajské orgány státní správy.

1. 2. 4 Bydlení

Bydlení patří mezi základní faktory ovlivňující životní úroveň obyvatelstva. V období centrálně řízené ekonomiky se intervence státu do bytové výstavby postupně měnila a zcela nová bytová politika se potom uplatnila v devadesátých letech při přechodu k tržnímu systému. Účast státu na financování bytové výstavby se po roce 1990 velmi snížila, což vedlo k radikálnímu snížení objemu výstavby nových bytů. Kromě útlumu bytové výstavby se problémem bytové politiky v devadesátých letech stal také neefektivně fungující trh s byty, který byl deformován regulovaným nájemným v komunálním bytovém fondu.

Vývoj intenzity bytové výstavby v Ústeckém kraji po roce 1990 odpovídal celorepublikovému trendu. Počet zahájených bytů se na začátku transformačního období prudce snížil. Zatímco ještě v roce 1988 byla intenzita zahajované bytové výstavby zhruba 5,5 bytu na 1000 obyvatel, v roce 1993 se bytová výstavba v kraji téměř zastavila. Od tohoto roku, kdy byla jak na úrovni kraje, tak i ČR zaznamenána nejnižší intenzita bytové výstavby ve sledovaném období (1988 - 1998 - viz graf č. 2), zahájená výstavba bytů početně roste. Ve srovnání s průměrem ČR je ovšem její tempo růstu v Ústeckém kraji nižší.

Pokud budeme hodnotit vývoj pouze v transformačním období (1991 – 1998), pak Ústecký kraj zaznamenal vůbec nejvyšší stagnaci zahajované bytové výstavby mezi kraji ČR. V rámci kraje se razantní útlum bytové výstavby týkal zejména pánevních okresů (Ústí nad Labem, Chomutov, Most, Teplice), které byly před rokem 1989 v bytové politice zvýhodňovány. Celkový propad bytové výstavby v Ústeckém regionu ilustruje fakt, že šest ze sedmi okresů kraje patřilo mezi dvanáct okresů ČR s nejnižší počtem zahájených bytů na 1000 obyvatel za období 1991 – 1998 (kromě výše uvedených pánevních okresů patřily mezi uvedené okresy také Děčín a Louny). Velmi nízká úroveň bytové výstavby v Ústeckém kraji (tabulka č. 11) byla spojena se strukturálními změnami v ekonomice, které byly doprovázeny postupným růstem nezaměstnanosti, a tedy i nízkou atraktivitou území pro bydlení, přes relativní dostatek bytového fondu. Vztah mezi nízkou poptávkou po bydlení a relativně vysokou nabídkou bytového fondu dokumentují ceny bytů, které jsou v pánevních okresech nejnižší v ČR.

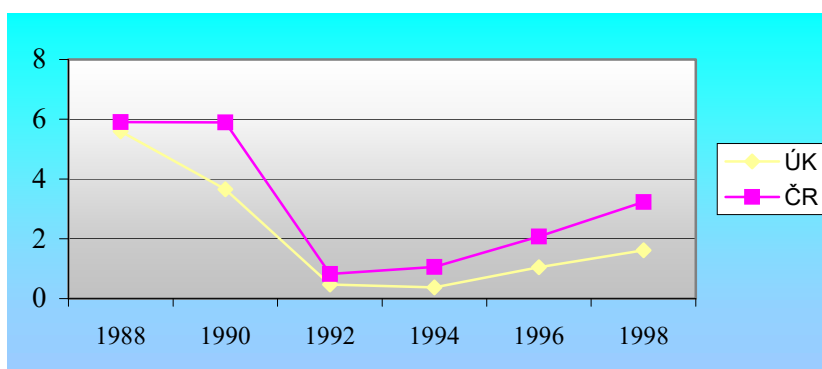
Tabulka č. 11: Intenzita zahajované bytové výstavby v období 1988 - 1998

Okresy	Počet zahájených bytů na 1 000 obyvatel středního stavu v roce					
	1988	1990	1992	1994	1996	1998
DC	4,71	4,83	1,01	0,35	0,94	2,24
CV	0,55	0,59	0,14	0,18	1,11	1,24
LT	1,80	5,31	0,39	0,74	2,05	2,09
LN	4,94	4,89	0,37	0,39	1,63	1,79
MO	9,55	2,54	0,06	0,13	0,98	1,81
TP	6,56	5,64	1,13	0,49	0,40	0,57
UL	11,60	2,05	0,05	0,33	0,51	1,68
ÚK	5,59	3,66	0,47	0,37	1,05	1,62
ČR	5,90	5,89	0,82	1,06	2,08	3,23

Zdroj: Terplan a. s.: bytová výstavba v územích ČR. 1999

Pozn.: Bez bytů získaných adaptací nebytových prostor

Graf č. 2: Intenzita zahajované bytové výstavby v období 1988 - 1998

Zdroj: Terplan a. s.: bytová výstavba v územích ČR. 1999, vlastní zpracování

Hodnocení kvalitativních charakteristik bytového fondu je zatím možné pouze na základě dat ze SLDB v roce 1991. S přihlédnutím k nízké intenzitě bytové výstavby v transformačním období lze předpokládat, že hodnoty níže uvedených ukazatelů, indikující strukturu, stáří, kvalitu a prostorové parametry bytového fondu, rámcově odpovídají stavu na konci devadesátých let. Pro hodnocení kvalitativní struktury bytového fondu byly vybrány následující ukazatelé:

- podíl bytů v rodinných domech,
- podíl bytů postavených po roce 1946,
- podíl bytů I. kategorie,
- podíl bytů II. kategorie,
- obytná plocha na 1 byt.

Struktura bytového fondu je z velké míry determinována charakterem bytové výstavby před rokem 1989, kdy byla preferována výstavba sídlišť z panelových domů, koncentrovaná především do průmyslových středisek pánevní oblasti. Pro Ústecký kraj, respektive pro pánevní okresy, je tedy charakteristický velmi nízký podíl bytů v rodinných domech, nízké stáří bytového fondu a vyšší podíl bytů I. kategorie. Kvalita bytového fondu hodnocená na základě podílu bytů I. kategorie je nicméně relativní a neodráží takové faktory, jako je prostorový a obytný komfort bytů. Z tohoto hlediska má většina bytového fondu v pánevních okresech méně příznivé charakteristiky. Zcela rozdílnou strukturu bytového fondu mají okresy ve „staré“ zemědělské oblasti – Louny, Litoměřice a okres Děčín, které vykazují ve vztahu k průměru ČR téměř zrcadlově obrácené hodnoty sledovaných charakteristik (nadprůměrný podíl bytů v rodinných domech, starší bytový fond s větším prostorovým komfortem, nižší podíl bytů I. kategorie). V příloze č. 2 je uvedena tabulka č. 12: Kvalitativní struktura bytového fondu, tabulka č. 13: Domovní fond a míru neobydlenosti a tabulka č. 14: Bytový fond a míra neobydlenosti.

1.3 Trh práce

Průběh ekonomické transformace byl v devadesátých letech charakterizován mimo jiné poklesem ekonomické aktivity obyvatelstva. V důsledku nepříznivé struktury ekonomických aktivit byl pokles zaměstnanosti v Ústeckém kraji výrazně vyšší než na úrovni ČR. Vzhledem k nízké migrační mobilitě se úbytek pracovních příležitostí musel zákonitě promítnout do růstu nezaměstnanosti. Na úrovni okresů byl nejvyšší úbytek ekonomicky aktivních zaznamenán v pánevních okresech, které zároveň patří k okresům s nejvyšší úrovní nezaměstnanosti v ČR. Analýze této problematiky bude věnována pozornost v následující kapitole.

1.4 Ekonomická základna

1.4.1 Základní charakteristika a odvětvová struktura

Ústecký kraj hraje v ekonomickém rozvoji České republiky významnou úlohu. Tradičně silné postavení má v hospodářské základně kraje průmyslová výroba a dobývání nerostných surovin, v jižní, respektive jihovýchodní části kraje, hraje významnou roli rovněž zemědělství.

V období socialistického rozvoje se pánevní oblasti Ústeckého kraje staly energetickou základnou státu. Negativní důsledky jednostranně zaměřeného ekonomického rozvoje před rokem 1989, kdy byly upřednostňovány krátkodobé cíle a rychlá exploatace zdrojů, se plně promítly v období transformace české ekonomiky. Restrukturalizace průmyslu v Ústeckém kraji je proto doprovázena celou řadou sociálně ekonomických a ekologických problémů (útlum průmyslové výroby, nezaměstnanost, zhoršená sociální struktura obyvatel, nutnost vysokých investic do životního prostředí).

Vysokou průmyslovou zaměstnanost v pánevních okresech, ale i regionální rozdíly ve struktuře zaměstnanosti v rámci kraje na začátku transformačního období ilustruje následující tabulka č. 15.

Tabulka č. 15: **Struktura zaměstnanosti k 3. 3. 1991**

Okresy	Ekonomicky aktivní obyvatelstvo						
	celkem	primér	sekundér	terciér	primér	sekundér	terciér
	absolutně			relativně v %			
DC	71 851	4 997	36 283	30 571	7,0	50,5	42,5
CV	67 079	5 647	35 525	25 907	8,4	53,0	38,6
LT	59 919	9 446	24 748	25 725	15,8	41,3	42,9
LN	45 390	9 468	14 761	21 161	20,9	32,5	46,6
MO	64 855	2 356	36 428	26 071	3,6	56,2	40,2
TP	69 128	3 203	37 000	28 925	4,6	53,5	41,8
UL	64 864	2 287	27 352	35 225	3,5	42,2	54,3
ÚK	443 086	37 404	212 097	193 585	8,6	47,9	43,7
ČR	5 421 102	627 904	2 432 861	2 360 337	11,6	44,9	43,5

Zdroj: SLDB 1991

Podle absolutních hodnot hrubého domácího produktu (HDP) se Ústecký kraj zařadil v roce 1997 na čtvrté místo mezi 14 kraji ČR. Podle HDP v přepočtu na 1 obyvatele se ovšem váha Ústeckého kraje v ekonomickém systému ČR v druhé polovině devadesátých let snižovala (v roce 1995 mezi kraji ČR 4. místo podle HDP na obyvatele, v roce 1997 již 7. místo – viz tab. č. 16). V ukazatelích kupní parity (PPS) činil v roce 1997 HDP kraje na 1 obyvatele 57,5 % průměrné hodnoty 15 členů EU.

Tabulka č. 16: **HDP na obyvatele 1993 – 1997 (běžné ceny v Kč)**

rok	1993		1994		1995		1996		1997	
území	Kč	ČR=100	Kč	ČR=100	Kč	ČR=100	Kč	ČR=100	Kč	ČR=100
ČR	98 765	100	114 433	100	133 688	100	152 387	100	161 968	100
ÚK	89 572	90,7	99 545	87,0	126 111	94,3	142 040	93,2	144 203	89,0
Pořadí kraje v ČR	8		10		4		5		7	

Zdroj: MMR Regionální a odvětvová analýza ČR (1999), za rok 1997 odhad Terplan

Vývoj ukazatele v podílu HDP/obyvatele se postupně zhoršoval, až se Ústecký kraj v roce 2000 umístil na 12. pozici mezi kraji ČR.

Vývoj zaměstnanosti v hlavních sektorech hospodářství v Ústeckém kraji je v devadesátých letech charakterizován konvergentním vývojem ve vztahu k vývoji na úrovni ČR, to znamená, že pokles průmyslové zaměstnanosti byl vyšší než na úrovni ČR a naopak

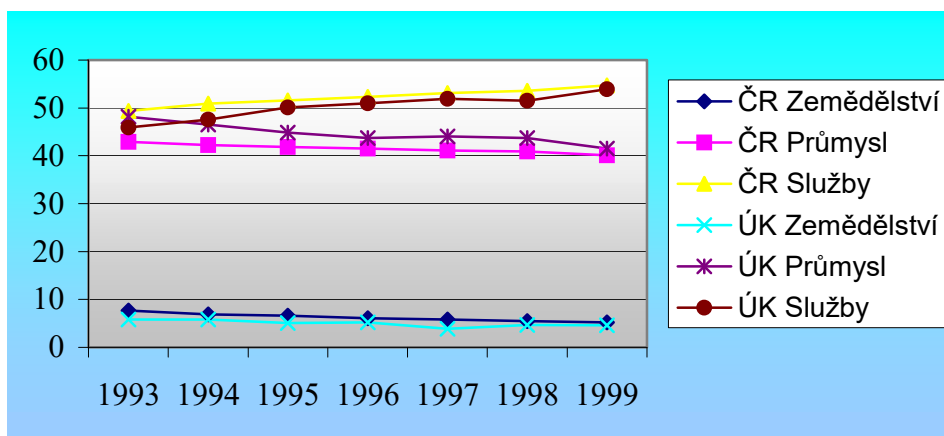
zaměstnanost ve službách se zvyšovala rychlejším tempem. Dynamika růstu, respektive poklesu zaměstnanosti v jednotlivých sektorech přitom vykazuje ve sledovaném období (1993 – 1999) vazbu na rychlost ekonomických reforem. Navzdory tomuto vývoji je v Ústeckém kraji podíl průmyslové zaměstnanosti stále nadprůměrný, naopak zaměstnanost ve službách je nepatrně nižší. Relativně největší rozdíly mezi krajem a ČR vykazuje podíl zaměstnaných v zemědělském sektoru v tabulce č. 17, což dokresluje graf č. 3 a výběrové šetření ČSÚ (tabulka č. 18).

Tabulka č. 17: Vývoj struktury zaměstnanosti 1993 - 1999 (podíl sektorů v %)

Zaměstnaní v NH	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Česká republika							
Zemědělství	7,7	6,9	6,6	6,1	5,8	5,5	5,2
Průmysl	42,9	42,2	41,8	41,5	41,1	40,9	40,1
Služby	49,4	50,9	51,6	52,3	53,1	53,6	54,7
Ústecký kraj							
Zemědělství	5,8	5,8	5,1	5,2	3,9	4,7	4,6
Průmysl	48,2	46,5	44,8	43,7	44,0	43,7	41,5
Služby	45,9	47,6	50,1	51	51,9	51,5	53,9

Zdroj: Trh práce 1993 - 1999, ČSÚ 2000

Graf č. 3: Vývoj struktury zaměstnanosti 1993 - 1999

Zdroj: Trh práce 1993 - 1999, ČSÚ 2000

Tabulka č. 18: Zaměstnanost v ČR a Ústeckém kraji v 1. čtvrtletí 2001

Zaměstnaní v NH	ČR		ÚK		Koeficient specializace	Podíl ÚK na celostátní zaměstnanosti
	tis.	%	tis.	%		
Celkem	4 741,2	100	361,5	100	1,00	7,6
Zemědělství	225,7	4,8	11,2	3,1	0,65	4,9
Průmysl	1 878,7	39,6	153,7	42,5	1,07	8,2
Služby	2 635,6	55,6	196,4	54,3	0,98	7,5

Zdroj: Výběrové šetření pracovních sil 1. čtvrtletí 2001, ČSÚ

Pozn.: Koeficient specializace vyjadřuje poměr mezi zaměstnaností v příslušném sektoru v Ústeckém kraji a ČR

V souvislosti se strukturálními změnami došlo v Ústeckém kraji stejně jako na úrovni celé ČR k relativně významnému snížení ekonomické aktivity obyvatelstva. Vyšší pokles ekonomické aktivity byl zaznamenán zejména u ženské části populace (tabulka č. 19). V kontextu průměrných hodnot za ČR je ekonomická aktivita obyvatelstva Ústeckého kraje podprůměrná. Nižší ekonomickou aktivitou „trpí“ zejména pánevní okresy s vyšší mírou nezaměstnanosti.

Tabulka č. 19: Ekonomická aktivita obyvatelstva

Okres, kraj, ČR	Obyv. celkem	z toho pracující					
		muži		ženy		celkem	
		abs.	%	abs.	%	abs.	%
DC	134 684	32 204	48,6	25 906	37,9	58 110	43,1
CV	125 723	28 973	46,6	23 469	36,9	52 442	41,7
LT	115 107	28 255	49,7	21 442	36,8	49 697	43,2
LN	86 504	20 655	48,4	15 565	35,5	36 220	41,9
MO	118 308	26 144	45,1	21 688	35,9	47 832	40,4
TP	127 066	29 138	47,0	23 261	35,7	52 399	41,2
UL	118 988	28 551	49,4	23 760	38,9	52 311	44,0
ÚK	826 380	193 920	47,8	155 091	36,8	349 011	42,2
ČR 3. 3. 1991	10 302 215	2 769 415	55,4	2 528 873	47,7	5 298 288	51,4
ČR 1. 3. 2001	10 292 933	2 563 362	51,1	2 069 918	39,3	4 633 280	45,0

Zdroj: SLDB 2001 (předběžné výsledky)

Na úrovni sektorů národního hospodářství byla hodnocena struktura zaměstnanosti podle tzv. evidenčního počtu zaměstnanců (nezahrnuti zaměstnanci malých podniků a soukromí podnikatelé), což ukazuje tabulka č. 20.

Tabulka č. 20: Ekonomická specializace Ústeckého kraje

Zaměstnaní v NH	ČR		Ústecký kraj		Koeficient specializace	Podíl ÚK na celostátní zaměstnanosti
	tis.	%	tis.	%		
Zemědělství, myslivost	180,7	3,8	8,7	2,4	0,63	4,8
Peněžnictví, pojišťovnictví	104,2	2,2	5,2	1,5	0,66	5,0
Lesní hospodářství, rybolov	45,1	1,0	2,5	0,7	0,73	5,5
Doprava, sklady, spoje	362	7,6	34,8	9,6	1,26	9,6
Výroba a rozvod elektřiny, plynu,	84,2	1,8	12,2	3,4	1,90	14,5
Dobývání nerostů	66,7	1,4	14,4	4,0	2,83	21,6

Zdroj: Výběrové šetření pracovních sil 1. čtvrtletí 2001, ČSÚ

Pozn.: Koeficient specializace vyjadřuje poměr mezi zaměstnaností v příslušném sektoru v Ústeckém kraji a ČR

Přestože se struktura zaměstnanosti vyjádřená podílem evidenčních zaměstnanců v jednotlivých sektorech může odlišovat od struktury hodnocené na základě celkového počtu zaměstnanců, potvrzují tato data silně průmyslový charakter pánevních okresů (zejména Most a Teplice) a naopak relativně silné zaměření okresů Louny a Litoměřice na zemědělskou výrobu. S ohledem na povahu dat je pochopitelné silné zastoupení služeb v okrese krajského města, kde jsou nadprůměrně koncentrovány instituce veřejného sektoru (viz tabulka č. 21).

Tabulka č. 21: Struktura zaměstnanosti na úrovni okresů – k 31. 12. 2000

Okresy	Evidenční počet zaměstnanců						
	celkem	primér	sekundér	terciér	primér	sekundér	terciér
	absolutně				relativně %		
DC	37 099	792	18 349	17 958	2,1	49,5	48,4
CV	34 354	1 141	17 094	16 119	3,3	49,8	46,9
LT	31 519	2 866	13 823	14 830	9,1	43,9	47,1
LN	22 078	2 415	9 636	10 027	10,9	43,6	45,4
MO	43 066	428	24 226	18 412	1,0	56,3	42,8
TP	34 202	173	17 767	16 262	0,5	51,9	47,5
UL	41 296	148	16 188	24 960	0,4	39,2	60,4
ÚK	243 615	7 966	117 095	118 568	3,3	48,1	48,7
ČR	3 200 265	175 885	1 399 123	1 625 257	5,5	43,7	50,8

Zdroj: Okresy 2000, ČSÚ, vlastní zpracování

Pozn.: Údaje za podnikatelskou sféru bez malých podniků (do 20 zaměstnanců) a soukromých podnikatelů bez ohledu na počet zaměstnanců (bez ozbrojených složek)

1. 4. 2 Ekonomické subjekty

Struktura ekonomických subjektů působících v Ústeckém kraji je charakteristická nižším zastoupením malých a středních firem, což obecně souvisí s nižší mírou podnikatelské aktivity v tomto regionu. Rozvoj malých a středních firem, které plní určitou stabilizační funkci v ekonomice, je v Ústeckém kraji ovlivněn zejména dominancí odvětví, ve kterých tradičně působí velké firmy (těžba, energetika a chemie). Dlouhodobě nízká diverzifikace ekonomické základny a převládající zaměstnanost ve velkých státních a polostátních podnicích pak nevytvářejí příznivé předpoklady pro dynamičtější rozvoj malých a středních firem z důvodu nízké flexibility pracovních sil, nadprůměrných výdělků osob s nízkou kvalifikací apod. Přehled ekonomických subjektů uvádí tabulka č. 22.

Tabulka č. 22: Počet ekonomických subjektů podle sektorů

Okresy	absolutně				na 100 obyvatel ve věku 15 - 59			
	celkem	primér	sekundér	terciér	celkem	primér	sekundér	terciér
DC	22 626	1 125	5 680	15 821	25,6	1,3	6,4	17,9
CV	19 511	1 283	4 644	13 584	23,1	1,5	5,5	16,1
LT	20 292	2 117	5 130	13 045	27,1	2,8	6,9	17,4
LN	13 523	1 420	2 887	9 216	24,0	2,5	5,1	16,3
MO	17 480	350	3 365	13 765	22,1	0,4	4,3	17,4
TP	19 921	698	7 305	14 918	22,9	0,8	4,9	17,1
UL	20 987	717	4 565	15 705	26,7	0,9	5,8	20,0
ÚK	134 340	7 710	30 576	96 054	24,5	1,4	5,6	17,5
ČR	1 971 075	130 238	462 582	1 378 255	29,4	1,9	6,9	20,6

Zdroj: Okresy 2000, ČSÚ

Pozn.: Údaje z registru ekonomických subjektů k 31. 12. 1999

Působení výše uvedených faktorů dokumentují relativní počty podnikatelů, případně počet ekonomických subjektů na úrovni jednotlivých okresů kraje. Nižší míru podnikatelské

aktivity vykazují pánevní okresy Most, Teplice, Chomutov s vysokým zastoupením těžkého průmyslu, naopak v okresech Litoměřice, Děčín a Ústí nad Labem je zastoupení podnikatelů, případně malých a středních firem vyšší. Jak ukazuje tabulka č. 23, v žádném z okresů Ústeckého kraje dlouhodobě nedosahuje počet podnikatelů, respektive ekonomických subjektů, úrovně ČR, a to ani v následujících letech, jak bude uvedeno v následujících kapitolách.

Tabulka č. 23: **Počet soukromých podnikatelů**

Okres, kraj, ČR	Počet soukromých podnikatelů			Počet soukromých podnikatelů/1 000 obyv. ¹
	podnikatelé FO	samostatně hospodařící rolníci	svobodná povolání	
DC	17 375	860	1 053	144
CV	14 153	1 093	1 059	130
LT	14 558	1 851	900	152
LN	9 633	1 201	679	134
MO	13 531	247	851	123
TP	14 608	617	1 077	126
UL	14 715	636	1 118	139
ÚK	98 573	6 505	6 737	135
ČR	1 424 259	102 074	96 648	158

Zdroj: Okresy 2000, ČSÚ, vlastní zpracování

Pozn.: Údaje z registru ekonomických subjektů k 31. 12. 1999

¹ - podíl soukr. podnikatelů na 1 000 obyvatel je vypočítán z výsledku daného součtem údajů v prvních třech sloupcích (podnikatelé fyzické osoby, samostatně hospodařící rolníci a svobodná povolání)

Naopak pokud se jedná o výši výdělků, průměrná hrubá měsíční mzda (fyzické osoby) za rok 2003 činila v Ústeckém kraji 15 317 Kč, což představuje o 1 600 Kč méně než je průměrná měsíční mzda v ČR, avšak mezi čtrnácti kraji ČR mají zaměstnanosti Ústeckého kraje šestou nejvyšší mzdu (nárůst mezd ve vzdělávání, v činnostech z oblasti nemovitosti a podnikatelské činnosti, ve zdravotnictví a ve veřejné správě). Mezi okresem s nejvyšší a nejnižší průměrnou mzdou v kraji je rozdíl téměř tři tisíce korun. Dlouhodobě je nejvyšší průměrná mzda v Mostě, která ke konci roku 2003 činila 16 608 Kč, naopak nejhůře jsou na tom zaměstnanci v Lounech, jejichž průměrná hrubá měsíční mzda dosáhla 13 842 Kč.

1. 4. 3 Zemědělství a lesnictví

1. 4. 3. 1 Zemědělství

Přestože nejvyšší míra nezaměstnanosti se projevuje především na těch územích kraje, kde v minulosti došlo k rozsáhlým strukturálním změnám, pro ucelený pohled na Ústecký kraj je nutno rovněž uvést stručnou charakteristiku kraje.

V důsledku různorodých přírodních i ekologických podmínek existují na území Ústeckého kraje značné regionální rozdíly v intenzitě a charakteru zemědělské výroby. Z tohoto hlediska lze území kraje rozdělit do následujících oblastí:

- zemědělský okres Louny a jižní polovina okresu Litoměřice,
- pánevní oblasti okresů Chomutov, Most, Teplice a Ústí nad Labem,

- oblast Českého středohoří,
- oblast Krušných hor,
- Děčínsko.

Intenzivní zemědělská výroba je charakteristická pro jižní polovinu okresu Litoměřice a zemědělský okres Louny, kde jsou na relativně velké výměře zemědělské půdy vybudovány závlahy a pěstují se zde speciální zemědělské plodiny - ovoce, chmel, vinná réva. Cennější zemědělské půdy jsou též v jižních částech okresů Chomutov, Most a částečně i Děčín. V pánevních okresech a také na Děčínsku má zemědělství v podstatě okrajový význam, a to nejen kvůli méně příznivým přírodním podmínkám pro zemědělskou výrobu (Děčínsko, Krušné hory), ale i v důsledku intenzivní průmyslové a těžební činnosti (pánevská oblast). Do jisté míry specifická je situace v pohraničních, převážně horských nebo podhorských oblastech, kde v dřívější době působily velké státní statky. Pokud zde nebyla zemědělská výroba zcela utlumena, potýká se většina zemědělských subjektů v těchto oblastech se značnými ekonomickými problémy.

Strukturu pozemků zemědělské půdy v Ústeckém kraji v poměru k celorepublikovému průměru popisuje tabulka č. 24.

Tabulka č. 24: **Struktura pozemků I**

Kraj, okres	Celková výměra území v ha	zemědělská půda v ha					
		celkem		v tom v %			
		abs.	v %	Orná půda	ovocné sady a zahrady	louky a pastviny	chmelnice a vinice
DC	90 917	36 497	40,1	34,6	7,4	58,0	0,0
CV	93 532	39 258	42,0	60,7	4,4	34,8	0,0
LT	103 210	74 095	71,8	81,9	6,3	9,4	2,4
LN	111 783	80 655	72,2	84,0	3,1	6,7	6,2
MO	46 713	13 894	29,7	70,3	7,1	21,9	0,6
TP	46 913	15 966	34,0	52,7	9,2	38,1	0,0
UL	40 446	18 609	46,0	30,7	6,2	63,1	0,0
ÚK	533 514	278 974	52,3	67,7	5,5	24,4	2,5
ČR	7 886 410	4 282 446	54,3	72,3	4,9	22,2	0,6

Zdroj: Okresy 2000, ČSÚ, vlastní zpracování

Podíl zemědělské půdy i rozsah jejího zornění je v Ústeckém kraji nižší než na úrovni ČR. Vzhledem k tomu, že struktura pozemků je již na úrovni okresů kraje velmi diferencovaná, je vhodnější hodnotit skladbu půdního fondu na úrovni nižších územních jednotek, než je kraj. V zásadě platí, že okresy s nadprůměrně příznivými podmínkami pro zemědělskou výrobu (Litoměřice, Louny) mají vysoký podíl zemědělské půdy s vysokým stupněm zornění. Pro pánevské okresy a Děčínsko je naopak typický vyšší podíl luk a pastvin, což nepřímě indikuje větší zaměření na extenzivní typ zemědělské výroby.

Pokud se jedná o nezemědělskou půdu, v porovnání k průměru ČR eviduje Ústecký kraj podprůměrné hodnoty především v lesních pozemcích (62,2 %), avšak výrazně nadprůměrné se jeví ostatní evidované plochy (30,2 %), přičemž procento celkové výměry se od republikového průměru liší zanedbatelně (příloha č. 3, tabulka č. 25: Struktura pozemků II).

1. 4. 3. 2 Lesnictví

Majoritním vlastníkem lesů je stát, na druhém místě figurují obce, dále se řadí soukromí vlastníci. Potenciálně významným vlastníkem lesů by mohla být církev, avšak mnohé restituční nároky nebyly dosud uspokojeny. Lesnictví hraje v Ústeckém kraji významnější úlohu než zemědělství, ale v některých oblastech jsou lesní porosty poškozeny exhalacemi, a proto mohou být využívány k pěstební činnosti za účelem těžby jen v menší míře. Z hospodářského hlediska mají největší význam lesy v okrese Děčín (podíl lesní půdy 49,2 %).

1. 4. 4 Průmysl

Průmyslová výroba je v kraji soustředěna především v Severočeské hnědouhelné pánevi (hlavně v městech Ústí nad Labem, Teplice, Most, Litvínov a Chomutov) a dále v některých městech mimo pánevní prostor v oblasti Polabí (Děčín, Lovosice, Štětí, Roudnice nad Labem). Podle koncentrace průmyslové výroby, respektive ekonomických aktivit, lze na území kraje vymezit dvě hlavní rozvojové zóny – „pánevní“, která se táhne rovnoběžně s hranicí s Německem od Klášterce nad Ohří přes Chomutov, Most, Litvínov, Teplice po Ústí nad Labem, a „labskou“, která má severojižní orientaci. Na této ose leží průmyslová střediska Štětí, Roudnice nad Labem, Lovosice, Ústí nad Labem (zde se stýká s pánevní rozvojovou zónou) a Děčín. Specifické postavení má z hlediska průmyslové výroby oblast Šluknovska, která je typickou starou průmyslovou oblastí s koncentrací textilního a kovodělného průmyslu.

V Ústeckém kraji jsou dvě velmi významné investice se zahraničním kapitálem (Glaverbel Czech, a. s. - s účastí belgického a japonského kapitálu Asahi glass v okrese Teplice a celulózka s papírnou Sepap, a. s. - s kapitálem původně švédské firmy Assi Domän, která svůj podíl v roce 2000 odprodala rakouské firmě Frantschach Pulp & Paper, a. s.).

Zahraniční kapitál je přítomen i v řadě menších firem. Další investice by mohly napomoci řešení problémů s nezaměstnaností, a to zvláště v pánevních okresech, kde je situace nejhorší (především v okrese Most). Jednat by se přitom mělo o aktivity, v jejichž rámci budou zaměstnány osoby s nízkým stupněm dosaženého vzdělání, které hledají pracovní uplatnění obtížně (jsou to hlavně osoby propouštěné v souvislosti s útlumem těžby hnědého uhlí).

V Ústeckém kraji existuje několik významných průmyslových zón, jejichž rozvoj je podporován i ze státního rozpočtu. Jedná se o zóny v Klášterci nad Ohří, Chomutově, Bílině, Podbořanech a Přestanově. Podrobněji o nich bude pojednáno v následující kapitole.

Jak už bylo uvedeno, nejvýznamnějším průmyslovým odvětvím v kraji je těžba hnědého uhlí, kterou provozují zejména Mostecká uhelná společnost, a. s. Most a Severočeské doly, a. s. Chomutov. Na palivovou základnu navazuje výroba elektrické energie a teplárenství. Šest velkých elektráren a nadřazené systémy přenosu elektrické energie zajišťují ČEZ a. s. Praha a distribuční systémy Severočeská energetika a. s. Děčín.

Druhým nejvýznamnějším průmyslovým odvětvím v kraji je chemický průmysl. Největšími firmami jsou zde Chemopetrol, a. s. Litvínov (v roce 1998 evidovala 4 104

zaměstnanců), Česká rafinérská, a. s. Litvínov, Spolek pro chemickou a hutní výrobu, a. s. Ústí nad Labem a Lovochemie, a. s. Lovosice, všechny s více než 1 000 zaměstnanců.

Významný je rovněž metalurgický a strojírenský průmysl. Nejvýznamnější firmou jsou zde Železářny Chomutov, a. s., ZKL, a. s., Klášterec nad Ohří, Lostr, s. r. o., Louny, Aluisse, s. r. o., Děčín, Severočeská armaturka, a. s., Ústí nad Labem, TOS Varnsdorf, a. s., Unimontex, s. r. o., Litvínov, Teplické strojířny, a. s., Krušnohorské strojířny, a. s., Komořany a Kabelovna Děčín – Podmokly, a. s. Všechny tyto firmy zaměstnávají 500 až 1 500 pracovníků.

V okrese Teplice je zastoupen sklářský a keramický průmysl. Jedná se především o firmu Glaverbel Czech, a. s., Teplice s více než 1 000 zaměstnanci. Dále je na území kraje několik závodů na výrobu porcelánu (Elektro porcelán Louny, Karlovarský porcelán Klášterec nad Ohří a další).

Především v okrese Děčín je také zastoupen textilní průmysl. Největšími firmami jsou zde Velveta Varnsdorf, a. s., Stap, a. s., Vilémov, Benar, a. s., Benešov nad Ploučnicí a Elite, a. s., Varnsdorf. Tyto firmy mají 500 až 1 000 zaměstnanců.

Ve Štětí v okrese Litoměřice sídlí firma na výrobu papíru a buničiny, která v roce 1998 měla 1 200 zaměstnanců. Jejím majoritním vlastníkem je rakouská firma Frantschach Pulp & Paper, a. s. V Jílovém v okrese Děčín působí firma SCA Packaging, s. r. o., (dříve Obalex). V okrese Litoměřice je významnou firmou rovněž Lafarge Cement, a. s., Čížkovice. Významná je těžba štěrkopísků a stavebního kamene v okresech Litoměřice, Louny, Děčín.

Potravinářský průmysl reprezentují především firmy Setuza, a. s., Ústí nad Labem, Inpeko, s. r. o., Ústí nad Labem a v Lovosicích, a. s. Deli, které mají mezi 500 až 1 000 zaměstnanců. Ostatní průmyslová odvětví (např. oděvní průmysl) zde mají již menší význam a počet zaměstnanců firem v nich nedosahuje ani pěti set.

1. 4. 5 Služby

1. 4. 5. 1 Školství

Demografický vývoj v Ústeckém kraji se odráží poměrně podstatně i ve školství kraje. V posledních letech dochází k redukci počtu mateřských škol nejen na území ČR, ale i na území Ústeckého kraje. Tento trend nelze označit vždy za pozitivní a v příštích letech bude nutno jej změnit a zajistit počet míst odpovídající potřebám.

Síť základních škol je v současné podobě stabilizovaná a nepředpokládají se v ní v nejbližších letech žádné výrazné změny. Dochází však ke změnám ve složení oborů studovaných na středních školách, tak aby počet absolventů jednotlivých oborů více odpovídal poptávce na trhu práce (dnes je přebytek absolventů obchodních akademií a manažerských škol a nedostatek absolventů některých učilišť). Dále došlo k mírnému úbytku soukromých škol, což může souviset s politikou současné vlády, která se snaží preferovat školy státní. Počet jednotlivých typů škol je uveden v tabulce č. 26.

Tabulka č. 26 : Počet jednotlivých typů škol

Okresy	DC	CV	LT	LN	MO	TP	UL	Celkem
ZŠ	52	39	51	40	30	34	32	278
Gymnáz.	4	4	4	3	2	5	2	24
SOŠ	13	8	13	7	12	9	11	73
SOU	9	5	9	4	7	6	8	48
VOŠ	1	1	2	-	2	2	1	9

Zdroj: Okresy 2000, ČSÚ, vlastní zpracování

Vysoké školy reprezentuje v Ústeckém kraji především Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, v Děčíně má detašované pracoviště ČVUT Praha, v Mostě působí jako součást Regionálního střediska výchovy a vzdělávání pobočka Vysoké školy báňské – Technické univerzity Ostrava. Dále studenti využívají možnosti studia především v Praze, Liberci a Plzni.

1. 4. 5. 2 Sociální péče

Z oblasti sociální péče jsou na území kraje zastoupeny především ústavy pro postižené občany a mládež, které jsou většinou umístěny v horských, méně dostupných oblastech. Dále je zde větší počet domovů důchodců a domů s pečovatelskou službou, které jsou naopak lokalizovány do větších měst. Zřizovatelem zařízení sociální péče jsou okresní úřady, obce a v některých případech i jiné subjekty (např. církev, charitativní organizace).

1. 4. 5. 3 Zdravotnictví

Ambulantní zdravotnická zařízení tvoří praktičtí lékaři, praktičtí lékaři pro děti a dorost, praktičtí zubní lékaři, gynekologové a ambulantní specialisté. Lůžková zdravotnická zařízení tvoří především nemocnice různých typů. Nadregionální působnost mají Masarykova nemocnice v Ústí nad Labem, nemocnice s poliklinikou v Mostě a nemocnice s poliklinikou v Chomutově. Vysoce specializované zdravotnické obory jsou zajišťovány i mimo území kraje, a to především v Praze, Plzni, Liberci a Hradci Králové.

Teplice jsou lázeňským městem s dlouholetou tradicí, s celkovou kapacitou lázeňských domů přes 1 000 lůžek. Další lázeňská zařízení v kraji má Bílina-kyselka, obec Dubí a Mšené-lázně a plánuje se vybudování lázeňského zařízení v Klášterci nad Ohří.

Celkově lze konstatovat, že situace ve zdravotnictví v Ústeckém kraji je na dobré úrovni, lůžková kapacita je dostatečná. Rozmístění jednotlivých lůžkových zařízení v kraji dokumentuje tabulka č. 27.

Tabulka č. 27: **Lůžková zdravotnická zařízení v Ústeckém kraji**

Okresy	Města s lůžkovými zaříz. akutní péče	Města s lůžkovými zaříz. následné péče
DC	Děčín, Rumburk	Děčín, Varnsdorf, Česká Kamenice
CV	Chomutov, Kadaň	Chomutov, Kadaň
LT	Litoměřice, Roudnice nad Labem	Litoměřice, Roudnice nad Labem
LN	Louny, Žatec	Žatec, Podbořany
MO	Most	Most
TP	Teplice, Duchcov, Bílina	Teplice, Duchcov, Bílina
UL	Ústí nad Labem	Ryžice

Zdroj: ČSÚ 2003, vlastní zpracování

1. 4. 5. 4 Kultura

Kultura je v kraji zastoupena různými druhy zařízení, jako jsou divadla, kina, muzea, knihovny atd. Zřizovatelem kulturních zařízení jsou dnes převážně obce, v některých případech okresní úřady a výjimečně i jiné subjekty. Počet kulturních zařízení se oproti dřívější době snížil, což souvisí s nepříznivou ekonomickou situací v celé České republice. Omezeny byly jak státní dotace, tak dotace poskytované obcemi na zajištění provozu těchto zařízení. V mnoha případech poklesla i návštěvnost těchto zařízení.

1. 4. 5. 5 Sport

Ze sportovních areálů je nutno se zmínit především o mezinárodně známém autodromu v Mostě a veslařském kanálu v Račicích. Nadregionální význam mají lyžařské areály na Klínovci, Bouřňáku a v Telnici, hipodrom v Mostě, horolezecké terény v CHKO Labské pískovce a v Národním parku České Švýcarsko, sportovní centrum v Jiřetíně pod Jedlovou, fotbalový stadion v Teplicích, hokejový stadion v Litvínově, nový zimní stadion v Mostě a přestavbou starého stadionu vytvořený nový sportovní areál v Mostě (na hokejbal, in-line hokej atd.).

1. 4. 6 Cestovní ruch

1. 4. 6. 1 Podmínky pro rozvoj cestovního ruchu

Potenciál území pro rozvoj cestovního ruchu je primárně určen přírodními podmínkami a mírou koncentrace kulturních, případně společenských hodnot, jež mohou být nabídnuty účastníkům cestovního ruchu. Z hlediska obou faktorů má Ústecký kraj územně velmi diferencované podmínky pro rozvoj. Na území kraje se nacházejí jak rekreační oblasti nadregionálního významu (Národní park České Švýcarsko), tak i území, jejichž využití je omezené (pánevň oblasti). V důsledku těžby a průmyslové výroby (zejména energetiky) došlo na rozsáhlých plochách v pánevň oblastech a v Krušnohoří k devastaci přírodních a částečně i kulturních hodnot, jež přispěla k snížení rekreačního potenciálu pánevň okresů.

1. 4. 6. 2 Návštěvnost kraje

Návštěvnost kraje a okresů byla sledována v období 1997 – 2000 na základě počtu hostů v ubytovacích zařízeních. Relativní počet hostů v Ústeckém kraji (relativizováno ve vztahu k celkové ploše území) byl v celém sledovaném období zhruba o jednu třetinu nižší ve srovnání s ČR. V období 1997 – 1999 se počet hostů v ubytovacích zařízeních mírně zvyšoval, v roce 2000 byl zaznamenán pokles (stejnou tendenci vykazoval i vývoj počtu hostů na úrovni ČR).

Nejvyšší absolutní počet hostů vykazuje v rámci kraje okres Děčín (cca 25 % hostů kraje v období 1997 - 2000). Naopak nejnižší návštěvnost ubytovacích zařízení vykazují okresy Most a Louny (cca 5 – 10 % ubytovaných hostů kraje ve sledovaném období). Vývoj návštěvnosti byl ve všech okresech vyrovnaný a prakticky kopíroval republikový trend, tzn. mírný růst 1997 - 1999 a pokles v roce 2000.

Relativně vysoký podíl cizinců na celkovém počtu ubytovaných hostů byl v okresech Ústí nad Labem a Teplice, ve zbývajících okresech nedosahoval podíl cizinců republikového průměru (hodnocen podíl za celé sledované období – viz tabulka č. 28).

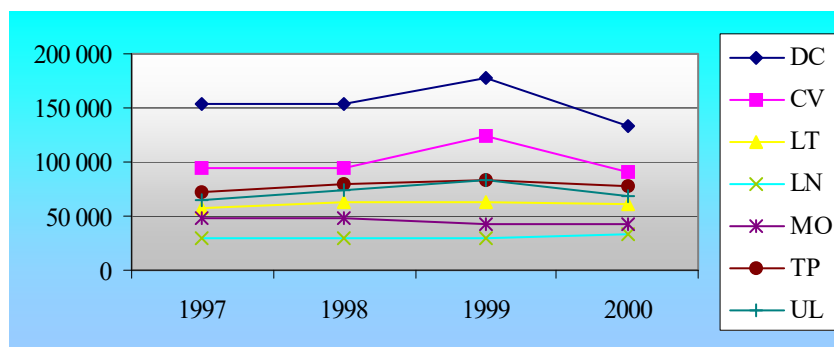
Tabulka č. 28: **Hosté v ubytovacích zařízeních (1997 - 2000)**

Okresy	1997		1998		1999		2000	
	celkem	cizinci	celkem	cizinci	celkem	cizinci	celkem	cizinci
DC	152 920	62 605	153 543	69 524	178 280	72 757	133 186	44 835
CV	95 233	35 695	94 012	35 369	124 367	44 988	91 530	31 082
LT	57 066	20 340	62 903	23 662	63 873	22 525	60 920	20 503
LN	29 826	7 894	30 401	9 540	30 064	9 902	32 456	12 581
MO	48 402	15 574	48 189	19 189	42 180	18 920	43 158	19 169
TP	72 018	35 624	79 961	40 438	82 864	38 138	77 718	32 227
UL	64 973	31 075	74 961	37 363	83 844	36 589	68 123	27 464
ÚK	520 438	208 807	543 970	235 379	605 472	243 819	507 091	187 861
ČR	11 573 744	4 975 658	12 025 563	5 482 080	12 016 339	5 609 700	10 848 716	4 666 305

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Výrazně vyšší počet hostů v ubytovacích zařízeních okresu Děčín je dán především lokalitami rekreačního charakteru téměř na celém území tohoto okresu, což dokresluje graf č. 4.

Graf č. 4: Vývoj počtu hostů v ubytovacích zařízeních

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Rovněž Chomutovsko, zejména v oblasti Krušných hor, má vybudovanu řadu ubytovacích objektů, navštěvovaných převážně v zimních měsících pro příznivé lyžařské podmínky.

Vývoj počtu hostů, sledovaný podle kvartálů v roce 2000, potvrzuje hlavní koncentraci návštěvníků do letní sezóny (35 % léto – 3. čtvrtletí versus 21 % zima – 1. čtvrtletí), i když ve srovnání s ČR byly rozdíly mezi letní a zimní sezónou nižší. V této souvislosti je zajímavé, že okres Chomutov, ve kterém se nachází nejvýznamnější zimní středisko kraje – Klínovec (zasahuje částí do okresu Karlovy Vary), vykázal největší rozdíl v počtu hostů mezi oběma sezónami.

1. 4. 7 Infrastruktura

1. 4. 7. 1 Doprava

Ústecký kraj leží v koridoru dálkových dopravních tahů vedených od Prahy ve směrech na Drážďany (D 8, I/8 - E 55, I. tranzitní železniční koridor, labská vodní cesta), Chemnitz (silnice I/7) a Löbau (silnice I/9). V mezinárodních souvislostech je nejvýznamnější tah Praha - Drážďany, který je součástí IV. transevropského multimodálního koridoru Berlín - Praha - Brno - Břeclav - Bratislava - Budapešť - Sofie - Istanbul. Tah váže tři dopravní komunikace: postupně budovaná dálnice D 8 Praha - Ústí nad Labem - Krásný Les/Breitenau – Drážďany - Berlín - Hamburg, jež nahrazuje stávající silnici I/8 (E 55), vedoucí přes Teplice a hraniční přechod Cínovec/Altenberg, železniční trať č. 090/815, součást postupně modernizovaného I. tranzitního železničního koridoru Praha - Děčín - Dresden - Berlin - Hamburg - Kiel pro rychlost do 160 km/h, který bude v dlouhodobém výhledu posílen sledovanou vysokorychlostní tratí, třetí dopravní komunikací je labská vodní cesta, připravovaná v příhraničním úseku k úpravě plavebních podmínek podle požadavků dohody AGN o hlavních vnitrozemských vodních cestách mezinárodního významu.

Současná úroveň i kapacita stávajících dopravních sítí, objektů a zařízení není plně uspokojivá a vyhovující. Plošné rozmístění sítě je nepříznivé v okrese Most, který je výrazně komunikačně izolovaným ve spojení s Prahou a sousedním Saskem. Na regionální úrovni je v okrese Děčín nedostatečné silniční spojení okresního města s prostorově odlehlým Šluknovským výběžkem a v okresech Ústí nad Labem a Litoměřice je omezené silniční propojení obou břehů Labe. Silnice II. a III. třídy jsou většinou ve špatném technickém stavu, přičemž u řady silnic III. třídy převládá havarijný stav.

Nejdůležitějšími probíhajícími či připravovanými stavbami, které zkvalitní dopravní propojení a posílí rozvojový potenciál regionu, jsou: dostavba dálnice D 8 Praha - státní hranice se SRN (plánované zprovoznění úseků Lovosice – Řehlovice přes České středohoří a Trmice – státní hranice přes Krušné hory v roce 2005), postupná přestavba silnice I/6, protínající jižní okraj Ústeckého kraje, v kategorii R6 (plánované zprovoznění po roce 2006, úseky na území Ústeckého kraje po roce 2010), postupná přestavba silnice I/7 Praha – Chomutov – státní hranice, v úseku Praha – Chomutov v kategorii R7 (některé úseky do roku 2010, zatím zpravidla v polovičním profilu), zkapacitnění dalších úseků silnice I/9 a I/13 (zejména dvoupruhový obchvat Klášterce nad Ohří, čtyřpruhové propojení Klášterec nad Ohří Chomutov a výstavba čtyřpruhové kladrubské spojky kolem Teplic, vše v letech 2006 - 2010).

Železniční doprava

Páteřním mezinárodním tahem je celostátní železniční dráha č. 090/815 – I. tranzitní železniční koridor (Kiel – Hamburg – Berlin) – Děčín – Ústí nad Labem – Praha – Česká Třebová – Brno – Břeclav – (Wien), který je součástí IV. transevropského multimodálního koridoru. Jako územní rezerva je v ose IV. transevropského multimodálního koridoru procházejícího Ústeckým krajem sledován koridor vysokorychlostní tratě (VRT) Berlín – Praha – Brno – Vídeň s návazností na balkánsko-jadranská ramena a na radiálu Vídeň – Ostrava – Katowice – Varšava. Koridor VRT je územně fixován ve stopě probíhající rozhraním okresů Ústí nad Labem a Teplice.

Přestavba železniční sítě je v současné době soustředěná na probíhající modernizaci I. tranzitního koridoru na rychlost do 160 km/h. Dokončena již byla modernizace úseků Hrobce – Hněvice v oblasti Roudnice nad Labem (1998, pro rychlost do 160 km/h), Děčín – státní hranice (1999, 140 km/h) a Ústí nad Labem - Lovosice (2001, 120 km/h). Modernizace zbývajících úseků Děčín – Ústí nad Labem (120 km/h, speciální soupravy s výkyvnými skříněmi 140 km/h) a Lovosice – Hrobce (160 km/h) byla dokončena v roce, kdy začíná sloužit celý I. tranzitní koridor. Na modernizaci koridoru navazuje rekonstrukce železniční stanice Děčín. Významnou investiční stavbou je také elektrifikace úseku Kadaň – Karlovy Vary, čímž bude elektrifikována celá podkrušnohorská železniční trať 130/140 Ústí nad Labem – Cheb.

Letecká doprava

Ústecký kraj má pro sportovní létání malých letadel k dispozici provozovaná veřejná letiště Chomutov/Pesvice, Most, Raná, Roudnice nad Labem. Původně vojenské letiště Žatec se zpevněnou VPD, situované při silnicích I/7 a I/27 v zázemí měst Chomutov, Žatec, Most a Louny, může být jedním ze zásadních potenciálů pro rozvojové aktivity a strategické impulsy rozvoje Ústeckého kraje. Jeho využití pro civilní aktivity je zásadně podmíněno plným uvolněním lokality Armádou ČR.

Vodní doprava

Ústeckým krajem protékají řeky Labe a Ohře, obě zařazené v koncepci dopravních sítí ČR jako dopravně využitelné vodní cesty. Ohře je sledována pouze jako potenciálně

využitelný tok a to v úseku Terezín – soutok s řekou Labe. Labská vodní cesta, jež je součástí IV. transevropského multimodálního koridoru, je pro ČR a Ústecký kraj jedinou spojnici se sítí západoevropských vodních cest, umožňující přístup do SRN, států Beneluxu, severní Francie a do významných přímořských přístavů. Pro nákladní a rekreační osobní dopravu, provozovanou na území ČR v úseku (Pardubice) – Chvaletice – Ústí nad Labem – Hřensko – státní hranice slouží říční přístavy Ústí nad Labem, Děčín (Rozbělesy, Křešice, Loubí), Hřensko (pouze pro rekreační a vyhlídkovou plavbu) a překladiště Ústí nad Labem (Vaňov, Větruše) a Děčín – Loubí. Výraznějšímu zvýšení objemu zvláště mezinárodní nákladní dopravy brání nedostatečné plavební podmínky ve středním úseku toku od Střekova přes Děčín po Magdeburg.

Cyklistická doprava

Ústecký kraj je začleněn do sítě základního systému cyklistických tras ČR. Evropského významu dosahuje hlavní trasa č. 2 Praha – Ústí nad Labem – Děčín – státní hranice, která je součástí evropské cyklistické sítě EuroVelo a je sledována jako evropský koridor 7 „Middle Europe Route” vedený severojižním směrem v ose North Cape – Kodaň – Berlín – Praha – Salzburg – Florencie – Řím – Malta. Nadřazeného významu dosahují trasy č. 21 Hřensko – Liberec v návaznosti na příhraniční severní stopu vedenou na Ostravsko a Varšavu a č. 23 směřovanou podkrušnohorským pásem s vazbou na stopu č. 36 ve směru na Chebsko a Frankfurt nad Mohanem. Na nosný systém navazují v celkové koncepci v území postupně vymezované regionální a lokální cyklistické trasy pro každodenní i rekreační dopravu, vázané na vhodné atraktivitu, vybraná sídla apod.

Veřejná doprava

Veřejná doprava je v Ústeckém kraji zajišťována vlaky, autobusy, případně také rekreačními lodními linkami na Labi. V regionu chybí integrovaný dopravní systém, k němuž by bylo možné využít relativně hustou síť železnic i autobusových linek. Potenciál růstu spočívá také v pokračujícím rozvoji přeshraničních vlakových a autobusových spojů.

Hraniční přechody

Na hranici se SRN existují v Ústeckém kraji silniční, železniční i říční hraniční přechody a přechody na turistických stezkách. Přeshraniční návaznosti představují jeden z důležitých předpokladů pro možnou oboustrannou sociální, ekonomickou a hospodářskou provázanost přilehlých příhraničních oblastí. Kromě okresu Most, který je dopravně zcela izolován (se SRN ho spojují pouze 4 turistické stezky), je každý příhraniční okres Ústeckého kraje napojen nadregionálním či regionálním silničním hraničním přechodem na komunikační síť SRN.

1. 4. 7. 2 Technická infrastruktura

Vodní hospodářství

Celé území ČR má vodní zdroje omezené, závislé na srážkách. Velikost celkového ročního odtoku silně kolísá – od cca 8 mld. m³/rok v letech nejsušších po cca 19 mld. m³/rok v letech nejvodnatějších (z toho 64 % odtéká v dlouhodobém průměru hraničním profilem Labe v Ústeckém kraji). Z celkového počtu 21 vybraných nádrží v povodí Ohře a Dolního Labe je jich 12 situováno v Ústeckém kraji. Nejvýznamnější z vodárenských nádrží jsou Přísečnice (objem cca 50 mil. m³, nalepšení 1,011 m³/s) a Fláje (objem 21,6 mil. m³, nalepšení 0,585 m³/s).

U ostatních vodních nádrží převažuje víceúčelovost s důrazem na ochranu níže položených území a zásobování průmyslu vodou. Nejdůležitější z hlediska potřeby průmyslu jsou nádrž Nechranice na Ohři (objem 272,4 mil. m³, nalepšení 16,05 m³/s – nádrž není dosud plně využita) a nádrž Kadaň na Ohři (objem 2,6 mil. m³, nalepšení 4,1 m³/s). Odtokové poměry jsou dále podstatně ovlivňovány významnými převody vody. Příznivé přírodní podmínky pro vznik i akumulaci povrchového odtoku vody bylo třeba ochránit. Nařízením vlády ČSR č. 10/1979 byla mj. vyhlášena chráněná krajinná oblast přirozené akumulace vod (CHOPAV) Krušné hory. Rozlohou 1 460 km² je druhou největší CHOPAV v ČR. Ochrana vodohospodářsky významných území vychází ze zákona o vodách a z principu je i veřejným zájmem. Vedle CHOPAV k nim patří vodárenské toky a jejich povodí.

Zásobování pitnou vodou

Celkovou úroveň zásobování Ústeckého kraje pitnou vodou je nutno hodnotit jako velmi dobrou. V úhrnných hodnotách mezikrajského srovnání v rámci ČR je Severočeský kraj s 91,8 % obyvatel zásobovaných vodou z veřejného vodovodu na 1. místě mezi kraji ČR (s výjimkou hl. m. Prahy, kde je připojeno 99,9 % obyvatel). Podíl obyvatel zásobovaných z veřejného vodovodu v rámci celé ČR činí 86,9 %.

Odkanalizování a čištění odpadních vod

Úroveň odvětví kanalizací a čistíren stále nedosahuje stavu v zásobování pitnou vodou. Celkovou úroveň v kraji je nutno hodnotit jako průměrnou, i když stav se v posledním desetiletí rychle zlepšuje. Podle údajů ČSÚ za rok 1999 činí podíl obyvatel bydlících v domech napojených na veřejnou kanalizaci v Severočeském kraji 77,3 %, což představuje 3. místo v mezikrajském srovnání. Globální ukazatele za rok 1999 v čištění odpadních vod řadí Ústecký kraj, s 65,8 % obyvatel napojených na kanalizaci s čistírnou odpadních vod (ČOV), na 1. místo v krajích ČR. V Ústeckém kraji je rovněž nejvyšší počet provozovaných ČOV – 186, s úhrnnou kapacitou 409 tis. m³/den.

Energetika

Odvětví energetiky má v Ústeckém kraji vyloženě nadregionální význam v oblasti výroby elektřiny a těžby hnědého uhlí. Velké množství klasických tepelných elektráren, z nichž některé rovněž vyrábějí teplo pro účely vytápění měst, pracuje s nízkou energetickou

účinností, což se projevuje ve zvýšené těžbě hnědého uhlí. S tímto přírodním bohatstvím je nutné již v blízké budoucnosti hospodařit daleko lépe. Významným mezníkem v oblasti potřeby energií všeho druhu bude přijetí zákona o hospodaření s energiemi. Povinné energetické audity odhalí nemalé rezervy v energetických úsporách a „uspořené“ výkony budou zajišťovat zásobování rozvojových ploch. Zákon předpokládá také zpracování územních energetických konceptů. Rozvoj či útlum energetiky dále silně ovlivní i dokončení privatizace všech uhelných a energetických podniků (výrobních i rozvodných).

Telekomunikace

Po celém území byly položeny páteřní dálkové optické kabely a byly tak vytvořeny základní předpoklady pro vybudování moderního telekomunikačního systému. Všechna větší města mají instalovány moderní digitální technologie a jsou obnovovány místní telekomunikační sítě.

Velké investiční akce v posledních letech odstranily v regionu vyloženě kritická místa. Instalace moderní digitální technologie umožní pokrýt i výhledové požadavky po telekomunikačních službách. Je logické, že nejmenší sídla, kde měrné náklady na zavedení telefonu jsou mnohonásobně vyšší než ve větších, hustě obydlených sídlech, jsou realizována jako poslední.

1. 5 Životní prostředí

1. 5. 1 Ochrana přírody a kvalita životního prostředí

Ústecký kraj je z hlediska negativních vlivů na životní prostředí nejzatíženějším regionem České republiky (zejména okresy Chomutov, Most, Teplice). Negativní vlivy se nepříznivě projevují na zdravotních, sociálních a demografických charakteristikách zdejší populace.

Přestože došlo v minulých letech k výrazně příznivějším trendům ve vývoji kvality životního prostředí, lze ekologické zátěže z minulých let považovat za jeden z klíčových problémů Ústeckého kraje. V územích devastovaných těžbou nerostů dochází k rekultivaci a revitalizaci území, ekologická rovnováha oblastí poničených v důsledku imisí škodlivin do ovzduší (lesní komplexy) se rekonstruuje. Navrácení ekologické stability čeká též intenzivně zemědělsky obhospodařovanou krajinu (zejména okresy Louny a Litoměřice).

1. 5. 2 Ochrana přírody a krajiny

V Ústeckém kraji leží z velkoplošných chráněných území Národní park České Švýcarsko, Chráněné krajinné oblasti Labské pískovce (okresy Děčín, Ústí nad Labem), České středohoří (z Ústeckého kraje okresy Děčín, Litoměřice, Louny, Most, Teplice a Ústí nad Labem), Kokořínsko (z Ústeckého kraje pouze malá část okresu Litoměřice), Lužické hory (z Ústeckého kraje pouze okres Děčín). Připravuje se CHKO Střední Poohří. Počet maloplošných chráněných území ilustruje následující tabulka č. 29:

Tabulka č. 29: Maloplošná chráněná území v Ústeckém kraji

Okres, kraj	Maloplošná chráněná území				
	Plocha	NPR	NPP	PR	PP
DC	670,57	1	3	14	10
CV	755,15	3	2	3	13
LT	320,78	3	4	7	7
LN	193,68	3	2	3	9
MO	201,46	2	1	3	3
TP	174,93	1	0	4	6
UL	210,24	0	1	4	3
Kraj celkem	2526,81	13	13	38	51

Zdroj: podklady pro Národní rozvojový plán a připomínky OkÚ

Pozn.: NPR – národní přírodní rezervace, NPP – národní přírodní plochy, PR – přírodní rezervace, PP – přírodní plochy

Evropská ekologická síť (EECONET) si klade za cíl vytvořit společnou, územně propojenou síť; naši národní ekologickou síť představuje vymezení územních systémů ekologické stability (ÚSES). Lokální ÚSES jsou zpracovány na cca 90 % plochy území Ústeckého kraje.

1. 5. 3 Znečišťování životního prostředí

Ovzduší

K nejvýznamnějším zdrojům znečištění ovzduší v Ústeckém kraji patří: Elektrárna Ledvice, Teplárna Trmice, Elektrárna Tušimice 2, Elektrárna Počerady, Chemopetrol Litvínov, Teplárna Komořany, Elektrárna Pruněrov 1 a 2, Spolek pro chemickou a hutní výrobu Ústí n. L., SETUZA Ústí n. L., Lovochemie Lovosice, Čížkovická cementárna, Frantschach Pulp & Paper Czech a. s. ve Štětí. Stav úrovně znečištění ovzduší vykazuje zlepšující se tendenci.

Celé území Ústeckého kraje je z hlediska imisního zatížení pod nejvyššími přípustnými koncentracemi. Zvláštní situace je u imisí NO_x, u kterých na rozdíl od ostatních škodlivin dochází v celorepublikové úrovni ke zvýšení koncentrací. Největší podíl na tomto stavu má enormní nárůst automobilové dopravy (nečištěné spaliny); lokalizace imisního znečištění se váže na základní silniční síť. Na nárůstu imisí NO_x se rovněž podílí zvýšený podíl plynofikace malých, středních i velkých zdrojů znečišťování ovzduší.

Hluk

Hluk je přibližně z 85 % způsobován silniční dopravou, největší hlukovou zátěž obyvatelstva sídel způsobuje těžká nákladní doprava. Železniční a letecká doprava zasahuje svými negativními účinky menší počet obyvatel. Hluk dosud není v ČR soustavně monitorován. Nejproblematictější situace je při průtahu některých silnic (zejména I., resp. II. třídy) zastavěnými územími obcí. Situace bývá řešena obchvaty sídel. Nejvýznamnějším odlehčením pro obyvatelstvo sídel nadměrně zatížených hlukem ze silniční dopravy je převedení velké části dopravní zátěže na rychlostní a dálniční tahy. V tomto smyslu je a bude

přínosem zejména vybudování dálnice D8, rychlostní silnice R7 a R6 (jen okrajově, v omezené míře) a zkapacitnění silnice I/13 na čtyřpruh v úseku Chomutov – Ústí nad Labem.

Radon

V porovnání se situací celé České republiky patří okresy Ústeckého kraje do nadprůměrných (3. - 4. stupeň) kategorií celkové radioaktivní zátěže (Barnet, ČGÚ Praha). Celkově nejzatíženější je okres Teplice (5. ze 6 stupňů) a okres Děčín (4. ze 6 stupňů).

Odpadové hospodářství – zneškodňování odpadů

Úroveň péče o problematiku nakládání s odpady zatím nevykazuje parametry srovnatelné s Evropskou unií. Naprosto neuspokojivý je podíl využívání odpadů jako druhotných surovin, nepřiměřený je podíl odpadů ukládaných na skládkách. V nakládání s odpady zůstává hlavním problémem nekoordinovanost aktivit v oblasti nakládání s odpady (např. skládky a spalovny s nevyužitou kapacitou a ekonomickými problémy) jako důsledek liberalizace a absence územního plánu vyššího územního celku.

1. 6 Shrnutí

Z uvedené charakteristiky kraje vyplynuly skutečnosti, které v další části pomocí metody SWOT analýza vyzdvihují nejdůležitější prvky silných a slabých stránek, příležitostí a ohrožení kraje v oblasti:

- ekonomického rozvoje,
- rozvoje lidských zdrojů, sociální péče, zdravotnictví a trhu práce,
- rozvoje zemědělství a venkova,
- revitalizace a ochrany životního prostředí a rozvoje infrastruktury,

neboť již z uvedené charakteristiky je patrné, že vzhledem ke koncentraci průmyslu a obyvatelstva představuje Ústecký kraj z hlediska ČR poměrně významný trh, dobře dostupný z hlavního města Prahy i ze sousedního Saska.

Přes některé výše uvedené skutečnosti **pracovní hypotéza č. 1 – Ústecký kraj má dostatečný (ekonomický a lidský) potenciál k řešení problémů nezaměstnanosti souvisejících se strukturálními změnami v Ústeckém kraji byla potvrzena**, což lze potvrdit i výsledky SWOT analýzy uvedené dále.

2 Analýza nezaměstnanosti Ústeckého kraje

Nezaměstnanost je v tržních ekonomikách obvyklým jevem vzhledem k fluktuacím ekonomické aktivity a strukturálním změnám. Existence nezaměstnanosti je považována za vážný ekonomický a sociální problém pouze v případě, že se stane masovou. V tom případě se dostává do centra pozornosti celé společnosti a boj s ní je prioritou vlád všech vyspělých zemí¹⁷⁾. K 31. 12. 2003 byla vykázaná míra nezaměstnanosti v ČR 10,3 %, v lednu 2004 vzrostla na 10,8 %; v Ústeckém kraji k 31. 12. 2003 dosáhla 17,9 % a na konci ledna 2004 pak činila 18,18 %. Touto hodnotou se Ústecký kraj umístil na posledním, 14. místě v rámci hodnocení krajů ČR. MF Dnes ze dne 10. 1. 2004 uvádí: „**Práci hledá rekordní počet lidí**“. Dále citují: „Kdyby začali všichni nezaměstnaní v kraji bydlet v jednom místě, vzniklo by město o velikosti Mostu. Číslo vyjadřující počet práceschopných lidí, kteří nemohou sehnat místo nebo pracují načerno a nechávají si vyplácet dávky, pokořilo na začátku ledna 2004 všechny rekordy v novodobé historii Ústeckého kraje. Úřady práce zveřejnily, že práci v tomto kraji shání 77 354 lidí.“

Současná situace na trhu práce v ČR odráží situaci v ekonomice země. Jak je uvedeno výše, nezaměstnanost ke konci roku 2003 dosáhla rekordní výše 10,3 %, v lednu 2004 došlo k nárůstu na 10,8 %, ke konci roku se stabilizovala na 10,2 %. Přestože schodek státního rozpočtu v roce 2003 představoval 493 mld. Kč, což činí cca 50.000,- Kč na osobu a tempo růstu HDP představovalo 2,9 %, evidovaná míra inflace dle očekávání nepřekročila 2,8 %. Průměrná hrubá mzda ke konci roku 2003 stoupla na 16.917,- Kč, což dle statistik představuje od *pobalického období* do konce roku 2003 roční nárůst 15 %. Statistiky dále ukazují, že domácnosti mají (díky bohatým rodinám) naspořeno 3,5 – 4 krát více než vypůjčováno. V roce 2004 se očekávala stabilizace vývoje mezd s ročním nárůstem 7 % a v souvislosti se vstupem ČR do EU se zvýšilo i tempo růstu inflace.

2.1 Trh práce

2.1.1 Vývoj na trhu práce v ČR

Ekonomické transformace probíhající od počátku 90. let v bývalých centrálně plánovaných ekonomikách východní Evropy a bývalého SSSR, tedy i v České republice, patří mezi nejzásadnější změny hospodářské politiky.

Po uskutečněních společenských, politických i hospodářských změnách na podzim roku 1989 začala česká ekonomika procházet transformací, došlo k otevření trhu práce, a tím postupně také ke vzniku nezaměstnanosti, která se zde objevila znovu po padesáti letech. Došlo ke snížení celkové zaměstnanosti o 10 %, což představuje zhruba 550 tis. osob, a poklesu HDP o 21 % (v letech 1990 – 1991), neboť část uměle udržované plné zaměstnanosti (dalo by se spíše hovořit o přezaměstnanosti) se ve velkých podnicích přeměnila v nezaměstnanost. Na druhé straně se za výrazné podpory vlády a finančních institucí rozvíjel soukromý sektor, zejména v odvětví služeb. Nově vznikající soukromé firmy absorbovaly velkou část uvolněných pracovních sil ze státních podniků, což vedlo k tomu, že v tomto období dle údajů úřadů práce více jak polovina pracujících změnila pracovní místo.

¹⁷⁾ Podle J. M. Keynesa představuje nezaměstnanost ústřední problém tržní ekonomiky.

Výrazné změny prodělaly rovněž jednotlivé sektory hospodářství. Poklesla zaměstnanost v primárním a sekundárním sektoru, naopak v terciéru došlo k růstu zaměstnanosti. Příčiny takto výrazných změn lze spatřovat především v důsledcích restrikce, devalvace měny, útlumu výroby v určitých odvětvích, odbytových problémech na domácím trhu, zejména však ve ztrátě dosavadních zahraničních odbytišť vyvolaná rozpadem RVHP. Zrušením direktivního plánu přišly podniky o finanční prostředky (včetně odbourání dotací), jejichž přísun byl na něm závislý.

V letech 1994 - 1996 se zaměstnanost začala opět zvyšovat, počet nezaměstnaných činil pouze 150 - 200 tis. osob, což odpovídá nezaměstnanosti na úrovni 3 - 4 %. Příčinou vysoké úrovně zaměstnanosti bylo postupné vyřazení okrajových složek z trhu práce (důchodci, osoby se ZPS, neadaptabilní lidé a ženy s dětmi, kterým byla prodloužena mateřská dovolená a také doba poskytování rodičovského příspěvku). Dalšími faktory příznivě působícími na vývoj zaměstnanosti byly relativně nízký podíl osob pracujících v transformujícím se zemědělství, výše zmíněná velká absorpční schopnost terciérního sektoru, rozvoj malého a středního podnikání, velmi intenzivní opatření aktivní politiky zaměstnanosti (APZ), nízké mzdy s komparativní výhodou, příznivý růst HDP (3 - 5 %) v tomto období. Svou roli sehrál také způsob české privatizace. S odstupem času lze však konstatovat, že nepřinesl podnikům tolik potřebný kapitál. Potřebám trhu se rychle přizpůsobovaly i studijní obory, byly preferovány spíše humanitní vědy, ekonomie, právo, atd.¹⁸⁾. Významným se stal i rostoucí podíl šedé a černé ekonomiky, zvláště pak ilegální zaměstnávání cizinců.

Trh práce reagoval na společenské a ekonomické změny poměrně pozvolným způsobem. Míra zaměstnanosti obyvatelstva v produktivním věku (tj. 15 - 64 let) se v ČR v roce 1999 zastavila na 65,9 % ve srovnání se 69,2 % v roce 1994. Tato hodnota byla příznivější než průměr EU, kde zaměstnanost dosahovala 60,5 %, a naopak byla srovnatelná se zaměstnaností v Nizozemí a Portugalsku. Dále v roce 2000 míra zaměstnanosti v ČR meziročně poklesla na 65,2 %. Největší vliv na její pokles mělo snížení míry zaměstnanosti v nejmladší věkové kategorii 15 – 24 let, kde došlo meziročně k poklesu o 1,9 procentního bodu. Tento vývoj byl dán především prodloužením povinné školní docházky od roku 1996, což prodloužilo dobu přípravy na povolání. V roce 2001 míra zaměstnanosti mírně vzrostla na 65,3 % a i nadále byla příznivější než průměr v EU, který v roce 2001 vykazoval hodnotu 63,9 %. Vývoj míry zaměstnanosti v ČR v letech 1993 – 2003 udává tabulka č. 30.

Tabulka č. 30: Vývoj míry zaměstnanosti v ČR v letech 1993 – 2003 (v %)

Rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Míra zaměstnanosti ^{x)}	69,0	69,2	69,4	69,3	68,7	67,5	65,9	65,2	65,3	65,7	59,4

Zdroj: <http://www.czso.cz/>

Pozn.:^{x)} Zaměstnaní ve věku 15 – 64 let k obyvatelstvu ve věku 15 - 64

Dramatičtější změny ve vývoji zaznamenal ukazatel míry nezaměstnanosti. Růst nezaměstnanosti v transformačním období je spojován se společenskými, politickými, organizačně institucionálními a ekonomickými změnami (značný nárůst z 0,7 % nezaměstnaných v roce 1990 na 4,1 % v roce 1991, avšak pro rok 1992 bylo charakteristické postupné zpomalení a pokles na 2,5 %, tj. o 1,6 % méně než v předchozím roce).

¹⁸⁾ V současné době je trh těmito profesemi přesycen a trh se proti nim obrací.

K výraznějšímu nárůstu nezaměstnanosti došlo až v průběhu let 1997 - 1998, což ukazuje tabulka č. 31.

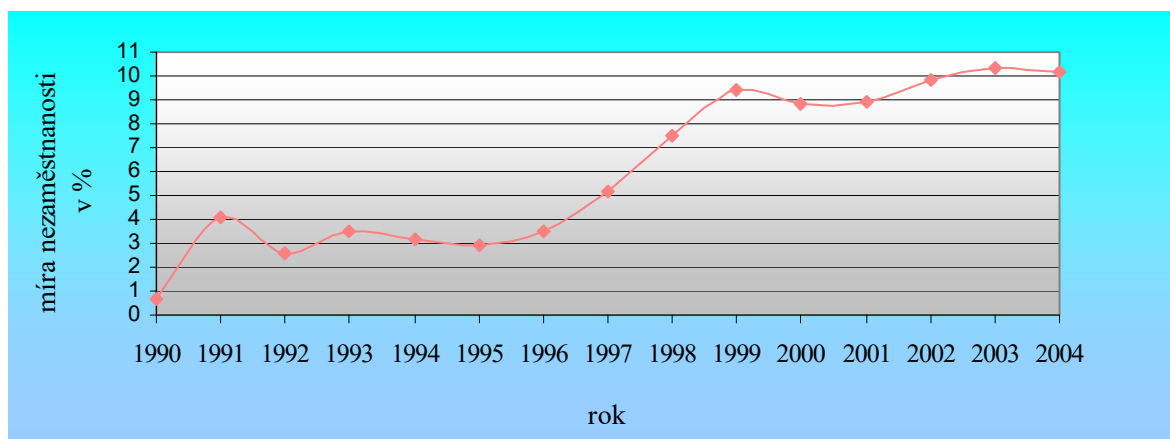
Tabulka č.31: Vývoj počtu nezaměstnaných a míry nezaměstnanosti v ČR v letech 1990 – 2004

Ukazatel	Rok														
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Nezam. (v tis.)	39,4	221,7	134,8	185,2	166,5	153	186,3	268,9	386,9	487,6	457,4	461,9	514	542,4	541,7
Míra nezam. (%)	0,7	4,1	2,6	3,5	3,2	2,9	3,5	5,2	7,5	9,4	8,8	8,9	9,8	10,3	10,2

Zdroj: <http://www.mpsv.cz/>

Pozn.: Dle metodiky používané ÚP

Graf č. 5: Vývoj míry nezaměstnanosti v ČR v letech 1990 – 2004

Zdroj: vlastní zpracování

V letech 1991 – 1996 zaujímala ČR v poměru k ostatním postkomunistickým zemím i ve vztahu k zemím EU jedno z předních míst i ve vývoji nezaměstnanosti, kdy se míra nezaměstnanosti pohybovala okolo 3 %. Na rozdíl od srovnatelných zemí bývalé RVHP (Maďarsko, Slovensko, Polsko, NDR) roční míra nezaměstnanosti v ČR do konce 90. let nepřekročila dvoucifernou hranici a dokonce ani hranici, která vymezuje tzv. přirozenou míru nezaměstnanosti. Podíl dlouhodobě nezaměstnaných v celku nezaměstnanosti byl v ČR nižší než v zemích EU, avšak vyšší než např. v USA nebo v Kanadě.

Přelom ve vývoji nezaměstnanosti nastal v roce 1997, kdy se doposud převážně stagnující míra nezaměstnanosti začala postupně zvyšovat a poklesl i počet volných pracovních míst. Tato tzv. „druhá vlna nezaměstnanosti“ znamenala koncem 90. let růst míry nezaměstnanosti v celé ČR. Skončil tak sen o ekonomickém zázraku.

V evidenci úřadů práce se postupně stabilizovaly především skupiny osob těžko umístitelných na trhu práce, jako jsou mladiství a absolventi škol bez praxe, nekvalifikované osoby, ženy vracející se z mateřské dovolené a osoby se ZPS. Velmi závažným problémem se stala zejména nezaměstnanost mladých lidí. Nadále rostl i počet dlouhodobě nezaměstnaných, jejichž podíl na celkové nezaměstnanosti vzrostl z méně než 4 % v roce 1991 na více než 20 % v roce 1998 (viz tabulka č. 32).

Tabulka č. 32: Podíl dlouhodobé nezaměstnanosti na celkové nezaměstnanosti v ČR

Rok	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Podíl v %	3,9	17,1	14,8	20,9	23,7	20,2	19,6	22,4

Zdroj: <http://www.ssz.mpsv.cz/>

Příčin vysokého nárůstu nezaměstnanosti existuje celá řada. Především však výše uvedené faktory, které pozitivně ovlivňovaly zaměstnanost, ztratily svou účinnost. Celkově se zhoršila makroekonomická situace, ČNB svou restriktivní měnovou politikou opakovaně výrazně zvýšila úrokové sazby (19 %), ekonomika začala stagnovat, následoval transformační propad HDP. V průběhu 90. let byly zaznamenány dvě cyklické krize. Zhoršila se konkurenceschopnost českých podniků (odbytové potíže na zahraničních trzích), nadále pokračovala restrukturalizace některých oblastí ekonomiky. Chyběla dostatečná podpora malého a středního podnikání. Rovněž střední a vysoké školství dostatečně nereagovalo na potřeby trhu práce a produkovalo tak nové nezaměstnané. Systém sociálních dávek nedostatečně motivoval k hledání práce a k návratu do pracovního procesu. Dovozy levné pracovní síly vytlačovaly z trhu práce tuzemské pracovníky především s nízkou kvalifikací (odhadem ilegálně pracujících 100 - 200 tis. cizích státních příslušníků především ze zemí bývalého SSSR a balkánských zemí). Posledním významným faktorem ovlivňujícím nezaměstnanost byla dosavadní státní politika zaměstnanosti. Zejména v prvních letech transformace byla ve vysoké intenzitě nasazena opatření aktivní politiky zaměstnanosti, která se příznivě zasloužila o udržení nízké míry nezaměstnanosti. Postupem času se podíl prostředků aktivní politiky zaměstnanosti snižoval ve prospěch pasivních prostředků zaměstnanosti, což mělo za následek, že v porovnání k roku 1993, kdy bylo zaměstnáno realizací aktivní politiky zaměstnanosti 127 tis. osob, v roce 1996 to bylo pouze 32 tis. osob a situace se v dalších letech zhoršovala. Míra nezaměstnanosti se přitom v obou letech pohybovala kolem 3,5 %. V roce 1993 bylo vydáno na aktivní politiku zaměstnanosti 1,72 mld. Kč a na pasivní politiku zaměstnanosti 1,42 mld. Kč, zatímco v r. 1996 to bylo na aktivní politiku zaměstnanosti již jen 0,55 mld. Kč a na pasivní politiku nezaměstnanosti 2,1 mld. Kč.

Míra nezaměstnanosti zaznamenala výrazné rozdíly v jednotlivých regionech krajů, jak dokládá tabulka č. 33. Na trhu práce tak prevažovala v mnohých regionech nabídka práce nad poptávkou po práci.

Tabulka č. 33: Míra nezaměstnanosti dle krajů v ČR v letech 1993 - 2004 (v %)

Kraj	Rok												
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001 ¹⁾	2001	2002	2003	2004
Hl.m. Praha	3,5	2,8	2,5	2,0	2,4	3,3	4,0	4,2	3,8	3,9	3,6	4,02	4,16
Středočeský	4,4	3,8	3,8	3,1	3,8	5,4	8,0	7,5	6,8	6,7	4,9	7,43	7,47
Jihočeský	3,3	3,2	2,5	2,8	3,4	4,9	6,2	5,8	5,6	5,6	5,0	6,96	7,8
Plzeňský	4,0	3,8	3,3	2,7	0,3	5,4	6,8	6,2	5,8	5,8	4,7	7,6	7,5
Karlovarský	4,7	5,1	4,0	3,4	4,5	6,8	8,1	8,4	7,4	7,4	7,5	10,62	11,52
Ústecký	4,6	6,5	7,1	9,0	9,9	11,7	15,4	16,0	13,4	13,3	12,7	17,94	17,18
Liberecký	3,3	3,8	3,9	3,8	3,8	6,9	8,2	6,2	6,2	6,2	4,7	9,48	8,79
Královéhradecký	4,3	3,4	3,1	3,2	3,7	5,0	7,0	6,1	6,1	6,1	4,2	7,89	8,09
Pardubický	4,2	3,5	3,7	3,8	4,3	6,0	8,0	8,3	6,4	6,4	7,2	9,42	9,95
Vysočina	4,4	4,2	3,7	3,4	4,3	5,8	8,7	6,8	6,1	0,1	5,1	9,2	9,19
Jihomoravský	4,2	3,9	3,3	3,2	3,6	5,1	8,0	8,3	8,5	8,5	7,6	11,45	11,81
Olomoucký	4,8	5,1	4,6	4,9	5,3	7,2	10,6	12,8	10,4	10,4	9,6	12,48	13,21
Zlínský	4,2	3,8	4,1	3,5	4,3	6,4	8,6	8,1	8,5	8,5	7,9	10,61	10,74
Moravskoslezský	5,8	6,4	5,8	5,2	8,0	10,1	13,0	14,3	14,3	14,3	13,3	16,84	16,23
ČR	4,3	4,3	4,0	3,9	4,8	6,5	8,7	8,8	8,1	8,1	7,3	10,31	10,27

Zdroj: <http://www.czso.cz/>

Pozn.:¹⁾ Údaje vážené na data demografické statistiky před promítnutím SLDB 2001

Výpočty jsou prováděny podle metodiky ILO

Zatímco míra nezaměstnanosti v období mezi lety 1993 až 2002 nejvíce vzrostla v Ústeckém kraji (o 8,1 p. b., tj. o 32,9 tis. osob) a Moravskoslezském kraji (o 7,5 p. b., tj. o 47,1 tis. osob), nejpříznivější vývoj míry nezaměstnanosti vykázaly Královéhradecký kraj (pokles o 0,1 p. b., tj. o 300 osob), hlavní město Praha (nárůst o 0,1 p. b., tj. o 1,5 tis. osob), Středočeský kraj (nárůst o 0,5 p. b., tj. o 4,4 tis. osob) a Plzeňský kraj (nárůst o 0,7 p. b., tj. o 1,7 tis. osob). Jak z tabulky vyplývá, od roku 1994 Ústecký kraj vykazoval největší nárůst míry nezaměstnanosti. Tento trend pokračoval až do konce roku 2003 a dále i v roce 2004.

V roce 1998 došlo k celoplošnému nárůstu nezaměstnanosti, poklesl i počet volných pracovních míst na 37,6 tis. k 31. 12. 1998, což bylo o 25 tis. míst méně oproti stejnému datu v r. 1997. V evidenci úřadů práce se postupně stabilizovaly především počty osob těžko umístitelných na trhu práce (zejména mladiství absolventi škol bez praxe, nekvalifikované osoby, ženy vracející se z MD a osoby se ZPS). Velmi závažným problémem se stala především nezaměstnanost mladých lidí (podíl na celkovém počtu nezaměstnaných činil více než 40 %), nadále rostl podíl dlouhodobě nezaměstnaných (k 31. 12. 2003 činil 22,4 %). V této době zaznamenala nezaměstnanost rovněž výraznou diferenciaci své výše podle regionů, od míry nezaměstnanosti 15 - 24 %ní (Most, Louny, Chomutov, Karviná, Ostrava, Teplice, Bruntál) po okresy s mírou nezaměstnanosti do 5 % (pražské okresy, Benešov, Mladá Boleslav). Tento trend dle předpokladů pokračoval i v následujících letech, nezaměstnanost v celé ČR nadále stoupala. Ke konci ledna roku 2004 již přesáhla míra nezaměstnanosti hranici 10 %, přesněji 10,4 %, celkový počet nezaměstnaných činil v ČR 569,4 tis. osob, ke konci roku klesl na 541,7 tis.

V očekávání dalšího růstu nezaměstnanosti se v roce 1999 vláda rozhodla novelizovat zákon o zaměstnanosti č. 9/1991 Sb. Prioritou státní politiky zaměstnanosti se stal „Národní akční plán zaměstnanosti“ definující cíle vlády v oblasti trhu práce a opatření, která mají napomoci k řešení tak tíživého problému, jakým je nezaměstnanost. Ten jednoznačně upřednostňuje tvorbu nových pracovních míst, podporu zaměstnatelnosti, adaptability

a flexibility. Těžiště pozornosti se tak přesouvá od stavu, kdy se člověk stane nezaměstnaným, k preventivnímu působení proti nezaměstnanosti, zejména k tvorbě nových pracovních míst. K vytvoření **Národního akčního plánu** vedly MPSV ČR dva důvody:

1. Stoupající míra nezaměstnanosti. (Dosavadní politika zaměstnanosti, která byla orientována spíše na pasivní politiku zaměstnanosti, jí nebyla schopna dostatečně čelit.).
2. Očekávaný vstup ČR do EU. (Potřeba sladit politiku zaměstnanosti ČR s politikou zaměstnanosti v zemích EU - Amsterdam – 1997).

V boji s nezaměstnaností tak byly stanoveny **čtyři hlavní priority** (pilíře), které se staly základem **Národního akčního plánu zaměstnanosti**:

- Pilíř 1: Zlepšování zaměstnatelnosti
- Pilíř 2: Rozvoj podnikání a vytváření pracovních míst
- Pilíř 3: Podpora přizpůsobitelnosti zaměstnavatelů a zaměstnanců
- Pilíř 4: Posilování rovných příležitosti mužů a žen

Národní plán zaměstnanosti je tedy zaměřen jak na nabídkovou, tak poptávkovou stranu trhu práce. V průběhu roku 2000 byl zaznamenán krátkodobý obrat na trhu práce a ke konci roku se míra nezaměstnanosti dostala pod úroveň roku 1999. Až v prosinci roku 2001 došlo k výraznějšímu zvýšení nezaměstnanosti a míra registrované nezaměstnanosti se dostala na úroveň 8,9 %.

V průběhu roku 2002 se nezaměstnanost (vzhledem k pravidelně se vyskytujícím sezónním faktorům) vyvíjela obdobným způsobem jako v minulých letech. K meziměsíčnímu nárůstu nezaměstnaných došlo v lednu, červnu, červenci, srpnu a prosinci. Výsledkem tohoto vývoje byl nárůst míry registrované nezaměstnanosti k 31. 12. 2002 oproti stejnému období roku 2001 o 0,9 procentního bodu na 9,8 %.

Nárůst nezaměstnanosti v měsíci lednu a prosinci je tradičně zapříčiněn zejména běžnou praxí zaměstnavatelů ukončovat pracovní poměry ke konci roku a dokončováním sezónních prací (odvětví zemědělství, stavebnictví, obchod a služby) a veřejně prospěšných prací. Růst nezaměstnanosti v letních měsících je způsoben evidencí nových absolventů škol a mladistvých po ukončení základní školy na úřadech práce. V podzimních měsících bývá úroveň nezaměstnanosti téměř stabilní.

K 31. 12. 2003 míra registrované nezaměstnanosti v ČR přesáhla desetiprocentní hranici (10,3 %), což dokumentuje tabulka č. 31; pro doplnění, v porovnání k předchozímu roku se k 31. 12. 2004 míra nezaměstnanosti dále nepatrně zvýšila (10,4 %). Příčiny zůstávají nezměněné.

2. 1. 2 Stručné porovnání míry nezaměstnanosti s ostatními zeměmi EU

Na rozdíl od metodického postupu využívaného MPSV ČR na základě statistik úřadů práce, kde je sledována „*míra registrované nezaměstnanosti*“, dle metodických pokynů Mezinárodního úřadu práce (ILO) v Ženevě a metodických doporučení Eurostatu, který využívá Český statistický úřad, je sledována „*obecná míra nezaměstnanosti*“ (výběrová

šetření dle mezinárodních definic). Její vývoj v ČR v letech 1993 – 2003 ukazuje tabulka č. 34.

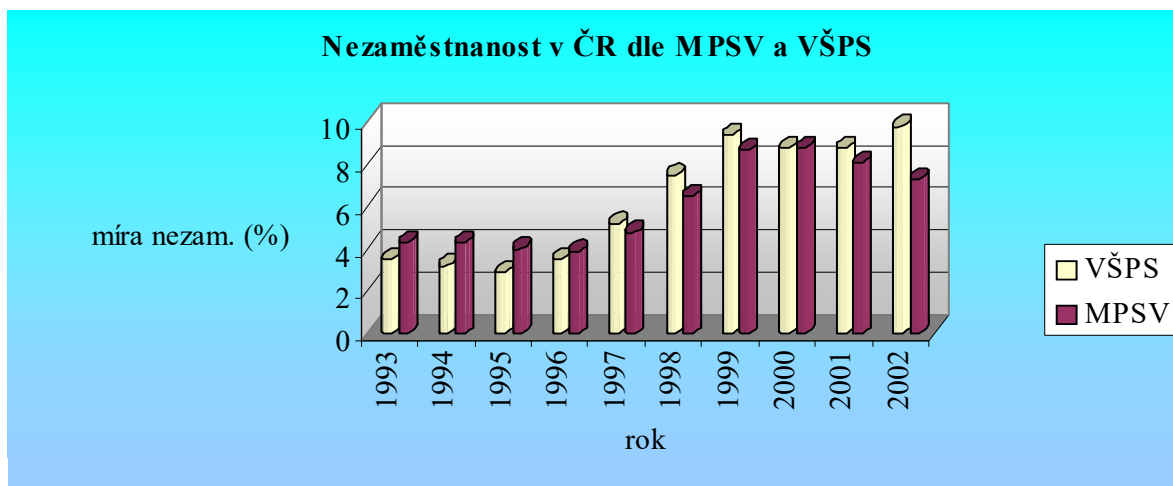
Tabulka č. 34: Vývoj počtu nezaměstnaných a míry nezaměstnanosti v ČR v letech 1990 – 2004

Ukazatel	Rok														
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Nezam. (v tis.)	39,4	221,7	134,8	185,2	166,5	153	186,3	268,9	386,9	487,6	457,4	461,9	514	542,4	541,7
Míra nezam. (%)	0,7	4,1	2,6	3,5	3,2	2,9	3,5	5,2	7,5	9,4	8,8	8,9	9,8	10,3	10,2

Zdroj: <http://www.mpsv.cz/>

Z tabulky vyplývá, že obecná míra nezaměstnanosti např. v roce 2001 v ČR byla 8,1 %, což je hodnota nepatrně vyšší než průměr 15 zemí EU (7,4 %)¹⁹⁾, ačkoliv v některých zemích EU byla obecná míra nezaměstnanosti výrazně nižší (např. Lucembursko 2,0 %, Nizozemsko 2,4 %, Rakousko 3,6 %). Naopak vykazovala nižší hodnoty než míra nezaměstnanosti v jiných ekonomikách transformujících se zemí, např. v Bulharsku (19,9 %), na Slovensku (19,4 %) a v Polsku (18,4 %). Díky negativnímu vývoji nezaměstnanosti v ČR v roce 2002 a v následujících letech se rozdíl mezi mírou nezaměstnanosti ČR a EU dále prohloubil. Pro dokreslení rozdílnosti definice nezaměstnaného a samotného způsobu zjišťování údajů MPSV ČR a ČSÚ uvádím graf č. 6, z něhož je patrné, že údaje o nezaměstnanosti se zcela logicky liší. Obecně však neplatí, že by jeden z údajů byl vyšší a druhý nižší – oba v čase kolísají.

Graf č. 6: Míra nezaměstnanosti v ČR dle MPSV ČR a ČSÚ (VŠPS)

Zdroj: <http://www.czso.cz/>, vlastní zpracování

Rozdíly v uvedených ukazatelích jsou obvyklé i v členských zemích EU. Míra registrované nezaměstnanosti byla kupříkladu v roce 2001 podstatně vyšší než obecná míra nezaměstnanosti např. v Belgii (10,8 % oproti 7,0 %) a v Německu (10,0 % oproti 7,9 %). Naopak míra registrované nezaměstnanosti je nižší např. ve Španělsku (8,8 % oproti 10,5 %). I přes tyto rozdíly nelze jednoznačně určit, která z měr nezaměstnanosti je přesnější či reálnější. Dlouhodobý vývoj míry nezaměstnanosti v EU byl výrazně ovlivněn cyklickou krizí v letech 1997 – 1999.

¹⁹⁾ Poslední oficiální srovnatelné údaje.

2. 1. 3 Trh práce v Ústeckém kraji

Zachycený vývoj zaměstnanosti a nezaměstnanosti v ČR v transformačním období po roce 1989 se odrážel i na celkovém vývoji zaměstnanosti a nezaměstnanosti v Ústeckém kraji. Je však nutné konstatovat, že míra nezaměstnanosti v tomto kraji od roku 1994 výrazně převyšovala průměr celé ČR a svou výší zařadila Ústecko k nejproblematictějšímu, strukturálně postiženým, regionům. Pro pochopení specifických příčin tohoto jevu je nutné stručně nastínit historický vývoj daného regionu a připomenout důležité mezníky, které podstatným způsobem ovlivňují současnou situaci na trhu práce.

2. 1. 3. 1 Historické souvislosti vzniku současného stavu na trhu práce v Ústeckém kraji

Velmi významným mezníkem pro populační vývoj tohoto kraje je období 30. a 40. let minulého století, zejména pak období let 1945 - 1947, kdy pod vlivem obecně známých historických událostí došlo téměř na celém území kraje k radikální výměně obyvatelstva, to jak z hlediska kvantity, tak i kvality. Výměna populace se uskutečnila třemi transfery obyvatelstva. Důsledky těchto transferů jsou zřetelné i dnes, téměř po půl století.

První transfer se uskutečnil před 2. světovou válkou směrem do vnitrozemí (Mnichovská dohoda). Ke druhému transferu došlo poválečným odsunem Němců, a tím i k odlivu kvalifikované pracovní síly do zahraničí. Třetí transfer spočíval v přílivu nekvalifikované pracovní síly z celého Československa a některých států východní Evropy (Polsko, Maďarsko, Podkarpatské Rusi, Volyně) do tehdy vysídlených oblastí pohraničí a pánevní oblasti Severočeského kraje.

V důsledku odsunu německého obyvatelstva se absolutně snížil počet obyvatelstva a současně díky třetímu transferu se tehdejší Severočeský kraj stal jakýmsi „směsným hrncem“ (malting pott), což je dodnes patrné na různorodém národnostním složení obyvatelstva.

Po roce 1948 došlo v Ústeckém kraji k totální přestavbě ekonomiky s orientací na výstavbu těžkého průmyslu, zejména pak uhelného, chemického a strojírenského (specializujícího se na výrobu zařízení určených k těžbě uhlí). To předpokládalo obrovské finanční a materiálové nároky i zvýšenou potřebu stálých pracovníků pro hornické profese. Ta byla zajištěna cílenou mzdovou, bytovou a sociální politikou. Hornická profese se tak stala velmi vyhledávanou, zejména pak mezi mladými lidmi s nízkou kvalifikací, kteří mohli bez problémů přesídlit právě do tohoto regionu s těžbou uhlí. Celorepublikový nábor pracovníků sil v 50. letech pomohl zároveň následně zalidnit neosídlené pohraničí.

Vzhledem k soustředění palivoenergetických kapacit směřovaly do pánevní oblasti rozsáhlé investice do rozvoje odvětví energetiky, chemie, hutnictví a metalurgie, strojírenství, atd. (to se rovněž v té době týkalo subregionu Liberec, Jablonec n. Nisou a Tanvald, kde se jednalo o investice do lehkého průmyslu - textil, sklo, zbrojařství). S těmito kroky souvisela rozsáhlá investiční výstavba infrastruktury - doprava, komunikace, bydlení, školství, zdravotnictví, obchodní sítě atd.

Do roku 1989 byla v ČR zřetelná plná zaměstnanost, označovaná jako přezaměstnanost, která byla zajištěna tehdejší politikou. Po r. 1989 docházelo

ke strukturálním a kvantitativním změnám ve společnosti, které se výrazně promítly do ekonomického potenciálu Ústeckého kraje. Stará struktura byla vystavena řadě vlivů:

1. změna vlastnické struktury,
2. vznik tržního prostředí,
3. změna směru vnějšího odbytu a zásobování,
4. změny v demografické struktuře populace,
5. změny v administrativním uspořádání regionu.

Vzhledem k útlumu energetiky, vyvolané poklesem energetické náročnosti národního hospodářství, odbyt uhlí nacházel na trhu stále horší podmínky, proto docházelo k útlumu těžební činnosti (dolů) a propouštění zaměstnanců.

Zemědělství v tomto kraji bylo mimořádně negativně zasaženo zánikem státních statků, které zde měly velmi silnou pozici. Došlo i k rozpadu jednotných zemědělských družstev, což mělo za následek úpadek některých tradičních zemědělských výrobních odvětví.

Restrukturalizační proces negativně ovlivnil i tradiční průmyslové obory. Vedle velkých strojírenských kapacit byly rušeny i kapacity hutního a metalurgického průmyslu. Dále byl mimořádně těžce postižen textilní průmysl, a to zejména ztrátou odbytišť ve východní Evropě. Z výše uvedených skutečností vyplývá, že proces restrukturalizace a privatizace přinesl výrazné propouštění zaměstnanců. Mezi oblastmi nejvíce postižené nezaměstnaností právě proto patří typické průmyslové okresy, zejména pak okresy s významnou těžbou černého a hnědého uhlí - okresy Chomutov, Most, Teplice a Ústí nad Labem, jak dokládá tabulka č. 35. V posledních letech nadále dochází k útlumu textilního, sklářského a keramického průmyslu, a to z důvodu využívání nových technologií, zavedení racionalizačních opatření a působení konkurence.

Tabulka č. 35: Vývoj míry nezaměstnanosti v okresech s významnou těžbou uhlí (v %)

Okres	Rok								
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Frýdek-Místek	6,4	3,4	5,7	5,5	4,1	4,7	7,2	11,4	14,8
Karviná	6,9	4,2	7,4	6,7	6,6	7,8	10,4	13,8	18,2
Ostrava	4,3	2,9	5,1	5,6	4,8	4,7	7,5	12,0	15,9
Kladno	4,7	4,4	5,5	4,9	4,6	5,1	9,2	8,7	10,3
Sokolov	2,9	1,9	2,8	3,4	3,4	3,7	6,0	8,6	10,5
Chomutov	4,8	4,2	5,8	6,1	6,4	7,7	12,1	14,8	17,9
Most	3,2	2,6	3,8	5,4	7,3	9,4	12,4	15,6	20,0
Teplice	4,4	3,2	5,1	6,1	6,5	7,1	10,0	13,2	15,7
Ústí nad Labem	3,4	2,0	3,1	3,1	3,3	4,5	6,8	10,5	13,7

Zdroj: <http://www.mpsv.cz/> - Uchazeči o zaměstnání a volná pracovní místa

V pánevních okresech s těžební činností (Chomutov, Most, Teplice a Ústí nad Labem) existoval ještě v roce 1995 vysoký podíl pracovníků v těžebním, energetickém a strojírenském průmyslu a na ně návazných oborech, což dokládá tabulka č. 36.

Tabulka č. 36: **Podíl pracovníků v hornictví, energetice a návazných oborech**

Okres	Podíl na ekonomicky aktivním obyvatelstvu (v %)
Most	52
Chomutov	38
Teplice	32
Ústí nad Labem	20

Zdroj: Nezaměstnanost v těžebních uhelných oblastech. BP č. 1209, 1999, FSE UJEP

Celkovou hospodářskou situaci v regionu, kterou bylo možno označit za uspokojivou v období vrcholné těžby uhlí a navazujících systémů (tepelné elektrárny, chemie, metalurgie, ocelářství a slévárnictví, technická keramika), negativně ovlivnily strukturální změny plynoucí z útlumu těžby energetického uhlí. V průmyslu postupně docházelo k zániku některých velkých průmyslových podniků, jako např. Desto Děčín, Tonaso Ústí nad Labem, ZPS - Panelárna Trmice, Panelárna Přestanov, Plynárna Úžín, Keramické závody Most, Železářny a válcovny trub Chomutov, Strojírenské závody v Teplicích, a další. Útlum produkce a pokles počtu zaměstnanců v důsledku racionalizačních opatření v provozech zaznamenaly nejvýznamnější zaměstnavatelé, jako např. Spolchemie Ústí nad Labem, Severočeská armaturka Ústí nad Labem, Glaverbel Czech Teplice, Sklářny Chudeřice, Severočeské doly – Doly Bílina + Doly Nástup Tušimice, Železářny SANDVIK Chomutov PRECISION TUBES, Šroubárna Žatec, MUS Most, Bonex Teplice, Vlnola Ústí nad Labem a další.

Jak již bylo uvedeno výše, v regionu souběžně došlo k obrovskému útlumu zemědělství. V současné době, zejména v pánevních oblastech, horských a podhorských oblastech Krušných hor, je odvětví zemědělství takřka nulové. K výraznému omezení došlo i v oblastech tradičně zaměřených na zemědělskou výrobu a zpracování zemědělských produktů. Zrušeny byly např. Drůbežárny Česká Kamenice-Janská, Konzervárny Terezín, Mrazírny Litoměřice, omezena činnost Mlékáren Bohušovice nad Ohří a zvláště omezeno bylo pěstování chmele na Lounsku a Žatecku a na něj navazujících firem. Dalším problémem venkova je výrazná redukce dopravní obslužnosti, což přispívá k vyliďňování vesnic. Zánik a výrazný útlum zemědělství a průmyslových aktivit negativně ovlivnil též sektor služeb. V krizi se ocitly některé restaurační provozy, hotely, rekreační zařízení, ale i penziony na kraji velkých měst.

Specifikem Ústeckého kraje byla a doposud je v průměru velmi nízká vzdělanostní a kvalifikační úroveň populace, zejména v pánevních okresech, čemuž ve velké míře napomohl historický vývoj tohoto regionu.

V posledních třech letech navíc dochází ke značnému nárůstu počtu nelegálně zaměstnávaných cizinců (Ukrajinců, Rusů a Slováků). Ti nahradili nekvalifikovanou domácí pracovní sílu především ve stavebnictví (které v současné době zaznamenává boom). Levnější zahraniční pracovníci znamenají pro firmy konkurenční výhodu.

Společným problémem území je odstranění důsledků původního zaměření na průmyslová odvětví (s vysokou mírou přezaměstnanosti) a zemědělskou výrobu, které v obou případech způsobilo nepříznivou kvalifikační strukturu pracovních sil a horší adaptabilitu včetně možností rekvalifikace.

V důsledku výše uvedených skutečností se v posledních pěti letech nezaměstnanost v kraji neustále zvyšuje, a to nejen v problémových skupinách, ale i u osob s odpovídající úrovní kvalifikace (běžně uplatnitelných na trhu práce). Ze statistik vyplývá, že v současné době je v regionu nezaměstnaný takřka každý pátý občan.

Problém vysoké míry nezaměstnanosti je agravován nižší kvalifikační úrovní obyvatelstva ve srovnání s celostátní úrovní, takže pro řešení problematiky zaměstnanosti přichází v úvahu větší počet nástrojů. Při výběru těchto nástrojů je nutno vycházet z konkretizace cílů ve sféře zaměstnanosti a to tak, aby pro každý cíl existoval alespoň jeden specifický nástroj. Otázka zaměstnanosti je problém komplexní, avšak vnitřně značně diverzifikovaný, proto musí být řešen komplexem opatření. Zároveň je nutné řešit gesce.

2. 2 Analýza trhu práce v Ústeckém kraji

V následující analýze budou posouzena jednotlivá kritéria hodnocení vývoje nezaměstnanosti na trhu práce v Ústeckém kraji a proveden rozbor základních charakteristik trhu práce.

2. 2. 1 Zaměstnanost v Ústeckém kraji

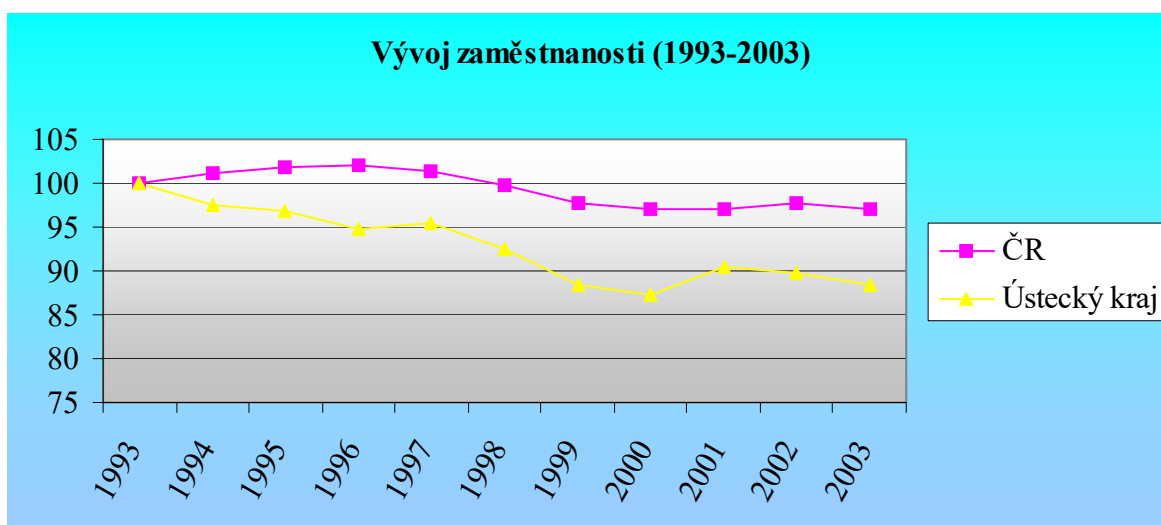
Jak bylo naznačeno výše, průběh ekonomické transformace byl v devadesátých letech charakterizován mimo jiné poklesem ekonomické aktivity obyvatelstva. V důsledku předchozí nepříznivé struktury ekonomických aktivit byl pokles zaměstnanosti v Ústeckém kraji výrazně větší než na úrovni ČR a současně vlivem nízké migrační mobility se úbytek pracovních příležitostí musel zákonitě promítnout do růstu nezaměstnanosti. Na úrovni okresů byl nejvyšší úbytek ekonomicky aktivních zaznamenán v pánevních okresech, které zároveň patří k okresům s nejvyšší mírou nezaměstnanosti v ČR. Vývoj ekonomicky aktivního obyvatelstva zachycují tabulka č. 37 a graf č. 7.

Tabulka č. 37: Vývoj zaměstnanosti v letech 1993 – 2003

Zaměstnaní v NH	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
ČR celkem (tis.)	4873,5	4926,8	4962,6	4972,0	4936,5	4865,7	4764,1	4731,6	4727,7	4764,9	4733,2
1993 = 100%	100,0	101,1	101,8	102,0	101,3	99,8	97,8	97,1	97,0	97,8	97,1
ÚK celkem (tis.)	399,6	389,3	387,3	378,3	381,1	369,7	352,7	348,5	361,4	358,7	353,1
1993 = 100%	100,0	97,4	96,9	94,7	95,4	92,5	88,3	87,2	90,4	89,8	88,4

Zdroj: ČSÚ – Výběrové šetření pracovních sil, vlastní zpracování

Graf č.7: Vývoj zaměstnanosti v letech 1993 – 2003

Zdroj: ČSÚ – Výběrové šetření pracovních sil , vlastní zpracování
Pozn.: bazickým rokem byl stanoven rok 1993

Z výsledků posledního sčítání lidu vyplývá, že v uplynulých deseti letech došlo v Ústeckém kraji k nepatrnému nárůstu počtu obyvatelstva, a to především díky okresům Děčín, Chomutov, Litoměřice a Ústí nad Labem (viz tabulka č. 38). Tento fakt je dán mj. postupným osídlováním venkovských lokalit rekreačního typu - rekonstrukcemi rekreačních chalup a chat k trvalému bydlení v lokalitách s čistějším ovzduším.

Zároveň byl zaznamenán celkový úbytek ekonomicky aktivního obyvatelstva, který je způsoben jednak odchodem osob s vyšší kvalifikací za prací s vyšším finančním ohodnocením do jiných krajů ČR (zejména Praha), dále odchodem ekonomicky aktivních osob do předčasného důchodu a především nárůstem počtu nezaměstnaných v kraji.

Tabulka č. 38: Vývoj zaměstnanosti na úrovni okresů, rozdíly 2001 - 1991

Územní jednotka	Změna počtu obyv.	ekonomicky aktivní					
		muži		ženy		celkem	
		abs.	%	abs.	%	abs.	%
Děčín	1236	-5 438	-3,8	-8303	-9,7	-13741	-10,7
Chomutov	1642	-6 568	-6,4	-8069	-10,1	-14637	-12,3
Litoměřice	1224	-3 744	-3,7	-6478	-9,8	-10222	-9,4
Louny	-136	-3 620	-5,0	-5550	-11,0	-9170	-10,5
Most	-1904	-7 762	-7,1	-9261	-11,8	-17023	-13,5
Teplice	-806	-7 040	-5,3	-9689	-11,9	-16729	-12,8
Ústí nad Labem	663	-5 060	-2,5	-7493	-9,3	-12553	-10,9
Ústecký kraj	1919	-39 232	-4,8	-54843	-10,5	-94075	-11,5

Zdroj: SLDB 1991, SLDB 2001

Pozn.: Údaje vyjadřují rozdíly v příslušných kategoriích mezi SLDB 2001 a 1991. Do roku 1991 byly do počtu ekonomicky aktivních zahrnovány i ženy na tzv. další mateřské dovolené (do 3 let věku dítěte) a osoby pobírající rodičovský příspěvek, pokud trval jejich pracovní poměr. Při sčítání 2001 jsou do skupiny pracujících osob zahrnuty pouze ženy na mateřské dovolené v trvání 28 nebo 37 týdnů. Ostatní (tj. ženy na další mateřské dovolené a osoby pobírající rodičovský příspěvek) jsou zahrnuti do osob ekonomicky neaktivních.

Počet ekonomicky aktivního obyvatelstva Ústeckého kraje i v následujících letech nadále klesal, což je jednou z příčin růstu míry nezaměstnanosti. Nejvýrazněji se to projevuje v okresech Most, Teplice, Chomutov.

Celkový počet zaměstnavatelů je v Ústeckém kraji stabilizovaný, nedochází již k jejich významnému úbytku, ale ani k výraznému přírůstku. Převládají tedy malé a střední firmy, které ke konci roku 2004 zaznamenaly nárůst o 197 zaměstnavatelů, což je z hlediska vývoje zaměstnanosti příznivý signál.

Dominantní roli v zaměstnanosti stále představují podniky s více jak 25 zaměstnanci, což je v Ústeckém kraji logické, neboť velká část zaměstnanosti byla v minulosti soustředěna do několika průmyslových gigantů. Pro ilustraci je uveden ukazatel vývoje počtu zaměstnavatelů za poslední tři roky v tabulce č. 39.

Tabulka č. 39: Vývoj počtu zaměstnavatelů v Ústeckém kraji

ukazatel (celkový počet)	stav k				
	31.12.2002	30.6.2003	31.12.2003	30.6.2004	31.12.2004
zaměstnavatelé se stavem nad 25 zaměst.	1 962	1 960	1 998	1 973	1 964
zaměstnavatelé v MSP (do 25 zaměst.)	14 713	14 531	14 659	14 748	14 856
celkový počet zaměstnavatelů	16 675	16 491	16 657	16 721	16 820

Zdroj: ÚP Most, vlastní zpracování

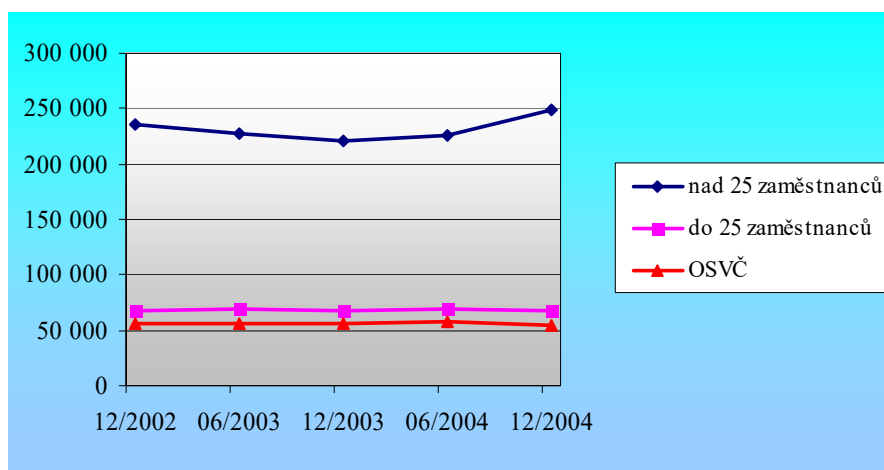
Následující tabulka č. 40 ukazuje vývoj počtu zaměstnanců v jednotlivých kategoriích zaměstnavatelů za poslední dva roky.

Tabulka č. 40: Vývoj počtu zaměstnanců a OSVČ v Ústeckém kraji

ukazatel (celkový počet)	stav k				
	31.12.2002	30.6.2003	31.12.2003	30.6.2004	30.12.2004
zaměstnanci u firem se stavem nad 25 zaměstnanců	235 296	227 308	221 197	225 484	248 091
zaměstnanci u malých a středních firem (se stavem do 25 zaměstnanců)	67 636	69 123	67 895	69 903	67 308
osoby samostatně výdělečně činné (OSVČ)	55 227	55 264	55 719	57 707	54 061
celková zaměstnanost (zaměstnanost u firem všech velikostních kategorií + OSVČ)	358 159	351 695	344 811	353 094	369 460

Zdroj: ÚP Most, krajská statistika

Graf č. 8: Vývoj počtu zaměstnanců a OSVČ v Ústeckém kraji

Zdroj: vlastní zpracování

Ačkoliv u zaměstnavatelů se stavem nad 25 zaměstnanců v závěru roku 2003 došlo k určitému propouštění pracovníků (pokles o 0,19 %)²⁰⁾ v důsledku restrukturalizace a optimalizace provozů, přesto se jejich strategický význam pro zaměstnanost v kraji nesnižuje. Ve vývoji zaměstnanosti v kraji naopak za pozitivní krok lze považovat nárůst počtu zaměstnanců k 31. 12. 2004, kdy se zaměstnanost zvýšila o 24 649 osob. Za zvýšením zaměstnanosti v kraji stojí zejména investoři, kteří zahájili nebo rozšířili svou činnost v průmyslových zónách. Jediným mírným negativním jevem byl v uplynulém roce úbytek osob samostatně výdělečně činných, který byl způsoben zejména ukončováním živností v důsledku přijetí zákona o minimálních odvodech, ale také zvýšenou konkurencí v oblasti obchodu a služeb, v důsledku otevření nových hypermarketů, supermarketů a diskontních prodejen. Přehled vybraných nejvýznamnějších tuzemských zaměstnavatelů a zahraničních a mezinárodních společností je uveden v příloze č. 4, tabulky č. 41, 42.

K mírnému nárůstu počtu zaměstnanců došlo u firem do 25 zaměstnanců (nárůst o 1,13 %) a u osob samostatně výdělečně činných činil meziroční nárůst 4,42 %. Lze však konstatovat, že nárůst u těchto dvou posledně jmenovaných kategorií významně neovlivnil celkový stav nezaměstnanosti v Ústeckém kraji, neboť počet takto vytvořených pracovních míst nevykompenzuje počet pracovních míst rušených z důvodu restrukturalizace.

Pro názornost výsledky ČSÚ k 31. 3. 2004²¹⁾ dokumentují, že v Ústeckém kraji je evidováno 184 109 zaměstnanců (bez malých podniků: index 2004/2003 – 99,6), z toho v zemědělství je evidováno 4 520 zaměstnanců (index 2004/2003 – 88,4), v průmyslu je evidováno 80 575 zaměstnanců (index 2004/2003 – 100,0), z toho v dobývání nerostných surovin 9 893 zaměstnanců (index 2004/2003 – 94,5), ve zpracovatelském průmyslu 64 405 zaměstnanců (index 2004/2003 – 101,1), ve stavebnictví 11 471 zaměstnanců (index 2004/2003 – 97,3). Z této statistiky vyplývá, že za poslední rok došlo k nárůstu počtu zaměstnanců pouze ve zpracovatelském průmyslu (nejvíce v oborech vydavatelství, tisk a rozmnožování nahaných nosičů, výroba kancelářských strojů a počítačů, výroba motorových vozidel, kromě motocyklů, výroba přívěsů, návěsů a výroba ostatních dopravních prostředků).

²⁰⁾ Hodnoty jsou získány vlastním zpracováním dat ze statistik ČSÚ.

²¹⁾ Statistiky ČSÚ

V členění podle OKEČ ČSÚ je evidováno v Ústeckém kraji ke stejnému datu 168 podnikatelských subjektů v průmyslu s průměrným evidenčním počtem 63 589 zaměstnanců, tj. 98,3 % stejného období roku 2003 (64 702 osob). Těžbou nerostných surovin se zabývá 5 podnikatelských subjektů s celkovým počtem 9 551 zaměstnanců, tj. 95,0 % stejného období minulého roku (10 058 osob), ve zpracovatelském průmyslu je evidováno 155 firem s průměrným evidenčním počtem 48 310 zaměstnanců, což představuje 99,3 % stejného období předcházejícího roku (48 639 osob). Výrobou a rozvodem elektřiny, plynu a vody se zabývá 8 podnikatelských subjektů s průměrným evidenčním počtem zaměstnanců 5 727, tj. 95,4 % stejného období předcházejícího roku (6 006 osob). Stavebnictví k 31. 3. 2004 eviduje 212 firem s průměrným evidenčním počtem 10 659 zaměstnanců, tj. v meziročním rovnání nárůst na 100,8 %. I tyto výsledky potvrzují, že zaměstnanost v průmyslu v rámci kraje nadále klesá, pouze stavebnictví zaznamenává nepatrný nárůst nových zaměstnanců. Nejvíce stavebních firem je evidováno v okrese Most (38 firem), s průměrným evidenčním počtem zaměstnanců 2 282, následuje Ústí nad Labem se 36 firmami o celkovém počtu 1933 zaměstnanců, dále Chomutov - 32 firem s 1 322 zaměstnanci. Naopak nejméně stavebních firem je evidováno v okrese Louny (20 stavebních firem s 992 zaměstnanci).

Úroveň zaměstnanosti, členěná podle odvětví, se v jednotlivých okresech Ústeckého kraje výrazně liší (viz charakteristika kraje). Mezi okresy existují mimořádné rozdíly zejména v odvětví priméru (zemědělství a lesnictví). Lounsko, Litoměřicko a Chomutovsko patří k regionům s nejvyššími podíly v tomto odvětví, zatímco ve zbývajících okresech je podíl priméru silně podprůměrný, zejména v okresech Ústí nad Labem, Teplice a Most je téměř mizivý (jedná se o zaměstnanost velkých výrobních jednotek, soukromě hospodařící rolníci nejsou uváděni, neboť k 31. 3. 2004 jsou za celý Ústecký kraj evidováni pouze tři samostatně hospodařící rolníci zapsaní v obchodním rejstříku – 1 v Děčíně, 1 v Chomutově, 1 v Teplicích). Charakterizování okresů pouze podle jednoho ukazatele stírá jejich specifický profil, proto je nutno vybrané okresy blíže popsat:

V okrese Děčín se výrazně projevuje zejména vysoký podíl průmyslu a dopravy, kolem průměru se pohybují veřejné služby (veřejná správa, školství, zdravotnictví), velmi podprůměrné jsou placené služby, zejména peněžnictví, také však pohostinství a ubytování, což neodpovídá potenciálu tohoto okresu pro rozvoj cestovního ruchu. V tomto okrese je též nejnižší úroveň průměrných mezd v celém kraji.

V okrese Chomutov vykazuje nadprůměrný podíl (s koeficientem specializace vyšším než 1) odvětví stavebnictví a průmyslu, ale i odvětví nemovitostí a obchodních služeb. Velmi nízký je podíl pohostinství a ubytování. Zastoupení zemědělství a lesnictví je průměrné, avšak při srovnání s ostatními těžebními oblastmi kraje, právě Chomutov vykazuje nejvyšší podíl.

Okres Litoměřice je typický tradičně vysokým podílem zemědělství a lesnictví, velmi nadprůměrný (v podstatě na úrovni Ústeckého kraje) je i jeho podíl ve zdravotnictví. I ostatní odvětví jsou nadprůměrně zastoupená, např. stavebnictví a veřejná správa. Ostatní odvětví vykazují podprůměrný podíl, žádné však na mimořádně nízké úrovni. Z tohoto hlediska vykazuje tento okres nejvyváženější strukturu v kraji.

Okres Louny vykazuje z hlediska struktury extrémní ukazatele. Ze všech okresů vykazuje nejvyšší podíl osob zaměstnaných v lesnictví (11,8 %, koeficient specializace 2,03) a zároveň má z celokrajského hlediska nejvyšší podíl (koeficient specializace 1,38) ve veřejné správě, v obraně a v sociálních službách. Naproti tomu má nejnižší podíl v pohostinství

a ubytování (koeficient specializace pouhých 0,27), velmi nízký koeficient vykazuje i v opravách spotřebního zboží, odvětví nemovitostí, obchodních služeb, ve vědě a výzkumu. Má také druhou nejnižší průměrnou měsíční mzdu v kraji.

Okres Most má ze všech okresů kraje nejvyšší zaměstnanost v průmyslu (49,5 % celkového počtu zaměstnanců). Není však ve statistikách členěna na těžební a zpracovatelský průmysl. Proces restrukturalizace se v něm velmi silně projevuje, míra nezaměstnanosti je v něm nejvyšší v celé republice, k 31. 12. 2003 dosáhla 23,51 %, k 31. 12. 2004 se zvýšila na 24,02 %. Výrazně nadprůměrný podíl zaměstnanosti vykazuje v dopravě, spojích a ve stavebnictví. Ve všech ostatních odvětvích je jeho podíl podprůměrný. To ukazuje jeho silně jednostranně orientovanou strukturu.

Okres Teplice má nadprůměrné zastoupení ve stavebnictví, zdravotnictví, průmyslu a v odvětví nemovitostí, obchodních služeb a vědy. To ukazuje jeho dvojí vývojové tendence – průmysl a lázeňství. Nutno pečlivě dbát na to, aby se obě tyto linie nedostaly do rozporu. Zastoupení v zemědělství je zde nepatrné (spolu s okresem Ústí nad Labem nejnižší v kraji). Zmíněný nadprůměrný podíl stavebnictví, odvětví nemovitostí a obchodních služeb ukazují na příznivé vývojové tendence.

Struktura zaměstnanosti v okrese Ústí nad Labem je zřetelně ovlivněna dominantním postavením sídelního města kraje – výrazný rozvoj služeb městského charakteru. Z toho též vyplývá zanedbatelný podíl zaměstnanosti v zemědělství. I když jsou ve městě významné průmyslové závody, je podíl průmyslu na zaměstnanosti nižší než na celostátní úrovni. Zcela dominantní postavení z hlediska specializace dnes zaujímá doprava a spoje (koeficient specializace 1,88), dále následuje stavebnictví, pohostinství, ubytování a zdravotnictví. Nadprůměrný podíl (koeficient 1,19) má i veřejná správa. Se zřízením sídla kraje její význam ještě vzrostl.

Přehled zaměstnanosti v jednotlivých odvětvích dle OKEČ v roce 2000 v Ústeckém kraji a v pánevních okresech (Chomutov, Most a Teplice), strukturálně nejvíce postižených a s vykazovanou nejvyšší mírou nezaměstnanosti, je uveden v příloze č. 5, tabulce č. 43.

2. 2. 2 Volná pracovní místa

Vývoj počtu uchazečů o zaměstnání v Ústeckém kraji v období 2000 – 2003, resp. 2004, sledovaný vždy k 31.12. (tabulka č. 44 v příloze č. 6), dokumentuje výrazný nárůst počtu uchazečů o zaměstnání.

Při porovnání pololetních hodnot s údaji z konce roku v jednotlivých letech sledovaného období lze vypořadovat kolísavý vývoj. Ten vypovídá jednak o sezónnosti prací a dále pak o skutečnosti, že po ukončení školy se zvyšují počty absolventů škol zaevidovaných na úradech práce. Ke konci každého sledovaného roku je také pravidelně zaznamenán nárůst počtu uchazečů o zaměstnání z důvodu ukončování pracovních poměrů na dobu určitou. Navíc ke konci roku velké firmy každoročně v rámci úsporných opatření snižují stavy zaměstnanců.

Významnou roli zde sehrávají pracovníci odvětví, kde se výrazně projevuje sezónnost (zemědělství, stavebnictví, některé druhy služeb). Uprostřed sledovaného roku dochází

k poklesu cca o 4 – 5 tis. uchazečů o zaměstnání v rámci kraje, celkově však počet uchazečů v jednotlivých letech stoupá.

Vzájemný vztah mezi nabídkou (počet uchazečů o práci) a poptávkou na trhu práce (počet volných míst) vyjadřuje ukazatel počtu volných míst na jednoho uchazeče o práci. Vývoj tohoto ukazatele v průběhu kalendářního roku zaznamenává výrazné výkyvy. Jako příklad lze uvést pololetní srovnání počtu uchazečů o práci na 1 volné pracovní místo okresů Ústeckého kraje v letech 1999 – 2001 (tabulka č. 45).

Tabulka č. 45: Počet uchazečů o práci na 1 volné pracovní místo podle okresů

Okres	30.6.1999	31.12.1999	30.6.2000	31.12.2000	30.6.2001
DC	21,0	22,6	10,8	11,5	8,3
CV	34,9	41,5	28,0	31,3	25,3
LT	16,9	20,0	15,8	25,8	13,0
LN	17,4	28,8	22,6	21,9	22,2
MO	24,1	27,3	35,6	41,5	36,4
TP	42,4	57,5	36,8	45,8	37,7
UL	13,9	14,6	13,7	17,3	17,1
ÚK	21,9	26,1	20,0	23,8	19,0
ČR	12,6	13,9	9,4	8,8	7,0

Zdroj: Správa služeb zaměstnanosti, vlastní zpracování

Z tabulky jsou patrné značné rozdíly ve výsledcích v pololetí a na konci sledovaného období. Tuto situaci potvrzuje tabulka č. 44 v příloze č. 6 analyzující vybrané skupiny uchazečů v Ústeckém kraji.

Stejně jako v případě míry nezaměstnanosti je poměr mezi počtem nezaměstnaných a volných míst v Ústeckém kraji ve srovnání s hodnotami tohoto ukazatele za celou ČR krajně nepříznivý (příloha č. 7, tabulky č. 46 - 53). V nejproblematictějších okresech (Chomutov, Most, Teplice) připadá na jedno volné pracovní místo zhruba 30 - 50 (i více) uchazečů, což několikanásobně převyšuje celorepublikový průměr (cca 8 - 14 uchazečů). Relativně příznivá situace je v okrese Děčín, kde se počet uchazečů o práci, jako v jediném okrese Ústeckého kraje, blíží průměru ČR. V absolutních hodnotách byl k 30. 6. 2001 počet uchazečů o práci v Ústeckém kraji 63 795 (přes 10 tis. v okresech Most, Teplice, Chomutov), na které připadalo pouze 3 364 volných míst. Ke konci roku 2003 bylo již evidováno 76 499 uchazečů, z nichž polovinu tvořily ženy, k poklesu došlo 31. 12. 2004, kdy bylo evidováno 73 493 uchazečů, z toho 36 995 žen (tabulka č. 44, příloha č. 6). Následující tabulka č. 54 ukazuje vývoj počtu uchazečů o zaměstnání na 1 volné pracovní místo ke konci příslušného roku.

Tabulka č. 54: Počet uchazečů o zaměstnání na 1 volné pracovní místo

Okres	31.12.1999	31.12.2000	31.12.2001	31.12.2002	31.12.2003	31.12.2004
DC	22,6	11,5	8,2	15,1	11,5	23,9
CV	41,5	31,3	25,4	41,7	40,9	18,0
LT	20,0	25,8	16,1	23,9	27,4	48,0
LN	28,8	21,9	22,3	24,8	21,5	35,2
MO	27,3	41,5	51,0	57,6	54,1	53,0
TP	57,5	45,8	43,7	65,5	43,0	29,8
UL	14,6	17,3	19,2	18,4	21,6	11,2
ÚK	26,1	23,8	20,6	28,7	27,9	24,9
ČR	13,9	8,8	8,9	12,7	13,5	10,3

Zdroj: Správa služeb zaměstnanosti, vlastní výpočty

Alarmující, v porovnání s celorepublikovou úrovní, kde na jedno volné pracovní místo připadá v průměru 12 uchazečů, je situace okresech Most a Teplice, kde na konci roku 2002 na jedno volné místo přidalo 60 – 70 uchazečů o práci. Relativně příznivá situace je naopak v okrese Děčín, který je (se svými 14 uchazeči na volné místo) pod krajským průměrem (31 uchazečů) a jako jediný v Ústeckém kraji se blíží průměru úrovně ČR. V absolutních hodnotách byl k 31. 12. 2003 počet uchazečů o práci v Ústeckém kraji 76 499 (přes deset tisíc v okresech Most, Teplice, Chomutov a Děčín), na které připadalo 2 745 volných pracovních míst, což představuje cca 28 uchazečů na 1 volné pracovní místo. K nepatrnému poklesu došlo ke konci roku 2004, kdy na 1 volné pracovní místo připadlo 24,9 uchazečů, a to díky již zmíněnému poklesu počtu evidovaných uchazečů o zaměstnání (73 493) a nárůstu počtu volných pracovních míst (2 948). Nejvýraznější pokles počtu volných pracovních míst byl zaznamenán již v roce 1998 v okrese Teplice, a to z 503 volných pracovních míst k 31. 12. 1997 na 150 volných pracovních míst k 31. 12. 1998, což představuje pokles o 70,2 %. Pod vlivem zhoršování ekonomické situace podniků docházelo k uzavírání neperspektivních dolů a lomů v regionu Bílina, Duchcov, Osek. Vlivem vysoké zahraniční konkurence došlo k útlumu strojírenského a textilního průmyslu. Byla omezena i výroba porcelánu, skla a technické keramiky. K obdobné situaci docházelo i v ostatních okresech kraje, ovšem ne tak razantním způsobem, neboť např. Mostecká uhelná společnost Most propouštěla zaměstnance postupně, rovněž tak Chemopetrol Litvínov nebo Krušnohorské strojírna Komořany.

Za hlavní příčinu tohoto stavu však lze považovat cyklický pokles výroby v roce 1997 a následně i v letech 1998 a 1999. To bylo způsobeno zejména prudkým poklesem domácí poptávky, nepříznivým vývojem HDP, oslabením české koruny a měnovou krizí z května 1997. V důsledku toho došlo ke značnému vzestupu úrokových sazeb, což vedlo ke snížení dostupnosti kapitálu, a tím k obtížím při financování aktivit zdejších podniků. Přetrvávala také neschopnost podniků rychleji reagovat na změny v poptávce. Projevily se též výrazně jednorázové vlivy, především povodně z července 1997.

Ke konci roku 2001 byl zaznamenán mírný nárůst počtu volných pracovních míst v kraji (rok 2000 – 2 798 míst, rok 2001 – 3 295 míst, tj. nárůst absolutně o 497 míst, tj. 17,8 %). Rostoucí domácí poptávka a restrukturalizace portfolia privatizovaných bank vedly k mírnému růstu nových úvěrů, což pomohlo vytvořit nové pracovní příležitosti. V následujícím roce 2001 počet volných pracovních míst v kraji opět poklesl, a to na 2 581, neboť se zhoršila hospodářská situace zdejších podniků. Zde se projevila doznívající recese a nedokončená restrukturalizace a privatizace podnikové sféry, dále zpomalení hospodářského

růstu v důsledku nepříznivé konjunkturální situace v zemích EU, zejména pak v SRN, našem největším obchodním partnerovi.

K 31. 12. 2003 došlo v porovnání se stavem k 31. 12. 2002 k nárůstu celkového počtu evidovaných volných pracovních míst o 164 (tabulka č. 55). Zvýšený počet volných pracovních míst způsobil primárně zájem zaměstnavatelů o obsazení volných pozic v odvětví zpracovatelského průmyslu (profese zámečnick, strojník, svářeč, obráběč kovů, truhlář, šička, švadlena), v odvětví obchodu a služeb (profese automechanik, prodavač/ka, číšník – servírka) a v odvětví stavebnictví (profese zedník, tesař, stavební technik). Z dalších profesí potom např. učitel, operátor datových sítí, programátor, obchodní zástupce. V poslední době výrazně vzrostl zájem o uchazeče s vyšším odborným vzděláním. Nadále trval zájem o osoby vysokoškolsky vzdělané. Volná pracovní místa jsou však dosud obtížně obsazována díky neodpovídající skladbě kvalifikační struktury nezaměstnaných.

Tabulka č. 55: Počet hlášených volných míst podle požadavků na vzdělání

stupeň vzdělání	31.12.2002			30.6.2003			31.12.2003			30.6.2004			31.12.2004		
	uchazeči	volná místa	uch./1 místo	uchazeči	volná místa	uch./1 místo	uchazeči	volná místa	uch./1 místo	uchazeči	volná místa	uch./1 místo	uchazeči	volná místa	uch./1 místo
bez vzděl.	372	34	10,9	359	3	119,7	371	52	7,1	357	45	7,9	407	50	8,1
základní	31 742	525	60,5	31 837	499	63,8	33 022	692	47,7	31 825	468	68,0	31 596	837	37,7
OU+OŠ	29 582	1 277	23,2	28 495	1 450	19,6	30 401	1 336	22,8	28 082	1262	22,3	29 211	1 555	18,8
stř.všob.	1 491	14	106,5	1 546	9	171,8	1 595	10	159,5	1 614	4	403,5	1 513	12	126,1
SOU+SO	10 014	509	19,7	9 848	525	18,8	10 144	465	21,8	9 746	382	25,5	9 836	349	28,2
VŠ	934	222	4,2	1 041	274	3,8	966	190	5,1	1 031	144	7,2	930	145	6,4
Celkem	74 135	2 581	28,7	73 126	2 760	26,5	76 499	2 745	27,9	72 655	2 305	31,5	73 493	2 948	24,9

Zdroj: Úřad práce Most - krajská analýza, vlastní zpracování

2. 2. 3 Nezaměstnanost v Ústeckém kraji

Nejdůležitějším indikátorem situace na trhu práce je míra nezaměstnanosti, která je také jedním ze základních kritérií pro vymezení problémových regionů. Přestože je určitá míra nezaměstnanosti v tržní ekonomice žádoucí, vysoká úroveň nezaměstnanosti se stává zdrojem nežádoucích sociálních jevů a ekonomické nestability.

Růst míry nezaměstnanosti v ČR, který od roku 1997 vedl k prohlubování regionálních rozdílů, byl patrně ovlivněn působením více faktorů²²⁾ (mj. ekonomická recese, začátek politiky razantnější restrukturalizace spojený především s privatizací bank, větší tlak na trhu práce, na který přichází populačně silné ročníky sedmdesátých let). Jedním z průvodních znaků tohoto vývoje byla také určitá stabilizace regionálních disparit v nezaměstnanosti a postupná krystalizace nejproblémovějších regionů – pánevní oblasti severních Čech a severní Moravy, které se potýkají s bolestivou restrukturalizací ekonomické základny s těžištěm v těžkém průmyslu a nepříznivou sociální skladbou obyvatelstva. Tato

²²⁾ Tyto faktory byly dílem makroekonomické, dílem mikroekonomické. Zatímco pokles agregátní spotřeby lze označit za makroekonomický činitel, vlna bankrotů byla činitelem mikroekonomickým věčně rostoucí konkurence.

situace se promítá do ukazatelů charakterizujících vývoj nezaměstnanosti v Ústeckém kraji (tabulka č. 56).

Tabulka č. 56: Vývoj ukazatelů nezaměstnanosti v Ústeckém kraji

ukazatel (celkový počet)	stav k				
	31.12.2002	30.6.2003	31.12.2003	30.6.2004	31.12.2004
eidování uchazeči o zaměstnání	74 135	73 126	76 499	72 655	73 493
volná pracovní místa	2 581	2 760	2 745	2 305	2 948
uchazeči připadající na 1 VPM	28,7	26,5	27,9	31,5	24,9
uchazeči pobírající hmotné zabezp.	20 522	17 761	19 113	16 472	14 184
míra nezaměstnanosti v %	17,1	17,1	17,9	16,9	16,9

Zdroj: ÚP Most, vlastní zpracování

Míra nezaměstnanosti v Ústeckém kraji k 31. 12. 2003 dosahovala zhruba dvojnásobných hodnot (17,94 %) ve srovnání s průměrem ČR (k 31. 12. 2003 – 10,3 %). Nejproblémovějším okresem, a to nejen na úrovni kraje, ale i celé ČR, je okres Most, kde k 31. 12. 2003 byla evidována míra nezaměstnanosti 23,5 % a kde byla v posledních dvou letech stabilně bez práce téměř 1/4 průceschopného obyvatelstva. Vážná situace je na trhu práce také v pánevních okresech Chomutov a Teplice a v okrese Louny s převažující zemědělskou výrobou. Celkově nepříznivou situaci na trhu práce v Ústeckém kraji může ilustrovat fakt, že od roku 1997 se míra nezaměstnanosti ve všech okresech kraje pohybovala nad republikovým průměrem (tabulka č. 57: Míra nezaměstnanosti v okresech Ústeckého kraje), a to i uprostřed sledovaného roku, kdy lze předpokládat vyšší zaměstnanost sezónních pracovníků (stavebnictví, zemědělství, pohostinství).

Tabulka č. 57: Míra nezaměstnanosti v okresech Ústeckého kraje (%) - pololetí

Okres	12/1997	06/1998	12/1998	06/1999	12/1999	06/2000	12/2000	06/2001
Děčín	9,3	9,1	11,9	13,5	14,1	12,8	13,6	12,4
Chomutov	12,1	12,2	14,8	16,0	17,9	16,5	16,9	15,6
Litoměřice	8,9	9,3	11,8	12,5	13,4	12,9	13,6	11,6
Louny	11,3	12,0	15,5	15,1	17,5	15,9	17,1	15,3
Most	12,4	13,6	15,6	17,7	20,0	21,0	21,5	21,4
Teplice	10,0	10,8	13,2	14,3	15,7	16,1	17,0	16,9
Ústí nad Labem	6,8	8,6	10,5	12,7	13,7	14,3	14,1	13,8
ČR	5,2	5,6	7,5	8,4	9,4	8,7	8,8	8,1

Zdroj: MPSV ČR, vlastní zpracování

V průběhu roku 2000 se situace na trhu práce v ČR postupně stabilizovala. Mírný pokles nezaměstnanosti na konci sledovaného období (12/1999 – 06/2001) byl doprovázen vyrovnáváním poptávky a nabídky na trhu práce. Situace na trhu práce se v Ústeckém kraji rovněž stabilizovala, i když tento vývoj není tak jednoznačný jako na republikové úrovni. Charakteristickým rysem vývoje míry nezaměstnanosti v kraji je tak spíše postupné prohlubování meziokresních rozdílů, jak dokládá tabulka č. 58 – Míra nezaměstnanosti k 31. 12. příslušného roku.

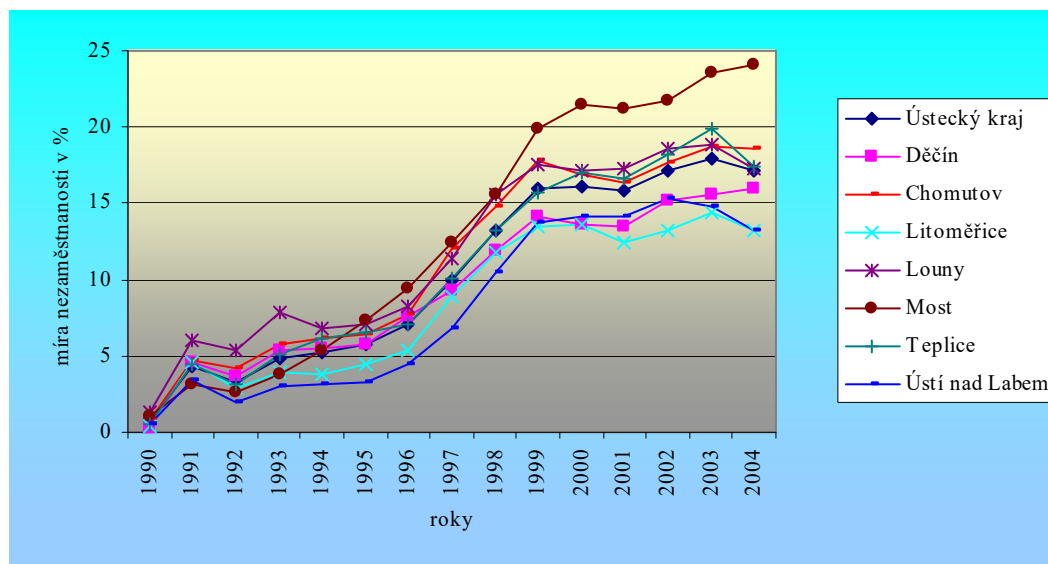
Tabulka č. 58: Míra nezaměstnanosti v okresech Ústeckého kraje (%)

Okres	12/1997	12/1998	12/1999	12/2000	12/2001	12/2002	12/2003	12/2004
Děčín	9,3	11,9	14,1	13,6	13,5	15,2	15,6	16,1
Chomutov	12,1	14,8	17,9	16,9	16,4	17,7	18,7	18,6
Litoměřice	8,9	11,8	13,4	13,6	12,4	13,2	14,4	13,2
Louny	11,3	15,5	17,5	17,1	17,2	18,6	18,9	17,2
Most	12,4	15,6	20,0	21,5	21,3	21,7	23,5	24,0
Teplice	10,0	13,2	15,7	17,0	16,6	18,2	19,9	17,4
Ústí n. Labem	6,8	10,5	13,7	16,1	14,1	15,3	14,8	13,2
Ústecký kraj	10,1	11,4	13,5	16,1	15,8	17,1	17,9	17,2
ČR	5,2	7,5	9,4	8,8	8,9	9,8	10,3	10,3

Zdroj: MPSV ČR, vlastní zpracování

Celkově se nadprůměrně vysoký růst nezaměstnanosti ve všech okresech Ústeckého kraje v období let 1999 – 2003, až na mírné výkyvy, nezastavil. Zejména v okrese Most míra nezaměstnanosti dosahovala výrazně nadprůměrných hodnot jak v poměru k Ústeckému kraji, tak především k celorepublikovému průměru, neboť dosahovala více než dvojnásobných hodnot. U zbývajících okresů se míra nezaměstnanosti, podobně jako na úrovni ČR, mírně snížila. V období let 2001 – 2004 pokračoval negativní trend vývoje nezaměstnanosti. Příčinou tohoto jevu na Mostecku bylo především již zmíněné uzavírání neefektivních dolů a podniků v rámci restrukturalizace a postupné snižování počtu pracovníků. Vývoj míry nezaměstnanosti v jednotlivých okresech kraje je pro ilustraci znázorněn na grafu č. 9: Vývoj míry nezaměstnanosti v okresech Ústeckého kraje.

Graf č. 9: Vývoj míry nezaměstnanosti v okresech Ústeckého kraje

Zdroj: Aktualizace PRÚK a ČSÚ, vlastní zpracování

2. 2. 3. 1 Ohrožené mikroregiony v jednotlivých okresech

V rámci jednotlivých okresů kraje některé mikroregiony vykazují míru nezaměstnanosti vyšší než 20 %. Pro podrobnější seznámení s neohroženějšími částmi kraje je

v tabulce č. 59: Charakteristika mikroregionů s nezaměstnaností nad 20 % uveden přehled a stručná charakteristika právě těchto deseti nejohroženějších mikroregionů k 31. 12. 2004.

Tabulka č. 59: **Charakteristika mikroregionů (nezaměstnanost více než 20 %)**

název mikroregionu	obyvatele	počet uchazečů	míra nezam.
Most-Jih	1 679	610	36,3
Most-Venkov	2 609	841	32,2
Most-Hory	555	160	28,8
Litvínov a okolí	19 946	4 925	24,7
Vejprty	2 504	537	21,4
Most	36 542	8 213	22,5
Krupka	6 745	1 359	20,1
Jirkov	11 922	2 521	21,1
Bílina	10 580	2 236	21,1
Duchcov	11 425	1 487	20,2

Zdroj: ÚP Most k 31. 12. 2004, vlastní zpracování

Mikroregion Most-Jih

Pro tento mikroregion je charakteristická převaha zemědělské výroby před zaměstnaností v průmyslu, a tak tu dnes neexistuje prakticky žádný významnější zaměstnavatel a většina obyvatelstva je nucena za práci dojíždět. Samotné zemědělství po rozpadu státních statků není dnes již schopno tyto občany zaměstnávat a jejich uplatnění na trhu práce je, vzhledem k jejich profesní struktuře, obtížné. Navíc se i zde projevuje zhoršení dopravní obslužnosti, a tím i menší možnost za práci dojíždět.

Mikroregion Most -Venkov

V tomto regionu jsou obce, které tvoří jakési předměstí města Mostu a jsou s ním velice úzce provázány. Charakteristický je menší počet ekonomicky aktivního obyvatelstva a menší počet pracovních příležitostí. V dřívější době byla většina obyvatel mikroregionu zaměstnána na dolech a v zemědělství, kde je však dnes počet pracovních míst velmi omezený. Limitujícím faktorem pro získání zaměstnání je také dopravní obslužnost.

Mikroregion Most-Hory

Jak už z názvu vyplývá, jedná se o horskou část okresu Most se vším, co je pro horské oblasti typické, tzn. odlehlost, špatná dopravní obslužnost, malý počet obyvatel a neexistence průmyslu. Nezaměstnanost je zde především sezónní - v zimě roste a v létě klesá.

Mikroregion Litvínov a okolí

V tomto mikroregionu okresu Litvínov a okolí je soustředěno několik velkých zaměstnavatelů regionálního významu, zejména zástupci chemického průmyslu a textilního průmyslu. Restrukturalizace, která proběhla zejména v chemickém průmyslu, byla v tomto mikroregionu příčinou poměrně vysoké nezaměstnanosti.

Mikroregion Vejprty

Jedná se o horskou oblast. Hlavní problémem tohoto mikroregionu je nedostatek volných míst a nemožnost umístění vhodných investorů do této lokality. V roce 2003 se připravoval projekt „Práce řízená z domova“, kdy ve spolupráci Úřadu práce v Chomutově a ČEZ a.s. bylo dohodnuto darovat městu Vejprty 70 PC sestav firmou ČEZ a.s. pro domácnosti nezaměstnaných v horské části regionu, ale projekt nebyl realizován, neboť město Vejprty nemůže projekt garantovat a dar přijmout z finančních důvodů. O další existenci projektu se bude teprve rozhodovat.

Mikroregion Most

Tento mikroregion tvoří samotné okresní město Most. Charakteristická pro tento mikroregion je vysoká koncentrace ekonomicky aktivního obyvatelstva i pracovních příležitostí. Problematickou skupinou v tomto regionu zůstávají romští občané, především obyvatelé sídliště Most 14 ("Chánov"), kde jsou prakticky všichni obyvatelé bez zaměstnání a jediný příjem tvoří sociální dávky.

Mikroregion Krupka

V tomto mikroregionu, jehož rozloha je 47 km², žilo podle výsledků sčítání lidu k 1. 3. 2001 celkem 13 318 obyvatel (6 745 ekonomicky aktivních). Mikroregion tvoří město Krupka. Jedná se o oblast s nejvyšší mírou nezaměstnanosti v okrese Teplice. Převládá zde průmyslová výroba, pracovních míst je zde však velký nedostatek. Obyvatelé tohoto mikroregionu proto vyjíždějí za prací (dostatečné autobusové i vlakové spojení) do Teplic a okolí, v menší míře též do okresu Ústí nad Labem. V mikroregionu Krupka byla na začátku července 2003 zahájena výstavba průmyslové zóny Krupka, kde by v budoucnu mělo najít zaměstnání cca 2 500 lidí.

Mikroregion Jirkov

Mikroregion leží v průmyslové části okresu Chomutov a sousedí s okresem Most. Vlivem restrukturalizace těžby uhlí, zejména na Mostecku, dochází ke značnému snížení počtu pracovních sil, což se negativně odráží právě v oblasti Jirkova, která se vyznačovala vysokou vyjížděnkou za prací do přilehlého regionu. Zhoršování ekonomických podmínek obyvatelstva se promítá v nízké poptávce po pracovních silách v odvětví služeb a obchodu. V mikroregionu dosud chybí zóna pro nové investory.

Mikroregion Bílina

V tomto mikroregionu, jehož rozloha je 123 km², žilo podle výsledků sčítání lidu k 1. 3. 2001 celkem 20 188 obyvatel (10 580 ekonomicky aktivních). Mikroregion tvoří město Bílina a 6 obcí - Hostomice, Hrobčice, Kostomlaty pod Milešovkou, Lukov, Měrunice a Světec. Jedná se o mikroregion s největším podílem uchazečů o zaměstnání se základním vzděláním (54,2 %). Jde o převážně průmyslovou oblast. Z některých obcí na jihu teplického okresu (Měrunice, Hrobčice, Lukov) je nevyhovující dopravní spojení do okolních měst a obcí.

Mikroregion Duchcov

V tomto mikroregionu, jehož rozloha je 161 km², žilo podle výsledků sčítání lidu k 1. 3. 2001 celkem 22 645 obyvatel (11 425 ekonomicky aktivních). Mikroregion tvoří 4 města - Duchcov, Hrob, Košťany, Osek a 7 obcí – Háj u Duchcova, Jeníkov, Lahošť, Ledvice, Mikulov, Moldava a Zabušany. Míra nezaměstnanosti se v tomto mikroregionu pohybovala v průběhu roku 2003 v rozmezí 18,7 - 20,2 % a byla zde nejnižší nabídka pracovních příležitostí. V mikroregionu Duchcov převládá průmyslová výroba.

2. 2. 4 Struktura uchazečů o práci

Při hodnocení struktury uchazečů o práci je třeba věnovat zvláštní pozornost problematickým a hůře umístitelným skupinám na trhu práce. Z hlediska věku, vzdělanosti a délky evidence se jedná zejména o mladé uchazeče bez delší praxe nebo naopak o uchazeče v předdůchodovém věku, uchazeče s nízkým vzděláním a zejména o dlouhodobě nezaměstnané (v evidenci úřadu práce déle než 1 rok).

Do struktury uchazečů o práci v Ústeckém kraji se z velké míry promítá sociální a demografická skladba obyvatelstva. Úřady práce v kraji registrují ve srovnání s ČR relativně nižší podíl uchazečů v předdůchodovém věku (vliv mladší věkové skladby obyvatelstva kraje – tabulka č. 60), zastoupení dalších problémových kategorií je však nadprůměrné. Patrně nejproblematictější místem trhu práce je velmi vysoký podíl osob se základním vzděláním či bez vzdělání (43,9 % v Ústeckém kraji v porovnání k 32,8 % v ČR) a počet dlouhodobě nezaměstnaných (Ústecký kraj 47,9 %, ČR 39,7 %). V případě dlouhodobě nezaměstnaných je velmi znepokojivým faktem, že jejich podíl v posledních letech dynamicky narůstá, což ovšem platí i na celorepublikové úrovni (např. od 30. 6. 1999 do 30. 6. 2003 byl nárůst této kategorie nezaměstnaných v Ústeckém kraji cca 13 %, na úrovni ČR cca 14,5 %). Růst dlouhodobé zaměstnanosti znamená, že se vytváří stále větší skupina uchazečů „neumístitelných“ na trhu práce, kteří postupně ztrácejí pracovní návyky a pro které se nezaměstnanost stává normální součástí života, čímž se mění i jejich žebříček sociálních hodnot. Navíc nezaměstnaní rodiče se svým způsobem stávají negativním vzorem svým dětem, které tento způsob života „na dávkách“ přijímají za vlastní.

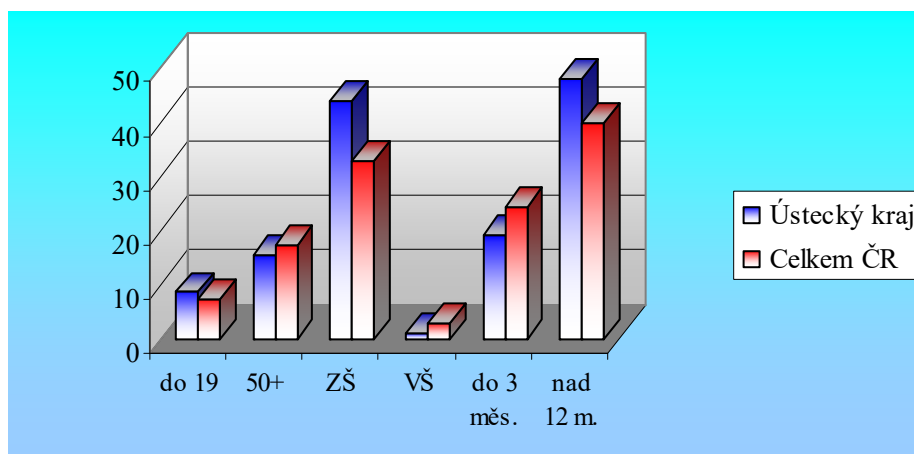
Tabulka č. 60: Struktura uchazečů o zaměstnání - vybrané skupiny

Okres	Věk		Vzdělání		Délka evidence	
	do 19	50+	ZŠ	VŠ	do 3 měs.	nad 12 m.
Děčín	8,3	17,5	44,0	0,7	21,1	45,8
Chomutov	8,8	15,5	47,3	0,8	20,5	47,1
Litoměřice	7,1	18,5	34,4	1,4	21,8	41,3
Louny	6,6	16,5	43,5	1,2	18,6	46,1
Most	10,3	13,3	41,3	0,9	14,9	55,2
Teplice	8,0	15,1	49,2	1,1	18,2	48,7
Ústí nad Labem	9,8	13,7	45,6	1,6	20,1	45,8
Ústecký kraj	8,6	15,4	43,9	1,1	19,0	47,9
Celkem ČR	7,3	17,2	32,8	2,9	24,2	39,7

Zdroj: Správa služeb zaměstnanosti k 31. 12. 2003, vlastní zpracování

Uchazeči o zaměstnání ve věku do 19 let zaujímají nejvyšší podíl v okrese Most, což představuje nejhroženější skupinu především z hlediska sociálního, neboť tyto skupiny vlivem nezaměstnanosti si neosvojí, případně zcela ztratí základní návyky a dovednosti související se vstupem do zaměstnaneckého poměru. S výjimkou okresů Louny a Litoměřice se nad republikovým průměrem pohybují všechny okresy kraje. V kategorii nezaměstnaných nad 50 let se Ústecký kraj pohybuje pod celorepublikovým průměrem, což opět potvrzuje mladší věkové složení obyvatelstva kraje. Hodnoty výrazně nad průměrem ČR vykazuje kategorie nezaměstnaných se základním vzděláním. To souvisí se vzdělanostní strukturou kraje, která je uváděna v charakteristice kraje. Naopak nízký podíl uchazečů o zaměstnání s vysokoškolským vzděláním je dokladem neustále nízkého počtu vysokoškolsky vzdělaných osob v kraji. Z hlediska délky evidence uchazečů o zaměstnání uvedené hodnoty potvrzují fakt, že většina osob, které mají zájem si práci najít, jsou úspěšné, neboť dle sdělení úřadů práce „volná místa jsou nabízena, ale řada uchazečů je z různých důvodů odmítá“. Tento fakt a existence stínové ekonomiky způsobuje postupný přesun nezaměstnaných do skupin s delší dobou nezaměstnanosti. Všechny okresy kraje se proto řadu let potýkají s dlouhodobou nezaměstnaností a pohybují se vysoko nad průměrem ČR (nejvíce Most a Teplice). Sociální systém je však nastaven tak, že tyto osoby nenutí zaměstnání hledat. Pro ilustraci je uvedeno grafické znázornění porovnání stavu v ČR a Ústeckém kraji k 31. 12. 2003, přičemž tento trend je v dalším období nezměněn.

Graf č. 10: Podíl vybraných skupin uchazečů o zaměstnání

Zdroj: Správa služeb zaměstnanosti k 31. 12. 2003, vlastní zpracování

2. 2. 4. 1 Věková struktura uchazečů o zaměstnání

K zásadním problémům trhu práce v Ústeckém kraji patří zhoršování věkové struktury nezaměstnaných v podobě prohlubování problémů na obou věkových pólech. Největší skupinu nezaměstnaných tvoří uchazeči do 30 let (36,7 %). To dokládá v příloze č. 8 tabulka č. 61. Rizikovou se stala skupina 20 - 24 let, kde z hlediska absolutních hodnot od konce roku 2002 do konce roku 2003 došlo k nárůstu o pouhých 20 uchazečů, v procentním ohodnocení se však jedná o skupinu s nejvyšším podílem (16,8 %). V průběhu roku 2004 se situace v této kategorii poněkud obrátila (snížení o 1 625 uchazečů, tj. 15,2 % - pozitivní vliv nástrojů Aktivní politiky zaměstnanosti). Vysoký podíl v posledních dvou letech zaznamenávají i další skupiny (25 - 29 let a 30 - 34 let) s podílem 14,1 % a 12,3 %. Jedná se o kategorie osob bez praxe – absolventy škol či ženy plánující založením rodiny, případně ženy s malými dětmi,

kteře se chtějí vrátit do zaměstnání po mateřské dovolené, tedy skupiny pro zaměstnavatele neperspektivní. Vysoké procento je ale způsobeno i snahou mladé generace odložit vstup do světa práce a prodloužit si tak bezstarostné období mládí. Dávky podpory v nezaměstnanosti vnímají zejména mladší kategorie jako „kapesné“ a tíha materiálního zabezpečení této skupiny nezaměstnaných nadále spočívá na rodičích.

Nezaměstnanost starších osob, která byla ještě ve druhé polovině 90. let nízká, nyní vykazuje negativní trend. Patrný nárůst právě u věkových skupin nad 50 let deklaruje tabulka č. 62. Vyjádřeno absolutními čísly, za období 2002 – 2004 činí nárůst 1 605 nově nezaměstnaných. Právě skupina patří mezi nejvíce ohrožené možnosti ztráty zaměstnání. Opětovný návrat na trh práce je u této věkové skupiny velmi problematický ze dvou důvodů. Za prvé se z hlediska zaměstnavatelů jeví jako neperspektivní. Za druhé jim oprávněně vzniká nárok na vyšší mzdu a jejich zaměstnávání je pro zaměstnavatele příliš drahé. Přitom se jedná o skupinu osob s cennými dovednostmi a zkušenostmi s dlouholetou praxí, kteří se ve svém životním cyklu necítí na konci svých produktivních sil. Tyto osoby se z výše uvedených důvodů dostávají do psychosomatických potíží, která často končí závažným onemocněním. Z těchto důvodů by bylo vhodné věnovat této skupině zvýšenou pozornost, zejména při využívání nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti.

Tabulka č. 62: Věková struktura uchazečů v Ústeckém kraji

Věk	stav k					
	31.12.2002		31.12.2003		31.12.2004	
	absolutní	v %	absolutní	v %	absolutní	v %
do 19 let	5 784	7,8	5 564	7,3	4 874	6,6
20 - 24 let	12 809	17,3	12 829	16,8	11 204	15,2
25 - 29 let	10 703	14,4	10 882	14,2	10 073	13,7
30 - 34 let	8 583	11,6	9 134	11,9	9 194	12,5
35 - 39 let	7 896	10,6	8 242	10,8	7 897	10,7
40 - 44 let	6 679	9,0	6 979	9,1	7 323	10,1
45 - 49 let	8 268	11,2	8 344	10,9	7 910	10,8
50 - 54 let	8 922	12,1	9 216	12,1	9 206	12,5
55 - 59 let	4 209	5,7	4 894	6,4	5 272	7,2
nad 60 let	282	0,3	415	0,5	540	0,7
celkem	74 135	100,0	76 499	100,0	73 493	100,0

Zdroj: ÚP Most, vlastní zpracování

2. 2. 4. 2 Vzdělanostní struktura uchazečů o zaměstnání

Problém vzdělanostní struktury obyvatelstva uvedené v charakteristice kraje se logicky promítá i do vzdělanostní struktury uchazečů o zaměstnání. Podíl uchazečů ve všech vzdělanostních kategoriích nadále narůstá, pouze v kategorii uchazečů bez vzdělání se situace stabilizovala. V případě uchazečů se základním vzděláním došlo ke konci roku 2003 oproti 31. 12. 2002 k nárůstu o 1 280 osob, tj. o 4 %. Nejvyšší počet uchazečů se základním

vzděláním má k 31. 12. 2004 okres Teplice – 47,9 %, následuje okres Chomutov – 47,1 %, Most – 43,6 % a okres Louny – 42,5 %. Porovnáme-li počet uchazečů se základním vzděláním v rámci ČR (94,4 tis.) s evidovanými v Ústeckém kraji (33,0 tis.), tvoří tato kategorie cca 35 % celorepublikové statistiky (tabulka č. 63, graf č. 11 v příloze č. 9). To je pozůstatek migrační vlny v 50. letech - vysoký podíl problémových skupin na celkovém počtu obyvatel kraje, negativní příklady a vliv starší generace v sociálně slabých rodinách na své potomky. U kategorie uchazečů se vzděláním bez maturity došlo ve sledovaném období k nárůstu o 819 osob, tj. o 2,7 %. Pro tyto kategorie, pro které bylo dříve možné uplatnění v dělnických profesích pomocného charakteru, vlivem využívání HI-TEC technologií a požadavků zaměstnavatelů na kvalitní vzdělání, se těžko hledá uplatnění.

Poměrně vysoký podíl (13,4 %) na celkové nezaměstnanosti kraje tvoří část uchazečů o zaměstnání v evidenci ÚP se středoškolským vzděláním s maturitou (střední odborné i vyučení s maturitou). Jedná se obvykle o obory ve službách a obchodě a obory s ekonomickým zaměřením. Jejich počet k 31. 12. 2004 v porovnání ke konci roku 2003 vzrostl o 130 osob, tj. o 1,3 %. Problémem pro tuto skupinu je zejména nedostatek volných pracovních míst. Standardně nízký podíl nezaměstnaných ke konci roku 2003 (1,2 %) tvoří uchazeči s vysokoškolským vzděláním, ačkoliv jejich počet k 31. 12. 2003 v porovnání s koncem roku 2002 vzrostl o 32 osob, tj. 3,4 %, ke konci roku 2004 naopak klesl o 36 osob. Jedná se obvykle o kategorie osob do 29 let s nedostatečnou praxí a uchazeče nad 50 let či v předdůchodovém věku, kteří přes své bohaté profesní zkušenosti přestávají být v některých oborech pro zaměstnavatele atraktivní. Podrobnější členění dokresluje tabulka č. 65 v příloze č. 10.

Tabulka č. 64: Vzdělanostní struktura uchazečů o zaměstnání v Ústeckém kraji

stupeň vzdělání	stav k					
	31.12.2002		31.12.2003		31.12.2004	
	absolutní	v %	absolutní	v %	absolutní	v %
bez vzdělání	372	0,1	371	0,5	407	0,6
základní	31 742	43,0	33 022	43,2	31 596	43,0
OU+OŠ	29 582	40,0	30 401	39,7	29 211	39,7
SOU+SOŠ	10 014	13,6	10 144	13,3	9 836	13,4
střední všeob.	1 491	2,0	1 595	2,1	1 513	2,0
vysokoškolské	934	1,3	966	1,2	930	1,3
celkem ÚK	74 135	100,0	76 499	100,0	73 493	100,0

Zdroj: interní materiály ÚP Most, vlastní zpracování

Pokud se jedná o strukturu uchazečů o zaměstnání podle Klasifikace zaměstnání (KZAM), nejvyšší počty evidovaných nezaměstnaných jsou v profesích pomocní a nekvalifikovaní pracovníci, prodavači v obchodech, řidiči motorových vozidel, nižší administrativní pracovníci (úředníci), číšníci, servírky, provozní zámečníci, údržbáři, zedníci, příležitostní pomocní pracovníci, uklízeči, pomocníci, manipulační dělníci v průmyslu (ve výrobě), automechanici osobních automobilů.

Tabulka č. 66: **Struktura uchazečů o zaměstnání podle Klasifikace zaměstnání (KZAM) v Ústeckém kraji**

třída zaměstnání	stav k					
	31.12.2002		31.12.2003		31.12.2004	
	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %
tř. 1 – zákonodárci, vedoucí a řídicí pracovníci	387	0,5	431	0,6	441	0,6
tř. 2 – vědeckí a odborní duševní pracovníci	2 145	2,9	2 358	3,1	2 068	2,8
tř. 3 – techničtí, zdravotničtí, pedagogičtí pracovníci a pracovníci v příbuzných oborech	4 913	6,6	5 254	6,9	4 609	6,3
tř. 4 – nižší administrativní pracovníci (úředníci)	3 529	4,8	4 247	5,5	4 263	5,8
tř. 5 – provozní pracovníci ve službách a obchodě	9 839	13,3	11 191	14,6	10 705	14,6
tř. 6 – kvalifikovaní dělníci v zemědělství, lesnictví a v příbuzných oborech	1 218	1,6	1 423	1,9	1 332	1,8
tř. 7 – řemeslníci a kvalifikovaní výrobci, zpracovatelé, opraváři	11 247	15,2	12 544	16,3	11 682	15,9
tř. 8 – obsluha strojů a zařízení	4 793	6,5	5 354	7,0	5 167	7,0
tř. 9 – pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	26 960	36,3	30 665	40,1	28 940	39,4
tř. 0 – příslušníci armády	51	0,1	81	0,1	130	0,2
nezadáno	9 053	12,2	2 951	3,9	4 156	5,6
celkem Ústecký kraj	74 135	100,0	76 499	100,0	73 493	100,0

Zdroj: interní materiály ÚP Most, vlastní zpracování

V poslední době jsou naopak žádány profese strojírenského a elektro zaměření, profese stavební specializace, u žen jsou žádány především krejčovské, švadleny, šičky apod.

2. 2. 4. 3 Struktura uchazečů dle vybraných skupin

2. 2. 4. 3. 1 Absolventi škol a mladiství

Mladí lidé se po ukončení vzdělávacího procesu až příliš často místo plynulého přechodu do praxe stávají registrovanými uchazeči o zaměstnání. Postupně tak ztrácejí teoretické a odborné znalosti, aniž by získali jakékoliv pracovní návyky a dovednosti. Situace v zaměstnávání absolventů se zlepšila po zrušení základní vojenské služby, která byla jednou z překážek při získávání pracovního uplatnění.

Počet absolventů a mladistvých na celkové nezaměstnanosti podléhá sezónnosti, v září příslušného roku je jejich podíl na celkové nezaměstnanosti nejvyšší (neúspěch při přijímacím řízení na vysokou školu, snaha prodloužit si období prázdnin), zatímco na jaře nejnižší (ukončení vyplácení podpor v nezaměstnanosti). Pro názornost je uvedena tabulka č. 67: Vývoj počtu evidovaných absolventů škol a mladistvých v Ústeckém kraji.

Tabulka č. 67: Vývoj počtu evidovaných absolventů škol a mladistvých (Ústecký kraj)

Vzdělání	Stav k				
	30.9.2002	30.4.2003	30.9.2003	30.4.2004	30.9.2004
bez vzdělání	54	37	47	39	44
základní vzdělání	926	1 542	1 310	1 291	977
OU + OŠ	3 807	2 614	2 068	1 947	2 005
SOU+SO	3 405	1 241	3 032	1 822	2 282
střed. všeobec.	316	211	245	204	220
VŠ	794	226	301	190	257
Celkem Ústecký kraj	9 302	5 871	7 003	5 493	5 785

Zdroj: interní materiály ÚP Most, vlastní zpracování

Podíl absolventů škol a učilišť na celkovém počtu uchazečů o zaměstnání evidovaných na ÚP Ústeckého kraje k 30. 4. 2003 činil 7,8 %, ke 30. 4. 2004 pak 7,4 %. Tento postupně se snižující podíl je důsledkem pozitivního účinku opatření přijímaných úřady práce v oblasti Aktivní politiky zaměstnanosti a Informačního a poradenského střediska fungujícího pro volbu povolání při ÚP. Především doposud využívaný nástroj Aktivní politiky zaměstnanosti – tvorba absolventských míst byl účinným nástrojem²³⁾. Absolventi se mohou po dobu absolventské praxe seznámit se systémem fungování příslušné organizace, osvojit si určité dovednosti a pracovní návyky, posílit svoje kompetence. V některých institucích po ukončení absolventské praxe je zájemcům nabídnut trvalý pracovní poměr. Většině z nich se pak snadněji vstupuje do světa práce. Je ovšem nutno podotknout, že záleží na osobním přístupu každého jednotlivce, na jeho adaptabilitě, flexibilitě, aktivitě, morálně volných vlastnostech a snaze zařadit se do pracovního procesu. Přesto řada zaměstnavatelů při obsazování volných pracovních míst preferuje pracovníky s již nabytou odbornou praxí.

K vyřešení této nepříznivé situace by mohlo přispět obnovení učňovského školství, kdy se každý učeň učil pro „někoho“. Na jedné straně by si zaměstnavatelé mohli takto vychovávat a připravovat kvalifikovanou pracovní sílu, na druhé straně by se eliminovaly situace nesmyslného chrlení absolventů v profesích, které de facto nikdo nepotřebuje. Další prostor pro řešení situace absolventů škol je systém konkrétní provázanosti školství s trhem práce po vzoru dánského školství, kde požadavky firem jsou pravidelně konzultovány a zahrnovány do výuky jednotlivých škol i v průběhu školního roku, neboť tam dochází pravidelně měsíčně ke schůzkám vedoucích představitelů nejdůležitějších firem v regionu, představitelů orgánů místní samosprávy a zástupců škol. Zde mají firmy možnost zhodnotit dosavadní spolupráci a kvalitu výstupu absolventů škol.

2. 2. 4. 3. 2 Nezaměstnanost žen

Ženy tvoří více než polovinu populace ČR a rostoucí nezaměstnanost postihla i tuto kategorii. Následující analýza se zabývá vývojem nezaměstnanosti žen.

Z celorepublikového hlediska se nezaměstnanost žen dlouhodobě pohybuje okolo 50 %. Z níže uvedené tabulky č. 68 vyplývá, že nezaměstnanost žen se v Ústeckém kraji pohybuje nepatrně pod celorepublikovým průměrem (k 31. 12. 2003 49, 72 %).

²³⁾ Podle zákona o zaměstnanosti od 1. 10. 2004 je nazýván tento nástroj „vyhrazená pracovní místa“.

Tabulka č. 68: Porovnání nezaměstnanosti žen v ČR a Ústeckém kraji

	31.12.2000	31.12.2001	31.12.2002	31.12.2003	31.12.2004
Nezaměstnaní celkem ČR	457 369	461 923	514 435	542 420	541 724
z toho: ženy	229 804	231 870	257 438	272 498	279 156
podíl nez. žen/nez. celkem (%)	50,24	50,20	50,04	50,24	51,53
Míra nezaměstnanosti ČR (%)	8,8	8,9	9,8	10,3	8,9
Nezaměstnaní celkem ÚK	66 572	67 720	74 135	76 499	73 493
z toho: ženy	33 147	33 849	37 044	38 038	36 995
podíl nez. žen/nez. celkem (%)	49,79	49,98	49,97	49,72	50,34
Míra nezaměstnanosti ÚK (%)	16,1	15,8	17,1	17,9	16,9

Zdroj: ČSÚ a interní materiály ÚP Most, vlastní zpracování
Pozn.: Podle staré metodiky

Z regionálního pohledu tradičně nejvyšší a zároveň rostoucí nezaměstnanost vykazuje okres Most, Teplice a Chomutov (viz tabulka č. 69). Tento fakt lze zdůvodnit strukturou zaměstnavatelů v pánevních okresech, kde dominují především obory těžkého průmyslu.

Tabulka č. 69: Vývoj nezaměstnanosti žen v okresech Ústeckého kraje

Okres	Stav k									
	31.12.2000		31.12.2001		31.12.2002		31.12.2003		31.10.2004	
	absol.	%	absol.	%	absol.	%	absol.	%	absol.	%
Děčín	4 413	13,31	4 347	12,84	5 201	14,04	5 370	14,12	5 486	15,71
Chomutov	5 492	16,57	5 546	16,38	5 890	15,90	6 098	16,03	6 013	17,62
Litoměřice	4 149	12,52	3 960	11,70	4 094	11,05	4 134	10,87	3 837	16,54
Louny	3 736	11,27	3 760	11,11	4 060	10,96	4 014	10,55	3 581	16,42
Most	6 128	18,49	6 536	19,31	7 105	19,18	7 403	19,46	7 553	26,10
Teplice	5 194	15,67	5 463	16,14	6 151	16,60	6 428	16,90	6 231	19,53
Ústí n. L.	4 035	12,17	4 237	12,52	4 543	12,26	4 591	12,07	4 460	13,31
Ústecký kraj	33 147	100,00	33 849	100,00	37 044	100,00	38 038	100,00	37 161	125,23

Zdroj: interní materiály ÚP Most, vlastní zpracování

Sledujeme-li nezaměstnanost žen dle věkových kategorií (tabulka č. 70: Věková struktura nezaměstnaných žen), alarmující stav je ve věkové kategorii 30 - 34 let a těsně v závěsu je následující věková kategorie 25 - 29 let. Jedná se zejména o mladé ženy, které plánují založení rodiny či se snaží o návrat na trh práce po mateřské dovolené. Zaměstnavatelé zastávají diskriminující postoj vůči těmto věkovým skupinám z důvodů obav časté absence a nižší výkonnosti, ačkoliv je tento postoj protizákonný. Dále k výraznému zvýšení zaměstnanosti těchto uchazeček brání nízký počet jednosměnných pracovních míst.

Tabulka č. 70: Věková struktura nezaměstnaných žen v Ústeckém kraji

	Věková struktura												
	celkem	podíl na ČR	do 19	z toho do 18 let	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	nad 60
31. 12. 2002	37 044	49,97%	2 490	645	4 969	5 341	5 010	4 515	3 663	4 525	5 183	1 263	85
31. 12. 2003	38 038	49,72%	2 481	705	5 032	5 277	5 196	4 688	3 829	4 596	5 248	1 595	96
31. 12. 2004	36 995	50,92%	2 262	632	4 479	4 877	5 273	4 544	4 114	4 430	5 228	1 681	107

Zdroj: interní materiály ÚP Most, vlastní zpracování

Další velmi ohroženou skupinou je kategorie 50 - 54 let, kde je již několik let zaznamenáván negativní vývoj v míře nezaměstnanosti. Příčinou nepříznivého trendu u této kategorie žen je snižování stavu zaměstnanců vlivem restrukturalizace průmyslu a veřejné správy, dále uzavíráním firem z důvodu jejich nízké konkurenceschopnosti. Zaměstnavatelé

navíc považují tuto skupinu žen za neperspektivní vzhledem k jejich věku (požadují obecně pracovní sílu do 40 let) a zároveň je zde i ekonomické hledisko (nárok na vyšší mzdové ohodnocení).

2. 2. 4. 3. 3 Uchazeči o zaměstnání se ZPS

Vývoj počtu uchazečů o zaměstnání v Ústeckém kraji a jejich podíl na celkové nezaměstnanosti za období let 2002 – 2004 zachycuje tabulka č. 71: Vývoj počtu uchazečů ZPS. Z té vyplývá, že při setrvalém růstu celkového počtu uchazečů o zaměstnání rostl počet nezaměstnaných osob se ZPS rychlejším tempem a jejich podíl na celkové nezaměstnanosti narůstal.

Tabulka č. 71: Vývoj počtu uchazečů se ZPS v Ústeckém kraji

nezaměstnaní	stav k				
	31.12.2002	30.6.2003	31.12.2003	30.6.2004	31.12.2004
nezaměstnaní celkem	74 172	73 126	76 499	72 655	73 493
uchazeči se ZPS	8 374	8 643	8 937	8 879	9 000
podíl na celk. počtu	11,29	11,82	11,68	12,22	12,25

Zdroj: interní materiály ÚP Most, vlastní zpracování

Zřejmě největším problémem této skupiny uchazečů o zaměstnání je absolutní nedostatek volných pracovních míst. Dalším problémem je nízká kvalifikace. U velké části těchto uchazečů dochází navíc ke kumulaci několika zdravotních handicapů, což ještě více zhoršuje možnost jejich začlenění do pracovního procesu. Vzhledem k vysokému procentu nezaměstnanosti v Ústeckém kraji je umístění občanů se ZPS velice náročný úkol. Tito občané mají pro svůj dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav podstatně omezenou možnost pracovního uplatnění, a to ve velmi úzkém okruhu zaměstnání, případně zaměstnání za mimořádně upravených podmínek.

Uchazeči se ZPS jsou umísťováni s poskytnutím hmotného zvýhodnění ve prospěch zaměstnavatele v rámci nástrojů Aktivní politiky zaměstnanosti. Další možnosti umístění jsou především výrobní družstva invalidů, svazy zdravotně postižených, chráněné dílny a pracoviště, která zřizují zaměstnavatelé. I přes příspěvky na provoz a zřízení pracovišť, které jsou zaměstnavateli poskytovány, jich je stále ještě nedostatek. Některým občanům, kterým je přiznána ZPS, nebo částečný invalidní důchod z jakýchkoliv zdravotních důvodů (pracovní úraz, nemoc z povolání apod.), doplácí zaměstnavatel po celou dobu evidence částku do výše rozhodného výdělku. Pojišťovna Kooperativa, u které je převážná část uchazečů se ZPS přihlášená, vyplácí svým klientům pravidelné měsíční částky. Proto není většinou ze strany uchazečů zájem o jakékoliv zaměstnání.

Na závěr lze konstatovat, že situace této skupiny nezaměstnaných není příznivá. Ani za pomoci nástrojů Aktivní politiky zaměstnanosti (především zřizování chráněných dílen a chráněných pracovišť) se v současné době ani v Ústeckém kraji, ani v celé ČR nedaří tento problém úspěšně řešit. Z hlediska nejbližší perspektivy se situace pravděpodobně bude u této skupiny vyvíjet ještě nepříznivěji, neboť od 1. 10. 2004 vstoupila v platnost novela Zákona o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb., kterou se m.j. ruší povinnost zaměstnavatelů předem

oznamovat a projednávat propouštění osob se ZPS s příslušným úřadem práce. Objevují se signály, že zaměstnavatelé budou rušit uměle vytvořená pracovní místa pro občany se ZPS.

2. 2. 4. 3. 4 Uchazeči o zaměstnání podle délky evidence na úřadech práce

Problémovou skupinou, která se skládá z velké části výše uvedených problémových skupin a která nalézá velmi těžko uplatnění na trhu práce, jsou dlouhodobě evidovaní uchazeči o zaměstnání, což je patrné z níže uvedené tabulky č. 72 za poslední dva sledované roky.

Tabulka č. 72: Délka evidence uchazečů o zaměstnání v Ústeckém kraji

období	stav k									
	31.12.2002		30.6.2003		31.12.2003		30.6.2004		30.12.2004	
	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %
do 3 měsíců	13 619	18,4	12 020	16,4	13 126	17,2	12 376	17,0	14 573	19,8
3 – 6 měsíců	11 608	15,6	9 808	13,4	11 145	14,6	9 792	13,5	10 107	13,7
6 – 9 měsíců	7 689	10,4	7 312	10,0	7 033	9,2	6 046	8,3	5 956	8,1
9 – 12 měsíců	6 110	8,2	7 257	9,9	6 085	7,9	5 870	8,1	5 120	7,1
12 – 24 měsíců	13 150	17,8	13 731	18,8	14 324	18,7	13 277	18,3	12 281	16,7
nad 24 měsíců	21 959	29,6	22 998	31,5	24 786	32,4	25 294	34,8	25 456	34,6
celkem	74 135	100,0	73 126	100,0	76 499	100,0	72 655	100,0	73 493	100,0

Zdroj: ÚP Most, vlastní zpracování

Na příkladě výše uvedené tabulky je patrný stálý nárůst počtu uchazečů, kteří jsou v evidenci uchazečů o zaměstnání déle než 12 měsíců, a současně nárůst těch, kteří jsou v evidenci déle než 24 měsíců. Podíl dlouhodobě nezaměstnaných na celkové počtu nezaměstnaných v kraji tak k 31. 12. 2002 činil 47,4 %, k 31. 12. 2003 se zvýšil na 51,1 %, což je hodnota o 3,7 procentního bodu vyšší, k 31. 12. 2004 došlo k nárůstu na 51,35 %. Podíl nezaměstnaných nad 6 měsíců vykazuje 68,3 %, nad 12 měsíců 51,1 %, z okresů pak Most - 77,2 %, resp. 60,9 %, Teplice – 71,2 %, resp. 55,1 %, Ústí nad Labem - 69,8 %, resp. 51,5 %, Chomutov - 69,1 %, resp. 51,0 % a Děčín - 64,9 %, resp. 46,6 %.

V okresech s vysokou nezaměstnaností je samozřejmě nejvyšší i průměrná délka evidence uchazečů, kteří byli k 31. 12. 2003 z evidence vyřazeni: Most – 440 dní, Teplice – 354 dní, Louny – 316 dní a Chomutov – 305 dní. Průměrná délka evidence uchazečů, kteří byli v evidenci úřadů práce k 31. 12. 2003, je v regionech s vysokou nezaměstnaností také vysoká, např. v okrese Most je to až 847 dní. Situace se postupně zlepšuje ve skupinách s délkou evidence do 12 měsíců, uvažujeme-li však, že nárůst ve skupině dlouhodobě nezaměstnaných nad 12 měsíců se nezastavil, jedná se pravděpodobně pouze o přesun do kategorie výše popsané.

Dlouhodobě nezaměstnaní z hlediska zaměstnatelnosti v naprosté většině mají kumulaci několika handicapů, které vyplývají z jejich osobní, kvalifikační, pracovní a sociální charakteristiky, i z nižší úrovně pracovní motivace. Dlouhodobá nezaměstnanost je především výrazně determinována dosaženým vzděláním. Tendence k dlouhodobé nezaměstnanosti narůstá u vyšších věkových kategorií a u občanů se ZPS. Dlouhodobou nezaměstnaností jsou více postiženy ženy než muži. Jejich zastoupení mezi uchazeči je nižší pouze ve skupině uchazečů, kteří jsou v evidenci méně než 3 měsíce.

Pro řešení této situace byl v předloňském a loňském roce testován na Úřadě práce v Mostě a v Děčíně nový způsob práce s uchazeči o zaměstnání v rámci projektu „První příležitost“. Výsledkem tohoto nového přístupu by měla být větší aktivita a zodpovědnost uchazečů o práci při řešení jejich nepříznivé situace, v čemž jim úřad práce bude systémově pomáhat. První výsledky realizace tohoto projektu prokazují jeho smysluplnost, což je patrné například ve snížení počtu uchazečů ve skupině 6 - 12 měsíců. Od 1. 1. 2004 jsou vytvořeny podmínky pro realizaci tohoto systému na všech úřadech práce Ústeckého kraje. Výsledky k 30. 6. 2004 ukazují jisté zlepšení, ne však v kategorii nad 24 měsíců (tabulka č. 73), kam se postupně přesouvají uchazeči z kategorie 12 - 24 měsíců.

Tabulka č. 73: **Průměrná délka evidence (ve dnech)**

Ukazatel	stav k				
	31.12.2002	30.6.2003	31.12.2003	30.6.2004	31.12.2004
průměrná délka evidence evidovaných uchazečů	627	678	695	749	751
průměrná délka evidence vyřazených uchazečů	296	310	324	349	388

Zdroj: ÚP Most, vlastní zpracování

Dlouhodobá nezaměstnanost postihuje zejména uchazeče, kteří dosáhli nejvýše základního vzdělání (56,4 % evidovaných déle než 1 rok). Velká část uchazečů evidovaných déle než 1 rok (téměř 40 %) má rovněž různá zdravotní omezení.

Situace ve skupině dlouhodobě nezaměstnaných je kritická. Dle názoru autorky lze předpokládat, že část těchto uchazečů zájem o zprostředkování zaměstnání pouze předstírá a jejich spolupráce s úřady práce je institucionálně vynucená, neboť vyplácení sociálních dávek, které jsou mnohdy vyšší než možnost výdělku, a hrazení zdravotního pojištění je podmíněno právě evidencí u tohoto úřadu.

2. 2. 4. 3. 5 Cizinci na trhu práce

Pro doplnění, statistiky úřadů práce vykazují jako další ukazatel zaměstnávání cizinců. Situaci v zaměstnávání cizinců lze pokládat za stabilizovanou. Cizinci zde vykonávají jednak práce, o které není ze strany občanů ČR zájem, jednak zde pracují v profesích, kde přetrvává převis poptávky nad nabídkou, či se jedná o vysoce kvalifikované specialisty zahraničních firem, vykonávající zde manažerské funkce. Počet platných povolení v Ústeckém kraji znázorňuje tabulka č. 74

Tabulka č. 74: **Zaměstnávání cizinců v Ústeckém kraji**

ukazatel	stav k		
	31.12.2002	31.12.2003	31.12.2004
počet platných povolení	1 520	1 256	1 213

Zdroj: ÚP Most 2003,2004

Poměrně nízký počet cizinců s platným povolením lze komentovat jednak skutečností, že řada z nich zde uzavřela sňatek s partnerem české státní příslušnosti, případně jiným způsobem získala české státní občanství. Zároveň je nutno upozornit na vysoký podíl práce „na černo“ především v oboru stavebnictví. Vstupem ČR do EU jsou občané EU pracující na území kraje pouze registrováni (1 013 osob).

2. 2. 4. 4 Souhrnné hodnocení situace na trhu práce podle okresů

Pro syntetické hodnocení situace na trhu práce v okresech Ústeckého kraje bylo vybráno 6 základních ukazatelů:

1. míra nezaměstnanosti
2. počet uchazečů o zaměstnání na 1 volné místo
3. podíl uchazečů o zaměstnání ve věku do 19 let
4. podíl uchazečů o zaměstnání ve věku nad 50 let
5. podíl uchazečů o zaměstnání se základním nebo nedokončeným vzděláním
6. podíl uchazečů o zaměstnání se středoškolským vzděláním

První dvě charakteristiky patří k základním ukazatelům trhu práce, zbývající čtyři strukturální charakteristiky indikují zastoupení problematických skupin mezi uchazeči o zaměstnání.

Hodnocení jednotlivých okresů vycházelo z hodnot vybraných ukazatelů, které byly standardizovány k průměru za kraj. Jak vyplývá z tabulky č. 75, v rámci kraje nejnepríznivější situace na trhu práce v pánevích okresech Chomutov, Teplice a především Most. V posledně jmenovaném okrese je nejvíce problematická situace na trhu práce nejenom na úrovni kraje, ale patrně i mezi okresy na úrovni ČR. Relativně příznivá situace je z tohoto hlediska naopak v okrese Litoměřice, který navzdory vyššímu zastoupení uchazečů o práci v předdůchodovém věku vykazoval v ostatních sledovaných ukazatelích podprůměrné (a tedy pozitivní) hodnoty.

Tabulka č. 75: Souhrnné hodnocení na trhu práce v okresech k 31. 12. 2001

Okresy	MN	PU/1VPM	-19	50+	ZAKVZD	nad 12	součet
DC	-0,9	-1,0	-0,2	1,2	0,0	-0,5	-2,4
CV	0,1	0,6	0,2	0,0	0,8	-0,2	1,6
LT	-1,2	-0,6	-1,2	1,7	-2,1	-1,7	-6,3
LN	0,0	0,3	-1,6	0,6	-0,1	-0,4	-1,2
MO	2,0	1,7	1,3	-1,2	-0,6	1,9	7,2
TP	0,6	1,8	-0,5	-0,2	1,2	0,2	3,6
UL	-0,5	-0,2	1,0	-1,0	0,4	-0,5	-1,3

Zdroj: PRÚK

Legenda: MN – míra nezaměstnanosti

PU/1VPM – počet uchazečů na 1 volné pracovní místo,

-19 – počet uchazečů do 19 let

50+ - počet uchazečů starších 50 let

ZAKVZD – počet uchazečů se základním nebo neukončeným vzděláním

nad 12 - počet dlouhodobě nezaměstnaných (déle než 12 měs.)

Pozn.: Hodnoty jednotlivých ukazatelů jsou standardizovány k průměrným hodnotám za kraj; v celkovém součtu byl započítán dvojnásobek standardizované míry nezaměstnanosti; oranžová políčka znázorňují „slabá“ místa na trhu práce.

Z tabulky vyplývá, že celkově nejproblémovějším okrese zůstává Most, který vykazuje v souhrnu nejhorší výsledky (7,2), tj. ve čtyřech ukazatelích – míra nezaměstnanosti (2,0), počet uchazečů o zaměstnání na 1 volné pracovní místo (1,7), počet uchazečů o zaměstnání ve věkové kategorii do 19 let (1,3), počet uchazečů o zaměstnání v evidenci nad 12 měsíců (1,9). Negativní vývoj se odráží i v hodnocení dalších okresů. V pořadí druhé nejhorší výsledky vykazuje okres Teplice (3,6), kde je vykázána nejvyšší hodnota uchazečů o zaměstnání na 1 volné místo v rámci kraje (1,8) a nejvyšší počet uchazečů o zaměstnání

se základním vzděláním (1,2). Třetí místo zaujímá okres Chomutov (1,6) se čtyřmi ukazateli pohybujícími se mírně nad průměrem kraje. Za zmínku stojí vysoká hodnota ukazatele uchazeči o zaměstnání ve věkové kategorii nad 50 let (1,7) v okrese Litoměřice. Tento stav zapříčiňuje ztráta zaměstnání osob pracujících především v zemědělství zrušením zemědělských družstev a státních statků, dále rušením navazujících zpracovatelských firem, bývalých státních podniků, cukrovaru v Lovosicích, mrazíren v Libochovicích a v Litoměřicích.

2.3 Účinnost nástrojů politiky zaměstnanosti

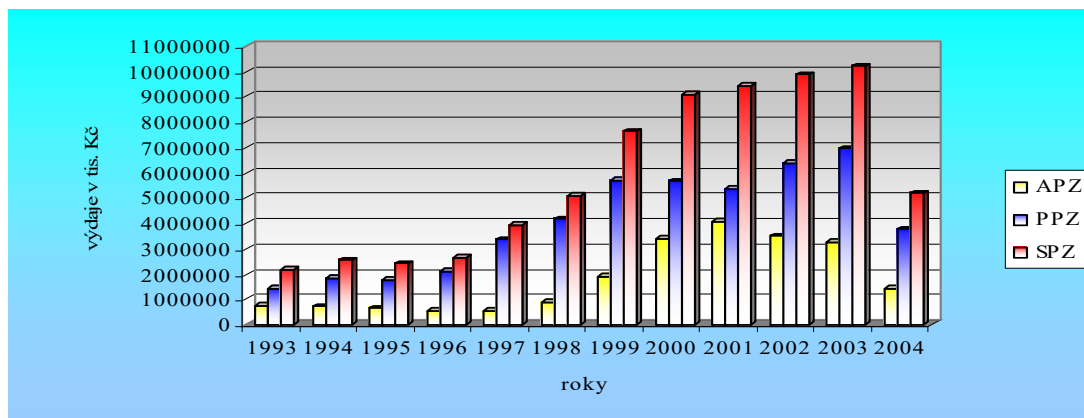
Vysoká míra nezaměstnanosti vedle ekonomických ztrát a sociálních důsledků může mít i negativní vliv na budoucí hospodářský růst a politickou stabilitu ve společnosti. K jejímu snížení je využíváno politiky zaměstnanosti. Absolutní hodnoty výdajů i vzájemný poměr mezi prostředky vynaloženými na aktivní politiku zaměstnanosti (APZ) a pasivní politiku zaměstnanosti (PPZ) v rámci ČR jsou uvedeny v tabulce č. 76: Výdaje na státní politiku zaměstnanosti v ČR, což současně zobrazuje graf č. 12.

Tabulka č. 76: Výdaje na státní politiku zaměstnanosti v ČR

	SPZ	z toho:APZ	APZ(%)	PPZ	PPZ(%)
31.12.1993	2 166 077	749 408	34,6	1 416 669	65,4
31.12.1994	2 562 589	718 323	28,0	1 844 266	72,0
31.12.1995	2 413 769	634 821	26,3	1 778 948	73,7
31.12.1996	2 664 493	558 087	20,9	2 106 406	79,1
31.12.1997	3 927 035	551 995	13,9	3 375 040	85,9
31.12.1998	5 096 712	903 014	17,7	4 193 698	82,3
31.12.1999	7 631 216	1 921 750	25,2	5 709 466	74,8
31.12.2000	9 086 623	3 406 154	37,5	5 680 469	62,5
31.12.2001	9 423 783	4 063 277	43,1	5 360 506	56,9
31.12.2002	9 879 089	3 483 250	35,3	6 395 839	64,7
31.12.2003	10 223 410	3 274 160	32,0	6 949 250	68,0
30.6.2004	5 185 193	1 424 735	27,5	3 760 458	72,5

Zdroj: MPSV, vlastní zpracování

Graf č. 12: Výdaje na státní politiku zaměstnanosti v ČR v letech 1993 - 2004

Zdroj: vlastní zpracování

V roce 2003 politika zaměstnanosti MPSV ČR byla zaměřena na dosažení následujících základních cílů:

- snižovat především počty dlouhodobě nezaměstnaných a znevýhodněných skupin uchazečů o zaměstnání;
- prohloubit aktivní spolupráci se zaměstnavateli a zaměřit se na vyhledávání a tvorbu volných pracovních míst u zaměstnavatelů;
- zvýšit úroveň, rozsah, účinnost a cílenost všech nefinančních nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti především v oblasti poradenství a zprostředkování;
- zajistit dosažení co nejvyšší účinnosti využití finančních prostředků vynaložených na realizaci aktivní politiky zaměstnanosti;
- zvýšit podporu aktivní účasti na zaměstnanosti pro ty, kteří chtějí a jsou schopni pracovat;
- zaměřit se na přípravu projektů ve vazbě na realizaci Operačního programu Rozvoj lidských zdrojů (OP RLZ) a Jednotného programového dokumentu pro Cíl 3 regionu NUTS II hl. m. Praha (JPD 3).

Tyto cíle jsou součástí střednědobé koncepce MPSV ČR v oblasti politiky zaměstnanosti, v souladu s Evropskou strategií zaměstnanosti a s opatřeními v Národním akčním plánu zaměstnanosti, kde je politika zaměstnanosti pojímána a realizována jako součást hospodářské, sociální a vzdělávací politiky vlády.

Realizací aktivní politiky zaměstnanosti jsou pověřeny úřady práce, východiskem pro její realizaci byly „Programy realizace aktivní politiky zaměstnanosti na rok 2003“, jejichž součástí jsou i programy „První příležitost“ a „Nový start“. Tyto programy byly zpracovány na základě analýzy trhu práce v jednotlivých okresech s promítnutím cílů aktivní politiky zaměstnanosti stanovených Správou služeb zaměstnanosti pro příslušných rok.

K 31. 12. 2003 bylo na státní politiku zaměstnanosti vynaloženo ze státního rozpočtu 10 960 415 tisíc Kč, z toho na aktivní politiku zaměstnanosti 3 274 160 tisíc Kč, na pasivní politiku zaměstnanosti 6 949 250 tisíc Kč. Porovnání výdajů na státní politiku zaměstnanosti v Ústeckém kraji a ČR je uvedeno v tabulce č. 77. V absolutních hodnotách výdaje na politiku zaměstnanosti narůstaly do roku 2001, kdy kraj získal o 27 %, tj. o 339 082 tis. Kč prostředků více oproti roku 2000. V následujících letech došlo k poklesu celkových prostředků politiky zaměstnanosti přibližně na úroveň roku 2000 a v roce 2003 tyto výdaje zaznamenaly dokonce snížení o 20 042 tis. Kč oproti roku 2002. Vzájemné relace mezi prostředky vynaloženými na pasivní politiku zaměstnanosti a aktivní politiku zaměstnanosti se v časové řadě příliš neměnily. S výjimkou let 2000 a 2001, kdy došlo v Ústeckém kraji k nárůstu prostředků aktivní politiky zaměstnanosti nad poloviční poměr (rok 2000 – 52,9 %, tj. 652 336 tis. Kč a v roce 2001 – 58,6 %, tj. 921 291 tis. Kč), v roce 2002 a 2003 výdaje na aktivní politiku zaměstnanosti v kraji vykazovaly klesající trend a pohybovaly se pod hranicí 50 % celkových výdajů politiky zaměstnanosti kraje. V roce 2004 se výdaje na aktivní politiku zaměstnanosti zvýšily, takže jejich podíl na celkových výdajích představoval 50,29 %. Výdaje na pasivní politiku zaměstnanosti představovaly rostoucí trend a převyšovaly do roku 2003 50 %ní hranici celkových výdajů na politiku zaměstnanosti v kraji, což bylo způsobeno vyšším vyplácením podpor v nezaměstnanosti v okresech s nejvyšší mírou nezaměstnanosti (Most, Teplice a Chomutov). Teprve v roce 2004 byl zaznamenán opačný (zdravý) trend, který by bylo třeba dále zachovat, respektive posilovat.

Tabulka č. 77: Výdaje na státní politiku zaměstnanosti v Ústeckém kraji (v tis. Kč)

Položka	31.12.1999	31.12.2000	31.12.2001	31.12.2002	31.12.2003	31.12.2004
Výdaje na SPZ ÚK	1 003 588	1 233 617	1 572 699	1 267 450	1 246 408	1 372 302
z toho: - PPZ	574 006	581 281	651 408	662 881	688 233	682 511
- APZ	429 582	652 336	921 291	604 569	558 175	690 185
Výdaje na SPZ ČR	7 631 216	9 086 623	9 423 783	9 879 089	10 223 410	-
z toho : - PPZ	5 709 466	5 680 469	5 360 506	6 395 839	6 949 250	-
- APZ	1 921 750	3 406 154	4 063 277	3 483 250	3 274 160	-
Podíl APZ ÚK/APZ ČR	22,35	19,15	22,67	17,36	17,05	-
Podíl APZ ÚK/SPZ ÚK	42,80	52,88	58,58	47,70	44,78	50,29
Podíl APZ ÚK/SPZ ČR	5,63	7,18	9,78	6,12	5,46	-

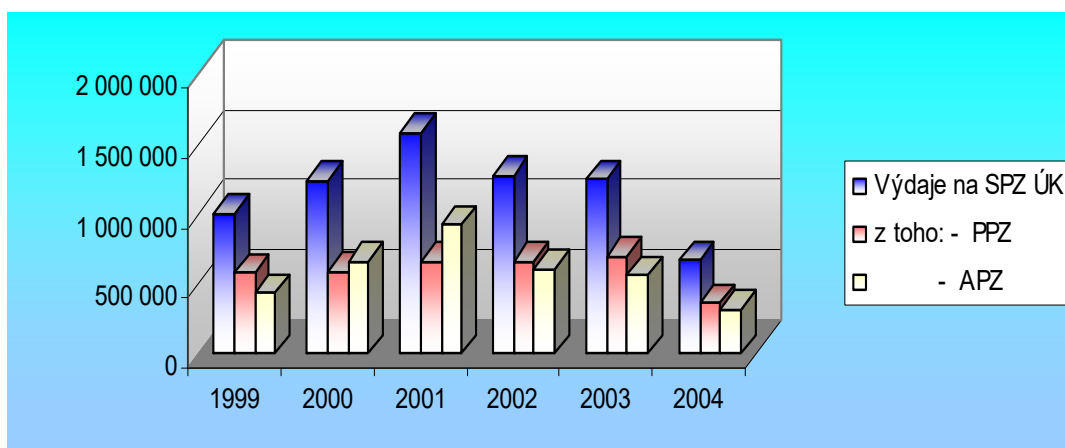
Zdroj: ÚP Most

Pozn.: PZ – politika zaměstnanosti

PPZ – pasivní politika zaměstnanosti

APZ – aktivní politika zaměstnanosti

Graf č. 13: Výdaje na politiku zaměstnanosti v Ústeckém kraji (v tis. Kč)

Zdroj: ÚP Most, vlastní zpracování

Tabulka č. 78 – Výdaje na státní politiku zaměstnanosti uvádí čerpání prostředků státní politiky zaměstnanosti za poslední dva roky v Ústeckém kraji, kde bylo na státní politiku zaměstnanosti čerpáno v roce 2003 celkem 1 246 408 tis. Kč, tj. 11,37 % výdajů státní politiky zaměstnanosti ČR, na aktivní politiku zaměstnanosti bylo využito 558 175 tis. Kč, tj. 17,05 % z výdajů aktivní politiky zaměstnanosti ČR, a na pasivní politiku zaměstnanosti 688 233 tis. Kč, tj. 9,90 % z výdajů pasivní politiky zaměstnanosti ČR. Konkrétní vývoj čerpání prostředků státní politiky zaměstnanosti v ČR dokumentuje tabulka č. 79 a graf č. 14 v příloze č. 11. Údaje ukazují nárůst výdajů SPZ v roce 2004 o 10,10 %, dochází však k pozitivnímu posunu, tj. přesunu prostředků z kapitoly výdajů na pasivní politiku zaměstnanosti (index 2004/2003 - 99,17 %) a naopak k nárůstu výdajů na aktivní politiku zaměstnanosti (index 2004/2003 - 123,65 %).

Tabulka č. 78: Čerpání prostředků na státní politiku zaměstnanosti v Ústeckém kraji (v tis. Kč)

Položka	31.12.1999	31.12.2000	31.12.2001	31.12.2002	31.12.2003	31.12.2004
Výdaje na SPZ ÚK	1 003 588	1 233 617	1 572 699	1 267 450	1 246 408	1 372 302
z toho: PPZ	574 006	581 281	651 408	662 881	688 233	682 511
APZ	429 582	652 336	921 291	604 569	558 175	690 185
Výdaje na SPZ ČR	7 631 216	9 086 623	9 423 783	9 879 089	10 223 410	-
z toho : PPZ	5 709 466	5 680 469	5 360 506	6 395 839	6 949 250	-
APZ	1 921 750	3 406 154	4 063 277	3 483 250	3 274 160	-
Podíl PPZ ÚK/PPZ ČR	10,05	10,23	12,15	10,36	9,90	-
Podíl PPZ ÚK/SPZ ÚK	57,20	47,12	41,42	52,30	55,22	49,73
Podíl PPZ ÚK/SPZ ČR	7,52	6,40	6,91	6,71	6,73	-

Zdroj: ÚP Most, vlastní zpracování

Výdaje na jednotlivé nástroje aktivní politiky zaměstnanosti v Ústeckém kraji za poslední dva roky jsou uvedeny v tabulce č. 80, výdaje na aktivní politiku zaměstnanosti v Ústeckém kraji v časové řadě jsou uvedeny v příloze č. 12 tabulkou č. 81, což doplňuje graf č. 15.

Tabulka č. 80: Výdaje aktivní politiky zaměstnanosti v Ústeckém kraji dle jednotlivých nástrojů (v tis. Kč)

nástroj APZ	31.12.2002	30.6.2003	31.12.2003	30.6.2004	31.12.2004
společensky účelná pracovní místa u zaměstnavatelů - na zřízení	11 090	7 600	8 075	14 806	14 806
společensky účelná pracovní místa u zaměstnavatelů - na mzdy	105 337	40 185	99 556	61 030	142 665
společensky účelná pracovní místa u samostatně výdělečně činných osob	11 301	7 608	19 530	8 567	16 274
absolventská místa	66 165	29 527	66 314	39 573	75 124
veřejně prospěšné práce	261 679	88 871	226 515	107 247	260 239
chráněné dílny a pracoviště - zřízení	13 178	6 145	15 255	5 226	18 368
chráněné dílny a pracoviště - provoz	27 847	17 575	28 543	22 835	34 369
Rekvalifikace	90 305	32 611	82 550	53 783	101 505
Fond PALMIF	939	0	0	0	0
ostatní (semináře, expertízy, §24a, apod.)	16 728	3 085	11 837	128	26663
Celkem	604 569	233 207	558 175	313 195	690 013

Zdroj: ÚP Most, vlastní zpracování

Z tabulky je patrné, že největší podíl na aktivní politice zaměstnanosti představují stále veřejně prospěšné práce, a to jak z hlediska vynaložených prostředků, tak i z hlediska počtu vytvořených pracovních míst. Velkou měrou na aktivní politice zaměstnanosti také podílí další její nástroj - příspěvek na mzdu při vytvoření společensky účelných pracovních míst. Třetí významnou položku výdajů aktivní politiky zaměstnanosti představují prostředky na rekvalifikace.

V Ústeckém kraji podíl prostředků aktivní politiky zaměstnanosti na celkových výdajích státní politiky zaměstnanosti v roce 2003 poklesl. I přesto bylo pomocí nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti vytvořeno oproti roku 2002 o 364 pracovních míst více.

V rámci ČR bylo v roce 2003 vytvořeno 17 488 společensky účelných pracovních míst a na ně umístěno 17 618 uchazečů. V rámci nástroje veřejně prospěšné práce bylo v průběhu roku 2003 vytvořeno celkem 14 703 míst a na nich umístěno 15 378 uchazečů. Úřady práce přispěly z prostředků aktivní politiky zaměstnanosti v roce 2003 na 8 842 míst určených pro absolventskou praxi a získání kvalifikace mladistvých a na tato místa umístily 8 654 uchazečů – absolventů. Od počátku roku 2003 bylo do rekvalifikačních kurzů zařazeno 42 753 uchazečů o zaměstnání. Úřady práce v roce 2003 dále vytvořily 1 185 nových pracovních míst pro občany ZPS a na nich umístily 1 221 těchto uchazečů a rovněž přispívaly na provoz chráněných dílen a pracovišť, kde jsou tyto osoby zaměstnávány – celkem se jednalo o cca 5 200 pracovních míst v těchto zařízeních.

V Ústeckém kraji bylo k 31. 12. 2003 na společensky účelná pracovní místa umístěno 2 967 uchazečů, což představuje 16,8 % z ČR, v rámci veřejně prospěšných prací bylo umístěno 4 079 uchazečů (26,5 % z ČR) a na místě určená pro absolventskou praxi bylo umístěno 1 345 uchazečů (15,5 % z ČR). Do rekvalifikačních kurzů bylo zařazeno 8 023 uchazečů (18,8 % z ČR) a po absolvování rekvalifikace umístěno 4 093 uchazečů (úspěšnost 51 %). Úřady práce v Ústeckém kraji evidovaly 8 937 uchazečů se ZPS. Další údaje jsou uvedeny v tabulce č. 82.

Tabulka č. 82: Počet uchazečů umístěných na vytvořená pracovní místa v rámci jednotlivých nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti v Ústeckém kraji

nástroje APZ	31.12.2002	30.6.2003	31.12.2003	30.6.2004
společensky účelná pracovní místa u zaměstnavatelů - na zřízení	344	247	278	205
společensky účelná pracovní místa u zaměstnavatelů - na mzdy	1 900	3 310	2 304	2 904
společensky účelná pracovní místa u samostatně výdělečně činných	315	296	385	572
absolventská místa	1 363	1 181	1 345	1 304
veřejně prospěšné práce	4 943	3 488	4 079	3 810
chráněné dílny a pracoviště – zřízení	227	101	159	60
chráněné dílny a pracoviště – provoz	875	756	953	973
Celkem	9 967	9 379	9 503	9 828

Zdroj: ÚP Most, vlastní zpracování

V souvislosti s přijetím zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, který vstoupil v platnost od 1. 10. 2004, jsou uplatňovány nové nástroje aktivní politiky zaměstnanosti – překlenovací příspěvek, příspěvek na zapracování a příspěvek při přechodu na nový podnikatelský program. Pro zaměstnavatele s příspěvkem je poskytován navíc příspěvek na dopravu zaměstnanců. Ty zatím nebyly v praxi příliš využívány, patrně z důvodu menšího povědomí zaměstnavatelů o těchto nástrojích a krátké doby jejich platnosti.

Velký význam sehrávají v nástrojích aktivní politiky zaměstnanosti rekvalifikace. V Ústeckém kraji každoročně úřady práce zařazují vyšší počet uchazečů o zaměstnání do rekvalifikačních kurzů (tabulka č. 83). K 31. 12. 2002 bylo zařazeno 5 605 uchazečů, ke konci roku 2003 jejich počet vzrostl o 2 418, tj. na 8 023 uchazečů. Rovněž počet umístěných uchazečů zaznamenává nárůst. V porovnání k roku 2002, kdy bylo umístěno 2 361 absolventů rekvalifikačních kurzů, vzrostl jejich počet v roce 2003 na 4 093, tj. o 1 732 osob (index růstu 1,73) a v roce 2004 na 4 217, tj. o dalších 124 osob.

Tabulka č. 83: **Rekvalifikace uchazečů o zaměstnání a zaměstnanců v Ústeckém kraji**

Ukazatel	31.12.2002	30.6.2003	31.12.2003	30.6.2004	31.12.2004
rekvalifikace uchazečů o zaměstnání					
počet uchazečů zařazených do rekvalifikací	5 605	4 855	8 023	4 114	7 489
z toho ženy	3 350	2 725	4 510	2 304	4 489
absolventi škol a mladiství	946	621	965	463	1 170
osoby se ZPS	326	303	487	313	497
rekvalifikaci ukončilo celkem	4 230	3 405	6 748	3 394	6 207
z toho úspěšně	3 275	3 141	5 903	2 943	5 439
počet uchazečů umístěných po rekvalifikaci	2 361	1 431	4 093	1 967	4 217
rekvalifikace zaměstnanců					
počet zaměstnavatelů	23	6	15	4	13
počet zaměstnanců zařazených do rekvalifikací	194	34	93	29	123

Zdroj: ÚP Most, vlastní zpracování

Aplikace nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti je omezena relativně nízkými prostředky vyčleněnými ve státním rozpočtu pro tento účel. Přestože se ukazuje tendence věnovat více prostředků na využívání nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, dosavadní výsledky nasvědčují tomu, že přes snahu zainteresovaných institucí nejsou nástroje aktivní politiky zaměstnanosti v Ústeckém kraji dostatečně účinné a na řešení daného problému nestačí. Svědčí o tom i fakt, že míra nezaměstnanosti ve vybraných okresech kraje je nadále vyšší než republikový průměr. Výše uvedená fakta potvrzují, že na základě provedené analýzy nezaměstnanosti v Ústeckém kraji lze konstatovat, že hypotéza H₂ – *Analýza nezaměstnanosti v Ústeckém kraji ukazuje, že nástroje aktivní politiky zaměstnanosti nejsou dostatečně účinné, respektive jejich rozsah účinnosti nemá dostatečný dopad na zvyšování zaměstnanosti* byla potvrzena.

Z výše uvedené analýzy nezaměstnanosti v Ústeckém kraji a rozboru využívání nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti je tedy patrné, že situaci nevyřeší využívané nástroje aktivní politiky zaměstnanosti. Směřování prostředků aktivní politiky zaměstnanosti by se mělo změnit tak, aby byl kladen větší důraz na další vzdělávání uchazečů o práci, a to i za cenu menšího počtu pracovních míst podporovaných z prostředků aktivní politiky zaměstnanosti, i když i tato místa zůstanou významným prostředkem při pomoci k návratu evidovaných uchazečů na trh práce.

Zda problém zvyšování zaměstnanosti vyřeší tvorba nových pracovních příležitostí, které lze spatřovat v podpoře malého a středního podnikání a ve výstavbě průmyslových zón připravovaných pro příchod především zahraničních investorů, bude předmětem následujícího empirického výzkumu.

3 SWOT analýzy jednotlivých priorit Ústeckého kraje

Analýza SWOT je klasifikační metoda, která umožňuje souhrnné vyhodnocení socioekonomické analýzy. Vedle toho standardizovaným způsobem vnáší do plánovacího procesu informace, které jsou z důvodu nedostatku dat v socioekonomické analýze obtížně zachytitelné. Cílem SWOT je určit jednoduchou a co možná nejobjektivnější a přehlednou charakteristiku kraje.

Zdrojem informací pro analýzu SWOT bylo v tomto případě zobecnění konkrétních analytických poznatků uvedených v aktualizované socioekonomické analýze, kritické posouzení původní SWOT analýzy v PRÚK a využití závěrů cca 5 SWOT analýz, které byly na území kraje zpracovány v minulých 3 letech. Analýzy SWOT jsou celkem čtyři a každá z nich se zaměřuje na jednu z priorit Programu rozvoje Ústeckého kraje.

V analýze SWOT jsou vyhodnoceny silné stránky (Strengths), slabé stránky (Weaknesses), jeho příležitosti (Opportunities) a ohrožení - hrozby (Threats). Silné a slabé stránky hodnotí vnitřní parametry, znaky, případně okolnosti vztahující se k příslušné prioritě – prioritní oblasti (např.: „...*výhodné podmínky pro zemědělství a kvalitní půdy v Polabí a Poohří*“). Tato část SWOT analýzy se také nazývá „vnitřní analýza“ a má se za to, že se jedná o faktory změnitelné nebo ovlivnitelné aktivitou subjektů v daném kraji/území.

„Vnější analýzou“ se označuje druhá polovina SWOT analýzy, která se zabývá příležitostmi a hrozbami vztahujícími se k vnějšímu prostředí. V té se vyhodnocují faktory a okolnosti, které nejsou v převážné míře přímo ovlivnitelné subjekty z řešeného území (např.: „...*nedostatek finančních prostředků z vnějších zdrojů (stát, EU) k řešení problémů technické infrastruktury, dopravy a ochrany životního prostředí*“).

Ekonomický rozvoj

Silné stránky

- výhodná geografická poloha mezi Prahou a hospodářskými centry v SRN
- dobré dopravní propojení většiny center uvnitř kraje
- zásoby nerostných surovin
- velká tradice průmyslové výroby
- množství zahraničních investic (menšího rozsahu)
- velké množství volných ploch pro další rozvoj
- nízké náklady na pracovní sílu
- existence lázeňských středisek Teplice, Dubí, Mšené-lázně
- významné přírodní a kulturní památky

Slabé stránky

- nízký stupeň diverzifikace ekonomické základny
- nedostatek zahraničních investic velkého rozsahu
- převaha výroby s malou přidanou hodnotou
- špatná struktura exportu z kraje (suroviny a meziprodukty)
- nedostatek investičních zdrojů a startovacího kapitálu
- nízký počet malých a středních podniků
- nedostatek infrastruktury vhodné pro rozvoj malého a středního podnikání
- nedostatečná propagace a marketing kraje i firem

- nedostatečně rozvinutá infrastruktura pro cestovní ruch, nízká kvalita služeb v cestovním ruchu

Příležitosti

- oživení ekonomických aktivit a příliv vnějšího kapitálu v souvislosti s dokončením dálnice D8
- zkapacitnění páteřních komunikací, např. I/13, R7
- podpora rozvoje MSP (hlavně zpracovatelského průmyslu a služeb) ze strany vlády ČR, zejména MPO
- schopnost efektivně využívat strukturálních fondů EU ze strany České republiky
- podpora rozvoje vzájemné přeshraniční spolupráce ze strany vlády ČR, zejména MMR
- vyrovnání programů Phare CBC a INTERREG po vstupu do EU a tím vyrovnání podmínek na české i německé straně
- snadnější přístup na evropské trhy po vstupu ČR do EU

Rizika

- opoždění výstavby dálnice D8 a opoždění modernizace dalších hlavních tahů (železničních i silničních)
- stagnace přílivu zahraničního kapitálu
- nedostatečná podpora rozvoje malého a středního podnikání ze strany státu
- neschopnost využívat efektivně strukturálních fondů EU ze strany České republiky
- snížení konkurenceschopnosti exportujících firem vlivem příliš silné koruny
- tvrdší konkurenční prostředí po vstupu ČR do EU
- nepříznivé dopady celosvětového boje s terorismem na vývoj světové ekonomiky

Rozvoj lidských zdrojů, sociální péče, zdravotnictví a trhu práce

Silné stránky

- dostatek volné pracovní síly
- nízké náklady na pracovní sílu
- relativně vysoká technická vzdělanost
- dostupnost kvalifikované pracovní síly v některých oborech
- mladší věková struktura obyvatelstva ve srovnání s ČR
- existence 3 vysokoškolských pracovišť v kraji

Slabé stránky

- nadprůměrná míra nezaměstnanosti
- špatná vzdělanostní a kvalifikační struktura obyvatel (vysoký podíl osob se základním vzděláním a bez vzdělání)
- vysoký počet dlouhodobě nezaměstnaných
- nízká profesní i územní mobilita pracovní síly
- nedostatečné množství nově vytvářených pracovních míst v malém a středním podnikání
- strukturálně nevyvážená nabídka a poptávka na trhu práce (např. jednostranná kvalifikace pracovníků uvolněných z těžebního průmyslu)
- rostoucí podíl skupin nepřizpůsobivého obyvatelstva

Příležitosti

- oživení české ekonomiky v souvislosti s její probíhající transformací
- schopnost efektivně využívat strukturální fondy EU ze strany České republiky

- úspěšná implementace Aktivní politiky zaměstnanosti garantované MPSV ČR
- úspěšně provedená reforma systému vyplácení sociálních dávek a podpor v nezaměstnanosti
- úspěšně provedená reforma školského systému
- úspěšně provedená reforma důchodového systému

Rizika

- pracovně demotivační systém sociálních dávek – zvyk „žít z podpory“
- nárůst nezaměstnaných absolventů škol
- odliv kvalifikovaných pracovních sil do zahraničí nebo atraktivnějších oblastí v rámci ČR
- nedostatečná a nepružná reakce vzdělávacích institucí na potřeby trhu práce
- rozvoj výroby náročných na levnou pracovní sílu – přenos neatraktivních a zastaralých výroby z ciziny
- ztráta komparativní výhody v podobě síly zastaralých výroby přesunutým z ciziny do ČR díky nízkým mzdovým nákladům

Rozvoj zemědělství a venkova

Silné stránky

- místně (Litoměřice, Louny) tradiční specializace na intenzivní zemědělství (ovocnářství, zelinářství, chmelařství)
- výhodné podmínky pro zemědělství a kvalitní půdy v Polabí a Poohří
- v oblastech nepoškozených lesních porostů vysoký potenciál produkce dřeva
- existence subjektů hospodařících na větší výměře zemědělské půdy
- vysoká míra investic do venkovské infrastruktury v posledních letech

Slabé stránky

- nedokončená privatizace zemědělské a lesní půdy
- pokles až útlum zemědělské výroby v některých oblastech kraje
- nízká konkurenceschopnost zemědělského sektoru jako celku
- rozšiřování neudržovaných ploch z důvodu neobdělávání půdy
- chybějící infrastruktura zejména v malých obcích
- nedostatek pracovních příležitostí na venkově
- zhoršující se mobilita venkovského obyvatelstva

Příležitosti

- schopnost efektivně využívat předstrukturální fondy (Sapard, Phare) a strukturální fondy ze strany České republiky
- využití českých podpůrných programů pro podporu zemědělství, lesnictví a rozvoj venkova
- rozvoj zpracovatelského průmyslu v návaznosti na zemědělskou výrobu
- blízkost silných trhů (Praha, města pánevní oblasti)
- možnost využívat vyšších dotací v rámci zemědělské politiky EU po vstupu ČR do EU

Rizika

- další snižování zemědělské produkce jako důsledek poklesu poptávky
- zvyšující se konkurence ze zahraničí i ČR (relativně levné zemědělské produkty distribuované prostřednictvím řetězců supermarketů)
- nedořešené vlastnické vztahy k půdě
- pokračující odliv obyvatel z venkova
- vylidňování horských oblastí

- stárnutí obyvatelstva na venkově

Revitalizace a ochrana životního prostředí a rozvoj infrastruktury

Silné stránky

- vybudovaná rozsáhlá a dostatečně hustá energetická a vodohospodářská infrastruktura
- dostatečná kapacita všech sítí pro průmyslovou výrobu a podnikání v centrálních částech celého regionu
- modernizovaná telekomunikační síť
- dostatek kvalitních vodních zdrojů
- hustá železniční i silniční síť
- hustá síť veřejné autobusové dopravy
- velký rozsah plynofikace – odstranění zdrojů znečištění ovzduší
- nadprůměrný rozsah čištění odpadních vod ve srovnání s ČR
- odsíření a snížení prašnosti velkých zdrojů znečištění ovzduší – dramatické zlepšení čistoty ovzduší
- pokračující rekultivace po těžbě uhlí

Slabé stránky

- nevyhovující technický stav železniční sítě a infrastruktury
- nevyhovující stav a vedení tras v řadě úseků silnic I., II. a III. třídy a místních komunikací
- zatížení měst a obcí tranzitní dopravou – stále málo obchvatů
- chybějící napojení na evropskou a českou dálniční síť
- nízká propustnost hranice se SRN
- velký rozsah devastovaných území a znečištěné půdy, často přímo uprostřed urbanizovaných, hustě zalidněných oblastí
- zvyšující se množství odpadů
- špatný stav lesních porostů
- negativní image kraje a stále ještě v průměru horší životní prostředí ve srovnání s ČR
- velký rozsah znečištěných půd v důsledku minulé průmyslové činnosti
- rozsáhlá poddolovaná území
- konflikt mezi průmyslovými činnostmi a ochranou přírody a životního prostředí

Příležitosti

- schopnost efektivně využívat pomoci z předstrukturálních fondů ze strany České republiky (ISPA, Phare, Sapard)
- efektivní využití českých podpůrných programů (SFŽP, Fond dopravy)
- investice do dopravní infrastruktury ze strany státu
- rozvoj programů na zahlazení následků důlní činnosti a na odstranění starých ekologických zátěží
- spuštění jaderné elektrárny Temelín a následné snížení zatížení životního prostředí těžbou hnědého uhlí a výrobou elektřiny
- čerpání finančních prostředků z Kohezního fondu

Rizika

- nedostatek finančních prostředků z vnějších zdrojů (stát, EU) k řešení problémů technické infrastruktury, dopravy a ochrany životního prostředí
- oddálení napojení na hlavní dopravní tahy
- rostoucí množství odpadů

- pokračování těžby či růst těžby uhlí
- pokračování nízké míry recyklace odpadů

Pro následující možnosti řešení nezaměstnanosti v Ústeckém kraji jsou podstatné faktory, uvedené v části SWOT analýzy „Rozvoj lidských zdrojů, sociální péče, zdravotnictví a trhu práce“. Skutečnost, že mezi silné stránky kraje patří dostatek volné pracovní síly a nízké náklady na ni, relativně vysoká technická vzdělanost, dostupnost kvalifikované pracovní síly v některých oborech, mladší věková struktura obyvatelstva ve srovnání s ČR a existence tří vysokoškolských pracovišť neodsuzuje do budoucna kraj k dalšímu zaostávání za celorepublikovým průměrem. Vzhledem k tomu, že za slabé stránky je považována nadprůměrná míra nezaměstnanosti, špatná vzdělanostní a kvalifikační struktura obyvatel, především vysoký podíl osob se základním vzděláním a bez vzdělání, což způsobuje postupný nárůst počtu dlouhodobě nezaměstnaných, není tento lidský potenciál dostatečně využíván. V předcházející části disertační práce byla provedena analýza nezaměstnanosti v Ústeckém kraji, na základě jejíchž výsledků bylo posouzeno, jaký vliv na řešení nezaměstnanosti má využívání dosavadních nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti. Vzhledem k tomu, že byla zjištěna malá účinnost vlivu nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, je nutno navrhnout další možnosti zvyšování zaměstnanosti v Ústeckém kraji.

Příležitosti uvedené v ostatních částech SWOT analýzy je však třeba rovněž využít, protože problém nezaměstnanosti a možnosti jejího řešení (možnosti zvyšování zaměstnanosti) v Ústeckém kraji je problémem vyžadujícím situaci řešit komplexně, tj. v součinnosti s otázkou zlepšování životního prostředí, nápravou ekologie, zvyšování konkurenceschopnosti kraje, atd.

4 Faktory ovlivňující zakládání malých a středních podniků v Ústeckém kraji

Existence malého a středního podnikání hraje v ekonomice každého státu nezastupitelnou roli. Malé a střední podniky jsou důležitou součástí trhu, zajišťují konkurenci a působí proti monopolním tendencím, konzumentům dávají možnost volby ve spotřebě, konkurenční boj pak umožňuje působit na snižování cen. Na základě matematicko-statistických zákonů je dokázáno, že čím větší počet jednotek se na určitém území či v určitém odvětví vyskytuje, tím větší je prevence proti dopadům negativního vývoje ekonomiky. K odolnosti malých a středních podniků proti konjunkturálním výkyvům působí jejich flexibilita a přizpůsobivost. Velká přizpůsobivost malých podniků je impulsem k inovacím a změnám struktury. Malé a střední podniky rovněž přispívají k pluralistickému uspořádání společnosti. Dávají šanci k svobodnému uplatnění podnikatelů, k samostatné realizaci občanů v ekonomické oblasti a učí je tak i sebeodpovědnosti.

Pro účely jednoznačné definice byl využit zákon č. 47/2002 Sb., o podpoře malého a středního podnikání, kde § 2 tohoto zákona vymezuje pojem - Malí a střední podnikatelé následovně:

(1) Za malého a středního podnikatele se pro účely tohoto zákona považuje podnikatel, pokud:

- a) zaměstnává méně než 250 zaměstnanců,
- b) jeho aktiva, uvedená v rozvaze,²⁴⁾ nepřesahují 980 000 000 Kč nebo má čistý obrat za poslední uzavřené účetní období nepřesahující 1 450 000 000 Kč, účtuje-li v soustavě podvojného účetnictví; neúčtuje-li v soustavě podvojného účetnictví, vztahují se uvedené částky ke konečným příjmům a k úhrnu majetku,
- c) je nezávislý (= jestliže žádná jiná osoba nebo více osob společně, které nesplňují požadavky uvedené v odstavcích 1, 2 nebo 3, nemají alespoň 25 %ní podíl na jeho základním kapitálu ani na jeho hlasovacích právech).

(2) Malý a střední podnikatel podle odstavce 1, je malým podnikatelem pokud:

- a) zaměstnává méně než 50 zaměstnanců,
- b) jeho aktiva, uvedená v rozvaze, nepřesahují 180 000 000 Kč nebo má čistý obrat za poslední uzavřené účetní období nepřesahující 250 000 000 Kč, účtuje-li v soustavě podvojného účetnictví; neúčtuje-li v soustavě podvojného účetnictví, vztahují se uvedené částky ke konečným příjmům a k úhrnu majetku,
- c) je nezávislý.

(3) Malý a střední podnikatel podle odstavců 1 a 2, je drobným podnikatelem pokud:

- a) zaměstnává méně než 10 zaměstnanců a
- b) splňuje podmínky podle odstavce 2 písm. b) a c).

Význam sektoru malých a středních podniků pro ekonomiku ČR dokumentují statistická data ČSÚ. Pro názornost, za rok 2002 malé a střední podniky s počtem méně než

---

²⁴⁾ Zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů. 2) § 83a zákoníku práce.

250 zaměstnanců ve všech odvětvích národního hospodářství ČR zaměstnávaly 60,9 % z celkového počtu zaměstnanců, což představovalo oproti roku 2001 nárůst o 1,2 % bodu. Podíl tohoto sektoru na celkových výkonech národního hospodářství dosáhl 52 % a v účetní přidané hodnotě 52,7 %. Podíl tohoto sektoru na HDP v tomto roce dosáhl 37,2 % (zvýšení oproti roku 2001 o 3,6 %), vývoz podniků malého a středního podnikání tvořil 36 % a dovoz 52,1 % celkového objemu dovozu a vývozu ČR²⁵⁾.

Pro strukturu ekonomických subjektů působících v Ústeckém kraji je charakteristické nižší zastoupení malých a středních firem, což obecně souvisí s nižší mírou podnikatelské aktivity v tomto regionu. Rozvoj malých a středních podniků, které plní určitou stabilizační funkci v ekonomice, je v Ústeckém kraji ovlivněn zejména dominancí odvětví, ve kterých tradičně působí velké firmy (těžba a energetika). Dlouhodobě nízká diverzifikace ekonomické základny a převládající zaměstnanost ve velkých státních nebo polostátních podnicích pak nevytváří příznivé předpoklady pro dynamičtější rozvoj malých a středních firem (nízká flexibilita pracovních sil, nadprůměrné výdělky osob s nízkou kvalifikací atd.). Působení výše uvedených faktorů dokumentují relativní počty malých a středních podniků na úrovni jednotlivých okresů kraje.

Tabulka č. 84: Počet ekonomických subjektů podle počtu zaměstnanců k 31. 12. 2003

Kraj, okresy	Počet zaměstnanců podniku					celkem
	0 - 9	10 - 24	25 - 99	100 - 199	200 - 249	
Děčín	4 210	460	262	76	38	5 046
Chomutov	2 876	422	230	57	30	3 615
Litoměřice	3 855	444	235	51	21	4 606
Louny	2 700	305	161	34	15	3 215
Most	2 118	393	209	59	30	2 809
Teplice	4 493	500	216	57	26	5 292
Ústí nad Labem	5 152	428	238	71	37	5 926
Ústecký kraj	25 404	2 952	1 551	405	197	30 509

Zdroj: [http:// usti.risy.cz](http://usti.risy.cz)

4.1 Cíl průzkumu

Základním cílem bylo získat podklady k posouzení podmínek pro podnikání v kategorii malých a středních podniků. Mezi dílčí cíle bylo možno zařadit:

- seznámení studentů se základní charakteristikou pojmu podnikatel,
- seznámení studentů s vybranými kritérii podnikání,
- v rámci seminářů podniková ekonomika a podnikový management prezentace obtíží spojených s vyhledáváním vhodných respondentů a obtíží v komunikaci s nimi.

²⁵⁾ Zpráva o vývoji MPO a jeho podpoře v roce 2002

4.2 Hypotézy

V souvislosti s hlavní hypotézou - **zakládání malých a středních podniků pozitivně ovlivní vytváření nových pracovních míst, které povede ke zvýšení zaměstnanosti, což v konečném důsledku přispěje k rozvoji regionu a tím zvýšení jeho konkurenceschopnosti** – byly zkoumány faktory a podmínky, které podporují a naopak brání rozvoji malého a středního podnikání, a za tímto účelem stanoveny následující dílčí hypotézy:

DH1 – Typickým představitelem malého a středního podnikatele je muž ve věku 26 – 35 let se středoškolským vzděláním.

DH2 – Pracovní činnost před zahájením podnikání je shodná se současným oborem podnikání a podnikatelé využívají vlastní odborné způsobilosti.

DH3 – Existence podnikatelského vzoru má vliv na zahájení podnikání.

DH4 – Provozní a investiční kapitál při zakládání firmy je získán z bankovního úvěru ve výši 0,5 mil. Kč.

DH5 – Převažující právní formou je s. r. o. zaměstnávající více jak 5 zaměstnanců.

DH6 – Malí a střední podnikatelé získávají své pracovníky z evidence úřadů práce a hlavním kritériem přijetí nového zaměstnance je odborná kvalifikace.

DH7 – Účelem založení firmy je zajištění hlavního příjmu.

DH8 – Nezaměstnanost, případně hrozící nezaměstnanost, je jedním z hlavních důvodů k zahájení podnikatelské činnosti.

DH9 – Hlavní překážkou při zakládání firmy je dosažitelnost finančních zdrojů.

4.3 Charakteristika průzkumu

Pro získání empirických dat, která by výše uvedené hypotézy potvrdila či vyvrátila, byl sestaven dotazník, který sloužil k terénnímu šetření. Jeho záměrem bylo co možná nejuvěrohodněji zachytit skutečný stav malého a středního podnikání v Ústeckém kraji. Samotný dotazník obsahuje 33 otázek (příloha č. 13), které jsou rozděleny do pěti hlavních okruhů:

Okruh č. 1 - Charakteristika podnikatele.

Okruh č. 2 - Charakteristické znaky zkoumané firmy.

Okruh č. 3 - Pracovní a podnikatelské aktivity.

Okruh č. 4 - Materiálové a finančních zdroje.

Okruh č. 5 - Výsledky podnikatelské činnosti.

V rámci výuky předmětů Podniková ekonomika a Podnikový management byl rozdělán autorkou dotazník 150 studentům FSE UJEP. Jejich úkolem bylo vyhledat vhodné

respondenty z různých okresů Ústeckého kraje a při řízeném rozhovoru formou face to face společně s nimi dotazník vyplnit. Šetření probíhalo během října, listopadu a prosince 2001. Anonymita byla respondentům zaručena a pohovor s vyplňováním trval přibližně jednu hodinu. Z celkového počtu 150 dotazníků bylo požadovaným způsobem vyplněno 132 dotazníků, zbývajících 18 dotazníků nemělo dostatečnou vypovídací schopnost, případně se nepodařilo zabezpečit jejich včasné navrácení. Nicméně tento vzorek respondentů má dostatečně velkou vypovídací hodnotu pro uvažované šetření a byl analyzován následujícím způsobem.

4. 4 Výsledky dotazníkového šetření v Ústeckém kraji

Okruh č. 1 – Charakteristika podnikatele

Z upraveného vzorku 132 respondentů se šetření zúčastnila jedna třetina žen a dvě třetiny mužů, tj. 44 žen a 88 mužů.

Tabulka č. 85: Členění respondentů podle pohlaví

Pohlaví	Absolutní počet	Relativní počet (%)
Muž	88	66,6
Žena	44	33,3

Zdroj: vlastní zpracování

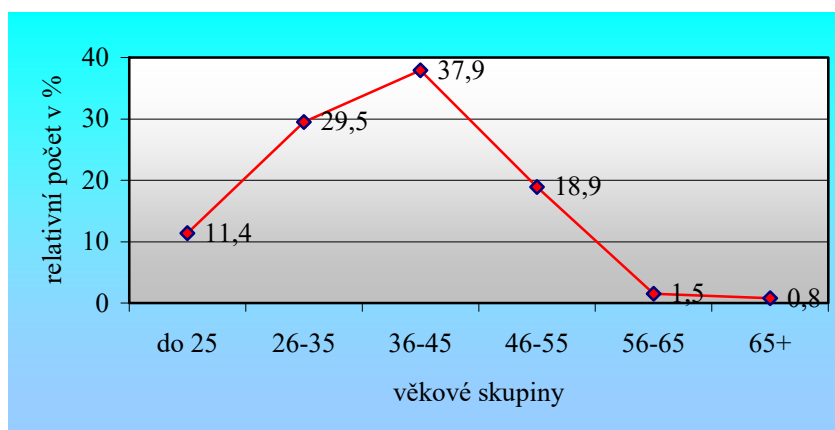
Další otázka se týkala věku respondentů. Zde lze konstatovat, že naprostá většina podnikatelů, více než 67 %, je ve věku mezi 26 a 45 lety, přičemž největší zastoupení (přibližně 38 %) je ve věkové skupině 36 až 45 let. S přibývajícimi lety se procento zastoupení podnikatelů rychle snižuje. Ve věku vyšším než 65 let činí zastoupení pouze 0,8 %, což odpovídá jednomu jedinému respondentovi. Vyhodnocení potvrzuje, že osoby středních a vyšších věkových kategoriích nemají potřebu a odvahu stát se nezávislími na zaměstnavateli. V Ústeckém kraji je tato skutečnost agravována dřívějším zaběhlým způsobem života, který zabezpečoval každému občanovi práci a tomu odpovídající odměnu. Každý pracující tak měl zabezpečeny základní životní jistoty a své potřeby. V této generaci lidí přežívá nadále názor, že nezaměstnaní nenesou odpovědnost za svůj život a že stát má povinnost se o ně postarat.

Tabulka č. 86: Věk respondentů

Věk	Absolutní počet	Relativní počet (%)
do 25	15	11,4
26 - 35	39	29,5
36 - 45	50	37,9
46 - 55	25	18,9
56 - 65	2	1,5
65+	1	0,8

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 16: Věk respondentů

Zdroj: vlastní zpracování

Šetření byla podrobena také úroveň dosaženého vzdělání respondentů (viz tabulka č. 87). Tak, jak bylo možno u malého a středního podnikání předpokládat, osu tvoří převážně řemeslní živnostníci, kteří jsou vyučeni (41,7 %). Další významnou složku tvoří podnikatele s maturitou (27,3 %) a následuje skupina vysokoškolsky vzdělaných respondentů (21,2 %). Tato tendence se projevovala již od počátku transformace, kdy největší počet podnikajících osob tvořily právě kategorie řemeslníků a kategorie středoškolsky vzdělaných osob. Dle jejich ústního podání jedním z důvodů jejich vstupu do podnikatelského prostředí bylo přesvědčení, že to „určitě musí vyjít“ a že „nemají co ztratit“. V mnohých případech se k těmto důvodům připojil i fakt nedostatečné znalosti legislativního, právního, technologického a konkurenčního prostředí (viz dále).

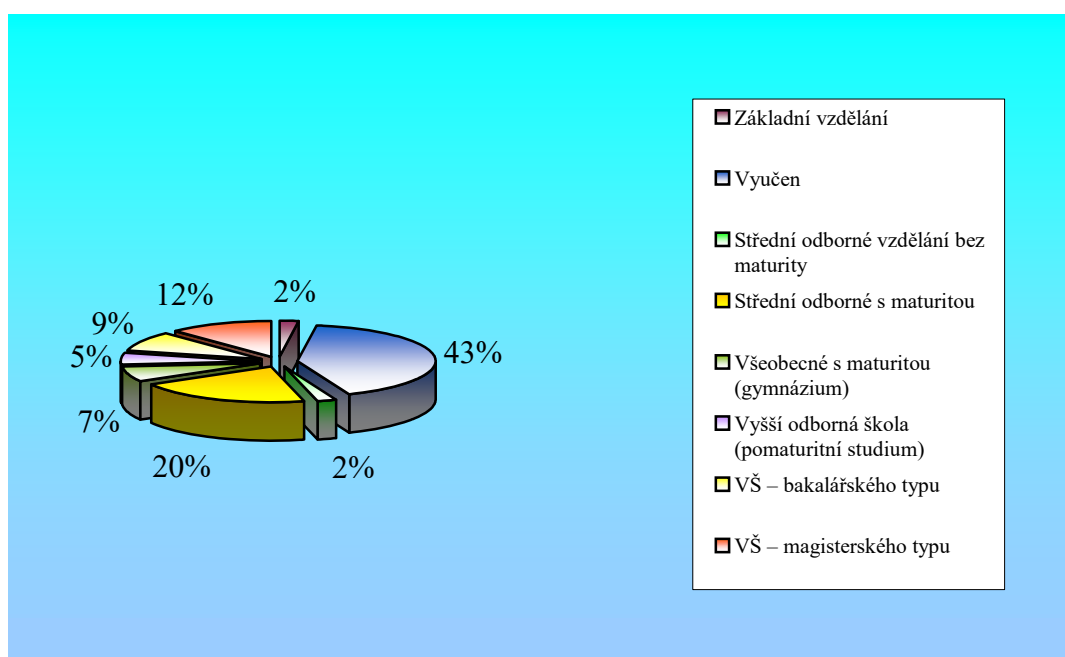
Tabulka č. 87: Dosažené vzdělání respondentů

Stupeň dosaženého vzdělání	Absolutní počet	Relativní počet (%)
Základní vzdělání	3	2,3
Vyučen	55	41,7
Střední odborné vzdělání bez maturity	3	2,3
Střední odborné s maturitou	27	20,5
Všeobecné s maturitou (gymnázium)	9	6,8
Vyšší odborná škola (pomaturitní studium)	7	5,3
VŠ – bakalářského typu	12	9,1
VŠ – magisterského typu	16	12,0

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 17: Dosažené vzdělání respondentů

Zdroj: vlastní zpracování

Další osobní otázka se týkala podnikatelského vzoru. Dotaz byl směřován, zda měl podnikatel vzor v předcích či příbuzných. Nadpoloviční většina respondentů odpověděla zamítavě (viz tabulka č. 88). Vysvětlujícím faktorem by mohl být fakt, že v České republice existuje možnost podnikání relativně krátkou dobu (cca 15 let).

Navíc do Ústeckého kraje během druhého transferu obyvatelstva došlo k odsunu především německé části obyvatelstva, která znala podnikatelské prostředí z období první republiky a z období mezi dvěma světovými válkami. Při třetím transferu obyvatelstva došlo k přílivu pracujících s nízkou kvalifikací nejen z celé republiky, ale i z Polska, Maďarska a Ukrajiny. Významnou skupinu tvořila i navracející se skupina Volyňských Čechů. Většina přistěhovalců hledala obvykle východisko ze svízelné osobní situace s perspektivou zabezpečení zaměstnání, snadného výdělků a dostupného bydlení. Zkušenosti s podnikáním byly u nich naprosto mizivé.

Tabulka č. 88: Existence podnikatelského vzoru.

Existence vzoru	Absolutní počet	Relativní počet (%)
Ano	50	37,9
Ne	78	59,1
Nevím	4	3,0

Zdroj: vlastní zpracování

Dále se analýza zabývala otázkou ekonomické aktivity firmy. Zde uvedlo shodně všech 132 respondentů, že jejich firma vykazuje obrat, takže je ekonomicky aktivní. Tabulku ani graf z těchto důvodů ani neuvádím.

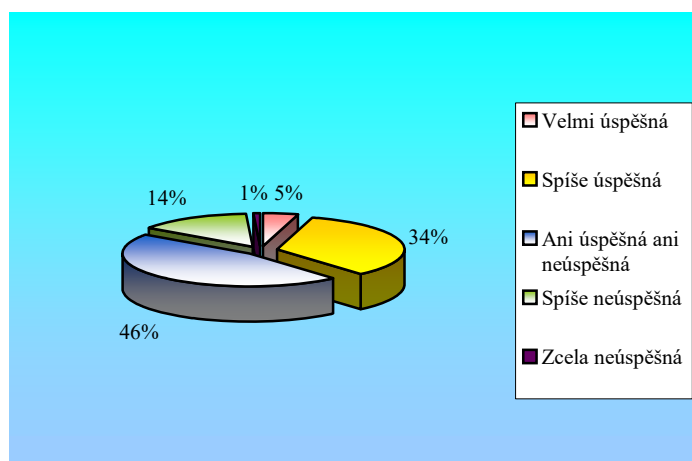
Vedle výše uvedených otázek byl okruh č. 1 rozšířen ještě o dvě následující. První se týkala úspěšnosti podnikatelské činnosti. Její výsledek zobrazuje tabulka č. 89. U odpovědi *spíše neúspěšná* lze očekávat, že tuto možnost vybrali převážně sezónně pracující živnostníci.

Tabulka č. 89: Úspěšnost podnikatelské činnosti

Hodnocení úspěchu	Absolutní počet	Relativní počet (%)
Velmi úspěšná	6	4,5
Spíše úspěšná	45	34,1
Ani úspěšná ani neúspěšná	61	46,2
Spíše neúspěšná	19	14,4
Zcela neúspěšná	1	0,8

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 18: Úspěšnost podnikatelské činnosti

Zdroj: vlastní zpracování

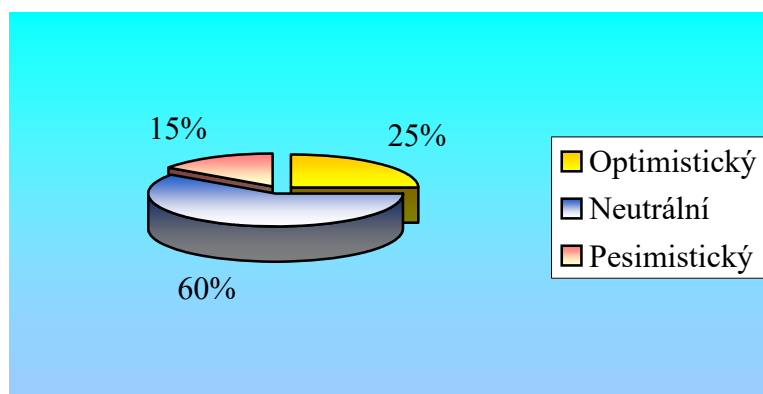
Poslední otázka tohoto okruhu se zabývala budoucím vývojem firmy z hlediska zvyšování nebo snižování počtu zaměstnanců. Optimisticky budoucí vývoj hodnotilo 33 respondentů, což odpovídá 25 % dotázaných. Zhruba 60 % podnikatelů se staví k budoucímu stavu zaměstnanců neutrálně. Naopak 15 % podnikatelů předpokládá omezení činnosti firmy, což odpovídá respondentům neúspěšným v podnikatelské činnosti. Celkový přehled zobrazuje tabulka č. 90.

Tabulka č. 90: Očekávaný vývoj firmy z hlediska zvyšování stavu zaměstnanců

Budoucí vývoj	Absolutní počet	Relativní počet (%)
Optimistický	33	25,0
Neutrální	79	59,8
Pesimistický	20	15,2

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 19: Očekávaný vývoj firmy

Zdroj: vlastní zpracování

Okruh č. 2 - Charakteristické znaky zkoumané firmy

Tento okruh otázek je zaměřen na popis respondentovy firmy.

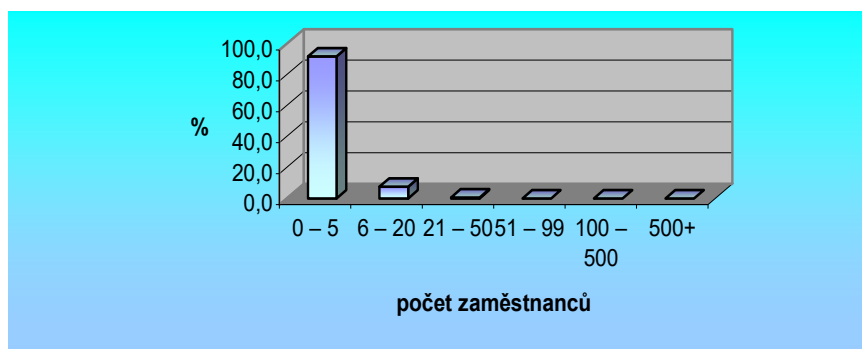
První otázka se týkala počtu zaměstnanců zaměstnávaných respondentem. Z vyhodnocení vyplynulo, že více jak 90 % respondentů zaměstnává maximálně 5 zaměstnanců. Naopak nikdo nezaměstnává více jak 50 zaměstnanců (tabulka č. 91). Skupina (0 - 5 zaměstnanců) zahrnuje i část respondentů-samozaměstnavatelů.

Tabulka č. 91: Počet zaměstnanců ve firmě

Počet zaměstnanců	Absolutní počet	Relativní počet (%)
0 – 5	121	91,7
6 – 20	10	7,6
21 – 50	1	0,7
51 – 99	0	0,0
100 – 500	0	0,0
500+	0	0,0

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 20: Počet zaměstnanců ve firmě

Zdroj: vlastní zpracování

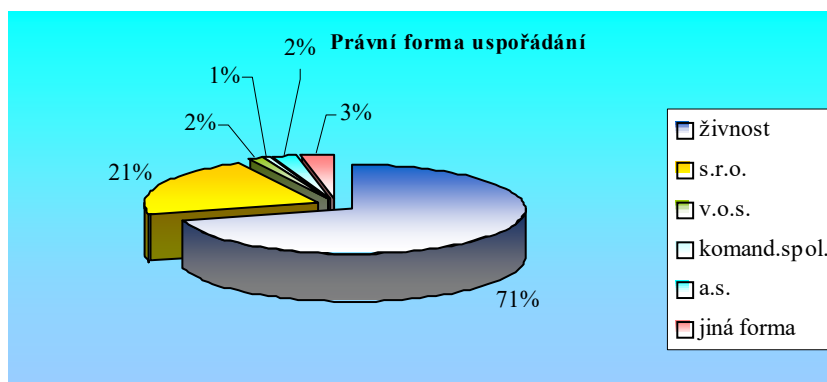
Následující dotaz se týkal právní formy uspořádání založené firmy. Jak se dalo u malého a středního podnikání předpokládat, naprostá většina (71,2 %) respondentů odpověděla, že podnikají na živnost (tabulka č. 92). Druhé nejvyšší zastoupení právní formy tvoří společnost s ručením omezeným, která má oproti akciové společnosti při založení nízké vstupní náklady a po legislativní stránce se jeví jako méně náročná. Lze se však domnívat, že k založení společnosti s ručením omezeným vede podnikatele i způsob ručení za závazky firmy.

Tabulka č. 92: Právní forma uspořádání firmy

Právní forma uspořádání firmy	Absolutní počet	Relativní počet (%)
živnost	94	71,2
v. o. s.	2	1,5
komand. spol.	1	0,8
s. r. o.	28	21,2
a. s.	3	2,3
jiná forma	4	3,0

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 21: Právní forma uspořádání firmy

Zdroj: vlastní zpracování

Další dotaz se týkal registrace v Obchodním rejstříku. Dle předpokladu naprostá většina dotázaných odpověděla, že zaregistrována není. To je s největší pravděpodobností způsobeno skutečností, že jen málokterému z živnostníků se vyplatí tuto registraci dobrovolně provést. Jedná se spíše o výrobní či zpracovatelskou činnost uvnitř produkčního řetězce.

Tabulka č. 93: Registrace firmy v Obchodním rejstříku

Registrace v Obchodním rejstříku	Absolutní počet	Relativní počet (%)
Ano	47	35,6
Ne	85	64,4

Zdroj: vlastní zpracování

Čtvrtá otázka tohoto okruhu zkoumá účel založení firmy. Více než 80 % respondentů uvedlo, že účelem založení firmy je zajištění hlavního příjmu a jen necelých 20 % uvedlo, že se jedná spíše o příjem vedlejší. Tato skupina respondentů se převážně zabývá obchodní a zprostředkovatelskou činností (tabulka č. 94).

Tabulka č. 94: Účel založení firmy

Účel	Absolutní počet	Relativní počet (%)
Zajištění hlavního příjmu	106	80,3
Zajištění vedlejšího příjmu	26	19,7

Zdroj: vlastní zpracování

Následující otázka se týkala využití odborných znalostí získaných studiem při podnikání buďto podnikatele samotného nebo jiných osob, kterých ke svému podnikání využívá. Jelikož naprostou většinu tvoří sami živnostníci, nemůžeme být překvapeni, že více než 87 % dotázaných využívá vlastních dovedností a znalostí a pouze necelých 13 % využívá odborné způsobilosti jiných osob (tabulka č. 95).

Tabulka č. 95: Využití odborných způsobilostí ve firmě

Odborná způsobilost	Absolutní počet	Relativní počet (%)
Vlastní odborná způsobilost	115	87,1
Odborná způsobilost jiných osob	17	12,9

Zdroj: vlastní zpracování

Šestá otázka druhého okruhu se zaměřila na řízení firmy. Dotazovaní odpovídali na otázku, zda řídí svou firmu sami nebo ve spolupráci se společníky. Díky velkému množství živnostníků zazněla převážně odpověď *sám* (téměř 80 %). Naopak něco málo přes 20 % respondentů odpovědělo, že řídí svou firmu *se společníky*, což přibližně odpovídá i poměru jednotlivých právních forem.

Tabulka č. 96: Podíl na řízení firmy

Řízení firmy	Absolutní počet	Relativní počet (%)
Respondent – sám	104	78,8
– se společníky	28	21,2

Zdroj: vlastní zpracování

Úkolem sedmé otázky bylo zjistit obtížnost získávání vhodných pracovníků do vlastní firmy, což ilustruje tabulka č. 97. Zde bych měla podotknout, že odpovídali pouze ti respondenti, kteří mají zaměstnance. Počet respondentů u této otázky tak poklesl z původních 132 na 84, což odpovídá zhruba 64 % dotázaných. Je možná překvapující, že většina respondentů vypověděla, že získat vhodného a kvalifikovaného pracovníka (v tomto kraji) je spíše obtížná až velmi nesnadná záležitost (cca 62 %) a dokonce více jak 10 % respondentů shledalo získávání vhodných pracovníků za nesnadné. Příčin může být několik, nejpravděpodobnější příčinou je migrace mladých a kvalifikovaných lidí za lépe placeným zaměstnáním, kterou nacházejí v perspektivnějších okresech jiných krajů, zejména pak

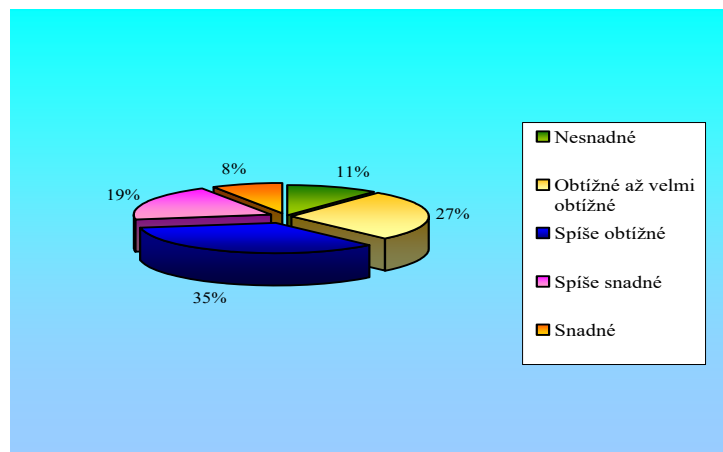
relativně snadná možnost dojíždění do hlavního města, kde jsou nabízeny výrazně lepší možnosti uplatnění na trhu práce. Další příčinou může být i špatná spolupráce s úřady práce. Na základě ústních sdělení podnikatelů různých (i nedotazovaných) firem lze potvrdit, že získávání vhodných pracovníků prostřednictvím úřadů práce se obvykle nedaří, neboť se jedná o pracovníky s nízkou kvalifikací, pracovníky dlouhodobě evidované na úřadech práce, pracovníky, kteří ztratili své pracovní návyky, apod. Spolupráce s těmito potencionálními zaměstnanci je nesnadná. Po nástupu do zaměstnání především požadují vysoké finanční ohodnocení, materiální vybavení (pracovní oblečení, pracovní nářadí, mobil, automobil atd.) a značné sociální výhody. Pracovníci (zejména ve stavebních firmách) mají tendenci během pracovní doby se ukrývat (tzv. se „zašívát“) a vyhýbat se tím pracovnímu výkonu. Při jejich odhalení a pokárání zaměstnavatelem či přímým nadřízeným dávají najevo nelibost, velmi často se následující dny do zaměstnání již nedostaví.

Tabulka č. 97: **Obtížnost získávání pracovníků do firmy**

Stupeň obtížnosti	Absolutní počet	Relativní počet (%)
Nesnadné	9	10,7
Obtížné až velmi obtížné	23	27,4
Spíše obtížné	29	34,5
Spíše snadné	16	19,0
Snadné	7	8,4

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 22: **Obtížnost získávání pracovníků do firmy**

Zdroj: vlastní zpracování

Další otázka souvisela opět s počtem pracovníků (tabulka č. 98). Zde již odpovídalo všech 132 respondentů. Snahou bylo zjistit, zda současný stav pracovníků u jednotlivých respondentů je optimální nebo dosud nedorozřešený. Více než 70 % dotázaných odpovědělo, že mají tuto otázku vyřešenou. Je těžké odhadnout, zda respondenti očekávají nárůst zaměstnanců. Pokud ano, rozhodně (s ohledem na výsledek odpovědí počtu zaměstnanců ve firmě) nelze očekávat výrazný nárůst, který by výrazně ovlivnil ve sledovaném kraji míru nezaměstnanosti.

Tabulka č. 98: **Současný stav pracovníků ve firmě**

Stav pracovníků	Absolutní počet	Relativní počet (%)
Optimální	94	71,2
Nedořešený	38	28,8

Zdroj: vlastní zpracování

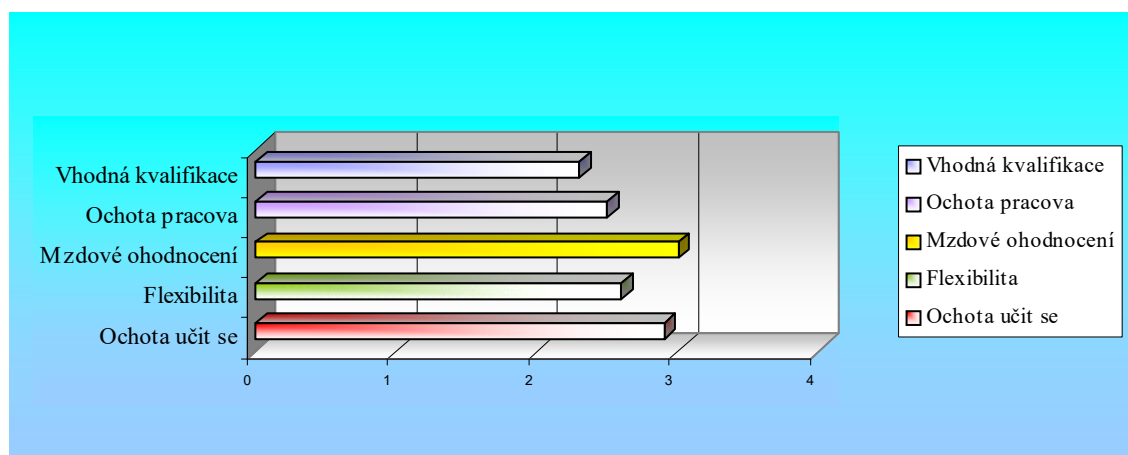
Cílem následující otázky bylo zjistit váhu jednotlivých faktorů, které ovlivňují respondentův výběr uchazečů o zaměstnání. Respondenti ohodnocovali jednotlivé faktory hodnotou od 1 do 4, kde hodnota 1 znamená nejméně rozhodující váhu a hodnota 4 nejvíce rozhodující váhu. Odpovědi v tabulce č. 98 ukazují, že jako nejvýznamnější faktor se jeví mzdové ohodnocení, který je těsně následován faktorem ochota učit se a faktorem aktivní účast ve firmě. Naopak nejhůře vychází faktor vhodná kvalifikace. Výsledek potvrzuje, že u podnikatelů malého a středního podnikání je prioritní především ekonomická situace.

Tabulka č. 99: **Faktory rozhodující pro výběr uchazeče**

Faktory	Průměr
Příslušná vhodná kvalifikace	2,3
Ochota začít pracovat v nově založeném podniku	2,5
Nabízené mzdové ohodnocení	3,0
Flexibilita, kreativita a další vlastnosti pracovníka	2,6
Ochota učit se, aktivní zapojení do rozvíjejícího se podniku	2,9

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 23: **Faktory rozhodující pro výběr uchazeče**

Zdroj: vlastní zpracování

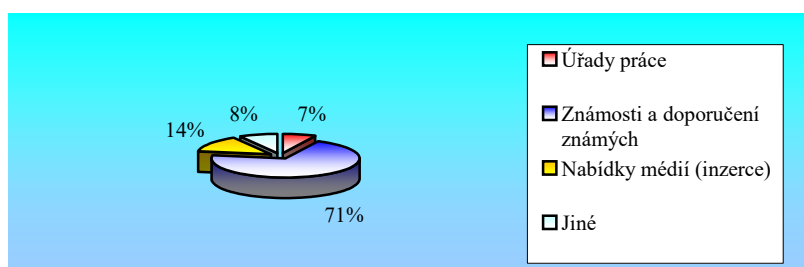
Poslední otázka tohoto tématického okruhu zjišťovala, z jakých zdrojů naši zaměstnávající respondenti (84 respondentů) získali své nové pracovníky (viz tabulka č. 100). Více než 70 % respondentů uvedlo, že své zaměstnance získali na základě známosti se samotným uchazečem a na doporučení známých. Naproti tomu z úřadů práce získalo zaměstnance pouhých 6 respondentů, což představuje pouze 7,1 % dotázaných. To potvrzuje již výše uvedené tvrzení, že získávání zaměstnanců z úřadů práce není zcela efektivní.

Tabulka č. 100: **Zdroje nových zaměstnanců**

Zdroj	Absolutní počet	Relativní počet (%)
Úřady práce	6	7,1
Známosti a doporučení známých	59	70,2
Nabídky médií (inzerce)	12	14,3
Jiné	7	8,4

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 24: **Zdroje nových zaměstnanců**

Zdroj: vlastní zpracování

Okruh č. 3 - Pracovní a podnikatelské aktivity

Otázka, zda má respondent nějaké zkušenosti s podnikáním, bude okomentována pouze slovně. Vzhledem k tomu, že se jedná o aktivní podnikatele, mají tuto zkušenost všichni (100 % odpovědí kladných).

Mnohem zajímavější jsou následující dvě otázky. Jedná se o obor, ve kterém byl respondent zaměstnán a o obor, ve kterém v současné době podniká.

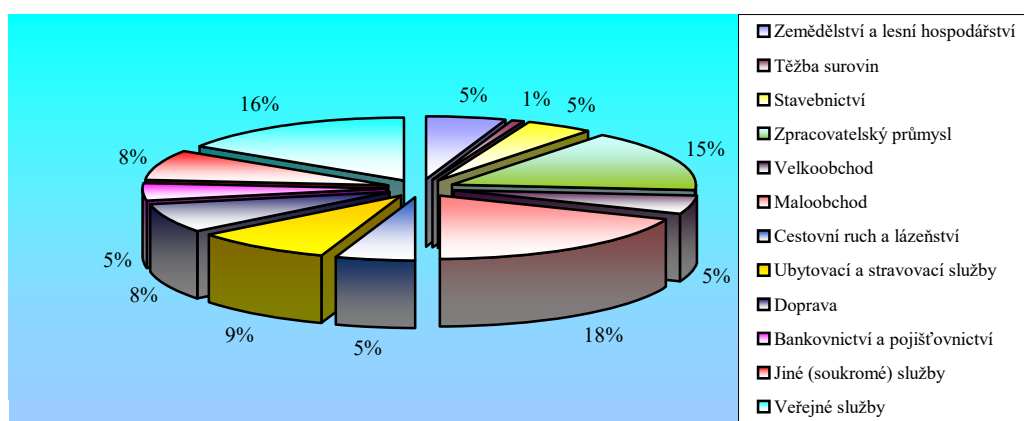
Tabulka č. 101: **Obor dřívějšího zaměstnání**

Obor zaměstnání	Absolutní počet	Relativní počet (%)
Zemědělství a lesní hospodářství	7	5,3
Těžba surovin	1	0,8
Stavebnictví	6	4,5
Zpracovatelský průmysl	21	15,9
Velkoobchod	6	4,5
Maloobchod	25	18,9
Cestovní ruch a lázeňství	7	5,3
Ubytovací a stravovací služby	12	9,2
Doprava	10	7,6
Bankovníctví a pojišťovnictví	6	4,5
Jiné (soukromé) služby	10	7,6
Veřejné služby	21	15,9

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 25: Obor dřívějšího zaměstnání

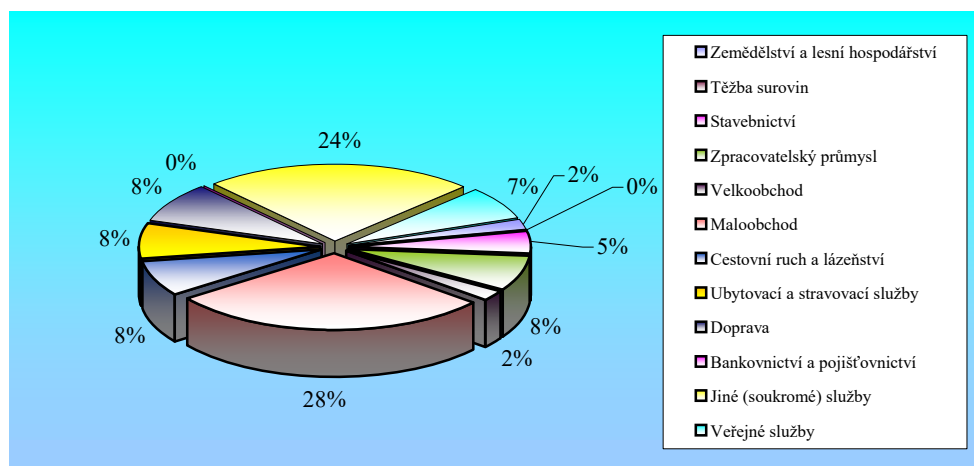
Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka č. 102: Současný obor podnikání

Obor podnikání	Absolutní počet	Relativní počet (%)
Zemědělství a lesní hospodářství	3	2,3
Těžba surovin	0	0,0
Stavebnictví	6	4,5
Zpracovatelský průmysl	10	7,6
Velkoobchod	3	2,3
Maloobchod	38	28,8
Cestovní ruch a lázeňství	10	7,6
Ubytovací a stravovací služby	10	7,6
Doprava	11	8,3
Bankovníctví a pojišťovnictví	0	0,0
Jiné (soukromé) služby	32	24,3
Veřejné služby	9	6,7

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 26: Současný obor podnikání

Zdroj: vlastní zpracování

Z porovnání výsledků obou tabulek vyplývá, že většina podnikatelů podniká ve stejném oboru, ve kterém byli zaměstnáváni. Toto tvrzení platí především v oboru stavebnictví, kde podnikají všichni dříve zaměstnaní v dané oblasti. Velký podíl lze nalézt například u oborů doprava (92 %), u ubytování a stravovací služby (83 %) nebo u cestovního ruchu (70 %). Vysoké procento zaměstnávání v oboru doprava je pravděpodobně výsledkem poměrně často využívaného způsobu financování, leasingu, při zakládání firmy. Nárůst podnikatelů v maloobchodní činnosti je dán snadnými podmínkami získání živnosti volné. Zajímavý může být nárůst podílu u soukromých služeb (z 7,6 % na 24,3 %, tj. nárůst o 16,7 %). Na druhou stranu největší pokles byl zaznamenán u veřejných služeb (o 9,2 %).

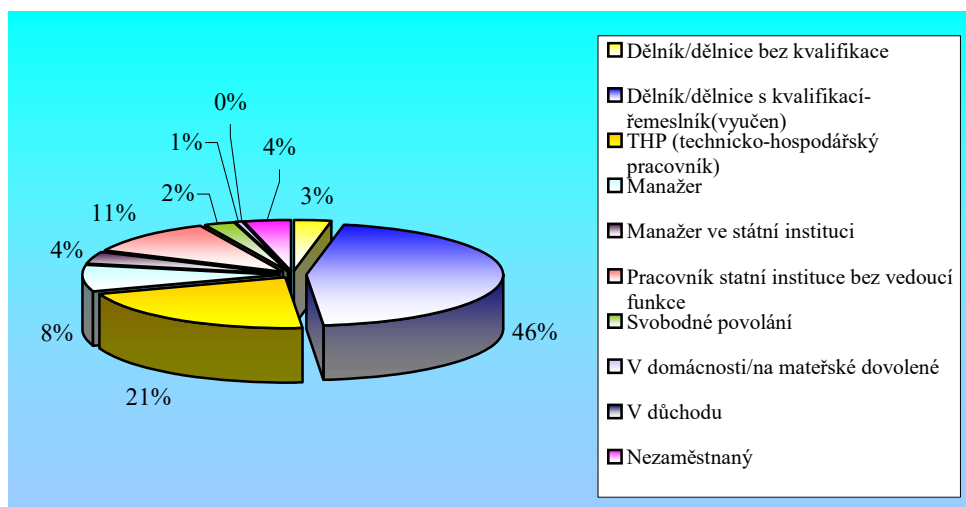
Další otázka byla zaměřena na pracovní pozici v původním pracovním poměru a zkoumání druhu pracovního poměru.

Tabulka č. 103: Pracovní pozice v posledním pracovním poměru

Pracovní pozice	Absolutní počet	Relativní počet (%)
Dělník/dělnice bez kvalifikace	4	3,0
Dělník/dělnice s kvalifikací - řemeslník (vyučen)	60	45,5
THP (technicko-hospodářský pracovník)	28	21,2
Manažer	11	8,3
Manažer ve státní instituci	5	3,8
Pracovník státní instituce bez vedoucí funkce	15	11,4
Svobodné povolání	3	2,3
V domácnosti/na mateřské dovolené	1	0,8
V důchodu	0	0,0
Nezaměstnaný	5	3,7

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 27: Pracovní pozice v posledním pracovním poměru

Zdroj: vlastní zpracování

Analýza původně vykonávané profese odhaluje více než 40 %ní podíl dělníků s kvalifikací, neboli řemeslníků a více než 20 %ní podíl technicko-hospodářských pracovníků. Na druhou stranu si povšimněme nulového zastoupení u pozice „v důchodu.“ To znamená, že žádný z důchodců z dotazovaného souboru respondentů nezačal „na stará kolena“ podnikat. Zajímavý je současně i fakt, že pouze 5 respondentů (3,7 %) bylo před zahájením podnikání nezaměstnaných (viz tabulka č. 103).

Tabulka č. 104: Druh posledního pracovního poměru

Pracovní poměr	Absolutní počet	Relativní počet (%)
Hlavní pracovní poměr	121	91,7
Vedlejší pracovní poměr	11	8,3

Zdroj: vlastní zpracování

Z tabulky č. 104 je pak patrné, že naprostá většina respondentů dříve pracovala na hlavní pracovní poměr (více jak 90 %).

Poslední tři otázky tohoto tématického okruhu se zabývají inspiracemi k podnikání a důvody k založení firmy.

Na otázku, „*zda respondentů někdo inspiroval v jeho okolí*“, odpovědělo souhlasně více než 60 % respondentů a z ještě specifičtější otázky, „*kde respondent získal inspiraci*“, vyplynulo, že se převážně jednalo o přátele a známé, dále rodinu a na třetím místě o inspiraci v zaměstnání. Podrobněji vše zachycuje následující tabulka č. 105 a tabulka č. 106.

Tabulka č. 105: Získání inspirace k podnikání

Inspirace	Absolutní počet	Relativní počet (%)
Ano	80	60,6
Ne	52	39,4

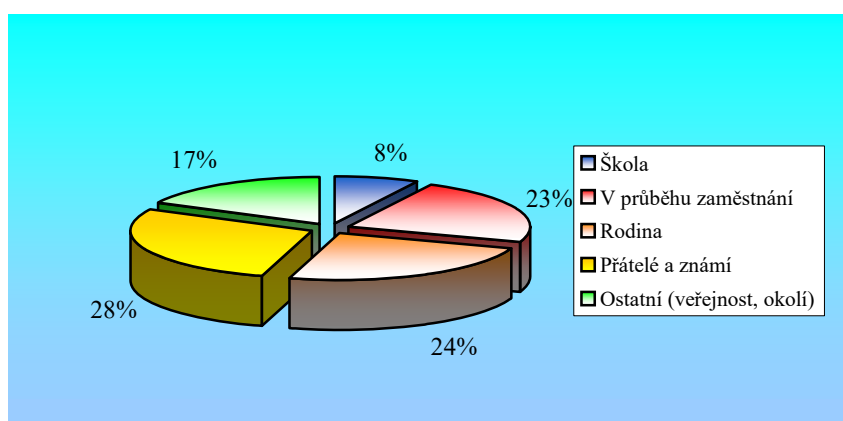
Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka č. 106: Zdroje získávání inspirací

Zdroje inspirace	Absolutní počet	Relativní počet (%)
Škola	10	7,6
V průběhu zaměstnání	30	22,7
Rodina	32	24,2
Přátelé a známí	37	28,0
Ostatní (veřejnost, okolí)	23	17,5

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 28: Zdroje získávání inspirací

Zdroj: vlastní zpracování

Nutno připomenout, že existence pozitivních vzorů je z hlediska rozhodování o vstupu na podnikatelskou dráhu velmi významným motivačním faktorem, zejména jedná-li se o bezprostřední kontakt s pozitivními vzory. Souvisí to s předáváním zkušeností a kladným povzbuzováním, které může mít až emotivní dopad na rozhodovatele, a to jak ze strany rodiny (obvykle tradice a zkušenosti), tak ze strany přátel a známých.

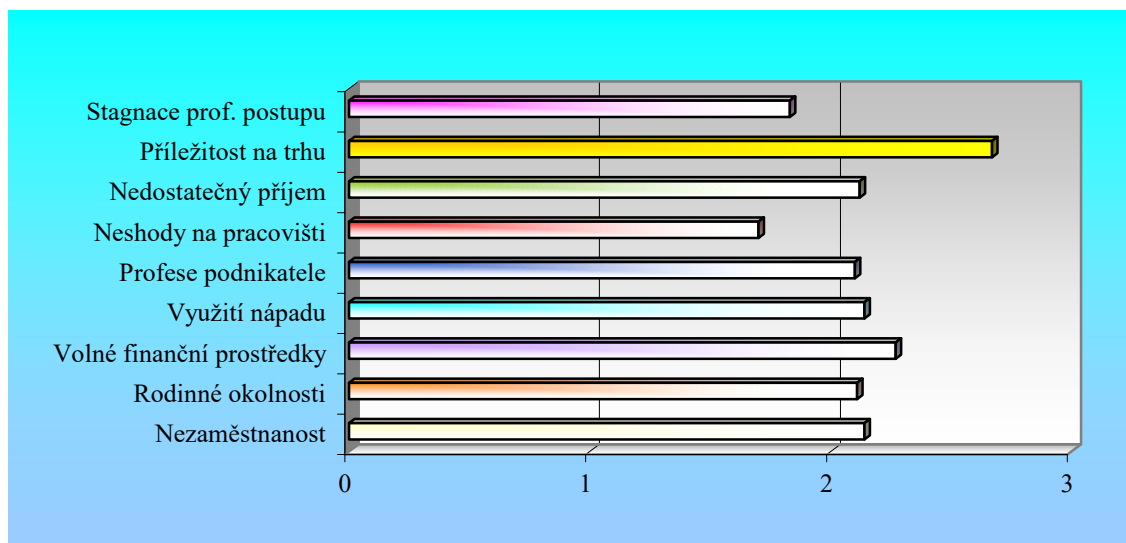
Poslední otázkou tohoto okruhu tvoří důvody, které vedly respondenty k založení firmy. Otázka byla formulována tak, aby respondent hodnotil jednotlivé důvody podle významu, který jim přisuzuje. Odpověď 1 označovala význam *žádný*, odpověď 2 význam *malý* a odpověď 3 význam *velký*. Z tabulky č. 106 vyplývá, že jen velmi malý význam přikládali respondenti neshodám na pracovišti a stagnaci v profesním postupu. Naopak velký význam přisuzovali objevení příležitosti na trhu a vidině dostupnosti volných finančních prostředků. Nezaměstnanost, případně hrozící nezaměstnanost, byla pro respondenty třetím nejdůležitějším faktorem pro založení firmy. Otázkou zůstává, zda lze z celokrajského hlediska konstatovat, že hrozící ztráta zaměstnání, případně současná nezaměstnanost osob evidovaných na úřadu práce, je dostatečným motivem k vyvíjení aktivity sebezaměstnání.

Tabulka č. 107: Důvody vedoucí k založení firmy

Důvody založení firmy	Průměr	1	2	3
Stagnace v profesním postupu	1,83	38	79	15
Objevení příležitosti na trhu	2,67	5	34	93
Nedostatečná výše příjmu ze zaměstnání	2,12	29	58	45
Neshody (konflikty) na pracovišti	1,70	57	58	17
Možnost (šance) stát se podnikatelem z profesního hlediska	2,10	26	72	34
Příležitost k využití výrobního/zakladatelského nápadu	2,14	19	75	38
Volné finanční prostředky	2,27	12	73	47
Rodinné okolnosti (tradice, podnikající předci)	2,11	22	74	36
Nezaměstnanost, případně hrozící nezaměstnanost	2,14	28	57	47

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 29: **Důvody vedoucí k založení firmy**

Zdroj: vlastní zpracování

Okruh č. 4 – Materiálové a finanční zdroje

Tento čtvrtý okruh byl zaměřen na výši a způsob financování firem při jejich zakládání, otázky dostupnosti bankovních úvěrů a očekávání podpory v počátcích podnikání.

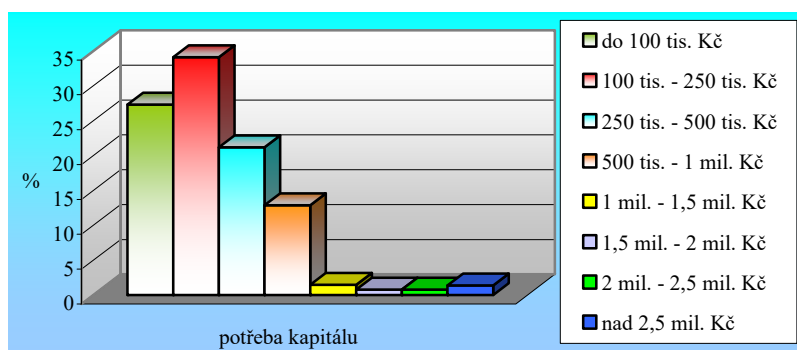
První dotaz se týkal výše potřeby provozního a investičního kapitálu. Více než 50 % respondentů odpovědělo, že jejich požadovaný investiční kapitál se pohyboval pod 250 tis. Kč a necelých 30 % se dostalo pod hranici 100 tis. Kč (tabulka č. 108).

Tabulka č. 108: **Potřeba provozního a investičního kapitálu**

Výše kapitálu	Absolutní počet	Relativní počet (%)
do 100 tis. Kč	36	27,3
100 tis. - 250 tis. Kč	45	34,1
250 tis. - 500 tis. Kč	28	21,2
500 tis. - 1 mil. Kč	17	12,9
1 mil. - 1,5 mil. Kč	2	1,5
1,5 mil. - 2 mil. Kč	1	0,8
2 mil. - 2,5 mil. Kč	1	0,8
nad 2,5 mil. Kč	2	1,4

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 30: Potřeba provozního a investičního kapitálu

Zdroj: vlastní zpracování

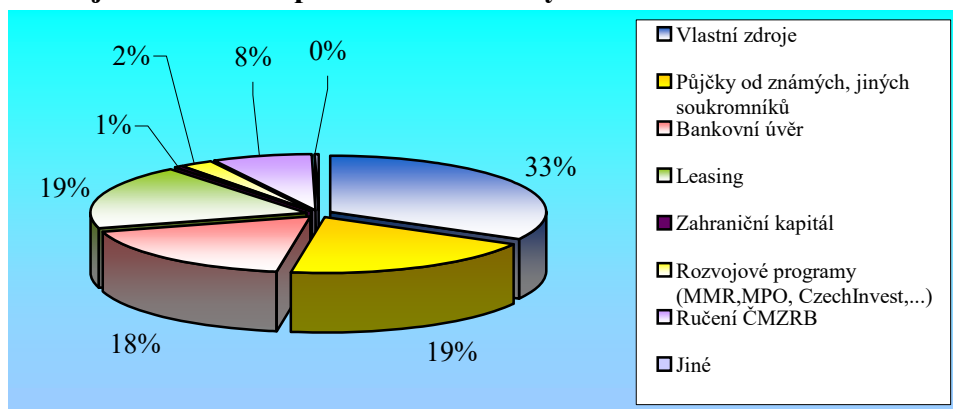
Následující otázka se zabývala způsoby financování firmy při jejím zakládání. Respondenti mohli uvádět více než jeden způsob financování, jinak řečeno všechny druhy, které při zakládání použili. Jak je z níže uvedené tabulky č. 109 zřejmé, téměř všichni respondenti (necelých 99 %) použili při zakládání firmy své vlastní finanční prostředky. Více než polovina respondentů použila půjčky od známých - jiných soukromníků, bankovního úvěru nebo leasingu. Dle ústního vyjádření respondentů zejména možnost využití leasingu se jeví jako velmi výhodná, konkrétně při nákupu dopravních prostředků. Nejméně ze všech byl využíván zahraniční kapitál. Poměrně málo bylo využíváno prostředků a možností nabízených rozvojovými programy.

Tabulka č. 109: Zdroje financování při zakládání firmy

Zdroje financování	Absolutní počet	Relativní počet (%)
Vlastní zdroje	130	98,5
Půjčky od známých, jiných soukromníků	76	57,6
Bankovní úvěr	71	53,8
Leasing	73	55,3
Zahraniční kapitál	3	2,3
Rozvojové programy (MMR,MPO, CzechInvest,...)	9	6,8
Ručení ČMZRB	30	22,7
Jiné	1	0,8

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 31: Zdroje financování při zakládání firmy

Zdroj: vlastní zpracování

Rozhodně by bylo zajímavé prošetřit důvody nízkého zájmu o podpory a dotace ze strany malých a středních podnikatelů. Z mých praktických zkušeností se jedná především o neznalost v oblasti zpracování projektů a žádostí o podpory a dotace, případně neodpovídající kvalifikace žadatele o dotaci (např. v zemědělských a lesnických oborech).

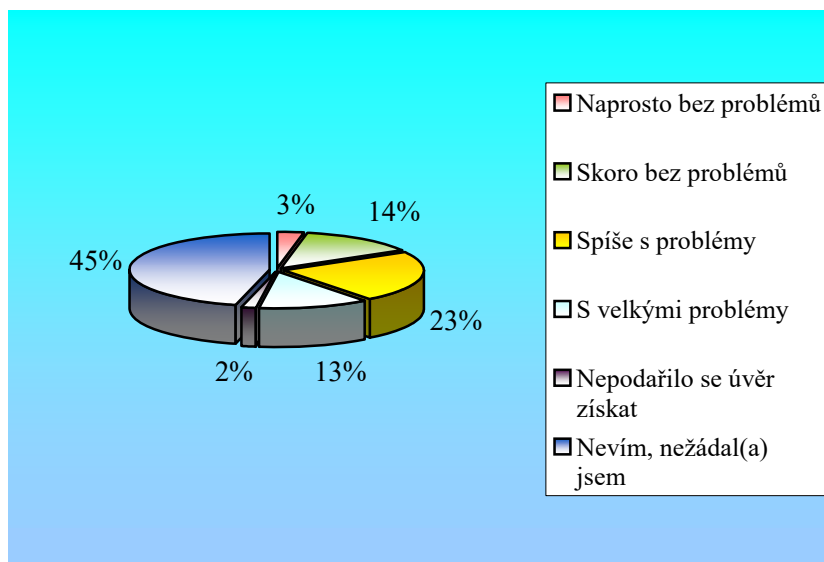
S předcházející otázkou souvisí otázka následující, tj. jak obtížné bylo získat bankovní úvěr při zakládání firmy (tabulka č. 110). Zde je nutno uvést, že o úvěr žádalo pouze 71 respondentů. U naprosté většiny těchto respondentů (téměř 92 %) se projevil problémy při získávání úvěru. Na druhou stranu pouze ve 2 případech nebyl úvěr poskytnut a 4 respondenti získali úvěr bez sebemenších problémů.

Tabulka č. 110: **Obtížnost získání bankovního úvěru**

Stupeň obtížnosti	Absolutní počet	Relativní počet (%)
Naprosto bez problémů	4	3,0
Skoro bez problémů	18	13,6
Spíše s problémy	30	22,7
S velkými problémy	17	12,9
Nepodařilo se úvěr získat	2	1,5
Nevím, nežádal(a) jsem	61	46,3

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 32: **Obtížnost získání bankovního úvěru**

Zdroj: vlastní zpracování

Následující otázka byla směřována opět na žadatele o bankovní úvěr (71 respondentů). Na dotaz, s jakými problémy se respondenti při získávání bankovních úvěrů setkali, téměř polovina respondentů odpověděla, že za problém považuje příliš vysoké úroky z úvěru. Za alarmující lze považovat délku trvání vyřizování úvěru a nelze podcenit ani záruky za úvěr. Naopak nejmenší překážku tvořily nedostatečné poradenské služby pro získání úvěru

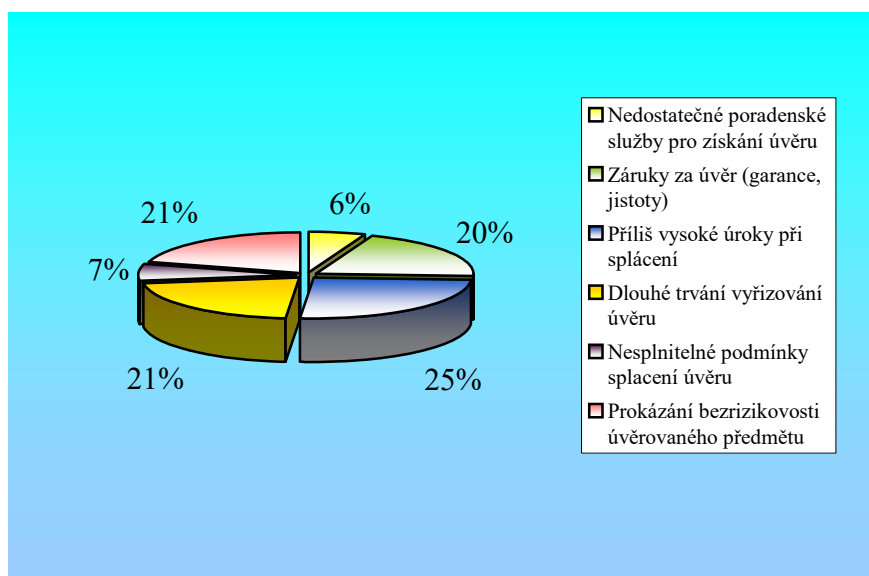
a nesplnitelné podmínky splácení úvěru (tabulka č. 111). To svědčí o komerčním postoji bank k podpoře podnikání.

Tabulka č. 111: **Problémy získávání bankovních úvěrů**

Problémy se získáváním bankovních úvěrů	Absolutní počet	Relativní počet (%)
Nedostatečné poradenské služby pro získání úvěru	8	11,3
Záruky za úvěr (garance, jistoty)	27	38,0
Příliš vysoké úroky při splácení	35	49,3
Dlouhé trvání vyřizování úvěru	29	40,8
Nesplnitelné podmínky splácení úvěru	9	12,7
Prokázání bezrizikovosti úvěrovaného předmětu	28	39,4

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 33: **Problémy získávání bankovních úvěrů**

Zdroj: vlastní zpracování

Vyhodnocení v tabulce č. 112 mělo odpovědět, od koho podnikatelé očekávali podporu při zakládání firmy. Více než 65 % respondentů očekávalo podporu od rodiny, svých přátel a známých. Rozhodně je třeba se pozastavit nad skutečností, že respondenti neočekávali ve větší míře podporu ze strany státních institucí, naopak složitý byrokratický systém, nadměrnost kontrolního systému, složitost výkladu legislativy a stávající daňový systém je odrazuje od aktivnějšího přístupu k rozvoji malého a středního podnikání.

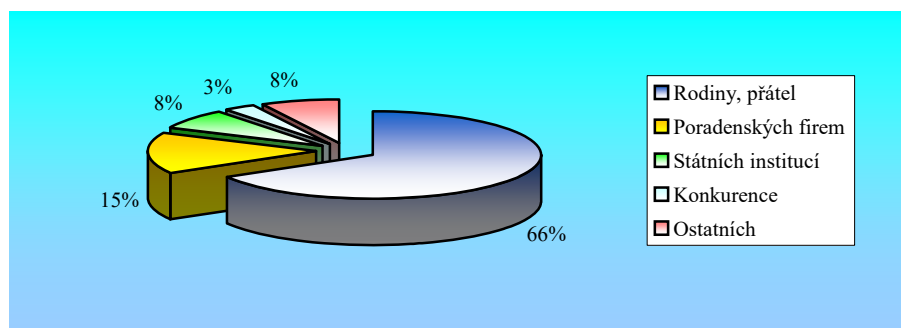

Tabulka č. 112: Očekávaná podpora při zakládání firmy

Nabídka podpory	Absolutní počet	Relativní počet (%)
Rodina, přátelé, známí	88	66,7
Poradenské firmy, daňoví poradci, banky, atd.	20	15,2
Státní instituce (ŽÚ, FÚ, ÚP, VŠ, Správa sociálního zabezpečení, centrální orgány, magistrátů, krajské úřady, atd.)	10	7,6
Konkurence, zákazníci, obchodní partneři	4	3,0
Ostatní	10	7,5

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 34: Očekávaná podpora při zakládání firmy

Zdroj: vlastní zpracování

Okruh č. 5 – Výsledky podnikatelské činnosti

Tento okruh otázek byl zaměřen na očekávání podnikatelů a překážky, se kterými se respondenti při zakládání firmy setkali.

Otázka první se týkala splnění podnikatelských očekávání. U téměř 85 % respondentů splnilo podnikání to, co od něj očekávali, jak ilustruje tabulka č. 113. Pouze jeden respondent nebyl rozhodnut. Ostatních necelých 15 % (19 respondentů) odpovědělo, že podnikání jejich očekávání nenaplnilo, což reflektují i výsledky tabulky č. 89: Úspěšnost podnikatelské činnosti.

Tabulka č. 113: Splnění podnikatelských očekávání

Splnění očekávání	Absolutní počet	Relativní počet (%)
Ano	112	84,8
Ne	19	14,4
Nevím	1	0,8

Zdroj: vlastní zpracování

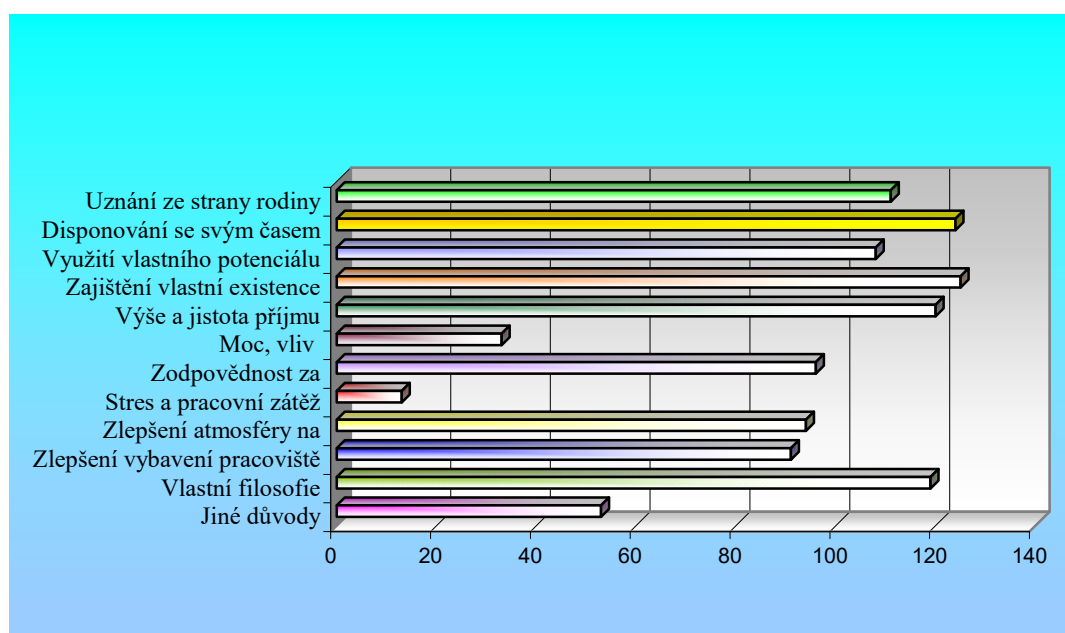
U druhé otázky bylo možno zaškrtnout více odpovědí. Respondenti byli dotazováni, co očekávali od zahájení podnikatelské činnosti. Tabulka č. 114: Možnosti očekávání od podnikatelské činnosti v době založení firmy ukazuje, že nejvýrazněji se projevuje motiv *zajištění vlastní existence a odměny za vlastní výkon* (téměř 95 %) a *možnost disponovat se svým časem a pracovní dobou* (téměř 94 %). Naopak nejméně byl očekáván *stres a nadměrná pracovní zátěž* (pouhých 9,8 %). Poměrně nízký relativní počet vykazuje i *moc, vliv a společenská image*.

Tabulka č. 114: Možnosti očekávání od podnikatelské činnosti v době založení firmy

Očekávání	Absolutní počet	Relativní počet (%)
Uznání ze strany rodiny, přátel, známých	111	84,1
Možnost disponovat se svým časem a pracovní dobou	124	93,9
Využití vlastního potenciálu	108	81,8
Zajištění vlastní existence a odměny za vlastní výkon	125	94,7
Výše a jistota příjmu	120	90,9
Moc, vliv a společenská image	33	25,0
Zodpovědnost za rozhodování a úspěšnost	96	72,7
Stres a nadměrná pracovní zátěž	13	9,8
Zlepšení atmosféry na pracovišti	94	71,2
Zlepšení materiálového vybavení pracoviště	91	68,9
Realizace vlastní životní filosofie	119	90,2
Jiné důvody	53	40,2

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 35: Možnosti očekávání od podnikatelské činnosti v době založení firmy

Zdroj: vlastní zpracování

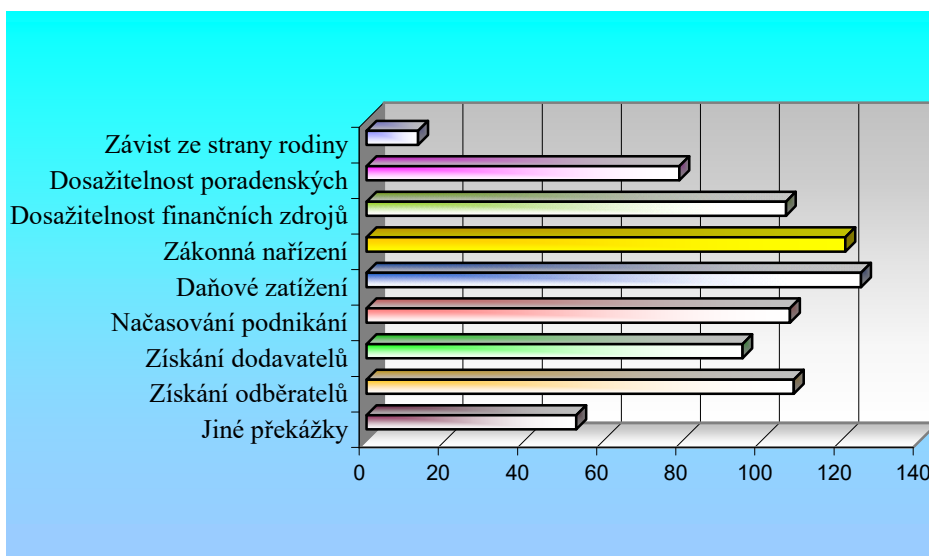
Poslední otázka pátého okruhu se týkala překážek, se kterými se respondenti setkali při zakládání svých firem (tabulka č. 115). Respondenti měli možnost označit více odpovědí. Největší problémy byly shledány v daňovém zatížení a v zákonných normách, následovaly překážky z oblasti zpracování vhodného podnikatelského záměru (vhodné načasování, volba lokality, dodavatelsko-odběratelské vztahy, cenové kalkulace, zákazníci apod.). Naopak nejmenším problémem je závist ze strany rodiny, příbuzných a známých.

Tabulka č. 115: Překážky při zakládání firmy

Překážky při zakládání firmy	Absolutní počet	Relativní počet (%)
Závist ze strany rodiny, příbuzných, známých	13	9,8
Dosažitelnost poradenských služeb	79	59,8
Dosažitelnost finančních zdrojů	106	80,3
Zákonná nařízení a proces povolování od stát. orgánů	121	91,7
Daňové zatížení	125	94,7
Správné načasování podnikání, vhodná lokalita	107	81,1
Získání dodavatelů, vyjednání cen. a plateb. podmínek	95	72,0
Získání odběratelů, tvorba cen, dosažitelnost zákazníků	108	81,8
Jiné překážky	53	40,2

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 36: Překážky při zakládání firmy

Zdroj: vlastní zpracování

4. 4. 1 Zhodnocení výsledků dotazníkového šetření

Na základě analýzy dotazníkového šetření lze opovědět, které základní faktory ovlivňují zakládání firem.

Faktory existenční - zajištění hl. příjmu, jeho jistota a odpovídající odměna;

Faktor příležitosti - možnost zahájit podnikání v období transformace, společenská poptávka, inspirace v řadách přátel a příbuzných, vlastní volné finanční prostředky;

Faktory ostatní - odborná způsobilost a praxe v oboru, seberealizace, nezávislost na zaměstnavateli, volná pracovní doba apod.

Z prvního okruhu - Osobní údaje o podnikateli, vyplývá, že z celkového počtu 132 respondentů podnikají 2/3 mužů a 1/3 žen. Nejvyšší procento podnikatelů (37,9 %) má zastoupení ve věkové kategorii 36 - 45 let. Osu vzdělanostní úrovně respondentů tvoří řemeslní živnostníci, kteří jsou vyučení. Více než polovina respondentů (69,1 %) neměla podnikatelský vzor. Firmy všech dotazovaných jsou ekonomicky aktivní a úspěšnost podnikatelské činnosti je nejčastěji hodnocena neutrálně až spíše úspěšně.

Druhý okruh – Charakteristika firmy, dokumentuje, že přes 90 % respondentů zaměstnává maximálně 5 zaměstnanců. Převažuje právní forma uspořádání živnost (71,2 %), následuje s. r. o. (21,2 %). Nejčastějším cílem založení firmy je zajištění hlavního příjmu (80,3 %). Vlastních odborných znalostí využívá 87,1 % a svou firmu si řídí respondenti sami v 78,8 %. Získávání pracovníků do firmy je spíše obtížné pro 34,5 % dotázaných a obtížné až velmi obtížné pro 27,4 % respondentů. Současný stav pracovníků ve firmě je považován za optimální v 71,2 % případech. Nejvýznamnějším faktorem pro výběr uchazeče o zaměstnání je jeho mzdové ohodnocení nabízené zaměstnavatelem. Dalším velice důležitým faktorem pro výběr zaměstnance, avšak naprosto odlišného charakteru, je ochota zaměstnance učit se a aktivně se zapojovat do rozvíjejícího se podniku, dále jeho flexibilita a kreativita. Většina nových zaměstnanců byla získána na základě známosti se samotným uchazečem či na doporučení známých (70,2 %). Alarmující je fakt, že pouhých 7,1 % nově získaných pracovníků bylo zaměstnáno ve spolupráci s úřadem práce.

Ve třetím okruhu – Pracovní a podnikatelské činnosti, prokázali všichni podnikatelé zkušenosti s podnikáním, neboť se jedná o aktivní firmy. Většina respondentů nadále podniká ve stejném oboru, ve kterém byli dříve zaměstnáváni (zejména stavebnictví, doprava, ubytovací a stravovací služby, cestovní ruch). 45,5 % respondentů mělo v posledním pracovním poměru pozici dělník/dělnice s kvalifikací vyučen, 21,2 % respondentů mělo pozici THP. Není nezajímavé, že podnikatelskou činnost nezačal ani jeden respondent důchodového věku a pouze 3,7 % respondentů bylo před zahájením podnikání nezaměstnaných. V posledním pracovním poměru bylo zaměstnáno na hlavní pracovní poměr 91,7 % dotázaných. Více než 60 % respondentů bylo inspirováno k podnikání - nejčastěji svými přáteli a známými. U důvodů vedoucích k založení firmy převažoval faktor objevení příležitosti na trhu a volné finanční prostředky, naopak stagnace v profesním postupu či neshody na pracovišti byly uváděny minimálně.

Výsledky čtvrtého okruhu – Materiálové a finanční zdroje, ukazují, že více než 50 % respondentů mělo potřebu provozního a investičního kapitálu do 250 tis. Kč. Téměř 99 % respondentů použilo při zakládání firmy své vlastní prostředky, následovaly půjčky

od známých, leasing. Nejméně využívaný byl zahraniční kapitál. Překvapivě nízký podíl respondentů (pouhých 6,8 %) využil nabídky rozvojových programů MMR, MPO, CzechInvest apod. Získávání bankovního úvěrů probíhalo spíše s obtížemi. Největším problémem byly příliš vysoké úroky při splácení úvěrů a zdoluhavé vyřizování žádosti o úvěr. Na druhou stranu nejmenší překážkou byla dostupnost poradenských služeb při vyřizování úvěru (komerční přístup bank ke klientovi). Největší podporu očekávali respondenti od rodiny, svých přátel a známých (66,7 %).

Pátý okruh – Výsledky podnikatelské činnosti, deklaruje, že v 84,8 % splnilo podnikání očekávání respondentů. Nejčastějším očekáváním od podnikatelské činnosti v době založení firmy bylo zajištění vlastní existence a odměny za vlastní výkon. Nezanedbatelná byla příležitost disponovat se svým volným časem a pracovní dobou. Naopak nejméně byl respondenty očekáván *stres a nadměrná pracovní zátěž*, poměrně nízký relativní počet vykazuje i kategorie *moc, vliv a společenská image*. Za největší bariéry při zakládání podnikání respondenti označili daňové zatížení a zákonné normy, následovaly překážky z oblasti zpracování vhodného podnikatelského záměru (vhodné načasování, volba lokality, dodavatelsko-odběratelské vztahy, cenové kalkulace, zákazníci apod.). Naopak za nejmenší problém dotazovaní považovali závist ze strany rodiny, příbuzných a známých.

4. 4. 2 Konfrontace hypotéz

Po zhodnocení výsledků šetření lze přistoupit ke konfrontaci hypotéz.

Hypotéza **DH1 - Typickým představitelem malého a středního podnikatele je muž ve věku 26 - 35 let se středoškolským vzděláním** se potvrdila pouze z jedné třetiny. Šetření prokázalo, že typickým představitelem malého a středního podnikatele je muž, avšak ve věkové kategorii 36 – 45 a je vyučen.

Hypotéza **DH2 - Pracovní činnost před zahájením podnikání je shodná se současným oborem podnikání a podnikatelé využívají vlastní odborné způsobilosti** se potvrdila. Šetření prokázalo, že většina respondentů nadále podniká ve stejném oboru, ve kterém byli dříve zaměstnáváni na hlavní pracovní poměr (zejména stavebnictví, doprava, ubytovací a stravovací služby, cestovní ruch) a využívají vlastní odborné způsobilosti. Téměř polovina respondentů měla v posledním pracovním poměru pozici dělník/dělnice s kvalifikací vyučen a pětina respondentů měla pozici THP.

To potvrzuje skutečnost, že Ústecký kraj má v celorepublikovém měřítku podprůměrnou vzdělanostní úroveň. Ta vyplývá z historického vývoje struktury ekonomické základny s těžištěm v těžkém průmyslu, která nekladla požadavky na úroveň vzdělání, k čemuž přispěl tzv. třetí transfer – celorepublikový nábor pracovních sil v 50. letech minulého století (více viz kapitola Analýza nezaměstnanosti).

U hypotézy **DH3 - Existence podnikatelského vzoru má vliv na zahájení podnikání**, šetření prokázalo, že podnikatelský vzor absentuje u nadpoloviční většiny respondentů, neboť na otázku, formulovanou přímo na jeho existenci, kladně odpovědělo pouze 37,9. Avšak později, získání inspirace jako motiv pro zahájení podnikání, přiznává již 60,6 % - a to především v kruhu rodiny, známých a přátel. Proto lze konstatovat, že se daná hypotéza potvrdila. Tento závěr **potvrzují** i zkušenosti ze zahraničí, kde, na rozdíl

od bývalého Československa, nebyla tradice soukromého živnostenského podnikání násilně přerušena. Na příkladu NDR, Maďarska či Polska se prokázalo, že tradice v rodině a podnikatelské vzory mají podstatný význam a posilují hrdost na profesi. Vytvořených hodnot, tradice a jména firmy si další generace potomků v rodině více považují, obvykle jim rodinná tradice, vytvořený majetek a zaběhlá dobře prosperující firma zabezpečí další existenci.

Hypotéza **DH4 - Provozní a investiční kapitál při zakládání firmy je získán z bankovního úvěru ve výši 0,5 mil. Kč** se nepotvrdila. Potřeba vstupního kapitálu v téměř 60 % případů nepřesáhla hranici 250 tisíc Kč. Hlavním zdrojem provozního a investičního kapitálu byly vlastní zdroje, následovaly ostatní způsoby financování - půjčky od známých a jiných soukromníků, leasing a bankovní úvěr. Překvapivé umístění bankovního úvěru až na čtvrtém místě, bylo způsobeno následujícími faktory: příliš vysoké úroky při splácení, zdlouhavé vyřizování úvěru, požadavek bezrizikovosti úvěrovaného projektu a vysoké záruky za úvěr.

Hypotéza **DH5**, která předpokládala, že **převažující právní formou je s. r. o., zaměstnávající více jak 5 zaměstnanců**, se **nepotvrdila**. Nejčastější právní formou uspořádání firmy je živnost zaměstnávající do 5 pracovníků.

Překvapivě zamítavý závěr měla hypotéza **DH6 - Malí a střední podnikatelé získávají své pracovníky z evidence úřadů práce a hlavním kritériem přijetí nového zaměstnance je odborná kvalifikace**. Získávání pracovníků do firmy bylo shledáno jako obtížné. Alarmující je fakt, že pouhých 7,1 % nově získaných pracovníků bylo zaměstnáno ve spolupráci s úřadem práce a většina nových zaměstnanců byla získána na základě známosti se samotným uchazečem či na doporučení známých (70,2 %).

Z průzkumu dále vyplývá další znepokojující zjištění – Hlavním **kritériem přijetí nového zaměstnance** není vhodná kvalifikace, ale **nižší mzdové ohodnocení**. Tato skutečnost je v kontextu zvyšování kvalifikace prostřednictvím rekvalifikačních kurzů pro zájemce o zaměstnání značně demotivující.

U hypotézy **DH7 - Účelem založení firmy je zajištění hlavního příjmu**, respondenti preferovali motiv zajištění vlastní existence a odměny za vlastní výkon a možnost disponovat svým vlastním časem a pracovní dobou. Lze tedy konstatovat, že se stanovená hypotéza potvrdila.

Při testování hypotézy **DH8 - Nezaměstnanost, případně hrozící nezaměstnanost, je jedním z hlavních důvodů k zahájení podnikatelské činnosti**, data prokázala, že tento faktor je také jedním z předních důvodů k zahájení podnikatelské činnosti. Dominantnější byly pouze dva předcházející faktory: objevení příležitosti na trhu a volné finanční prostředky. Z celokrajského hlediska se jednalo pouze o nepatrný vzorek a je nutno zohlednit i skutečnost, že všichni dotazovaní jsou aktivními podnikateli. Proto **nelze učinit** závěr, že hrozící ztráta zaměstnání, případně současná nezaměstnanost, je dostatečným motivem k vyvíjení aktivity sebezaměstnání.

Hypotéza **DH9 - Hlavní překážkou při zakládání firmy je dosažitelnost finančních zdrojů**, se nepotvrdila, neboť za hlavní překážku při zakládání firmy respondenti označili daňové zatížení. V pořadí druhou největší bariéru představují zákonná nařízení a proces povolování ze strany státních orgánů, následovaly překážky z oblasti zpracování vhodného

podnikatelského záměru (vhodné načasování, volba lokality, dodavatelsko-odběratelské vztahy, cenové kalkulace, zákazníci apod.). Dosažitelnost finančních zdrojů nepovažovali respondenti za hlavní, neboť jí předcházely výše popsané faktory.

Na základě závěrů dotazníkového šetření a předchozích dílčích hypotéz lze nyní konfrontovat **hypotézu hlavní - zakládání malých a středních podniků pozitivně ovlivní vytváření nových pracovních míst, které povede ke zvýšení zaměstnanosti, což v konečném důsledku přispěje k rozvoji regionu a tím zvýšení jeho konkurenceschopnosti.**

Šetření prokázalo, že z velké části jsou zakládány drobné firmy bez zaměstnanců nebo firmy s počtem zaměstnanců do 5 osob. Použitím statistických metod bylo dosaženo závěru, že na každého podnikatele z testovaného souboru připadá v průměru 3,5 vytvořeného pracovního místa. **Lze proto potvrdit hlavní hypotézu, že v případě podpory malého a středního podnikání lze vytvářet pracovní místa, ovšem ve velmi omezeném počtu.** Tento závěr potvrzují i následující skutečnosti: Přes 70 % dotázaných zaměstnavatelů považuje současný stav svých zaměstnanců za optimální a pokud očekávají v tomto ohledu optimistický vývoj (pouze čtvrtina dotázaných), není jisté, zda jej budou realizovat formou přijetí nového zaměstnance či zvýšením produktivity práce stávajícího kolektivu. Navíc, získávání nových pracovníků považuje více než třetina zaměstnavatelů za obtížné. Jistou dysfunkci v tomto ohledu prokázala i spolupráce s orgány státní správy, kdy pouze 7 % nových zaměstnanců bylo získáno ve spolupráci s úřady práce.

5 Průmyslové zóny v Ústeckém kraji

5.1 Průmyslová politika

V souvislosti s přípravou České republiky na vstup do EU bylo nutné provést řadu procedurálních opatření. Jednou z podmínek pro vstup do EU bylo, v souvislosti s ukazateli charakterizujícími úroveň hospodářství ČR a jednotlivých krajů, zvýšit výkonnost ekonomiky. Na základě klasifikace EU byla Česká republika rozdělena na VÚSC a vytipovány strukturálně postižené, hospodářsky slabé a zaostalé regiony na základě Zákona o podpoře regionálního rozvoje č. 248/2000 Sb. Výsledkem postupných kroků bylo vytvoření Národního rozvojového plánu, z něhož vychází Sektorový operační program Průmysl a podnikání na platný na období 2004 - 2006. Program obsahuje podmínky podpory regionů soudržnosti ze Strukturálních fondů EU. Usnesením vlády ČR č. 10/2001 Ministerstvo průmyslu a obchodu zveřejnilo dokument Průmyslová politika. Dalším dokumentem je Společný regionální operační program, který klade důraz na vyvážený a udržitelný rozvoj regionů. Je založen na iniciativách veřejného, neziskového a soukromého sektoru a eliminuje faktory bránící rozvoji a růstu, poukazuje na využití výhod poskytujících příležitosti pro růst. Je součástí Národního rozvojového plánu. Tyto programy se staly výchozími dokumenty pro budování průmyslových zón v ČR.

Na základě nepříznivého vývoje zaměstnanosti v ČR byl sestaven Národní plán zaměstnanosti. Cílem Pilíře 2 tohoto plánu je podpora podnikání. Opatření zahrnutá v tomto pilíři jsou zaměřena na obecné zlepšení podmínek pro podnikání, vyrovnání konkurenčního prostředí, jak na domácím trhu, tak ve srovnání s ostatními státy-uchazeči v EU. Vzhledem k odlišným podmínkám trhu v ČR od obecných poměrů v zemích EU nezahrnují pouze opatření zaměřená na malé a střední podniky, ale obsahují rovněž opatření, jejichž cílem je oživení ekonomiky na makroekonomické úrovni, zlepšení podmínek podnikání velkých investorů, zahraničních i domácích. Opatření zahrnují jak přímé pomoci ze státního rozpočtu, tak nepřímé, jako jsou snižování daňové zátěže, bankovní záruky a státní garance. Opatření jsou navržena v souladu se směrnicemi Rady EU k zaměstnanosti č. 8 – 12, ale v některých případech je v souladu se smyslem směrnic rozšiřují (snížení nezaměstnanosti, zvýšení zaměstnanosti). Budování průmyslových zón se týká následujících opatření:

1. Využívat systém investičních pobídek pro investory na základě usnesení vlády č. 298/98 a č. 844/99 ke zvýšení zaměstnanosti.
2. Využívat program rozvoje průmyslových zón podle usnesení vlády č. 4/1999 ke zvýšení zaměstnanosti.
3. Realizovat ucelený systém podpory malého a středního podnikání, a to jak formou přímé finanční podpory, tak i formou snížení daňového zatížení.
4. Vytvořit podmínky pro rozvoj poradenství pro malé a střední podniky a systémy navazujícího odborného vzdělávání, s cílem zvyšovat jejich konkurenceschopnost.
5. Využívat veřejných zakázek přednostně k zajištění zaměstnanosti uchazečů o zaměstnání, zejména obtížně umístitelných na trhu práce.
6. Připravit a realizovat Program řešení hospodářské situace některých průmyslových podniků.

5.2 Regionální rozměr průmyslové politiky

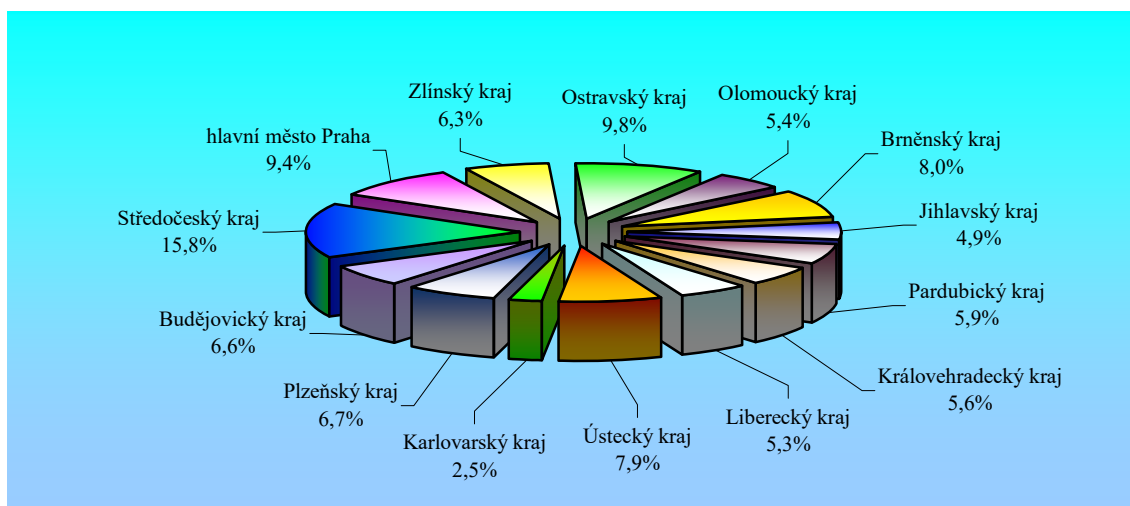
Průmyslová výroba má v České republice dlouholetou tradici. V důsledku historického vývoje ČR se průmyslové kapacity soustředily do malého množství „průmyslově exponovaných oblastí“. Vznikly tak „průmyslové mikroregiony“, které jsou svým významem určující jak pro výrobní základnu průmyslu v ČR, tak i pro sociální a ekonomickou situaci v daném kraji.

Pro názornost, dvě třetiny průmyslových výrobků byly v roce 1999 vyrobeny v 31 ze 76 okresů a v hlavním městě Praze. Přibližně dvě třetiny objemu výroby jsou tedy soustředěny na 40 % území ČR. V příloze č. 14 na obrázku č. 1 jsou znázorněny okresy podle koncentrace přidané hodnoty, vyrobeného produktu ve zpracovatelském průmyslu a alokace pracovních míst za rok 1999²⁶⁾. Převážná část výrobních kapacit je soustředěna v severních Čechách, okolí Plzně, východních Čechách a na střední Moravě. Okresy byly seřazeny podle absolutní výše podílu na příslušném ukazateli - tržby za prodej vlastních výrobků a služeb, přidaná hodnota z výroby v roce 1999 a alokace pracovních sil.

Ve struktuře průmyslových podniků v členění podle regionů bylo dosaženo nejvýraznějšího nárůstu tržeb (ve s.c.) ve Středočeském regionu (14,6 % při růstu podílu na celkových tržbách na 16,8 %). V dalších pěti krajích (Vysočina, Liberecký, Královéhradecký, Karlovarský a Pardubický) vzrostly tržby o více než 10 %. V těchto regionech jsou koncentrována zejména ta odvětví, která dosahují příznivých výsledků. Na celkových tržbách se tato odvětví podílejí 35,4 %. Nejmenšího nárůstu tržeb zaznamenalo hlavní město Praha, a to 1,3 % při snížení podílu o 0,8 % na 12,7 %.

Podíl všech regionů ČR na celkové tvorbě HDP je přesněji charakterizován údajem o přidané hodnotě z výroby než údajem o objemu realizovaných tržeb – viz graf č. 38.

Graf č. 37: Podíly krajů na průmyslové výrobě v ČR

Zdroj: SROP Ústeckého kraje, 2001, CzechInvest

Pozn.: Vypovídací schopnost regionálních dat je částečně ovlivněna způsobem statistického vykazování produkce v místě sídla podniku, nikoli v místě skutečné produkce.

²⁶⁾ Třemi odstíny jsou na mapkách rozlišeny skupiny okresů, které vytvářejí zhruba stejný produkt (cca 1/3 celkové hodnoty), přičemž tón barvy naznačuje intenzitu působení ukazatele. Na mapě jsou vidět průmyslové regiony v severovýchodní části republiky a méně rozvinutou oblast na jihozápadě.

Význam Ústeckého kraje potvrzuje jeho procentní podíl (7,9 %), který ho však řadí na 5. místo v podílu přidané hodnoty na průmyslové výrobě v ČR. Za posledních pět let jeho podíl na přidané hodnotě postupně klesal. V podílu vytvořeného HDP na obyvatele skončil v roce 2003 na 12. místě mezi 14 kraji ČR.

V Průmyslové politice a následných dokumentech (*SOP Průmysl a podnikání*) jsou definována opatření naplňující závazek resortu průmyslu podílet se na regionálním rozvoji České republiky, stanovený usnesením vlády č. 1353/99. Tato opatření jsou „regionálně cílená“ do oblastí s významnou koncentrací průmyslové produkce a jsou zaměřena na podniky zasažené konverzí a restrukturalizací, ohrožené ztrátou konkurenceschopnosti a nízkou úrovní rentability výroby nebo naopak na podniky, v nichž se koncentrují výrobní obory s výrazným rozvojovým potenciálem. U opatření, jejichž cílem je tlumit důsledky strukturálních změn v průmyslu nebo jim účinně předcházet, jsou upřednostňováni žadatelé z vybraných hospodářsky slabých a strukturálně postižených regionů.

Z dokumentů dále vyplývá, že vedle regionálně cílených opatření je poskytována podpora zaměřena i na horizontální, plošně působící opatření. To umožňuje, aby jednotlivé kraje při realizaci svých rozvojových koncepcí přímo využily podpory z realizace jednotlivých programových opatření²⁷⁾, korespondujících s jejich regionálními prioritami nebo na tato opatření přiměřeně reagovaly regiony sociální soudržnosti ve svých operačních programech.

Záměrem průmyslové politiky je využít národní prostředky v souladu s potřebami sektoru průmyslu na celém území ČR a v regionech se soustředěnou podporou Phare její intenzitu zvýšit o prostředky z EU. Průmyslová politika se rovněž soustřeďuje na přípravy a realizace projektů průmyslových zón a na přímé investice. V Průmyslové politice vydané MPO ČR je uveden Přehled opatření (programů) na léta 2001 – 2006. Jedním z těchto dílčích opatření je Rozvoj integrovaných průmyslových zón a regenerace průmyslových zón. Jde o podmínky pro příliv soukromých investic do zpracovatelského průmyslu a zajištění optimální využitelnosti pozemků včetně jejich regenerace a odstranění ekologických zátěží. Předmětem podpory jsou výdaje do rozvoje infrastruktury průmyslových zón a do regenerace nevyužitých průmyslových zón.

Realizací výše uvedeného programu je pověřena vládní agentura CzechInvest, jakožto kontaktní místo pro zjednodušení komunikace mezi státem, podnikateli a EU, kde domácí i zahraniční podnikatelé získají kvalitní informace o veškerých formách podpory podnikání v ČR a kde mohou o jednotlivé druhy podpor požádat.

5.3 Význam průmyslových zón

Hospodářství České republiky se v průběhu předcházejících osmi let potýkalo se stále vysokou mírou nezaměstnanosti. Analýza Ústeckého kraje potvrdila, že nástroje aktivní politiky zaměstnanosti nedosahují takové účinnosti, aby napomohly situaci razantně zlepšit. Jednou z významných možností zvýšení zaměstnanosti je tvorba nových pracovních míst. V důsledku restrukturalizace a zefektivnění výroby však naopak řada českých firem snižuje stavy zaměstnanců. Nové firmy vznikají v menším rozsahu, než je pro českou ekonomiku

---

²⁷⁾ Např. Společný operační program Průmysl a podnikání

žadoucí. Úroveň výkonnosti hospodářství a tím i zaměstnanosti může zvednout za stávající situace vstup nových zahraničních investorů. Stát se svojí průmyslovou politikou vytváří zahraničním investorům příznivé podmínky pro vstup do české ekonomiky. Jedním z nástrojů je příprava a využití ploch na rozvoj průmyslových zón.

5. 4 Historie průmyslových zón v ČR

Počátek 90. let 20. století přinesl celou řadu změn, které se odrážejí i ve změnách využívání krajiny. Významnou transformací v současné době prochází zejména příměstská krajina. Tuto oblast významně zasahují především projevy suburbanizace. Původní zemědělské využití území je nahrazováno jinými funkcemi, zejména využitím ke komerčním nebo obytným účelům. Suburbánní oblast se transformuje po vzoru západoevropských měst, i když transformace neprobíhá zcela stejným způsobem. Jednotlivé transformační procesy se neuskutečňují ve stejném sledu jako u zahraničních měst a mají rychlejší dynamiku vývoje v čase, což se týká zejména obchodně-komerčních objektů.

V souvislosti s transformací ekonomiky České republiky přinesla 90. léta 20. století také poměrně rozsáhlou transformaci průmyslové výroby. Důsledky této transformace se plně promítly hlavně v Ústeckém kraji, sehrávajícím v ekonomickém rozvoji České republiky významnou úlohu, právě díky odvětví průmyslové výroby a dobývání nerostných surovin, které mají tradičně silné postavení v hospodářské základně kraje. Neopomenutelné je rovněž zemědělství a dřívější úloha pánevních oblastí Ústeckého kraje jako energetické základny státu. Negativní důsledky jednostranně zaměřeného ekonomického rozvoje před rokem 1989, kdy byly upřednostňovány krátkodobé cíle a rychlá exploatace zdrojů, se naplno projevíly při restrukturalizaci průmyslu v Ústeckém kraji. Restrukturalizace průmyslu je proto doprovázena celou řadou sociálně ekonomických a ekologických problémů (útlum průmyslové výroby, nezaměstnanost, zhoršená sociální struktura obyvatel, nutnost vysokých investic do životního prostředí atd.).

V důsledku této restrukturalizace vzniká potřeba získat vnější investice, a to zejména zahraniční. Vnější kapitál hraje velice důležitou roli při urychlení procesu modernizace a restrukturalizace ekonomiky. Multiplikační efekty investic se budou projevovat v tvorbě nových pracovních míst, ve zvýšených příjmech regionu či ve zvýšení exportu. Stejně tak noví investoři přinesou do regionu moderní technologie, otevřou nové trhy a způsobí i změnu podnikatelského klimatu. Stávající malé a střední podniky budou navazovat s příchozími investory nové obchodní kontakty. Proto vhodnou aktivitou pro získání investic je budování průmyslových zón.

5. 5 Stručná charakteristika průmyslových zón

Průmyslová politika je aktualizovanou verzí spojující podle metodiky schválené usnesením vlády č. 10/2001 Koncepti průmyslové politiky schválenou vládou 12. 1. 2000 usnesením č. 51 a analytickou část Sektorového operačního programu Průmysl a podnikání na období 2001 až 2006, resp. 2004 - 2006, kde jsou uvedeny podmínky podpory regionů soudržnosti ze Strukturálních fondů Evropské unie v rámci Cíle 1. V rámci Společného regionálního operačního programu je důraz kladen na podporu vyváženého a udržitelného ekonomického rozvoje regionů, který je založen na iniciativách veřejného, neziskového

a soukromého sektoru. Program je založen na eliminaci faktorů, které překážejí rozvoji a růstu a na využití výhod, které poskytují příležitosti pro růst.

Společný regionální operační program podporuje především aktivity, jejichž realizace z hlediska platné české legislativy spadá do působnosti obcí nebo krajů. Tím se tento program odlišuje od zbývajících operačních, které se zaměřují na realizaci opatření, jež jsou z hlediska české legislativy převážně v působnosti státu.

Globálním cílem SROP je dosažení trvalého hospodářského růstu i růstu kvality života obyvatel regionů na základě povzbuzování nových ekonomických aktivit s důrazem na tvorbu pracovních míst v regionálním i místním měřítku, na zlepšení kvality infrastruktury a životního prostředí, na všeobecný rozvoj lidských zdrojů a na prohlubování sociální integrace. Průmyslová politika v souvislosti s budováním průmyslových zón vymezuje následující základní definice:

Průmyslová zóna je definována jako:

- a) ucelené souvislé území přibližně obdélníkového tvaru, vymezené v závazné části schváleného územního plánu velkého územního celku či schváleného územního plánu obce jako území současně zastavěné převážně objekty pro průmyslovou výrobu, obchod, služby, nebo jako zastavitelné území vhodné převážně pro umístování průmyslové výroby, obchodu, služeb. Nejedná-li se o průmyslovou zónu připravovanou pro strategického, významného nebo vážného investora, musí její výměra činit alespoň 10 ha; jedná-li se o projekt realizovaný v nezastavěném území nebo jedná-li se o projekt realizovaný v zastavěném, ale nevyužívaném území, musí její výměra činit alespoň 5 ha.
- b) území, na které lze umístit objekty pro průmyslovou výrobu, obchod a služby na základě pravomocného rozhodnutí o umístění stavby.

Strategická průmyslová zóna je definována jako:

- a) průmyslová zóna o výměře nejméně 200 ha stanovená usnesením vlády na základě vyhledávací studie pořízené určenou organizací – v Ústeckém kraji je jediná taková zóna, průmyslová zóna Triangle (bývalé vojenské letiště Žatec);
- b) průmyslová zóna o výměře nejméně 100 ha realizovaná v zastavěném, ale nevyužívaném území a stanovená usnesením vlády;
- c) průmyslová zóna připravovaná pro strategického investora.

Průmyslová zóna je tedy oblast, plocha (zastavěná či nezastavěná), určená v územně plánovací dokumentaci k zástavbě²⁸⁾ nebo sloužící k průmyslovému využití. Tyto zóny vznikají buď přeměnou starých, delší dobu nevyužívaných, opuštěných, chátrajících a zrušených průmyslových objektů a ploch nazývaných brownfields nebo využitím nezastavěných pozemků na „zelené louce“, jinak zvaných greenfields, které jsou pro výstavbu určeny poprvé.

---

²⁸⁾ § 39a, odst. 2, Zákona č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu.

Průmyslové zóny typu greenfields jsou projekty na zelené louce, rozvojové (nezastavěné), které většinou nemají technickou infrastrukturu.

Lokality typu brownfields jsou plochy, které byly v minulosti využívány pro průmyslovou, zemědělskou, stavební či jinou činnost a mohly by být v následku této nebo předchozí činnosti kontaminovány (ekologická zátěž) či jinak zdevastovány, což snižuje jejich atraktivitu pro budoucí využití. Může se jednat o zcela nebo z části opuštěné průmyslové areály, některé zemědělské objekty, nevyužívané drážní pozemky, bývalé vojenské prostory, vybydlené obytné čtvrti atd.

Pozemek typu brownfield je původně využívané území, jehož ekonomický potenciál není plně využit. Toto území může být neobsazené, opuštěné a důsledkem dřívějšího používání devastované a kontaminované. Tím je omezena atraktivita pro budoucí využití. Samotný pozemek brownfield může být součástí mnohem většího území (např. autoopravny, skladu pohonných hmot a teplárny v bývalém JZD), může jít o historicky vzdálenější využití daného pozemku (např. průmyslová zástavba na místě bývalé skládky). Kontaminaci či devastaci mohla způsobit i „jednorázová“ nehoda či havárie (např. záplava, chemický únik nebo dopravní nehoda). Negativní dopady někdejšího využití mohou být fyzické, tedy viditelné (konstrukční) nebo chemické či biologické (kontaminace). Stupeň kontaminace/devastace se v rámci lokalit může lišit – jako důsledek rozličných důvodů. Mohou být v rozmezí od jednotlivých lokalizovaných skvrn či budov, po širší a různorodější kontaminaci a devastaci. Konkrétně se jedná o pozemky dříve využívané těžkým průmyslem, odpadovým hospodářstvím, lehkým průmyslem, komerční výstavbou, zemědělskou výstavbou, občanskou vybaveností, dopravní obsluhou a pro vojenské účely. Pro úplnost, jedná se o objekty ve špatném technické stavu a mnohdy s komplikovanými majetkovými vztahy.

Zákon č. 72/2000 Sb., o investičních pobídkách a o změně některých zákonů řeší udělování investičních pobídek různým investorům. Při rozhodování o udělení investičních pobídek je nutno rozlišovat (definovat) vážného investora, významného investora, strategického investora.

Za vážného investora je považován:

- podporovaný investor, kterému dle zákona o územním plánování a stavebním řádu č. 50/1976 Sb., bylo vydáno kolaudační rozhodnutí o povolení užívání stavby nebo stavební povolení na stavbu nebo rozhodnutí o umístění stavby výrobní haly na území průmyslové zóny opatřené doložkou právní moci nebo podporovaný investor, které na základě smlouvy mezi ním a příjemcem podpory nejpozději do data podání žádosti o souhlas s realizací akce bude vydáno rozhodnutí o umístění stavby výrobní haly na území průmyslové zóny opatření doložkou nabytí právní moci, přičemž výrobní plocha haly musí činit nejméně 2000 m² a výroba či její rozšíření jsou podmíněné investiční přípravou území.
- podporovaný investor, který splňuje všeobecné a zvláštní podmínky podle zvláštního programu (Rámcový program pro podporu strategických služeb, případně Rámcový program pro podporu vzniku a rozšíření technologických center) a kterému bylo vydáno kolaudační rozhodnutí

o povolení užívání stavby nebo stavební povolení na stavbu nebo rozhodnutí o umístění stavby objektu pro strategické služby a technologická centra na území průmyslové zóny opatřené doložkou nabytí právní moci nebo podporovaný investor, kterému na základě smlouvy mezi ním a příjemcem podpory nejpozději do data podání žádosti o souhlas s realizací akce bude vydáno rozhodnutí o umístění stavby objektu pro strategické služby a technologická centra na území průmyslové zóny opatřené doložkou nabytí právní moci, přičemž plocha volné využitelné dispozice musí činit nejméně 500 m² a služby či jejich rozšíření jsou podmíněné investiční přípravou území.

Významným investorem je míněn podporovaný investor, který

- předložil záměr získat investiční pobídky podle zvláštního zákona (Zákon č. 72/2000 Sb., o investičních pobídkách a o změně některých zákonů) a splňuje všeobecné a zvláštní podmínky podle tohoto programu nebo
- předložil žádost o poskytnutí dotace na základě zvláštního programu a splňuje všeobecné a zvláštní podmínky podle tohoto programu.

Strategickým investorem je

- významný nebo vážný investor, který na území průmyslové zóny vytvoří pracovní místa v oborech zpracovatelského průmyslu vyjma oborů zaměřených na prvotní zpracování surovin a který předložil záměr vynaložit investiční prostředky na pořízení hmotného a nehmotného majetku dlouhodobé povahy nejméně v částce 4.000.000.000 Kč a současně vytvořit více než 1.000 nových pracovních míst;
- významný nebo vážný investor, který vytvoří pracovní místa v oborech strategických služeb, technologických center vědy a výzkumu a který předložil záměr vynaložit investiční prostředky na pořízení hmotného a nehmotného majetku dlouhodobé povahy nejméně v částce 2.000.000.000 Kč a současně vytvořit více než 500 nových pracovních míst.

V současné době upřednostňují investoři lokality typu greenfields před typem brownfields. Jedním z důvodů je volný prostor na „zelené louce“. Investoři postaví objekty, které vyhovují rozměrům, kvalitám dle jejich požadavků, a nemusí svůj projekt přizpůsobovat podmínkám v lokalitě s určitým zatížením. Odpadá zde hledisko kompletního přebudování a vyčištění území. Může se pouze jednat o znečištění např. půdy používáním chemických hnojiv. Technická a dopravní infrastruktura je vybudována nově, čímž má zaručenou delší dobu životnosti a odpovídá projektované kapacitě. Nezanedbatelným faktorem zůstává cena pozemků, která je nižší na okraji města než v atraktivních místech center měst. Finanční zdroje investora tak hrají velkou úlohu. Vystavět nové objekty bývá levnější než přestavovat staré, které bývají spojovány s řadou nepříznivých faktorů, zvyšujících nutné vstupní náklady. (Například produkce v montážních linkách vyžaduje jednopodlažní průmyslové haly s velkou plochou, které je možné snáze budovat na „zelené louce“.)

Z výše uvedených důvodů se některé komerční aktivity soustřeďují na okraj města. Jedná se o příměstskou, suburbánní oblast, která se nachází za hranicí kompaktně zastavěného území. Dochází zde ke komerční suburbanizaci i přesto, že by bylo vhodnější revitalizovat staré objekty bývalé průmyslové výroby. Kromě pozitivního vlivu na ekonomiku budování

nových průmyslových zón s sebou nese i jistá rizika v podobě nadměrného rozšiřování zastavěného území, v jehož důsledku se nenávratně snižuje podíl zemědělské půdy a zvyšuje se intenzita dopravy v důsledku dojížděky do zaměstnání i vlastní technologické přepravy výrobků a polotovarů.

Agentura CzechInvest ve spolupráci s Ministerstvem průmyslu a obchodu připravila program²⁹⁾ s názvem „Regenerace průmyslových zón“, v jehož rámci je možné získat dotace na převod pozemků, odstranění nevyužitelných staveb, ekologických zátěží a výstavbu či rekonstrukci infrastruktury, pokud staré průmyslové areály splňují požadavky dotačního programu.

5.6 Strategie regenerace brownfields

Strategie regenerace pozemků typu „brownfields“, tj. v současnosti opuštěných průmyslových areálů nebo jejich částí v České republice je projekt financovaný Evropskou unií, konkrétně z programu Phare 2001, kontraktovaný Ministerstvem financí a řízený agenturou CzechInvest. Výše přidělené dotace na tento projekt činí 1,75 mil. eur (55 mil. Kč). Hlavním zpracovatelem projektu je Britská společnost Parsons Brinckerhoff Ltd. (UK), dalšími členy konsorcia jsou společnosti DTZ Ltd. (UK/CZ), OSA projekt (CZ), Invest Servis (CZ). Projekt je zpracováván experty z Evropské unie a České republiky. Doba zpracování projektu byla stanovena na jeden rok (přesně 13 měsíců) počínaje říjnem 2003 a konče říjnem 2004.

Základním cílem projektu bylo vypracovat integrovanou strategii pro zabezpečení regenerace a rozvoje území typu „brownfields“ v České republice. Za účelem vytvoření rámcové, celostátně platné metodiky k vyřešení problematiky lokalit typu brownfields tým spolupracoval s CzechInvestem na národní (vládní) úrovni. Je pravděpodobné, že si řešení problematiky vyžádá změny legislativního rámce a systému plánování v České republice, jakož i návrh cílených ekonomických pobídek a rozvoj poradenství. Součástí výstupu tohoto projektu je založení „Organizace pro regeneraci brownfieldů“ (Brownfield Regeneration Unit - BRU), která bude poskytovat speciální technickou podporu a asistenci příslušným úřadům v jednotlivých regionech.

Druhým a neméně důležitým cílem projektu byla příprava demonstračních projektů ve dvou regionech, jmenovitě v kraji Ústeckém a Moravskoslezském. Za účelem zpracování programu rozvoje demonstračních projektů v Ústeckém kraji byl v Ústí nad Labem založen stálý pracovní tým expertů spolupracujících se společností Parsons Brinckerhoff. Pro identifikaci a zpracování demonstračních projektů úzce spolupracovali členové týmu s veřejným sektorem na úrovni regionů, měst i regionálních zástupců CzechInvestu. Vzhledem k tomu, že pro zpracování demonstračních projektů bylo k dispozici poměrně krátké časové období, bylo důležité zaměřit se na lokality, které mohou být regenerovány rychle a snadno tak, aby v říjnu 2004 byl jejich rozvoj stabilizován, tj. byl znám postup jejich regenerace a způsob dalšího využití. Za tím účelem součástí projektu bylo zpracování formuláře „Kvalitativní hodnocení lokality“, na který navazuje „Databázový dotazník“ (příloha č. 15). Jeho vyplněním se příslušná lokalita stane součástí databáze brownfields, se kterou bude dále pracovat jak tým expertů společnosti Parsons Brinckerhoff, tak později

---

²⁹⁾ Usnesení vlády č. 414/2004

Odbor hospodářské strategie kraje, oddělení investorských příležitostí Krajského úřadu v Ústí nad Labem.

Kromě zmíněné databáze v rámci projektu „Strategie regenerace českých brownfields“ vznikne studie, která posoudí stávající situaci a navrhne možnosti dalšího využití opuštěných průmyslových areálů v Ústeckém a Moravskoslezském kraji. Staré a nefunkční objekty, které často hyzdí města i volnou krajinu by se tak během příštích let mohly změnit v prosperující multifunkční centra a výrobní haly.

Uvedené demonstrační projekty zařadí Ústecký kraj na první místa připravenosti pro příjem dotací z fondů Evropské unie z hlediska rozvojových aktivit jak na národní, tak místní úrovni a současně i vygenerují zkušenosti, které mohou být využity jinými regiony v celé České republice i za jejími hranicemi.

5. 7 Budování průmyslových zón v Ústeckém kraji

Podmínky pro zakládání průmyslových zón v Ústeckém kraji se v jednotlivých lokalitách značně liší, což je dáno především regionálními disparitami Ústeckého kraje i jednotlivých jeho okresů. Okresy se liší geografickou polohou, napojením měst a obcí okresů na dopravní síť, kvalifikačním složením disponibilních pracovních sil, tradicí průmyslové i jiné výroby v jednotlivých regionech a v neposlední řadě i množstvím finančních prostředků, které mohou na rozvojové programy použít.

5. 7. 1 Zpracování databáze průmyslových zón

Na počátku vlastního sběru informací a zpracování podkladů pro disertační práci neexistoval ucelený přehled o počtu průmyslových zón a počtu investorů, kteří připravovali svůj vstup, případně již vstoupili do určité průmyslové zóny v rámci Ústeckého kraje. Tím neexistoval ani přehled počtu plánovaných a skutečně vytvořených pracovních míst oznámených investory v jednotlivých průmyslových zónách. Krajský úřad v Ústí nad Labem evidoval pouze neúplné informace zaměřené především na popis technické stránky připravovaných průmyslových zón a databázi průmyslových zón v Ústeckém kraji teprve připravoval. Ukázka je uvedena v příloze č. 30. Z toho důvodu byla autorka požádána o zpracování databáze průmyslových zón v Ústeckém kraji.

5. 7. 1. 1 Cíl terénního šetření

Základním cílem šetření bylo sestavení ucelené databáze průmyslových zón v Ústeckém kraji bez ohledu na typ lokality (brownfields nebo greenfields), neboť cílem šetření bylo zjistit především počty vytvořených pracovních míst. Mezi dílčí byly zařazeny následující cíle:

- získání relevantních informací pro jednotné sledování dat potřebných pro vytvoření ucelené databáze,
- získání relevantních informací o cílových a skutečných stavech pracovníků zaměstnávaných investory v jednotlivých průmyslových zónách,
- získání relevantních informací pro formulaci doporučení v oblasti budování, využívání a obsazování průmyslových zón investory.

5. 7. 1. 2 Hypotézy

Na základě provedené analýzy nezaměstnanosti v Ústeckém kraji, ze které vyplynulo, že nástroje aktivní politiky nezaměstnanosti nejsou dostatečně účinné, byla před vlastním šetřením formulována následující **hlavní hypotéza H4**:

Výstavba průmyslových zón a jejich obsazení zahraničními i tuzemskými investory napomáhá ke zvýšení zaměstnanosti tvorbou nových pracovních příležitostí v příslušném regionu Ústeckého kraje.

Při postupném sběru a následném zpracování dat byla výše uvedená hypotéza dále rozpracována do tzv. dílčích hypotéz z důvodů získání přesnějších informací s vyšší vypovídací kvalitativní i kvantitativní hodnotou. Byly testovány tyto dílčí hypotézy:

DH₁ - Ve všech okresech Ústeckého kraje jsou budovány průmyslové zóny.

DH₂ - Do průmyslových zón Ústeckého kraje vstupují převážně zahraniční firmy.

DH₃ - Firmy vstupující do průmyslových zón vyrábějí produkci zpracovatelských odvětví.

DH₄ - Plocha všech průmyslových zón v kraji je obsazena v průměru na 50 %.

DH₅ - Plánovaný stav pracovníků je naplněn z 50 %.

DH₆ - Největší počet udělených investičních pobídek získaly firmy v chomutovském okrese.

DH₇ - Podle jednotlivých titulů byl udělen největší počet investičních pobídek v pořadí: 1. na pracovní místa, 2. na rekvalifikace, 3. na daně, 4. na infrastrukturu, 5. na pozemky.

DH₈ - Nejvyšší částku udělených investičních pobídek získala průmyslová zóna PLCL Lovosice.

5. 7. 1. 3 Charakteristika terénního šetření

Šetření probíhalo z vlastní iniciativy v časovém rozmezí od 2. února 2004 do 30. listopadu 2004 za účelem potvrzení, resp. vyvrácení stanovené základní hypotézy včetně dílčích hypotéz. V průběhu šetření byly osloveny městské a obecní úřady v sedmi okresech Ústeckého kraje. Zároveň byla navázána spolupráce s odpovědnými pracovníky zastupujícími vlastníka určité průmyslové zóny, případně evidujícími informace o příslušné průmyslové zóně v dané lokalitě Ústeckého kraje. Pro ucelenou představu o stavu příprav a realizace výstavby jednotlivých průmyslových zón byla ve výše uvedeném období rovněž navštívena převážná část důležitých lokalit za účelem sběru příslušných informací a za účelem vytvoření si vlastní představy o skutečném a budoucím vývoji řešení situace v dané lokalitě. V některých případech bylo obtížné, někdy zcela nemožné potřebná data zabezpečit. Jako hlavní důvod neochoty vlastníků průmyslových zón nebo jejich správců poskytovat potřebné informace byl očekávaný vstup strategického investora, v některých případech nedostatečná informovanost.

Za účelem potvrzení, resp. vyvrácení výše uvedené hlavní hypotézy byly pro vytvoření příslušné databáze za rozhodující považovány následující informace:

- a) rozdělení průmyslových zón podle okresů Ústeckého kraje,
- b) název průmyslové zóny,
- c) celková rozloha (v ha), z toho plocha
  - obsazená
  - dosud neobsazená,
- d) vlastník průmyslové zóny,
- e) investor v průmyslové zóně,
- f) země původu investora,
- g) průmyslové odvětví (obor podnikání),
- h) stav zaměstnanců (cílový, současný).

5. 7. 1. 4 Výsledky šetření

Za účelem ověření *základní hypotézy – Výstavba průmyslových zón napomáhá ke zvýšení zaměstnanosti v Ústeckém kraji tvorbou nových pracovních příležitostí pro příslušný region* bylo nutno zahrnout do databáze i část průmyslových zón typu brownfields v případě, že jsou součástí území průmyslové zóny typu greenfields. Souhrnný přehled stavů průmyslových zón v Ústeckém kraji je v tabulce č. 116.

Tabulka č. 116: Přehled stavu průmyslových zón v Ústeckém kraji k 30. 11. 2004

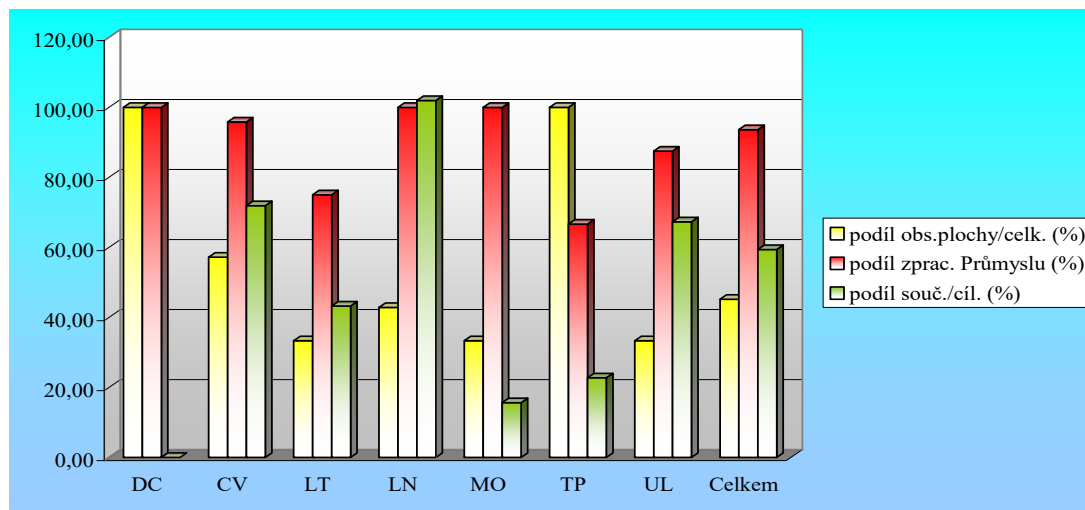
Okresy	Počet zón celk./obsaz.	Podíl v %	Situace v PZ					
			počet investorů			počet pracovníků		
			celkem	z toho zprac.prům.	Podíl v %	cílový	současný	Podíl v %
Děčín	1/1	100,00	1	1	100,00	150	0	0,00
Chomutov	7/4	57,14	24	23	95,83	3 002	2 159	71,92
Litoměřice	3/1	33,33	4	3	75,00	1 480	640	43,24
Louny	7/3	42,86	12	12	100,00	1 870	1 906	101,93
Most	6/2	33,33	3	3	100,00	1 749	273	15,61
Teplice	1/1	100,00	3	2	66,67	220	50	22,73
Ústí nad Labem	6/2	33,33	8	7	87,50	2 831	1 904	67,26
Celkem	31/14	45,16	47	44	93,62	8 471	6 932	81,83

Zdroj: vlastní zpracování

Ze sestaveného přehledu vyplývá, že databáze zahrnuje 31 průmyslových zón Ústeckého kraje převážně typu greenfields. Tabulka č. 116 dále potvrzuje, že ve všech sedmi okresech Ústeckého kraje jsou budovány průmyslové zóny. Tím byla současně **potvrzena dílčí hypotéza DH₁** – Ve všech okresech Ústeckého kraje jsou budovány průmyslové zóny.

Situaci o stavu budování průmyslových zón v Ústeckém kraji rovněž dokresluje následující graf č. 38: Přehled stavu průmyslových zón v Ústeckém kraji k 30. 11. 2004. Z celkového počtu 31 průmyslových zón je obsazeno 14 průmyslových zón. Nejvyšší procento obsazení (57,14 %) vykazuje okres Chomutov, opomene-li se, že okresy Děčín a Teplice mají evidovanu pouze 1 průmyslovou zónu.

Graf č. 38: Přehled stavu průmyslových zón v Ústeckém kraji k 30. 11. 2004

Zdroj: vlastní zpracování

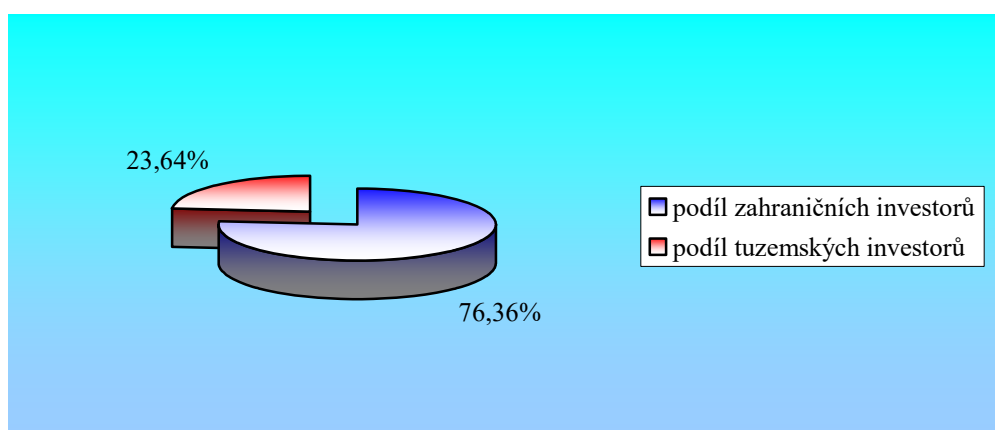
Dalším krokem bylo ověření **dílčí hypotézy DH₂** – **Firmy vstupující do průmyslových zón patří (dle OKEČ) převážně do zpracovatelského průmyslu.**

Přehledy investorů v průmyslových zónách jednotlivých okresů Ústeckého kraje jsou uvedeny v příloze č. 16, tabulky č. 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, z čehož vyplývá, že ve všech PZ Ústeckého kraje k datu 30. 11. 2004 operuje 55 investorů. V případě 51 investorů patří jejich předmět činnosti do zpracovatelského průmyslu. Podíl firem zpracovatelského průmyslu ku celkovému počtu firem v průmyslových zónách tedy činí 92,73 %. Procentní

podíl firem zpracovatelského průmyslu je vyšší než 50 %, **dílčí hypotéza DH₂ byla potvrzena.**

Dalším dílčím cílem šetření bylo zjistit počet zahraničních investorů, kteří do termínu 31. 12. 2004 vstoupili do průmyslových zón Ústeckého kraje. Tabulka č. 124 v příloze č. 17 potvrzuje, že z celkového počtu 55 investorů je v databázi evidováno 42 investorů zahraničních, což představuje 76 %ní podíl. Vzhledem k tomu, že podíl představuje více jak 50 %ní hodnotu, nelze tuto hypotézu zamítnout. **Dílčí hypotéza DH₃ – Do průmyslových zón vstupují z více jak 50 % zahraniční investoři** byla rovněž **potvrzena.** Níže zobrazený graf č. 39 znázorňuje podíl zahraničních investorů v průmyslových zónách Ústeckého kraje k výše uvedenému datu.

Graf č. 39: Podíl zahraničních investorů v průmyslových zónách Ústeckého kraje

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka č. 125: Souhrnný přehled zahraničních investorů v PZ Ústeckého kraje

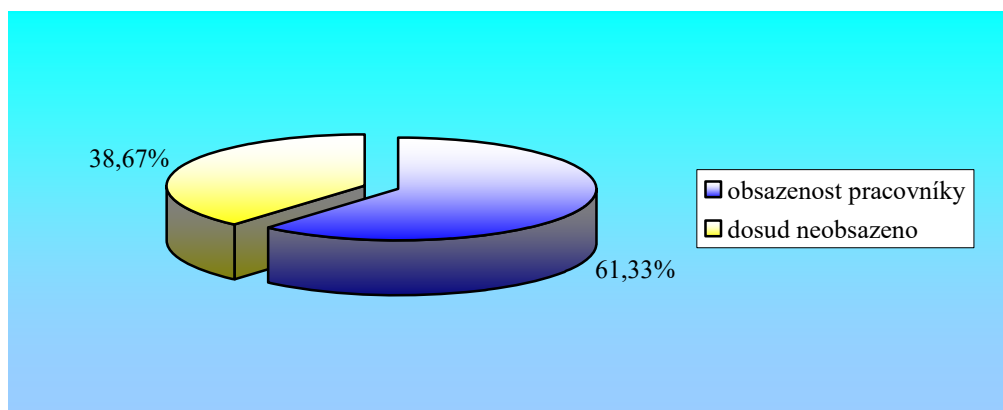
Zóna	Počet zahraničních investorů
Okres Děčín	1
PZ Rumburk	1
Okres Chomutov	17
PZ Chomutov - Nové Spořice	1
PZ Chomutov - Severní Pole	7
Industriální park Verne Klášterec n/Ohří	7
PZ Kadaň - Královský vrch	2
Okres Litoměřice	3
PLCL Lovosice	3
Okres Louny	10
PZ LN - jihovýchod	5
PZ Žatec	1
PZ Podbořany - Alпка	4
Okres Most	1
PZ Havraň - Joseph	1
Okres Teplice	2
PZ Krupka	2
Okres Ústí nad Labem	8
PZ Trmice	4
PZ Ústí nad Labem - Severní Předlice	4
Počet zahranič. investorů v UK	42

Zdroj: vlastní zpracování
Pozn.: Stav k 30. 11. 2004.

Dalším předmětem šetření bylo zjistit dosavadní míru obsazenosti plochy v jednotlivých průmyslových zónách. Vyhodnocení tabulky č. 126 v příloze č. 18: Obsazenost plochy v průmyslových zónách k 31. 12. 2004 ukazuje, že **dílčí hypotéza DH₄ – Plocha všech průmyslových zón je v průměru obsazena na 50 % nebyla potvrzena**, neboť dosud bylo obsazeno 236,78 ha. Celková plocha všech průmyslových zón v Ústeckém kraji zabírá 1 663,03 ha, přičemž ke sledovanému datu bylo obsazeno pouze 14,24 % plochy. Dochází zde však k určitému zkreslení, neboť ve všech případech se u všech investorů v průmyslových zónách nepodařilo zjistit dosud obsazenou plochu. Přesto nízký procentní podíl neovlivní výrazně jak procentní obsazení, tak potvrzení hypotézy DH₄.

Pokud se týká porovnání cílového stavu pracovníků se současným stavem pracovníků v jednotlivých průmyslových zónách, je třeba uvést, že se nepodařilo ve všech případech (ani za pomoci evidence CzechInvestu) zjistit cílové stavy pracovníků, ačkoliv povinností investorů je uvést tyto stavy do předkládaného projektu při žádosti o investiční pobídky. Navíc v průmyslových zónách působí firmy, které nežádaly o investiční pobídky. Dle sdělení vedoucího oddělení Investorského centra Magistrátu města Ústí nad Labem, Ing. Františka Podrápského, není povinností majitelů firem sdělovat široké veřejnosti interní informace, jako např. stav zaměstnanců, organizační strukturu, výši zisku, obchodní partnery atd. V mnohých případech tím ani vlastníci průmyslových zón nemají přehled o situaci v jednotlivých firmách. Bylo proto nesnadné zjistit ve všech případech dané stavy pracovníků. Přesto z dostupných dat vyplývá **potvrzení dílčí hypotézy DH₅ - Plánovaný stav pracovníků je naplněn z 50 %**, tj. cílový stav pracovníků ve všech průmyslových zónách k 30. 11. 2004 byl plánován v počtu 11 302 osob, skutečný stav evidoval 6 932 osob, tj. naplnění na 61,33 %, což znázorňuje graf č. 40.

Graf č. 40: Podíl obsazení průmyslových zón Ústeckého kraje pracovníky

Zdroj: vlastní zpracování

Je nutno podotknout, že ačkoliv jsou z výše uvedených důvodů konečné výsledky šetřením zjištěné v několika případech nepatrně zkreslené (tj. chybí cílové stavy), svým způsobem zobrazují situaci ve zmapování průmyslových zón. Tam, kde se podařilo navázat úzkou spoluprací s vlastníky průmyslových zón, případně s investory, byl získán ucelený přehled o stavu pracovníků, jako např. Industriální park Verne - Klášterec nad Ohří, průmyslová zóna Ústí nad Labem – Severní Předlice, PZ Trmice, průmyslová zóna Louny – Jihovýchod, průmyslová zóna PLCL Lovosice atd.

Udělování investičních pobídek, řízené zákonem č. 72/2000 Sb., o investičních pobídkách, je významným impulsem pro vstup investorů do průmyslových zón. Za tím účelem bylo zjišťováno, kolika firmám v jednotlivých průmyslových zónách kraje byly uděleny investiční pobídky. Současně bylo usouzeno, že nejvíce investičních pobídek by měla získat ta průmyslová zóna, v jejíž lokalitě je umístěno nejvíce firem. Jak ukazuje tabulka č. 127: Přehled udělených investičních pobídek v Ústeckém kraji od 1. 4. 1998 do 31. 1. 2005, v příloze č. 19, z celkového počtu 24 firem, které obdržely investiční pobídky v kraji, jich bylo uděleno deseti firmám v okrese Chomutov, tj. 41,67 %. Celkový objem investic pro Ústecký kraj činil 29 622,44 mil. Kč, z toho pro chomutovský okres byla přidělena částka 5 886,94 mil. Kč, tj. 19,87 %. Tím byla **potvrzena dílčí hypotéza DH₆ - Největší počet udělených investičních pobídek získaly firmy v průmyslových zónách chomutovského okresu.** Z 15 investorů působících v průmyslových zónách okresu Chomutov získalo 10 firem investiční pobídky (tabulka č. 128: Přehled investorů s udělenými investičními pobídkami v Ústeckém kraji od 1. 4. 1998 do 31. 1. 2005, příloha č. 20).

Dílčí hypotéza DH₇ - Největší počet investičních pobídek dle jednotlivých titulů byl udělen v pořadí

- 1. na pracovní místa,**
- 2. na rekvalifikace,**
- 3. na daně,**
- 4. na infrastrukturu a**
- 5. na pozemky,**

se potvrdila z větší části. Z tabulky č. 127: Přehled investičních pobídek udělených v Ústeckém kraji od 1. 4. 1998 do 31. 1. 2005 (příloha č. 19) vyplývá, že z celkového počtu 75 investičních pobídek udělených v tomto období byly uděleny investorům v průmyslových zónách Ústeckého kraje 23 pobídky na pracovní místa, 23 pobídky na rekvalifikace pracovníků a 22 pobídky na daně; pouze 6 investičních pobídek bylo uděleno na infrastrukturu a 1 pobídka na získání pozemků. Tím pobídky na pracovní místa a na rekvalifikace zaujímají stejné pořadí, tj. první až druhé místo, třetí místo připadlo pobídkám na daně, čtvrté místo na infrastrukturu a poslední místo zaujímá 1 pobídka na pozemky. Vyhodnocení dále ukazuje, že žádosti o investiční pobídky na pracovní místa a rekvalifikace mají pro investory stejnou důležitost.

Dále bylo předmětem šetření, která z průmyslových zón obdržela nejvyšší objem prostředků na investiční pobídky. Z vyhodnocení tabulky č. 128: Přehled investorů s udělenými investičními pobídkami od 1. 4. 1998 do 31. 1. 2005 v příloze č. 20 je dále patrné, že z celkového objemu 29 622,44 mil. Kč investičních pobídek udělených CzechInvestem Ústeckému kraji získal nejvíce okres Most (12 275,00 mil. Kč, což představuje 41,44 % z celkového objemu; z toho nejvyšší dotaci obdržela v průmyslové zóně Havraň - Joseph firma Nemark Europe, s. r. o. – 11 361,00 mil. Kč (s plánovaným cílovým stavem 1 361 nových pracovních míst). **Dílčí hypotéza DH₈ - Nejvyšší částku udělených investičních pobídek získala průmyslová zóna PLCL Lovosice se tedy nepotvrdila,** neboť průmyslová zóna PLCL Lovosice získala investiční pobídky pouze v celkovém objemu 2 505,60 mil. Kč.

Celkový přehled průmyslových zón v Ústeckém kraji s jejich celkovou plochou (obsazenou a neobsazenou), cílovými stavů a skutečnými stavů zaměstnanců znázorňuje tabulka č. 129: Přehled průmyslových zón v Ústeckém kraji k 30. 11. 2004 v příloze č. 21.

Z vyhodnocení průmyslových zón vyplývá důležitý závěr, že průmyslové zóny jsou budovány ve všech okresech Ústeckého kraje. Zahraniční investoři zaměstnávají ve zpracovatelském průmyslu kvalifikovanou pracovní sílu, skutečné stavy pracovníků jsou naplněny z více jak 50 % a postupně se daří je dále naplňovat.

Obsazenost ploch v průmyslových zónách je dosud nízká, čímž je zde vytvořen prostor pro vstup dalších investorů, kterým bude možno poskytnout investiční pobídky.

5.8 Databáze průmyslových zón typu brownfields

Vedle průmyslových zón typu greenfields nabývají na významu lokality typu brownfields. Jejich zmapování již nebylo předmětem výše uvedeného šetření, kterého hlavním cílem bylo zjistit potencionální řešení nezaměstnanosti v Ústeckém kraji, tedy dosavadní vstup především zahraničních investorů do průmyslových zón. Pro dokreslení možností řešení zaměstnanosti v kraji jsou uvedeny výsledky projektu Britské společnosti Parsons Brinckerhoff Ltd. (UK).

Na základě projektu Britské společnosti Parsons Brinckerhoff Ltd. (UK) odbor hospodářské strategie kraje, oddělení investorských příležitostí Krajského úřadu v Ústí nad Labem zpracoval databázi brownfields. Databáze je zpracovaná z hlediska typů brownfields rozdělených podle kritérií, uvedených v příloze č. 22, tabulka č. 130: Databáze typů brownfields. Kritéria jsou podkladem pro zmapování lokalit typu brownfields, jejichž stav je dosud neuzavřen. Za účelem zapojení široké veřejnosti k vytvoření databáze všech lokalit typu brownfields požádal Krajský úřad v Ústí nad Labem prostřednictvím webových stránek širokou veřejnost o spolupráci. Pomocí jednoduchého formuláře mohou občané zaevidovat příslušnou lokalitu, která dle jejich posouzení splňuje podmínky dané lokality k zařazení do databáze. Formulář je uveden v příloze č. 23.

K 31. 12. 2004 ve vytvořené databázi Krajským úřadem v Ústí nad Labem je evidováno 776 lokalit typu brownfields (tabulka č. 131, příloha č. 24). Tabulka ukazuje, že největší počet zmapovaných lokalit je typu 1b (pozemek, který je pravděpodobně znečištěn /nebo asi bude jen lehce znečištěn/, je dobře situován a má značné množství budov na ploše) s plochou do 1 ha, a to v počtu 317, a s rozlohou 1 – 5 ha v počtu 165. Další lokalitou s vysokým počtem do 1 ha je typ 5 (pozemek, který nemá ztotožnění s ostatními definovanými typy – nelze definovat pravidla pro tuto lokalitu) s 64 zmapovanými brownfields a s rozlohou 1 – 5 ha v počtu 51. Tabulka dále ukazuje, že celková evidovaná rozloha vytvářených lokalit brownfields v Ústeckém kraji činí 2 450,4104 ha.

Z příkladu této databáze je patrné, že v případě vytvoření uceleného přehledu lokalit typu brownfields bude vytvořen rámec pro další činnost kraje, měst, obcí a případně i developerských společností.

5.9 Programy a pobídky napomáhající rozvoji průmyslových zón

Dalšímu budování, rozvoji a obsazování průmyslových zón rozhodně napomohou nástroje v podobě investičních pobídek a programů vyhlášených ministerstvy, která mají v gesci rozvoj podnikání.

5.9.1 Investiční pobídky

V devadesátých letech bylo významnou změnou v rámci investičního prostředí České republiky vypracování systému investičních pobídek. Pobídky se investorům začaly nabízet nejdříve na základě přijetí vládního usnesení z dubna 1998 a později i usnesení vlády z prosince téhož roku. Takto získané zkušenosti pomohly Ministerstvu průmyslu a obchodu, CzechInvestu i dalším státním institucím předložit návrh nového zákona o investičních pobídkách. Zákon o investičních pobídkách (č. 72/2000), vstoupil v platnost od 1. 5. 2000 a domácím i zahraničním investorům stanovuje stejná práva a podmínky.

Později byl systém investičních pobídek rozšířen o podporu strategických služeb a technologických center – rámcový program pro podporu technologických center a center sdílených služeb. Česká republika se tak stala prvním státem v regionu střední a východní Evropy, kde byl systém investičních pobídek určen zákonem. Tento zákon navíc splňoval kritéria stanovená Evropskou komisí pro povolenou míru veřejné podpory. Navíc díky tzv. euronovele zákona o investičních pobídkách, schválené v roce 2003, může Česká republika poskytovat státní podporu i po svém vstupu do Evropské unie.

Poskytování investičních pobídek investorům bylo zahájeno na základě usnesení vlády č. 298 ze dne 29. dubna 1998, a to cestou pilotních projektů do zpracovatelského průmyslu. Tento systém byl v následujících dvou letech na základě získaných zkušeností rozvinut a zdokonalen ve vládních usneseních č. 844 ze dne 16. 12. 1998 a č. 544 ze dne 31. 5. 1999. Vyvrcholením celé snahy o ucelený systém investičních pobídek bylo schválení zákona č. 72/2000 Sb., o investičních pobídkách, který nabyl účinnosti dne 1. května 2000 a jeho následné aktualizace ve znění zákona č. 453/2001 Sb., zákona č. 320/2002 Sb., zákona č. 438/2003 Sb., zákona č. 19/2004 Sb. a zákona č. 280/2004 Sb. Právní úprava investičních pobídek je obsažena v dalších zákonech, zejména v zákoně č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.

Za předpokladu splnění stanovených zákonných podmínek je možno poskytnout investiční pobídky na:

- úplnou slevu na dani z příjmů, a to na dobu 10 let v případě výstavby nového závodu, nebo částečnou slevu na dani na dobu 10 let v případě rozšíření či modernizace stávajících výrobních kapacit,
- hmotnou podporu vytváření nových pracovních míst,
- hmotnou podporu rekvalifikace a školení zaměstnanců,
- převod technicky vybaveného území za zvýhodněnou cenu,
- celní zvýhodnění,
- regionálně cílené výhody,
- výhody související s malým a středním podnikáním,

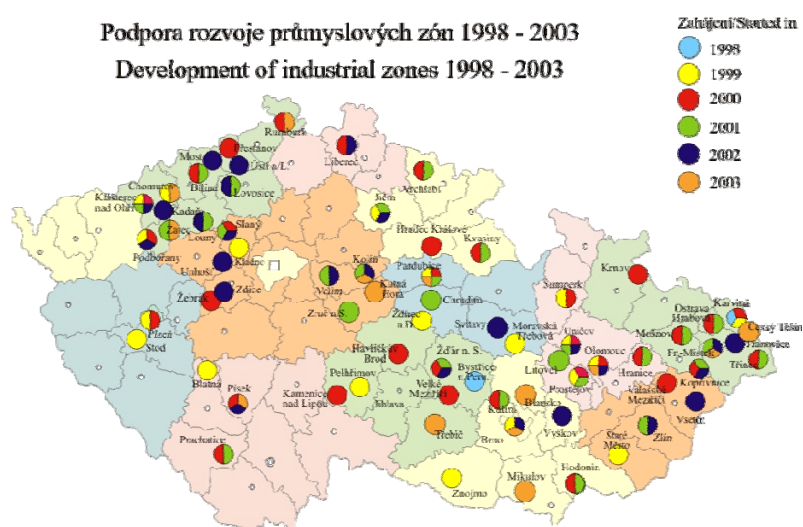
- převod pozemků dle § 17 odst. 3 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění zákona č. 183/1993 Sb., evidovaných v katastru nemovitostí jako zemědělské pozemky a převod ostatních druhů pozemků, a to za ceny zjištěné podle § 11 zákona č. 115/1997 Sb., o oceňování majetku, účinného ke dni uzavření smlouvy o převodu.

Tyto pobídky jsou navrženy tak, aby měly maximální dopad na počáteční etapy projektu, kdy jsou pozitivní přínosy v peněžních tocích nejvíce patrné.

5.9.2 Programy Ministerstva průmyslu a obchodu ČR

Program na podporu rozvoje průmyslových zón je jedním z nejdůležitějších a nejuspěšnějších programů na výstavbu a realizaci projektů průmyslových zón, který se velmi osvědčil. Na tomto programu spolupracuje spolu s Ministerstvem průmyslu a obchodu i organizace CzechInvest. Tento program podporuje pouze zóny spojené s investorem, který získá investiční pobídky. Program se dále vztahuje na rozvoj území postižených redukcí nebo zánikem vojenských posádek.

Obrázek č. 4: Podpora rozvoje průmyslových zón 1998 - 2003

Zdroj: MPO

Program na podporu rozvoje průmyslových zón³⁰⁾ definuje pravidla a stanovuje podmínky pro poskytování veřejné podpory obcím, svazkům obcí, krajům, rozvojovým společnostem a významným investorům formou přímých dotací, dotací úroků a návratných finančních výpomocí z prostředků státního rozpočtu a formou bezúplatných či zvýhodněných

³⁰⁾ Vydaný MPO ČR v roce 2003.

převodů státního majetku za účelem podpory rozvoje průmyslových zón. Tento program zahrnuje několik podprogramů:

a) Podprogram – Příprava průmyslových zón

Cílem této podpory je připravit podmínky pro rozvoj projektů investiční výstavby v sektorech zpracovatelského průmyslu, strategických služeb a technologických center, v oblasti výzkumu a vývoje, zvýšit schopnost České republiky obstat v konkurenci mezinárodního trhu přímých zahraničních investic, přispět k procesu restrukturalizace průmyslu v České republice otevíráním moderních výrobních provozů s nízkou surovinovou a energetickou závislostí, vysokou přidanou hodnotou a velkým exportním potenciálem, a v neposlední řadě v důsledku toho vytvořit předpoklady pro vznik nových pracovních příležitostí.

Předmětem podpory je příprava projektu, jímž je průmyslová zóna v rámci nezastavěného území nebo strategická průmyslová zóna o výměře nejméně 200 ha stanovená usnesením vlády ČR na průmyslovou zónu připravovanou pro strategického investora.

Pro udělení dotace musí žadatel podat Žádost o registraci projektu (příloha č. 25). K žádosti musí být připojen investiční záměr a ocenění nákladové mezery v rozsahu, který je určen v tomto Programu. Určená organizace posoudí, zda žádost splňuje věcné a formální požadavky, pokud nesplňuje nebo je předpokládána výše podpory stanovená na základě investičního záměru nižší než 10 % nákladů na technickou přípravu území nebo pokud není tvořena alespoň 1mil. Kč nákladů na technickou přípravu území či technické vybavení území, které jsou předmětem podpory, určená organizace žádost vyřadí a s odůvodněním informuje žadatele.

Žádosti o registraci jsou uspokojovány podle množství finančních prostředků, které jsou v daném roce k dispozici, a to v následujícím pořadí:

- žádosti spojené s přípravou strategických průmyslových zón,
- žádosti spojené s přípravou území pro vážného nebo významného investora,
- ostatní žádosti v pořadí, podle počtu bodů získaných při bodovém ohodnocení (příloha č. 26).

Pokud žádost o registraci projektu strategické průmyslové zóny splňuje formální a věcné požadavky, posoudí žádost meziresortní komise na základě návrhu určené organizace, případně doplněného odborným nebo znaleckým posudkem. Pokud tomu nic nebrání, doporučí správci v Programu v návaznosti na příslušné usnesení Vlády ČR projekt zaregistrovat a po schválení Ministerstva financí ČR vydat žadateli registrační list projektu. Vydáním registračního listu projektu ještě nevzniká žadateli právo na poskytnutí podpory.

Dalším dokumentem, který se podává určené organizaci, je Žádost o souhlas se zadáním realizace projektu (příloha č. 27). Meziresortní komise na základě návrhu určené organizace, popř. doplněného o odborný posudek, posoudí žádost a pokud tomu nic nebrání, doporučí správci Programu vydat souhlas se zadáním realizace projektu.

Další dokument, který žadatel podává určené organizaci, je Žádost o vydání rozhodnutí o účasti státního rozpočtu na financování projektu (příloha č. 28). Tuto žádost lze

podávat pouze v rozsahu odpovídajícím souhlasu se zadáním realizace projektu. Meziresortní komise na základě návrhu určené organizace, popř. doplněného o odborný posudek, posoudí žádost a pokud tomu nic nebrání, doporučí správci Programu vydat rozhodnutí o účasti státního rozpočtu na financování projektu, ve kterém správce Programu stanoví věcné, časové i finanční ukazatele realizace projektu spolu s podmínkami účasti státního rozpočtu na jeho financování.

Příjemce podpory je povinen podporu použít pouze k účelu, na který mu byla poskytnuta, za podmínek předepsaných správcem Programu. Je povinen dokončit stavbu nejpozději v termínu uvedeném v rozhodnutí o účasti státního rozpočtu na financování projektu. Stavba je považována za dokončenou, jsou-li dokončeny všechny dílčí stavební objekty a technologické soubory stavby, opravdu je dokončen, pokud je protokolárně převzat a je-li k němu vydáno pravomocné kolaudační rozhodnutí, příp. povolení ke zkušebnímu provozu.

Příjemce podpory³¹⁾ zasílá správci Programu pravidelné roční vyúčtování za každý kalendářní rok financování akce v termínu do 31. ledna následujícího roku.

b) Podprogram – Regenerace průmyslových zón

Cílem je přispět k procesu restrukturalizace průmyslu v ČR nahrazením starých výrobních provozů moderními typy výroby s nízkou surovinovou a energetickou závislostí, vysokou přidanou hodnotou a velkým exportním potenciálem, podpořit rekultivaci životního prostředí a vytvořit předpoklady pro vznik nových pracovních příležitostí.

c) Podprogram – Výstavba a rekonstrukce nájemních objektů

Cílem je stimulovat výstavbu a rekonstrukci výrobních hal a objektů pro strategické služby na území průmyslových zón za účelem jejich pronájmu moderním výrobním podnikům a podnikům z oblasti strategických služeb a technologických center, které zde vytvoří nová pracovní místa v oborech zpracovatelského průmyslu a v sofistikovaných oborech služeb s vysokou přidanou hodnotou, rozšířit nedostatečnou nabídku volných objektů v ČR vhodných pro moderní typy průmyslové výroby, zvýšit schopnost ČR absorbovat přímé investice do výrobních odvětví závislých na příležitosti k okamžitému zahájení výroby a zintenzívnit podporu průmyslových zón využitím kapitálových zdrojů soukromého sektoru.

d) Podprogram – Akreditace průmyslových zón

Cílem podpory je vytvoření kvalifikačních a technických předpokladů pro zabezpečení profesionální správy průmyslových zón a tím přispět ke zvýšení jejich konkurenceschopnosti a k jejich vyšší obsazenosti; podpora svým efektem přispěje k lepšímu zhodnocení prostředků státního rozpočtu a zároveň k vytvoření předpokladů infrastruktury průmyslových zón již vynaložených a zároveň k vytvoření předpokladů pro správný výběr dalších lokalit již ve fázi přípravy investičního záměru, tak aby průmyslové zóny splňovaly náročné požadavky, které jsou na ně v prostředí mezinárodní konkurence kladeny.

---

³¹⁾ Za příjemce veřejné podpory se považuje podporovaný investor.

5. 9. 3 Programy Ministerstva pro místní rozvoj

Ministerstvo pro místní rozvoj vyhlásilo na rok 2004 pouze čtyři regionální programy, o kterých bychom mohli říci, že přispívají k rozvoji průmyslových zón, jde o tyto programy:

a) Regionální program podpory rozvoje průmyslových podnikatelských subjektů na území NUTS II - Severozápad, Moravskoslezsko a v dalších regionech

Cílem programu je podpora realizace vybraných projektů k zajištění vzniku nových pracovních míst ve vybraných regionech se soustředěnou podporou státu s dodržáním maximální efektivity a hospodárnosti vynaložených finančních prostředků.

b) Regionální program podpory rozvoje severozápadních Čech a Moravskoslezského regionu

Prioritním cílem regionálního programu je podpora rozvoje infrastruktury malého a středního podnikání, snížení nezaměstnanosti a podpora záměrů rozvoje na úseku cestovního ruchu v hospodářsky a strukturálně postižených oblastech severozápadních Čech a severní Moravy.

c) Regionální program obnovy a výstavby technické infrastruktury v bývalých vojenských újezdech

Cílem programu je podpora výstavby a obnovy technické infrastruktury a tím umožnění zprovoznění privatizovaných objektů a rozšíření nabídky vhodných zainvestovaných pozemků, umožňujících vstup dalších investorů do území, čímž bude dosaženo snížení nezaměstnanosti.

d) Regionální program podpory rozvoje hospodářsky slabých a strukturálně postižených regionů

Prioritním cílem tohoto programu je podpora rozvoje infrastruktury pro malé a střední podnikání, snížení nezaměstnanosti, podpora záměrů na úseku cestovního ruchu a obnova území postižených živelní nebo jinou pohromou.

5. 9. 4 Programy Krajského úřadu města Ústí nad Labem

Jedním z programů krajského úřadu zabývajícím se podporou podnikání je **Společný regionální operační program (SROP)**, který se zabývá tvorbou nových pracovních míst. Tento program je však především zaměřen na podporu malého a středního podnikání.

5. 9. 5 Program magistrátu města Ústí nad Labem

Na pomoc rozvoje kraje a přílivu investorů do Ústeckého kraje bylo zřízeno Investorské centrum Ústí nad Labem, které vzniklo v rámci projektu Realizace systematické proinvestorské politiky města Ústí nad Labem jako společná aktivita města a několika dalších partnerů: Úřadu práce, Okresní hospodářské komory a Agentury regionálního rozvoje Euroregionu Labe, která je zároveň pobočkou agentury CzechInvest. Tento projekt byl realizován za finanční podpory EU a ČR z programu PHARE 2000. Investorské centrum je zřízeno jako samostatné oddělení magistrátu města Ústí nad Labem a jeho hlavním cílem je koordinace všech aktivit města a dalších subjektů při podpoře průmyslových i dalších investic ve městě a jeho okolí. Podobné projekty jsou připravovány rovněž v Mostě a Chomutově.

Výčet uvedených programů a pobídek napomáhajících rozvoji průmyslových zón zdaleka není úplný. Smyslem bylo poukázat na širokou škálu možností programů a podpor regionálního rozvoje kraje. Pro snadnější orientaci podnikatelských subjektů v nabízených možnostech je pomoc krajských orgánů, regionální pobočky CzechInvestu a dalších regionálních institucí nezbytná.

6 Diskuse

Historický vývoj Ústeckého kraje plně potvrdil skutečnosti, odrážející se v charakteristice kraje a v provedené analýze nezaměstnanosti, z níž vyplývají následující specifika:

1. V období transformace došlo k nejhlubším a nejrozsáhlejším strukturálně odvětvovým změnám, jako je pokles těžby hnědého uhlí, navazující energetiky, regulace chemické výroby a odlivu činného kapitálu.
2. V souvislosti se změnou tržních podmínek a změnami v dotační politice došlo k výraznému poklesu produkce v zemědělství a v navazujícím potravinářském sektoru. Určité změny zaznamenal i sektor lesnictví. Tyto skutečnosti měly za následek vylidňování a následné snižování dopravní obslužnosti venkova (útlum veřejné dopravy a obtížnost dojíždění do zaměstnání).
3. Vlivem rozsáhlé těžební činnosti a navazujících odvětví je kraj postižen rozsáhlou ekologickou zátěží. Postižení jsou natolik rozsáhlá, že i přes dílčí kroky, jejich náprava v oblasti rekultivací, zkvalitnění znečištěného ovzduší, zlepšení vodního hospodářství, fauny i flóry bude otázkou ještě několika dalších desetiletí.
4. Populační vývoj byl ovlivněn třemi transfery obyvatelstva, z nichž zejména třetí se promítl do současného demografického složení obyvatelstva (nízká kvalifikační úroveň).
5. Poměrně mladá věková struktura obyvatelstva zapříčiněná nízkým počtem obyvatel ročníků pokrizové a válečné populace (1935 – 1945), která by měla v současné době odcházet do důchodu. V současné věkové struktuře se odráží dosídlování kraje mladými jedinci a manželskými páry bez dětí v období industrializace.
6. Z demografického hlediska je vysoká míra nezaměstnanosti mj. způsobena posunem reprodukční vlny, tj. v letech 1990 až 1995 je zaznamenán značný nárůst stavu mládeže ve školách vyšších stupňů a tato amplituda se dále projevuje o pět let později jako zvyšování nabídky práce s vyšší kvalifikační úrovní a vyšším počtem nezaměstnaných. Celá situace je agravována poklesem odchodů do důchodu (viz slabé ročníky 1935 – 1945) a nárůstem nezaměstnaných starších 50 let, kteří u zredukovaných odvětví nezískali náhradní zaměstnání (hornictví, metalurgie, chemie apod.).

Uvedené skutečnosti se odrážejí ve velmi složité ekonomické situaci a v současných disproporcích na trhu práce v kraji. Vysoká míra nezaměstnanosti je jedním z ústředních ekonomických, sociálních a společenských problémů. Náročnost jejich řešení potvrzuje fakt, že i přes řadu realizovaných opatření míra zaměstnanosti nezaznamenává výrazný nárůst.

Přes některé výše uvedené skutečnosti **pracovní hypotéza č. 1 – Ústecký kraj má dostatečný (ekonomický a lidský) potenciál k řešení problémů nezaměstnanosti souvisejících se strukturálními změnami v Ústeckém kraji** byla potvrzena, což potvrzují i výsledky SWOT analýzy.

6.1 Účinnost nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti a dopad na zvyšování zaměstnanosti

Výsledky analýzy nezaměstnanosti ukázaly, že pokles zaměstnanosti byl výrazně vyšší než na úrovni ČR, přesto se kraj řadí na čtvrté místo v mezikrajovém srovnání a patří

tak mezi regiony s **vysokou mírou ekonomické aktivity obyvatel**. Nejvyšší vliv na pokles míry zaměstnanosti mělo její snížení ve věkové kategorii 20 – 24 let a ve věkové kategorii nad 50 let. Rovněž míra zaměstnanosti žen zaznamenávala každoročně nepatrný pokles, v porovnání k průměru ČR se však nejedná o výraznou diferenciaci. Hodnoty vybraných ukazatelů za rok 2004 poprvé od roku 1995 zaznamenávají nepatrný pozitivní obrat.

Celkový počet zaměstnavatelů v kraji zůstává **poměrně stabilizovaný**, dochází však k nepatrnému poklesu u firem nad 25 pracovníků (vlivem restrukturalizačních opatření), naopak u firem do 25 pracovníků se pozvolna projevuje opačná tendence. Vývoj zaměstnanosti podle postavení v hlavním zaměstnání ukazuje na mírný nárůst podnikatelů bez zaměstnanců, což pravděpodobně svědčí o velmi častém používání tzv. „švarcsystému“, anebo tzv. načerno přijatých zaměstnanců.

Z hlediska sektorové a odvětvové struktury **dochází k poklesu zaměstnanců v primárním sektoru**. V sekundárním sektoru k největšímu poklesu došlo ve stavebnictví, vlivem restrukturalizace i v průmyslu, avšak v průběhu roku 2004 příchodem zahraničních investorů do regionu byl zaznamenán nepatrný nárůst zaměstnanosti. Naopak stoupl počet zaměstnanců v terciárním sektoru (zejména obchod, ubytovací a stravovací služby, opravy motorových vozidel).

Nabídka a poptávka na trhu práce zůstává **nevyvážená**, v období 1999 až 2003 byl zaznamenán nárůst počtu uchazečů o zaměstnání a zároveň pokles počtu volných pracovních míst. Ke konci roku 2004 nastal příznivý obrat v poklesu nezaměstnaných cca o 4 %.

V celém kraji **přetrvává problém s nízkou kvalifikační strukturou pracovní síly**. Nejvyšší počet uchazečů o zaměstnání má **základní vzdělání**, popř. je vyučen. U nezaměstnaných žen převládá střední odborné vzdělání. Nepříznivé důsledky pro budoucí pracovní i osobní kariéru představuje nezaměstnanost absolventů škol. Z hlediska profesní skladby není projevován na trhu práce zájem o profese s ekonomickým a právním vzděláním a zaměřením na obchod a služby. Naopak jsou žádány profese strojírenského a elektrotechnického zaměření, stavební specializace a vyučení v oboru krejčovská, švadlena, šička apod.

Dlouhodobě přetrvávající negativní trend ve vývoji míry nezaměstnanosti v kraji má za následek rovněž **nežádoucí vývoj v délce evidence uchazečů o zaměstnání** na úřadech práce. Dlouhodobě nezaměstnaní z hlediska zaměstnatelnosti v naprosté většině mají kumulaci několika handicapů, které vyplývají z jejich osobní, kvalifikační, pracovní a sociální charakteristiky, ale i z nižší úrovně pracovní motivace. Dlouhodobá nezaměstnanost je především výrazně determinována dosaženým vzděláním. Tendence k dlouhodobé nezaměstnanosti narůstá u vyšších věkových kategorií a u občanů se ZPS. Tyto nuance se projevují více u žen než u mužů. Zastoupení žen mezi uchazeči o zaměstnání je nižší pouze ve skupině uchazečů do tří měsíců.

Příčiny takového stavu jsou důsledkem historického vývoje, skladby obyvatelstva, jeho vzdělanostní úrovně, životního stylu a konečně rozsáhlé restrukturalizace a útlumu některých odvětví. Z dosavadního vývoje ekonomického potenciálu kraje lze usuzovat, že bude docházet k dalšímu poklesu zaměstnanosti v oborech hornictví, energetiky, chemie a těžkého strojírenství, textilu. Naopak struktura zaměstnanosti v ostatních sektorech zůstane pravděpodobně ještě nějakou dobu stejná, ačkoliv konkurenční výhoda, v podobě levné pracovní síly (v porovnání k ostatním zemím EU – k zemím západní Evropy, ne však

k zemím východní Evropy a Asie), se může stát atraktivní pro zahraniční investory. Od příchodu zahraničních firem, které do ČR přenášejí části výrobních či kompletačních programů, tak lze očekávat nárůst zaměstnanosti zejména v montážních oborech a službách.

Státní politika zaměstnanosti

Z analýzy nezaměstnanosti dále vyplynulo, že státní politika zaměstnanosti hraje **nezastupitelnou roli v řešení problému nezaměstnanosti v rámci celé ČR**. Vzhledem k nadále zvyšující se míře nezaměstnanosti byly prostředky na politiku zaměstnanosti každoročně navyšovány. Při určování objemu finančních prostředků na aktivní politiku zaměstnanosti pro úřady práce byly vodítkem hodnoty absolutních a relativních sledovaných ukazatelů práce v jednotlivých okresech – počty a podíly evidovaných uchazečů, obtížně umístitelných uchazečů (tzn. mladistvých, zdravotně postižených, dlouhodobě nezaměstnaných, absolventů, uchazečů vyšších věkových skupin) a očekávaný vývoj zaměstnanosti v příslušném regionu.

Pokud se jedná o využívání jednotlivých nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, rozhodně zaujímají nezastupitelnou úlohu při řešení vysoké míry nezaměstnanosti. Zřizování **společensky účelných pracovních míst (SÚPM)** je efektivní zejména pro uchazeče, kteří jsou obtížně umístitelní na trhu práce. Jedná se zpravidla o vytvoření nových pracovních míst, která umožní trvalé nebo alespoň dlouhodobější zaměstnání pro uchazeče, jimž nelze zajistit jiným způsobem pracovní uplatnění.

Veřejně prospěšné práce, jako dočasná pracovní příležitost, jsou využívány zejména k umístění obtížně umístitelných uchazečů o zaměstnání, kteří jsou handicapováni nízkým stupněm vzdělání, žádnou nebo nízkou kvalifikací, dlouhodobou nezaměstnaností, bydlištěm v mikroregionech s omezeným dopravním spojením. Pro takové uchazeče je značně obtížné zprostředkovat jiné vhodné zaměstnání, proto cílem tohoto nástroje je uchovat sociálně-pracovní návyky a udržet či obnovit pracovní aktivity uchazečů o zaměstnání před nalezením trvalého zaměstnání. Hlavní přínos tohoto nástroje lze spatřovat v udržení základních pracovních návyků a v motivaci pracovat a získávat tak finanční prostředky nikoli pouze ze sociálních dávek či hmotného zabezpečení, ale z pracovní činnosti. Jedná se však zejména o místa krátkodobého či sezónního charakteru.

Počet nově vytvořených pracovních míst z prostředků aktivní politiky zaměstnanosti je však nedostačující v poměru k počtu evidovaných nezaměstnaných v Ústeckém kraji. Prostředky státní politiky zaměstnanosti do roku 2003 byly proto směřovány převážně na výdaje pasivní politiky zaměstnanosti a převyšovaly tak výdaje na aktivní politiku zaměstnanosti. Bod zvratu nastal v roce 2004, kdy prostředky aktivní politiky zaměstnanosti v Ústeckém kraji převýšily prostředky pasivní politiky zaměstnanosti. Ačkoliv již byla zavedena určitá zpřísnění, stále je zde možno spatřovat potenciální rezervy v řešení vysoké míry nezaměstnanosti, neboť pobírání podpory v nezaměstnanosti, potažmo sociálních dávek ze státního rozpočtu je nejjednodušší možností zajištění prostředků obživy i pro osoby, které by získaly zaměstnání, ale z různých důvodů je odmítají.

Dlouhodobým vyřazením osob z pracovní aktivity dochází ve velmi krátké době ke ztrátě základních pracovních návyků, k pasivitě a ztrátě pracovního rytmu, u některých osob do jisté míry i k sociální izolaci. Je proto žádoucí obnovit co nejrychleji pracovní aktivitu uchazečů o zaměstnání.

Návrh projektu k obnovení pracovní aktivity uchazečů o zaměstnání

Jednou z možností řešení **obnovení pracovní aktivity uchazečů o zaměstnání** je návrh autorky pro Ústecký kraj zpracovat projekt na aktivní zapojení nezaměstnaných do obnovy a regenerace regionu včetně odstranění ekologických zátěží, zlepšení životního prostředí atd., a tím zatraktivnit přitažlivost Ústeckého kraje jak pro budoucí investory, tak pro rozvoj cestovního ruchu a lázeňství. Projekt bude obsahovat několik etap, v nichž, stručně řečeno, bude nutno **v první etapě projektu:**

- upravit podmínky pro diferencované poskytování podpor v nezaměstnanosti a sociálních dávek,
- zvýšit odpovědnost úřadů práce za přiznání podpor v nezaměstnanosti jednotlivým uchazečům o zaměstnání, neboť přiznávání těchto dávek z důvodu přetížení pracovníků (nedostatečné kapacity) úřadů práce je často přiznáváno automaticky, bez bližšího zjišťování důvodů nezaměstnanosti žadatele o podporu v nezaměstnanosti,
- vytvořit mechanismus kontroly správnosti přiznávání podpor v nezaměstnanosti úřady práce,
- vytvořit nový specifický nástroj aktivní politiky zaměstnanosti – „**náprava ekologie a životního prostředí**“ pro regiony s mírou nezaměstnanosti výrazně vyšší než průměr ČR (Moravskoslezský a Ústecký kraj), používaný dočasně a diferencovaně, po dobu vykazované vysoké míry nezaměstnanosti.

Cílem projektu bude zapojit uchazeče o zaměstnání do pracovní činnosti za účelem obnovení jejich pracovního rytmu. Bude se jednat o všechny osoby, kterým se do tří měsíců od ztráty zaměstnání, případně absolvování školy, nepodařilo umístit na trhu práce. Po uplynutí tříměsíční doby evidence uchazečů na úřadech práce budou tyto osoby přeřazeny do kategorie osob splňujících podmínky pro využívání nově vzniklého nástroje aktivní politiky zaměstnanosti, jehož hlavním cílem bude podílet se na nápravě ekologie a na regeneraci životního prostředí. Za tím účelem bude nutno vytvořit databázi osob, které nejsou zapojeny do žádného nástroje aktivní politiky zaměstnanosti. V databázi skončí všechny evidované osoby bez rozdílu věku i vzdělání. Fyzická práce každému prospěje a navíc se podaří udržet základní pracovní návyky ve všech věkových kategoriích a bez rozdílu vzdělání a profesních kategorií. V mnohých případech lze očekávat, že si uchazeči, kteří se doposud vyhýbali trvalému pracovnímu poměru, sami začnou aktivně vyhledávat pracovní uplatnění (zaměstnání).

Pro realizaci tohoto nástroje je ovšem nutno rozšířit pravomoci a odpovědnost úřadů práce a posílit jejich kontrolní činnost tak, aby při jednání s uchazeči měly prostor pro možnost bližšího prověření důvodů, proč nezaměstnaný nemůže sehnat práci. Z dosavadních zkušeností a výpovědí nezaměstnaných evidovaných uchazečů o zaměstnání vyplývá naprostá přetíženost pracovníků úřadů práce v Ústeckém kraji, a tím nespokojenost uchazečů o zaměstnání v komunikaci, neboť jim není ze strany pracovníků úřadů práce věnována dostatečná pozornost a návštěvy na úřadech práce se stávají formálními.

Náročnost zajišťování pracovního uplatnění předpokládá **v druhé etapě projektu zřídit instituce**, které budou:

- vyhledávat příslušné lokality a objekty vhodné k regeneraci v rámci celého kraje,
- současně navazovat kontakty se státní sférou i soukromým sektorem, uzavírat hospodářské smlouvy za účelem poskytnutí pracovníků a jejich služeb

- podnikatelským subjektům,
- organizovat samotnou pracovní činnost – pro tuto společensky prospěšnou činnost by bylo vhodné aktivně do projektu zapojit všechny instituce a složky aktivistů „ochrany životního prostředí“ (např. Hnutí Duha, Greenpeace, Spolek přátel přírody, Děti Země, Strana Zelených a další),
  - z řad evidovaných uchazečů o práci vytipovat osoby s manažerskými schopnostmi a zapojit je do přípravy, organizace a realizace projektu v jednotlivých okresech Ústeckého kraje.

Povinností všech uchazečů o zaměstnání vedených v evidenci kategorie „nápravy ekologie a zlepšení životního prostředí“ bude zapojit se do činností a prací připravovaných a organizovaných potenciálními organizátory-organizacemi. V případě **odmítnutí spolupráce a maření výkonu činnosti** organizujících jednotek samotným evidovaným nezaměstnaným bude taková osoba **vyřazena z evidence Úřadu práce** a současně bude problémové osobě do 1 měsíce zastavena (odebrána) podpora v nezaměstnanosti. Pouze v případě, že takováto osoba bude zapojena do využívání některého z dalších nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, bude z projektu i evidence uvolněna a podpora v nezaměstnanosti jí ponechána (např. veřejně prospěšné práce, rekvalifikace, atd.).

To ovšem předpokládá dokonalou organizaci práce a využívání již zpracované databáze vytipovaných lokalit s možností jejího plynulého rozšiřování. Jednoduchým mechanismem pomocí dotazníku přístupného jak na internetu, tak v předem určených (vytipovaných) orgánech státní správy bude veřejnost mít možnost přihlašovat lokality odpovídající charakteristice zdevastovaných či jinak poškozených a neupravených ploch. Nejedná se pouze o lokality typu brownfields, ale i znečištěné a zdevastované lesy Krušných hor včetně Středohoří, nezrekultivované plochy (pozůstatky povrchové těžby v pánevních oblastech – bývalé výsypky), znečištěné plochy okolo řek a dalších vodních ploch, zatravněná a plevelem zanesená území, černé skládky, předměstí a neupravené plochy patřící do majetku obcí, případně plochy bez konkrétního vlastníka atd. Zadavatelem těchto prací může být nejen orgán státní správy, ale i soukromník, podnikatelský subjekt, či státní organizace, jimž organizující jednotka objednanou činnost bude provádět za úplatu na základě potvrzených smluvních vztahů (dodavatelsko-odběratelská smlouva).

Tomuto účelu musí být vymezena právní úprava zapojených institucí a vytvořen odpovídající legislativní rámec.

Ve třetí etapě, před realizací projektu bude nutno:

- zabezpečit, proškolit a vybavit příslušnými kompetencemi osoby řídící pracovní skupiny,
- realizovat nákup a zabezpečení pracovního nářadí,
- zainteresovat do projektu firmy zajišťující svoz a likvidaci odpadu,
- zabezpečit dopravu pracovních skupin do regenerovaných lokalit a zpět.

Realizace projektu samozřejmě vyvolá zvýšené výdaje ze státního rozpočtu na organizaci a činnost institucí evidujících vymezené osoby a současně výdaje na zabezpečení sítě institucí vyhledávajících příslušné lokality a objekty vhodné k regeneraci a zároveň organizujících konkrétní činnosti. Jejich činnost by byla omezena na dobu určitou, omezenou splněním vytyčeného úkolu, případně razantním snížením míry nezaměstnanosti v kraji.

Na druhé straně za pozitivní lze považovat skutečnost, že dojde k urychlení ekologických náprav devastované krajiny, pozůstatků nešetrného zacházení s přírodním, historickým a kulturním bohatstvím země. Nástroj aktivní politiky zaměstnanosti „veřejně prospěšné práce“ je do jisté míry tímto způsobem využíván, avšak jedná se spíše o lokální sadové úpravy a čištění obytných zón měst a obcí. Nápravu krajiny, zejména v pánevních okresech a horských oblastech Ústeckého kraje, se dosud nepodařilo komplexně vyřešit.

Pokud půjde o navýšení výdajů spojených s nově vzniklým nástrojem aktivní politiky zaměstnanosti, díky restriktivním opatřením v oblasti podpor v nezaměstnanosti, bude nutno přesunout prostředky z kapitoly výdajů na pasivní politiku zaměstnanosti. I podporu v nezaměstnanosti je třeba si zasloužit. Ze státního rozpočtu pak půjde o navýšení prostředků pouze na zřízení, provoz a materiální vybavení nových institucí (s převahou zaměstnanců – aktivistů z výše uvedených hnutí, spíše mladších věkových kategorií a potenciálních zájemců z řad nezaměstnaných, kteří by našli v těchto aktivitách smysl své pracovní i zájmové činnosti). Navíc při organizaci a implementaci projektu najdou uplatnění i vytipované osoby se středním a vysokoškolským vzděláním z řad uchazečů o zaměstnání, jak v profesích technických, ekonomických, tak právnických a dalších.

Do přípravy a realizace projektu by se však měla zapojit i širší veřejnost v souvislosti s vyhledáváním lokalit vhodných k regeneraci, případně v souvislosti se zadáváním zakázek od soukromých firem a vlastníků lokalit.

Realizací uvedeného návrhu razantně dojde ke zvýšení počtu zaměstnaných osob (zejména těch, které váhají, případně se vyhýbají nástupu do trvalého pracovního poměru) a zároveň k aktivnímu zapojení uchazečů o zaměstnání do zvelebování naší krajiny a tím ztraktivnění kraje pro příchod nových investorů do připravených lokalit brownfields, ale i pro potenciální rozvoj cestovního ruchu a lázeňství v Ústeckém kraji, k němuž má kraj dostatečný potenciál přírodní, lidský i materiální.

Uvedený návrh projektu předpokládá **úpravu příslušné legislativy**. Vzniká však obava z porušování zákazu diskriminace, zejména u problémových skupin uchazečů o zaměstnání. Rovněž lze předpokládat, že uvedený návrh se setká s řadou protiargumentů, v první řadě v souvislosti s Chartou lidských práv a svobod. Nemá-li však uchazeč o práci zájem zapojit se aktivně a podporu si zasloužit, nechť je z evidence úřadů práce vyřazen. Pochopitelně i v tomto případě je třeba přistupovat k uchazečům diferencovaně (uchazeči se ZPS), rozhodně však razantněji než doposud.

Riziková skupina mladistvých

Za samostatnou velmi rizikovou skupinu lze považovat mladistvé bez jakékoliv kvalifikace, kteří nepokračují v dalším studiu. Podíl této poměrně stabilní skupiny (mladiství s dokončenou či nedokončenou základní školou nebo speciální základní školou) v Ústeckém kraji k 31. 12. 2004 činil 43,0 % z celkového počtu uchazečů o zaměstnání. Neřešitelnost se dále prohlubuje přechodem sledované skupiny do vyšších věkových skupin, kde se tato skupina rozměňuje. Optimálním řešením je návrat do školského systému nebo příprava na konkrétní pracovní místo. Zde by stálo za zvážení vytvořit na středních integrovaných školách třídy potenciálních studentů, tzv. „**nulté ročníky**“. Po dobu jednoho roku mladiství, kteří nemají dosud ujasněnu svoji budoucí pracovní, ale i osobní životní dráhu, (na základě doporučení poradce pro volbu povolání každé základní školy), by měli možnost pod vedením

zkušených psychologů a pedagogů ujasnit si základní hodnoty života a jejich postavení v osobním životě. Během jednoho školního roku pak mají absolventi tohoto nástroje možnost se rozhodnout, zda vůbec a na jakém typu školy budou dále pokračovat ve studiu. Roční pobyt na střední škole je dostatečnou dobou, aby si klienti vytvořili jasnější představu o svém budoucím postoji k životu a ujasnili si další životní kroky. Tento systém je uplatňován již řadu let v dánském školství s takřka 100 % úspěšností. Funguje-li tento systém úspěšně v jiné zemi, stálo by za zvážení odzkoušet ho v podmínkách České republiky. V první fázi uvedená změna sice vyvolá další výdaje ze státního rozpočtu pro kapitolu školství, ale na druhou stranu zde najde uplatnění celá řada psychologů a pedagogů bez uplatnění. Ze strany Ministerstva školství to předpokládá:

- navýšení prostředků na výuku pro vytipované školy,
- akreditace oboru tzv. „nultého ročníku“,
- vytvoření osnov pro specifickou skupinu tzv. „nultého ročníku“.

Tímto krokem by byl postupně zahájen systém celoživotního vzdělávání širokých vrstev obyvatelstva od nejmladších věkových kategorií, na kterém v současné době Ministerstvo školství ČR pracuje. Zároveň budou problémové skupiny mladistvých dočasně umístěny ve školním zařízení, které jim umožní psychicky dozrát a rozhodnout o svém budoucím životě. Tento krok sníží počty nezaměstnaných, tj. uchazečů o zaměstnání na úřadech práce, a tím zvýší pravděpodobnost jejich dalšího zapojení do vzdělávacího systému, a tím do budoucna snížení prostředků státního rozpočtu na výdaje pasivní politiky zaměstnanosti.

Uplatnění absolventů škol na trhu práce

Vázným problémem je uplatnění absolventů škol na trhu práce, kteří hledají uplatnění obtížněji než lidé s praktickými zkušenostmi a pracovními návyky. Řada zaměstnavatelů není ani dostatečně motivována pro jejich přijetí finančním příspěvkem služeb zaměstnanosti na absolventská místa. Na nezaměstnanosti absolventů škol se v poslední době podílejí především vyučení, absolventi středních odborných škol ekonomického zaměření a absolventi gymnázií bez další specializace. Úřady práce mají pro tyto skupiny připraveny poradenské programy, které se zaměřují zejména na techniky vyhledávání pracovních míst a na prezentaci u zaměstnavatele, na jejichž základě si často najdou pracovní uplatnění nebo pokračují v motivačních kurzech. Řada z nich nastupuje do vzdělávacích aktivit různého zaměření, které především doplňují nebo rozšiřují jejich uplatnitelnost na trhu práce. Totéž platí pro odborné praxe a rekvalifikace-stáže, ve kterých získávají nezbytné a tolik požadované pracovní dovednosti a návyky. Přibližně 40 - 50 % evidovaných absolventů škol projde každoročně poradenskými, vzdělávacími a zaměstnaneckými programy služeb zaměstnanosti. Podíl věkové skupiny do 25 let na celkové evidované nezaměstnanosti zaznamenává pokles z 16,8 % na 15,2 % k 31. 12. 2004. Rizikovost chování této skupiny uchazečů je podmíněna i dostupností sociálních dávek, a proto je důležité jí zabezpečit uplatnění nebo zvýšit její zaměstnatelnost rekvalifikací. Těmito preventivními opatřeními lze částečně zabránit asociálním projevům a riziku dlouhodobé marginalizace (obdobná rizika lze vysledovat i u skupin dlouhodobě nezaměstnaných uchazečů a u uchazečů se ZPS). Rozhodně však i tato skupina nezaměstnaných se stane potenciálními účastníky výše navrhovaného projektu.

Účinnost rekvalifikací

V posledních letech dochází ke **zlepšování cílenosti opatření aktivní politiky zaměstnanosti** do nejvíce ohrožených oblastí. Reakce na základní determinantu nezaměstnanosti, kterou je **nedostatek kvalifikace**, právě v regionech postižených strukturálními změnami, **není příliš výrazně zacílená**. Ačkoliv ostatní programy (tvorba míst) jdou v rostoucí míře tam, kde je vyšší míra nezaměstnanosti, u rekvalifikací tomu tak není. Ty jsou rovnoměrně rozložené – jejich podíl na nezaměstnaných je podobný všude bez ohledu na míru nezaměstnanosti v okrese. To je možné vysvětlit mj. tím, že i podíl ohrožených skupin právě v rekvalifikacích je slabší. Rekvalifikace jsou stále až příliš zacíleny na krátkodobě nezaměstnané, lépe kvalifikované, zdravé a mladší uchazeče, nikoliv ohrožené skupiny – ovšem vyjma absolventů škol (vysokoškoláci a maturanti). Zastoupení dlouhodobě nezaměstnaných, osob nad 50 let či zdravotně handicapovaných je v rekvalifikacích stále velmi nízké.

Vzniklá nerovnováha mezi kvalifikační strukturou uchazečů o zaměstnání a požadavky na kvalifikaci pracovní síly na trhu práce je tedy řešena systémem rekvalifikací, které jsou **považovány za nejefektivnější nástroj aktivní politiky zaměstnanosti** a jejich význam trvale roste. Ve snaze zvýšit zaměstnanost absolventů škol, osob obtížně umístitelných ve věku do 25 let a dlouhodobě nezaměstnaných s nízkou úrovní kvalifikace byla realizována úřady práce řada poradenských a vzdělávacích programů, rekvalifikačních stáží pro absolventy středních a vysokých škol. V rámci Národního akčního plánu zaměstnanosti pro rok 2002 a pro rok 2003 a v souladu se směrnicemi Evropské strategie zaměstnanosti se pilotně ověřovaly nové přístupy a pracovní metody pro získání zaměstnání a zvýšení zaměstnatelnosti v programech prevence dlouhodobě nezaměstnanosti – „První příležitost“ pro mladé do 25 let a „Nový start“ pro dospělé nad 25 let. Mezi pilotní úřady práce pro mladé do 25 let byl zařazen v rámci Ústeckého kraje Most a Děčín. Od 1. 1. 2004 program „První příležitost“ pro mladé do 25 let byl celoplošně rozšířen.

Rostoucí míra nezaměstnanosti a vysoký počet dlouhodobě nezaměstnaných v Ústeckém kraji vyžaduje rozšiřovat rozsah rekvalifikací a zapojovat do nich stále širší skupiny uchazečů o zaměstnání. V roce 2003 bylo v tomto kraji do rekvalifikace zařazeno 6 832 uchazečů, tj. 16 % z celkového počtu zařazených do rekvalifikace. V roce 2004 vzrostl jejich počet na 7 489 osob, což představuje nárůst o 657 rekvalifikantů. Pozitivním prvkem je zvyšující se poptávka po kvalifikovanějších pracovních silách ze strany zaměstnavatelské sféry, negativním pak vzdělanostní struktura uchazečů o zaměstnání (především nízká kvalifikace a dlouhodobá nezaměstnanost – rostly počty uchazečů se základním vzděláním a vyučením, zvýšil se počet osob navyklých na sociální dávky). Za pozitivní ale lze považovat trvale rostoucí zájem o rekvalifikace ze strany uchazečů, zejména se středoškolským vzděláním.

Do budoucna bude vhodné využívat tento nástroj, avšak význam rekvalifikací musí být v souladu s potřebami trhu práce a se zvážením, zda absolvent určitého rekvalifikačního kurzu má předpoklady uplatnit se na trhu práce jako osoba, která daný obor řádně vystudovala. Úroveň a kvalitu rekvalifikačních kurzů by zadavatelé měli zvažovat a kvalifikovaně posuzovat, provádět podrobnější analýzu a vyhodnocení účinnosti tohoto nástroje. Směřování prostředků aktivní politiky zaměstnanosti by se mělo v nejbližší době změnit tak, aby byl kladen větší důraz na další vzdělávání uchazečů o práci, a to i za cenu menšího počtu pracovních míst podporovaných z prostředků aktivní politiky zaměstnanosti,

i když i tato místa zůstanou významným prostředkem při pomoci k návratu evidovaných uchazečů na trh práce.

Uchazeči o zaměstnání ve věku nad 50 let

Velmi rizikovou skupinou se jeví kategorie uchazečů o zaměstnání ve věku 50 a více let, kde ze strany zaměstnavatelů se často projevují **diskriminační tendence**. Nárůst této věkové kategorie je však do jisté míry agravován situací v hornických profesích, kdy propuštění horníci získávají tzv. „výsluhovou doživotní rentu“. Její výše tyto osoby nenutí hledat si nové zaměstnání, přičemž vstupem do nového pracovního poměru by tuto doživotní výhodu ztratily. Ačkoliv mnozí by přijali práci i mimo svůj obor z důvodu vlastní seberealizace a prodloužení si aktivního života, nejistota udržení si nového zaměstnání jim brání se doživotní renty vzdát. Nevýhodou je i nemožnost si k této rentě přivydělat. Tyto osoby se tedy zaevidují na úřadu práce, čímž zvyšují míru nezaměstnanosti zejména v okresech Most, Chomutov a Teplice. Předpokládá se, že jejich vyřazením z evidence úřadu práce by se zejména v Mostě snížila míra nezaměstnanosti cca o 4 – 5 %. Bylo by proto vhodné **rozšířit současnou úpravu částečné nezaměstnanosti**, kdy osoby pobírající podporu v nezaměstnanosti mají možnost si přivydělat do výše poloviny minimální mzdy (do 3 350 Kč a maximálně 20 hodin týdně) **i na osoby pobírající doživotní rentu**.

Zaměstnávání osob se ZPS

V souvislosti se změnou právních předpisů byla odstraněna kontraproduktivní opatření Zákoníku práce související se zaměstnáváním osob se ZPS, které vyvolávaly obavy zaměstnavatelů z přijímání osob se ZPS do pracovního poměru jen na dobu určitou. Možnost stanovit těmto osobám zkušební dobu umožnila zaměstnavateli ohodnotit schopnosti jedince a jeho motivaci k práci. Nadále platí povinnost zaměstnávat osoby se ZPS ve stanoveném podílu; při zaměstnávání více než 50 % zaměstnanců se ZPS zákon umožňuje poskytování nárokového příspěvku zaměstnavateli. Nově byla ustanovena povinnost spolupráce s úřadem práce při provádění rehabilitace. Přes všechna tato opatření v Ústeckém kraji počet uchazečů se ZPS absolutně roste, meziročním nárůstem míry nezaměstnanosti se jejich podíl na celkové nezaměstnanosti kraje snížil (z 11,82 % na 11,68 %). Počet vhodných pracovních míst pro tyto osoby bude do budoucna klesat. Jednou z příčin je skutečnost, že uchazeči se ZPS často řadu let nepracovali, mnohdy i z důvodů nízké motivace k zaměstnávání těchto osob jak ze strany zaměstnavatelů, tak často osob se ZPS samotných. Možnosti mzdových příjmů vzhledem ke kvalifikaci těchto osob, a zejména charakteru práce, kterou mohou vykonávat, jsou obvykle plně srovnatelné s úrovní sociálních příjmů, které jim náleží vzhledem k jejich zdravotnímu omezení.

Investiční pobídky

V regionech, kde je vykazována průměrná míra nezaměstnanosti nad průměrem této míry za ČR, jsou Ministerstvem práce a sociálních věcí České republiky (MPSV ČR) poskytovány investiční pobídky. Čím vyšší je dosahovaná míra nezaměstnanosti, tím vyšší je poskytovaná hmotná podpora. Cílem této strategie je motivovat investory ke zřízení nových pracovních míst v regionech s nejvyšší mírou nezaměstnanosti. Jejich využívání se doposud odráželo především u zahraničních investorů obsazujících průmyslové zóny v kraji. Rozhodně

bude třeba **aktivně podporovat využívání** tohoto nástroje v případě **tuzemských podnikatelů**, zejména **kategorie malých a středních podnikatelů**.

Účinnost nástrojů aktivních politik zaměstnanosti

Aktivní politika zaměstnanosti má kromě pozitivních sociálně psychologických efektů kladné ekonomické dopady na státní rozpočet. Výdaje vynaložené na aktivní politiku zaměstnanosti snižují výdaje na pasivní politiku zaměstnanosti (především u mladých lidí) a na sociální dávky. V momentě, kdy uchazeč o zaměstnání nastoupí do nového pracovního poměru, vrací se část prostředků vynaložených na aktivní politiku zaměstnanosti zpět do státního rozpočtu formou odvedených daní, srážek sociálního a zdravotního pojištění. Zaměstnaný uchazeč také přináší úspory státních výdajů, neboť není nadále závislý na sociálních dávkách. Nové pracovní zařazení znamená i zvýšení konkurenceschopnosti, což má další kladný vliv na státní rozpočet.

Přes všechna uvedená pozitiva dosavadní systém využívání prostředků aktivní i pasivní politiky zaměstnanosti, ani další nástroje využívané státem, nejsou schopny vysokou míru nezaměstnanosti v Ústeckém kraji vyřešit. Situace je zde ovlivněna především strukturou uchazečů o zaměstnání, a to jak z hlediska věkového složení (mladší věkové kategorie a kategorie nad 50 let), tak především z hlediska vzdělanostní struktury, kdy převládají uchazeči o zaměstnání v nízkých vzdělanostních kategoriích. Tuto situaci nevyřeší ani systém realizovaných rekvalifikačních kurzů. Ačkoliv se oficiálně uvádí, kolik uchazečů o zaměstnání prošlo rekvalifikačními kurzy, jaká výše prostředků byla použita na rekvalifikace nezaměstnaných, není nikde evidováno, kolika absolventům rekvalifikačních kurzů se podařilo umístit se na dobu delší než tři měsíce na trhu práce. Ukazatel počet uchazečů umístěných po absolvování rekvalifikačního kurzu byl získán na základě objednávky u Úřadu práce Most, který je gestorem krajských dat trhu práce v Ústeckém kraji. V mnohých případech absolventi rekvalifikačních kurzů nezvolili kombinačně správný druh rekvalifikačního kurzu ke své původní profesi tak, aby se jejich vědomosti shodovaly se získanými dovednostmi. Ostatní nástroje aktivní politiky zaměstnanosti mají spíše podporný charakter.

Z uvedeného vyplývá, že přestože se projevuje tendence věnovat více prostředků na využívání nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, dosavadní výsledky nasvědčují, že přes snahu zainteresovaných institucí nejsou nástroje aktivní politiky zaměstnanosti dostatečně účinné. Svědčí o tom i fakt, že míra nezaměstnanosti ve vybraných okresech kraje je nadále podstatně vyšší než republikový průměr. **Pracovní hypotézu č. 2 – *Analýza nezaměstnanosti v Ústeckém kraji ukazuje, že nástroje aktivní politiky zaměstnanosti nejsou dostatečně účinné, respektive jejich rozsah účinnosti nemá dostatečný dopad na jednotlivé nástroje aktivní politiky zaměstnanosti, lze tedy potvrdit.***

Národní plán zaměstnanosti

Od roku 1999 připravuje každoročně Česká republika Národní plán zaměstnanosti, jenž je v gesci Ministerstva práce a sociálních věcí ČR. Plán je zpracován v intencích směrnic – „Guidelines“ Evropské strategie zaměstnanosti přijaté v roce 1997. Směrnice byly rozvrženy do čtyř oblastí (pilířů): I – Zaměstnatelnost, II – Podnikání, III – Adaptabilita a IV – Rovné příležitosti. Zásadním přínosem prvního pilíře „Zaměstnatelnost“ je stanovení

cílů nejen ve vztahu k aktivní politice zaměstnanosti, ale i ve vztahu k dalším oblastem veřejné a sociální politiky: hospodářská politika (úkoly v oblasti investiční pobídek a v rozvoji drobného podnikání), oblast vzdělávací politiky, oblasti sociální politiky (dávkové systémy), aj.

Otázkou zůstává, zda stanovené náročné cíle bude možno realizovat vzhledem k jejich finanční náročnosti. Navíc **některé cíle a priority** Národního plánu zaměstnanosti jsou **vnitřně konfliktní**. Na jedné straně jsou omezené kapacity úřadů práce v kraji zatíženy novými aktivitami a programy zaměřenými na prevence (projekty První příležitost, Nový start) a na omezení přítoku do dlouhodobé nezaměstnanosti, na druhé straně se jim současně ukládá zvýšit poradenské činnosti pro již nyní dlouhodobě nezaměstnané, což za stávající kapacity pracovníků úřadů práce v Ústeckém kraji je těžko zajistitelné.

Pokud je možno se zaměřit při **hodnocení přínosu** Národního plánu zaměstnanosti na to, zda byly eliminovány nejvýznamnější problémy trhu práce, je nutno kriticky konstatovat, že nezaměstnanost v letech 2002 a 2003 nadále rostla, teprve za rok 2004 se nepatrně snížila, podíl dlouhodobé nezaměstnanosti se zvýšil, nezaměstnanost mladých nepoklesla, regionální rozdíly se prohloubily. Přetrvávají známé problémy. Nezměnilo se relativně vysoké zdanění práce, mzdový vývoj neodpovídá produktivitě práce, trvá postižení problémových skupin nadměrnou nezaměstnaností. U absolventů škol se ukazuje řada schopností klíčových pro trh práce jako neuspokojivá, zavedení systému celoživotního vzdělávání zůstává nadále úkolem do budoucna, v oblasti odborného vzdělávání není zatím vymezen odpovídající legislativní rámec a odpovědnost jednotlivých aktérů. Úkolem do budoucna je i provázaná reforma systému sociálních dávek. Naproti tomu rozpočtová omezení mají nepříznivý dopad na aktivní politiku zaměstnanosti. Dlouhodobé oslabení rozpočtu na aktivní politiku zaměstnanosti může mít výrazné negativní dopady.

Řešení otázky nezaměstnanosti by se mělo zabývat i **motivací k zaměstnávání**. Motivace k zaměstnávání na straně poptávky po práci je dána náklady na pracovní sílu, tedy především mzdy a odvody z mezd vstupují prostřednictvím poptávky po práci do vztahu mezi ekonomickým růstem a tvorbou pracovních míst. Tempo růstu produktivity práce by mělo převyšovat alespoň o jeden procentní bod tempo růstu reálných mezd. Navíc se předpokládá, že na sekundárním trhu práce zvýšení mezd (např. v důsledku zvýšení minimální mzdy) sníží nezaměstnanost, protože příznivě ovlivní nabídku práce. Pokud je na sekundárním trhu práce nezaměstnanost způsobena do značné míry dobrovolnou nezaměstnaností, jakmile se práce začne vyplácet, nezaměstnanost na sekundárním trhu práce klesá. Na druhé straně ale tlak minimálních mezd způsobí pokles poptávky po pracovní síle s nižší produktivitou práce a navíc ovlivní nepříznivé mzdové tlaky v celé struktuře mezd, přinejmenším v nižších pásmech mzdových tarifů. Tak dojde k poklesu poptávky po práci s nejnižší produktivitou a nezaměstnanost celkově vzroste. Otázkou je, jaký vliv převáží.

Systém sociálních dávek

Specifikem českého systému sociálních dávek je okolnost, že **podpora v nezaměstnanosti** je ve velkém počtu případů, (zejména u dlouhodobě nezaměstnaných), **kombinována s řadou dalších dávek** – státní sociální podpory a sociální péče (pomoci). Pobídkovost českého systému sociální dávek pro nezaměstnanost je dosti nízká, zvláště u kategorií nezaměstnaných s nízkým vzděláním, dále s vyšším počtem členů domácnosti (především s vyšším počtem dětí a ekonomicky neaktivních dospělých členů domácnosti)

s delší dobou nezaměstnanosti (zvláště od šestého měsíce nezaměstnanosti). Poměry náhrady, především pokud se uvedené charakteristiky překrývají, se pohybují na úrovni 70 – 80 %, v některých případech až 80 – 100 % nákladů domácnosti. Vysoké poměry náhrady vyplývají z kombinace několika faktorů:

- z vysokého zatížení odvody z mezd v nízkém příjmovém pásmu,
- z nastavení výše a konstrukce životního minima,
- z výrazné cílenosti dávek státní sociální podpory podle kritéria výše příjmu domácnosti,
- z nízké úrovně mezd,
- z absence pozitivních pobídek v oblasti pracovních příjmů na úrovni životního minima při přechodu do zaměstnání.

Problém se jeví dost komplexní a vyžaduje celkovou provázanou úpravu těchto systémů.

Strategie zaměstnavatelů

Pokud se jedná o strategii zaměstnavatelů ve vztahu k pracovní síle, vedle disproporcí mezi strukturou poptávky a nabídky na lokálních trzích práce (znásobené malou schopností mobility pracovní síly a také její malé ochoty k této mobilitě) **považují firmy za bariéru zvyšování zaměstnanosti na jedné straně nejistotu trhu spolu s konkurencí a na druhé straně vyšší nemzdových pracovních nákladů (odvody na sociální pojištění) spolu s daněmi.**

Podle vyjádření firem³²⁾ jsou celkem lidé ochotni pracovat za podmínek, se kterými se na trhu práce setkávají. Přesto zde existují jisté bariéry, neboť zájemci o práci jsou ochotni a schopni (firmy to přisuzují zabezpečení v nezaměstnanosti ze strany sociálního státu) vyčkávat na optimální příležitost a odmítají poměrně často práci pro mzdu, jež neodpovídá jejich představě (typické je to zejména ve školství a veřejné správě, ale také v primárním sektoru – zejména v zemědělství), pro namáhavost práce, pro nevyhovující rozložení pracovní doby (obojí je typické zejména v primárním sektoru a ve službách) a nutnost dojíždět do zaměstnání.

Větší firmy se orientují spíše na interní trh práce, i když nevyklučují řešení potřeby pružné adaptace na pohyby trhu i propouštění a nábor nových pracovníků. Hlavním motivem udržet interní trh a nepropouštět, přinejmenším nepropouštět unáhleně, se zdá být obava ze ztráty kvalifikovaných a zkušených pracovníků, do nichž firmy investovaly. Přistupuje k tomu ovšem i snaha udržet vnitřní smír. Většina firem považuje za jeden z hlavních cílů udržet stabilní strukturu pracovníků a harmonické vztahy mezi managementem a zaměstnanci. Snahou je tedy udržet stabilitu jádra, nikoliv periferie, jejíž adaptace je řešena obměnou na externím trhu práce. Celkem logicky je pak i slabší spolupráce s úřady práce a nedůvěra k uchazečům o zaměstnání, které úřady zprostředkovávají, stejně jako malá informovanost o rekvalifikačních programech a skepse k jejich přínosu pro firmy. Značně to blokuje možnosti úřadů práce při zprostředkování zaměstnání.

---

³²⁾ Dotazování zaměstnavatelských subjektů v jedenácti okresech ČR, uvedené v Souhrnné zprávě z výzkumné studie provedené v rámci programu „Moderní společnost“ (zpracovatelé MU Brno, VÚPSV ČR Praha, Národní vzdělávací fond).

Z dotazování firem i z mezinárodního srovnávání daňové zátěže vyplynul problém a **potřeba řešení „daňových tlaků“**. Jak se ukazuje v některých zemích EU, jejichž daňové zatížení je větší, než je průměr zemí OECD, jedná se o **faktor, jehož váha je značná**. Většina zemí proto reformovala svůj daňový systém a zavedla do něj prvky, které mají povzbuzovat k ekonomické aktivitě. Ve vztahu k trhu práce byly zaměřeny na posílení poptávky a nabídky práce.

Posílení na straně poptávky po práci se týkalo **snížování sazeb daně z příjmu právnických a fyzických osob a sociálního zabezpečení, zaměření úprav sociálního zabezpečení na nízkopříjmové a nízkokvalifikované pracovníky, přesouvání daňového břemene z práce na kapitál nebo spotřebu, uplatnění snížení sazby DPH u služeb, které se vyznačují velkým podílem práce, úpravy zdanění malých a středně velkých společností, které mají největší díl na zaměstnanosti**.

Posílení na straně nabídky práce řešilo **snížování sazeb osobní důchodové daně a zavádění různých podob negativní důchodové daně, úpravu příspěvků na sociální zabezpečení, se snížením u nízkopříjmových poplatníků, úpravy dávkového systému**.

Rovněž trh práce České republiky je dnes do značné míry ovlivněn daňovým a dávkovým systémem. Tento problém se týká především osob s nižší kvalifikací. Nejčastěji znějícím doporučením pro ČR ze strany EU je **snížení podílu příspěvků na sociální zabezpečení na celkových daňových výnosech**.

Zvyšování zaměstnanosti zakládáním malých a středních podniků

Při hledání možností zvyšování zaměstnanosti na regionální úrovni významnou úlohu sehrává podpora rozvoje malých a středních podniků, jejichž výraznější rozvoj je nezbytný pro doplnění chybějících složek oborové struktury průmyslu, pro vytvoření kapacit služeb pro podnikatele, inovační aktivity, komerční služby i služby pro obyvatele, celkově pak pro vytváření a stabilizaci pracovních míst pro pracovníky uvolňované z „velkého“ průmyslu i zemědělství a pro snížení nezaměstnanosti žen, mladistvých, resp. tělesně postižených osob.

Výsledky dotazníkového šetření, ale i osobního přímého dotazování na území Ústeckého kraje ukázaly, že rozvoj malého a středního podnikání naráží ve všech regionech na **bariéry, charakterizované komplikovanou legislativou, nadměrným administrativním zatížením, neprůhledným daňovým systémem, obtížným přístupem k finančním zdrojům, vysokým provozně nákladovým zatížením** především v období zahájení činnosti a stabilizace podniku nebo v období realizace finančně náročných rozvojových projektů. V rámci nich zaujímají významnou pozici také drobné podniky (mikropodniky).

Právě tyto subjekty mají omezený a ztížený přístup ke zdrojům financování, know-how, poradenství a vzdělávání. Úvěry pro drobné podnikatele jsou až na výjimky pro komerční banky nezajímavé. Podporu v podobě záruk za bankovní úvěry, příspěvky na úhradu úroků z bankovních úvěrů, úvěry se sníženou úrokovou sazbou a návratné finanční výpomoci poskytuje stát prostřednictvím jím založených institucí. Jedná se většinou o tzv. „měkké podpory“ a objem nevratných dotací je malý.

Malým a středním podnikatelům **chybí podpory v podobě investičních pobídek, kterých mohou využít pouze významní investoři (dotace na nově vytvořená pracovní místa,**

snížení daňových odvodů apod.). Počet programů podporujících začínající podnikatele je malý, doba podpory krátká a absolutní částky individuálních podpor nízké. Podpory jsou většinou návratného charakteru, přičemž povinnost jejich brzkého splácení podvazuje další rozvoj podnikání.

Velké **rozvojové rezervy** jsou dosud v **kvalitě managementu, využívání progresivních technologií, schopnosti expanze na zahraniční trhy**, mezipodnikové spolupráci včetně využívání asociací profesních svazů k prosazení zájmu apod.

Malé a střední podniky mají **ztížený přístup** nejen k **obecné podpoře podnikání**, ale především je pro ně nedostupná **podpora směřovaná do inovací a inovačního podnikání**. Z hlediska srovnání s vyspělými státy v západní Evropě se Česká republika nejvýrazněji odlišuje ani ne tak v samotné intenzitě výzkumu a vývoje, ale především v nedostatečném propojení výzkumu a vývoje s podnikáním a komerčním využitím nových poznatků. Zdaleka nejhorší postavení mají z tohoto hlediska právě malé a střední podniky, které se vesměs ke státním nebo evropským podporám na projekty aplikovaného výzkumu nedostanou. V Ústeckém regionu dostatečně nepůsobí podpůrné instituce, které by fungovaly jako zprostředkovatelé informací a kontaktů mezi podnikateli, výzkumnými institucemi a finanční sférou. Projevuje se to v obecné informační oblasti, v nedostatečném finančním zajištění vývoje a inovačního podnikání (prakticky nefungující rizikový kapitál), i v oblasti právního poradenství a ochrany duševního vlastnictví.

Na základě analýzy provedeného dotazníkového šetření lze definovat **základní faktory ovlivňující zakládání firem**:

1. **Faktory existenční** - zajištění hlavního příjmu, jeho jistota a odpovídající odměna;
2. **Faktor příležitosti** - možnost zahájit podnikání v období transformace, společenská poptávka, inspirace v řadách přátel a příbuzných, vlastní volné finanční prostředky;
3. **Faktory ostatní** - odborná způsobilost a praxe v oboru, seberealizace, nezávislost na zaměstnavateli, volná pracovní doba apod.

Z **prvního okruhu** otázek dotazníkového šetření vypovídajících o „**Osobních údajích podnikatele**“ vyplývá, že z celkového počtu 132 respondentů podnikají 2/3 mužů a 1/3 žen. Nejvyšší procento podnikatelů (37,9 %) má zastoupení ve věkové kategorii 36 - 45 let. Osu vzdělanostní úrovně respondentů tvoří řemeslní živnostníci, kteří jsou vyučení. Více než polovina respondentů (69,1 %) neměla podnikatelský vzor. V době dotazování firmy všech dotazovaných byly ekonomicky aktivní a úspěšnost podnikatelské činnosti byla nejčastěji hodnocena neutrálně až spíše úspěšně.

Druhý okruh otázek „**Charakteristika firmy**“ dokumentuje, že přes 90 % respondentů zaměstnává maximálně 5 zaměstnanců a převažuje právní forma uspořádání živnost (71,2 %), následuje s. r. o. (21,2 %). Nejčastějším cílem založení firmy je zajištění hlavního příjmu (80,3 %). Vlastních odborných znalostí využívá 87,1 % a svou firmu si řídí respondenti sami v 78,8 %, získávání pracovníků do firmy je spíše obtížné pro 34,5 % dotázaných a obtížné až velmi obtížné pro 27,4 % respondentů. Současný stav pracovníků ve firmě je považován za optimální v 71,2 % případech. Nejvýznamnějším faktorem pro výběr uchazeče o zaměstnání je jeho mzdové ohodnocení nabízené zaměstnavatelem, dalším velice důležitým faktorem pro výběr zaměstnance, avšak naprosto odlišného charakteru, je ochota zaměstnance učit se a aktivně se zapojovat do rozvíjejícího se podniku, dále jeho

flexibilita a kreativita. Většina nových zaměstnanců byla získána na základě známosti se samotným uchazečem či na doporučení známých (70,2 %). Alarmující je fakt, že pouhých 7,1 % nově získaných pracovníků bylo zaměstnáno ve spolupráci s úřadem práce.

Ve **třetím okruhu** dotazníkového šetření „**Pracovní a podnikatelské činnosti**“ všichni podnikatelé prokázali zkušenosti s podnikáním, neboť se jedná o aktivní firmy. Většina respondentů nadále podniká ve stejném oboru, ve kterém byli dříve zaměstnáváni (zejména stavebnictví, doprava, ubytovací a stravovací služby, cestovní ruch). Takřka polovina respondentů (45,5 %) měla v posledním pracovním poměru pozici dělník/dělnice s kvalifikací vyučen, 21,2 % respondentů mělo pozici THP. Není nezajímavé, že podnikatelskou činnost nezačal ani jeden respondent důchodového věku a pouze 3,7 % respondentů bylo před zahájením podnikání nezaměstnaných. V posledním pracovním poměru bylo zaměstnáno na hlavní pracovní poměr 91,7 % dotázaných a více než 60 % respondentů bylo inspirováno k podnikání - nejčastěji svými přáteli a známými. U důvodů vedoucích k založení firmy převažoval faktor objevení příležitosti na trhu a volné finanční prostředky, naopak stagnace v profesním postupu či neshody na pracovišti byly uváděny minimálně.

Výsledky **čtvrtého okruhu** otázek „**Materiálové a finanční zdroje**“, ukazují, že více než 50 % respondentů potřebovalo při zahajování podnikatelské činnosti provozní a investiční kapitál do 250 tis. Kč, téměř 99 % respondentů použilo při zakládání firmy své vlastní prostředky, následovaly půjčky od známých, leasing a další, nejméně využívaný byl zahraniční kapitál. Překvapivě nízký podíl respondentů (pouhých 6,8 %) využil nabídky rozvojových programů MMR ČR, MPO ČR, CzechInvest apod. Získávání bankovního úvěru probíhalo spíše s obtížemi a největším problémem byly příliš vysoké úroky při splácení úvěrů a zdlouhavé vyřizování žádosti o úvěr. Na druhou stranu nejmenší překážkou byla dostupnost poradenských služeb při vyřizování úvěru (komerční přístup bank ke klientovi). Největší podporu očekávali respondenti od rodiny, přátel a známých (66,7 %).

Pátý okruh „**Výsledky podnikatelské činnosti**“ deklaruje, že v 84,8 % splnilo podnikání očekávání respondentů, přičemž nejčastějším očekáváním od podnikatelské činnosti v době založení firmy bylo zajištění vlastní existence a odměny za vlastní výkon. Nezanedbatelná byla příležitost disponovat se svým volným časem a pracovní dobou, naopak nejméně byl respondenty očekáván *stres a nadměrná pracovní zátěž*, poměrně nízký relativní počet vykazuje i kategorie *moc, vliv a společenská image*. Za největší bariéry při zakládání podnikání respondenti označili daňové zatížení a zákonné normy, následovaly překážky z oblasti zpracování vhodného podnikatelského záměru (vhodné načasování, volba lokality, dodavatelsko-odběratelské vztahy, cenové kalkulace, zákazníci apod.), naopak za nejmenší problém dotazovaní považovali závist ze strany rodiny, příbuzných a známých.

Výsledky testování dílčích hypotéz prokázaly, že z velké části jsou zakládány malé firmy bez zaměstnanců nebo firmy s počtem zaměstnanců do 5 osob. Použitím statistických metod bylo dosaženo závěru, že na každého podnikatele z testovaného souboru připadá v průměru 3,5 vytvořeného pracovního místa. **Hlavní hypotéza č. 3, že v případě podpory malého a středního podnikání lze vytvářet pracovní místa, ovšem ve velmi omezeném počtu byla potvrzena**, což potvrzuje i fakt, že přes 70 % dotázaných zaměstnavatelů považuje současný stav svých zaměstnanců za optimální a pokud předpokládají další rozvoj firmy, není jisté, zda jej budou realizovat formou přijetí nového zaměstnance či zvýšením produktivity práce stávajících zaměstnanců. Navíc, získávání nových pracovníků považuje více než třetina

zaměstnavatelů za obtížné. Neosvědčila se ani spolupráce s úřady práce, kdy tímto způsobem bylo získáno pouze 7 % zaměstnanců.

Při analýze **dalších příčin nízkého zájmu malých a středních podnikatelů vytvářet nová pracovní místa** a zaměstnávat nové pracovníky vyplynuly následující závěry:

- **vysoké odvody zdravotního a sociálního pojištění za zaměstnance;**
- **vysoké daňové zatížení** (povinná platba z minimálního zisku - bez ohledu na skutečný stav, daň z příjmu fyzických a právnických osob pohybující se nad průměrem EU, pomalé odepisování investičního majetku a nedobytných pohledávek);
- **zvýšená restriktivní opatření a byrokratický přístup ze strany kontrolních orgánů** (finanční úřad, správa sociálního zabezpečení, ČOI, KHES);
- **administrativní náročnost a časté legislativní změny** (organizačně a finančně náročné vedení účetnictví, evidence zaměstnanců, znalost a orientace ve změnách pracovně-právních vztahů).

Zmíněné bariéry zvyšování zaměstnanosti zároveň omezují rozvoj malého a středního podnikání. Jako východisko volí podnikatelé alternativu zaměstnávání jednotlivých živnostníků. Tento nový fenomén, švarcsystém, umožňuje obcházet především odvodovou a daňovou povinností firem, což má dopad na systém sociálního a zdravotního pojištění a příjem státního rozpočtu. Další často užívané praktiky podnikatelů však již patří do sféry šedé ekonomiky, např. práce za minimální mzdu a smluvní odměna „bokem“ či práce „na černo“ při současném pobírání podpor a sociálních dávek.

Dotazníkové šetření se podrobněji nezabývalo informační a poradenskou podporou, informovaností respondentů **o podpůrných programech**. Dle ústního vyjádření nezahrnutého do výsledků šetření většina podnikatelů malého a středního podnikání **nemá dostačující přehled o poradenských institucích**. Podnikatelé by uvítali vytvoření širší sítě poradenských center a jejich zviditelnění nabízejících pomoc při zpracování projektů a podnikatelských záměrů. Je proto důležité vytvořit širokou nabídku informací z hlediska nutných kroků v zakladatelském cyklu a tomu odpovídající podpůrné nabídky, jako je poradenství a školení ve všech fázích zakladatelského procesu. Podmínkou je však dostupnost a přehlednost informační a poradenské nabídky, tzn. vytvoření regionálních informačních míst, která by soustředila nabídku odborně fundovaných informací pro zakladatele – začínající podnikatele - z oblasti práva, financí, investičních možností, pracovních sil a podnikatelského managementu. Přitom je nutno vycházet z regionálních specifíků a implementovat je do nabízené projekční činnosti. Dále je třeba, aby tato poradenská centra zprostředkovala informace z oblasti podpor malého a středního podnikání, o změnách legislativy, aktivně spolupracovala s podnikateli při zpracování grantových projektů podporovaných ČR, ale i ze strukturálních fondů EU.

V současné době jsou v platnosti nové programy podpory malého a středního podnikání³³⁾ s platností na roky 2005 a 2006. Tyto programy reagují na aktuální potřeby rozvoje malých a středních podniků v České republice. Jsou zaměřeny na podporu podnikatelů formou záruky za bankovní úvěry, podporu podnikatelů z regionu hlavního města Prahy, podporu poradenství, podporu fyzických osob a podporu služeb zaměřených na vývoz. Na tyto programy je v roce 2005 vyčleněno z rozpočtové kapitoly Ministerstva průmyslu

³³⁾ Programy podpory pro rok 2005: Záruka, Trh, Progres, Poradenství, Design, Aliance.

a obchodu ČR celkem 550 mil. Kč. Podpora může být poskytnuta na projekty zaměřené na investice, výchovu a vzdělávání ve vzdělávacích programech středních škol ukončených výučním listem, zvyšování odbornosti dospělých, hospodářské a technické poradenství, projekty sdružení pro rozvoj malých a středních podnikatelů a k posílení jejich postavení na trhu, získávání informací o podnikání, projekty výzkumu a vývoje, jejichž výsledky mají a střední podnikatelé využívají, projekty v regionech se soustředěnou podporou státu a v ostatních regionech, jejichž podporování státem je žádoucí z jiných důvodů, vytváření nových pracovních míst, navazování kontaktů a spolupráce se zahraničními partnery a účast na vnitrostátních i zahraničních výstavách a veletrzích, zavedení systémů zajišťujících zvýšení kvality produkce a řízení podniků a využití služeb podporujících zvýšení konkurenceschopnosti, projekty zaměřené na investice spojené s ochranou životního prostředí, poskytování technických informací a poradenských služeb nebo vybraných provozních nákladů určených na činnosti spojené s ochranou životního prostředí.

Podpora je poskytována ve formě návratné finanční výpomoci, dotace, finančního příspěvku, záruky nebo úvěru se sníženou úrokovou sazbou.

Cílem podpory malého a středního podnikání je umožnit fungování tohoto sektoru tak, aby přispíval ke zvyšování výkonnosti národního hospodářství a jeho konkurenceschopnosti, ke snižování nezaměstnanosti a regionální, sociální a ekonomické diferenciaci, jako základních předpokladů ekonomického rozvoje společnosti.

Společně s programy Operačního programu průmyslu a podnikání a Společným regionálním operačním programem vytvářejí nové programy komplexní systém podpory malých a středních podniků.

Zvyšování zaměstnanosti výstavbou průmyslových zón

Nevytváří-li malé a střední podnikání dostatek pracovních příležitostí, je nutno vytvářet nová pracovní místa pro armádu nezaměstnaných jinými cestami. Takovou je podpora výstavby průmyslových zón a přilákání investorů tuzemských, a zejména pak zahraničních, do připravených lokalit, jako jedna z možností zvyšování zaměstnanosti. Za tím účelem bylo provedeno šetření o stavu, budování a obsazenosti průmyslových zón v jednotlivých okresech Ústeckého kraje. Zároveň byla stanovena **hlavní hypotéza č. 4 - Výstavba průmyslových zón a jejich obsazení zahraničními i tuzemskými investory napomáhá ke zvýšení zaměstnanosti v Ústeckém kraji tvorbou nových pracovních příležitostí v příslušném regionu Ústeckého kraje.**

Výsledky testování dílčích hypotéz ukázaly, že v sedmi okresech Ústeckého kraje byla dosud vybudována **31 průmyslová zóna**. Největší počet vybudovaných průmyslových zón je v okresech Louny a Chomutov (v obou po 7 průmyslových zónách), které mají charakteristiku typu greenfields.

Z celkového počtu **55 investorů**, kteří vstoupili do průmyslových zón, je v 92,73 % případech (51 investorů) předmětem podnikání oblast zpracovatelské činnosti firem.

Podíl zahraničních investorů na celkovém počtu investorů působících v průmyslových zónách kraje je 74 %, tj. z celkového počtu 55 investorů působících v průmyslových zónách je **40 investorů zahraničních**. To svědčí o skutečnosti, že investiční pobídky nabízené

prostřednictvím CzechInvestu mají účinný dopad na zahraniční investory, kteří přinášejí do regionu oživení.

Celková plocha všech průmyslových zón v Ústeckém kraji (1 663,03 ha) je obsazena pouze z 14,24 %, tj. 236,78 ha. Ačkoliv v tomto případě se nepodařilo do doby zpracování zjistit u všech investorů dosud obsazenou plochu a dochází tak k nepatrnému zkreslení ve vyhodnocení, sečteme-li neobsazenou plochu u těchto investorů, za předpokladu 100 %ního obsazení, pak celková plocha by byla **obsazena na 17,32 %**. V případě průmyslové zóny Žatec nebylo možno zjistit velikost plochy z důvodu neochoty vlastníka podávat jakékoliv informace. Nízký procentní podíl však neovlivní výrazně procentní obsazení celkové plochy průmyslových zón.

V souvislosti s obsazeností ploch průmyslových zón je třeba zmínit problém obsazení **průmyslové zóny Triangle. Lokalita bývalého letiště Žatec o celkové rozloze 363 ha je připravena k využívání potenciálními investory**. Zůstává však stále neobsazena, neboť nemá rozšířené dopravní napojení na dálnici a hraniční přechod s Německem, konkrétně na Horu Svatého Šebestiána. Ačkoliv se zdá, že dopravní infrastruktura Ústeckého kraje je dostačující, **výstavba komunikací dálničního typu, dopravní napojení na hraniční přechody je brzdou příchodu investorů do mnohých průmyslových zón v kraji**. Názorným příkladem jsou v tomto případě průmyslové zóny v Mostě, kde naprosto chybí napojení na hraniční přechody včetně napojení na dálniční komunikace. Propojení mezi jednotlivými okresními městy pánevní oblasti zabezpečují nově budované rychlostní komunikace.

Při zpracování výsledků šetření se nepodařilo ve všech případech (ani za pomoci evidence – statistiky CzechInvestu) zjistit cílové stavy pracovníků, ačkoliv povinností investorů je uvést tyto stavy do předkládaného projektu při žádosti o investiční pobídky. Situace je o to komplikovanější, že v průmyslových zónách působí firmy, které nežádaly o investiční pobídky, tudíž se pro ně nevztahovala povinnost sdělovat široké veřejnosti interní informace, jako např. stav zaměstnanců, organizační strukturu, výši zisku, obchodní partnery atd. V mnohých případech tím ani vlastníci průmyslových zón nemají přehled o situaci v jednotlivých firmách. To se potvrdilo i v případě developerské společnosti Investorsko inženýrské, a. s. Liberec, vlastníka průmyslové zóny Krupka. Ani tato společnost zabezpečující technickou infrastrukturu v zóně nedisponuje požadovanými údaji. Bylo proto nesnadné zjistit ve všech případech dané stavy pracovníků. Přesto z dostupných dat vyplývá, že **cílový stav pracovníků ve všech průmyslových zónách kraje k 30. 11. 2004 byl plánován v počtu 11 302 osob, skutečný stav evidoval 6 932 osob**, tj. naplnění na 61,33 %. Lze předpokládat, že v případě zabezpečení potřebných údajů od všech investorů by procento plnění bylo ještě vyšší.

Za stávajícího stavu jsou šetřením zjištěné výsledky v některých případech nepatrně zkreslené, avšak svým způsobem zobrazují situaci ve zmapování průmyslových zón. Tam, kde se podařilo navázat úzkou spoluprací s vlastníky průmyslových zón, případně s investory, byl získán ucelený přehled o stavu pracovníků, jako např. Industriální park Verne - Klášterec nad Ohří, průmyslová zóna Ústí nad Labem – Severní Předlice, průmyslová zóna Trmice, průmyslová zóna Louny – Jihovýchod, průmyslová zóna PLCL Lovosice atd. Při kvalifikovaném odhadu, kdy cílové stavy pracovníků se nepodařilo zjistit u sedmi investorů (všichni zahraniční investoři), ale skutečné stavy jejich zaměstnanců jsou v databázi průmyslových zón zahrnuty (jejich celkový stav činí 958 osob) a ve dvou případech nezjištěné skutečné stavy (cílové stavy u nich jsou plánovány na 198 zaměstnanců), se bude s největší

pravděpodobností jednat maximálně o 700 - 800 osob, což v konečném vyhodnocení nezvrátí potvrzenou dílčí hypotézu DH5. K řešení tohoto problému by bylo vhodné pro statistické účely stanovit investorům povinnost oznamovat své plánované stavy pracovníků legislativou určené instituci, v tomto případě regionální pobočce CzechInvestu příslušného kraje nebo např. Odboru hospodářské strategie kraje - oddělení investičních příležitostí Krajského úřadu v Ústí nad Labem.

Pokud se jedná o **počet udělených investičních pobídek**, nejvíce jich získaly firmy v průmyslových zónách chomutovského okresu. Z 15 investorů působících v průmyslových zónách v okrese Chomutov získalo 10 firem investiční pobídka, tj. 41,67 % z celkového počtu 24 firem, které obdržely v Ústeckém kraji investiční pobídka k 30. 11. 2004. Celkový objem investic pro tento kraj činil 29 622,44 mil. Kč, z toho pro chomutovský kraj byla přidělena částka 5 886,94 mil. Kč, tj. 19,87 %.

V podstatě se **potvrdilo i testované pořadí titulů udělovaných investičních pobídek**. Ačkoliv pobídka na pracovní místa a na rekvalifikace zaujímají stejné pořadí, tj. první až druhé místo, třetí místo připadá pobídkám na daně, čtvrté místo na infrastrukturu a poslední místo zaujímá 1 pobídka na pozemky. Jednalo se tedy pouze o nepatrnou odchylku od původní hypotézy. Vyhodnocení dále ukazuje, že žádosti o investiční pobídka na pracovní místa a rekvalifikace mají pro investory stejnou důležitost.

Celkový objem prostředků na investiční pobídka k 30. 11. 2004 udělených CzechInvestem Ústeckému kraji činil 29 622,44 mil. Kč. Předpokládalo se, že nejvyšší částku získala dobře se rozvíjející průmyslová zóna PLCL Lovosice. Nejvyšší objem těchto investičních prostředků (11 361,00 mil. Kč) však získala průmyslová zóna Havraň-Joseph v okrese Most, kde postupně rozšiřuje svoji činnost firma Nemark Europe, s. r. o.

Na základě vyhodnocení dílčích hypotéz lze potvrdit platnost **hlavní hypotézy č. 4 – Výstavba průmyslových zón a jejich obsazení zahraničními i tuzemskými investory napomáhá ke zvýšení zaměstnanosti tvorbou nových pracovních příležitostí v příslušném regionu Ústeckého kraje**. Budování průmyslových zón má rozhodující význam pro rozvoj regionu. Dosavadní obsazení průmyslových zón tuzemskými i zahraničními investory má rozhodně značné rezervy. Lze předpokládat, že při vytváření příznivých podmínek pro vstup nových investorů do průmyslových zón se zvýší jejich obsazenost, potažmo i počty pracovníků zaměstnávaných novými investory.

Vzhledem k tomu, že nezaměstnanost v Ústeckém kraji je vážným problémem a je nutné ji řešit, autorka byla Krajským úřadem v Ústí nad Labem požádána o zpracování jednotné databáze průmyslových zón. Databáze je však nutno průběžně aktivovat (doplňovat). Autorka doporučuje Krajskému úřadu v Ústí nad Labem, potažmo regionální pobočce CzechInvestu v Ústí nad Labem zpracovat projekt na vytvoření **jednotné databáze průmyslových zón typu greenfields** pro sledování vývoje mj. **obsazenosti investory, velikosti obsazených ploch a cílového a skutečného stavu zaměstnanců v jednotlivých průmyslových zónách celého kraje**. Pro realizaci takového projektu je nutné zabezpečit **legislativní rámec**, určující **povinnost investorům vstupujících do průmyslových zón sdělovat základní informace pro účely evidence**. Je pochopitelné, že poskytovat informace nemají investoři zájem z důvodů konkurenčního boje. **Pro řešení vysoké míry nezaměstnanosti v kraji je však třeba provázat činnost úřadů práce a příslušných orgánů kraje**.

Ve snaze o komplexní řešení budoucího rozvoje kraje je nutno zmínit nově vytvořenou **databázi průmyslových zón typu brownfields**, které nebyly předmětem vlastního šetření za účelem zjištění možností řešení nezaměstnanosti v Ústeckém kraji. Přesto je vhodné vyzdvihnout pozitivní přínos databáze zpracované na základě projektu Britské společnosti Parsons Brinckerhoff Ltd. (UK), která navrhla vytvoření databáze zpracované z hlediska typů brownfields rozdělených podle kritérií, jež jsou podkladem pro zmapování lokalit typu brownfields, a jejichž stav je dosud neuzavřen. Za pozitivní lze v tomto případě považovat zapojení široké veřejnosti na vytvoření databáze všech lokalit typu brownfields prostřednictvím internetu. Do konce listopadu 2004 bylo zaregistrováno 776 lokalit, což svědčí o efektivnosti tohoto projektu, neboť za tak krátkou dobu existence projektu by nebylo možné lokality typu brownfields určeným týmem ani vyhledat, natož zaevidovat bez pomoci technických parametrů uvedených v dotaznících a formuláři, které jsou součástí projektu.

Vytvořená databáze by měla být odrazovým můstkem pro další činnost kraje, měst, obcí a případně i **developerských společností**, kterých se na území Ústeckého kraje příliš nevyskytuje. Za významnou lze považovat developerskou společnost Investorská inženýrská a. s., Liberec, která má za sebou řadu úspěšně dokončených projektů a která rovněž připravila pro vstup nových investorů průmyslovou zónu Krupka, oceněnou 2. místem jako Průmyslová zóna s největším společenským přínosem v roce 2003. Konkrétně zde je očekáván od února 2005 vstup strategického investora – japonské společnosti zabývající se výrobou klimatizačních jednotek. Uskuteční-li se jeho vstup do této zóny, je možno očekávat do dvou let plné obsazení zóny.

Pro doplnění je nutno uvést, že v souvislosti s výstavbou průmyslové zóny a vstupem zahraničního kapitálu vznikl projekt obytné zóny Katemo. Vzhledem k potřebám regionu a těsného sousedství průmyslové zóny vstoupil do hry holandský developer, společnost Snoeks Katemi, s. r. o., který zpracoval a finančně zaštil záměr výstavby bytových a rodinných domů, který by měl v následujících několika letech výrazně změnit bytovou situaci v regionu. Projekt se v současnosti nachází ve fázi přípravy územního řízení. Podle předběžných úvah by se mohlo začít stavět v polovině roku 2005. Projekt počítá s výstavbou 287 rodinných nebo bytových domů. Ve zhruba 680 bytech by mohlo žít až 2 500 lidí, tj. zhruba počet, který by podle předpokladů měl najít pracovní uplatnění v průmyslové zóně. Tento projekt bude, dle sdělení Odboru hospodářské strategie kraje, základem pro propojení měst Ústí nad Labem a Teplice. Vznikne tak rozsáhlá aglomerace s jednotným dopravním propojením.

V návaznosti na budování průmyslových zón, zejména typu „brownfields“, se znovu jeví jako **oprávněná realizace návrhu projektu na vytvoření nového nástroje aktivní politiky zaměstnanosti „náprava ekologie a životního prostředí“ a jeho využití při regeneraci lokalit typu „brownfields“**, připravovaných pro vstup nových investorů, tuzemských i zahraničních. Tímto způsobem pak bude problém nezaměstnanosti v Ústeckém kraji řešen komplexně, tj. do nápravy ekologie bude zapojen co nejširší okruh nezaměstnaných, postupně dojde k odstraňování staré ekologické zátěže a současně se zlepší životní prostředí. Kvalitně připravené průmyslové zóny přilákají zahraniční investory.

Je však nutno zdůraznit, že **investoři zpravidla nedávají přednost lokalitám brownfields** z několika důvodů. Zanedbané plochy brownfields jsou proti nově budovaným průmyslovým zónám na „zelené louce“ investičně náročnější, zejména ve fázi přípravy. V důsledku předešlé intenzivní průmyslové činnosti jsou většinou zatíženy ekologicky, nejsou k nim jednoznačně vyjasněné majetkové vztahy, neexistuje jejich přesné zmapování a ani

další informace o jejich stavu, případně očekávaném termínu, kdy by mohly být nabídnuty investorům na trhu s nemovitostmi. Pozemek je zastavěn nepotřebnými budovami, na mnoha místech je chemicky kontaminován. Zpravidla je nutné objekty přebudovat a vyčistit území ještě před jeho dalším využíváním, stanovit rozsah znečištění pro přesnou specifikaci nezbytných nákladů na dekontaminaci. Bourání starých staveb tvoří značné finanční náklady. Než složitě přestavovat starý objekt, je jednodušší postavit úplně nový závod. Technická a dopravní infrastruktura je zastaralá, nedostačující z hlediska kapacity a je potřeba ji přeložit. Tato fakta potvrzují i závěry a statistiky agentury CzechInvest, která koordinuje vstup zahraničních investorů do ČR. Budou-li však osloveny developerské společnosti, které připraví lokality typu brownfields pro další využití a vstup nových investorů, potenciálně zabezpečí tvorbu nových pracovních míst jak při odstraňování staré zátěže a přípravě lokalit pro případné investory, tak vstupem nových investorů do průmyslových zón a zabezpečováním doprovodných služeb pro ně.

Budování průmyslových zón typu greenfields i brownfields má proto strategický význam pro zvyšování zaměstnanosti v Ústeckém kraji. I z tohoto hlediska lze potvrdit hlavní hypotézu, tj. že *Výstavba průmyslových zón napomáhá ke zvýšení zaměstnanosti v Ústeckém kraji tvorbou nových pracovních příležitostí pro příslušný region*. Jejich finanční náročnost lze řešit spoluprací s developerskými firmami, které využívají vlastních prostředků, případně úvěru a šetří tak prostředky státního rozpočtu. Existuje reálný předpoklad, že vynaložené prostředky budou efektivně využívány. Výstavba průmyslových zón a realizace projektů na těchto plochách by měly být jednou z aktivit, posilujících konkurenceschopnost Ústeckého kraje, potažmo stabilitu naší ekonomiky.

Dle ústního sdělení pracovníků úřadů práce, magistrátů měst, Krajského úřadu v Ústí nad Labem a samotných investorů v průmyslových zónách patří mezi **factory motivující investory umístit svou firmu právě do průmyslové zóny Ústeckého kraje** následující výčet:

- relativně levná a kvalifikovaná pracovní síla,
- podmínky pro podnikání a investování na standardní evropské úrovni,
- relativně stabilizovaný politický systém v zemi – možné i daňové úlevy,
- investiční pobídky a mnoho jiných programů na podporu,
- zprostředkování kontaktu v oblasti s jinými ekonomickými subjekty a institucemi,
- velký počet volných ploch bez infrastruktury (15 tis. ha po rekultivaci), volných výrobních budov,
- nízká cena pozemku, příp. pronájmu pozemku apod.,
- relativně stabilizovaná dynamika agregátní poptávky,
- výhodná dopravní poloha,
- relativně nízké náklady na vybudování inženýrských sítí.

Dalšími důvody vedoucími investory k investování v Ústeckém kraji mohou být:

- strategická vize o vlastní budoucnosti,
- tradice průmyslové výroby,
- vysoká koncentrace obyvatelstva,
- možnost zahraničních investic s prokázaným zvýšením produktivity práce,
- možnost využití státních investičních pobídek, regionálních i místních programů podpor podnikání,

- výhodná geografická poloha mezi Prahou a Saskem,
- propojení center uvnitř regionů,
- moderní sítě technické infrastruktury a komunikací (přechod tranzitního plynovodu a dostatečná kapacita u vysokotlakých plynovodů pro rozvoj),
- zavedený těžební, energetický a chemický průmysl (celorepublikového významu).

Mezi faktory, které naopak patří mezi **slabé stránky**, odrazující investory k investování, lze zařadit image regionu, příliš jednostrannou specializaci průmyslu, nerovnovážnou hospodářskou strukturu, špatnou strukturu exportu, slabší terciární sektor, převahu výroby s malou přidanou hodnotou, nízký počet malých a středních výrobních podniků.

Vybudování kvalitních a konkurenceschopných průmyslových zón bude rovněž docíleno **urychlením harmonizace české legislativy** v oblasti technických a environmentálních předpisů a norem, rozvojem informačních systémů pro distribuci průmyslových informací a implementaci trvale udržitelného rozvoje, zvýšením tempa inovací na vývoj nových produktů a technologických procesů, zvýšením a udržením celkové kvality produkce na úrovni srovnatelné s EU.

Za tím účelem byl zaveden **akreditační systém inovačního podnikání**, spočívající v podpoře akreditačního systému v ČR, ve vyškolení a v závěrečné akreditaci odborníků z průmyslové sféry a všech průmyslových subjektů. Předpokládá se, že spoluprací s příslušnými obcemi a investory, poskytováním komplexních informací a služeb, které budou pozitivně ovlivňovat rozhodnutí o umístění projektů v ČR, podporou subdodavatelské základny a infrastrukturních služeb a hlavně trvalého zvyšování přílivu přímých zahraničních investic zaměřených na špičkové technologie, ekologické přístupy a získáváním zahraničních trhů, zlepšováním kvality a využitelnosti nemovitostí určených pro průmyslové investice a maximalizace pozitivních vlivů přímých zahraničních investic na rozvoj ekonomiky ČR jako celku i na hospodářský rozvoj jednotlivých regionů, a to všestrannou podporou nových investičních akcí a jejich potenciální ekonomickou expanzí ČR, budou průmyslové zóny tvořit kvalitní základnu pro zvýšení konkurenceschopnosti české ekonomiky.

Ministerstvo průmyslu a obchodu, prostřednictvím CzechInvestu, ve spolupráci s Ministerstvem pro místní rozvoj a dalšími organizacemi podporuje různými investičními projekty a podporami budoucí investory ke vstupu do vybraných, zejména strukturálně postižených, regionů, ale i do dalších regionů se soustředěnou podporou státu.

Z výše uvedených poznatků je patrné, že v případě vytvoření **uceleného přehledu lokalit typu greenfields a typu brownfields** bude vytvořen rámec pro další činnost kraje, měst, obcí a případně i developerských společností. Rovněž postupné kroky zainteresovaných ministerstev dávají **příslib pozitivnímu trendu v řešení problémů analyzovaného kraje**. Tento proces napomůže vyřešit nejen „jizvy“ a „nemoci“ prostředí kolem nás, ale rovněž bude snižovat míru používání území na „zelené louce“, která jsou dnes součástí naší jedinečné a nenahraditelné krajiny, pro novou průmyslovou a komerční výstavbu. Společnost by proto měla rychle najít legislativní, ekonomické a zejména koncepční nástroje, kterými výrazně omezí výstavbu průmyslových zón na „zelené louce“ a naopak podpoří revitalizaci, regeneraci či asanaci nevyužitých průmyslových zón v intravilánu měst.

Budování průmyslových zón, a tím připravení podmínek k přilákání nových investorů do Ústeckého kraje, rozhodně přispěje k zvyšování zaměstnanosti. Nelze ovšem opomenout urychlené dokončení některých investičních akcí úzce podmiňujících vyšší využívání dosavadních průmyslových zón, jako dálnice D8 a další navazující komunikace, zvýšení splavnosti řeky Labe, racionalizační opatření v železniční dopravě. Za pokus by rozhodně stála větší kampaň, která by napomohla intenzivnějšímu lákání investorů do průmyslových zón v kraji.

Shrnutí

Zvyšování zaměstnanosti v Ústeckém kraji je nutno řešit komplexně ve všech aspektech, neboť se jedná o problém jak makroekonomický, tak zároveň strukturální. Realizací navrhovaného projektu „**náprava ekologie a životního prostředí**“ bude zaktivizována pracovní činnost i těch osob, které by nebylo možno za stávajících podmínek přinutit k hledání zaměstnání. Vytvoření nových institucí organizujících výčet činností uvedených v návrhu projektu absorbuje další část nezaměstnaných vhodných pro manažerské a administrativní práce. Jejich společenský efekt bude umocněn jednak postupným zkvalitňováním životního prostředí v přírodních lokalitách, odstraňováním ekologických zátěží z lokalit typu brownfields a přípravou podmínek pro vstup nových investorů do budovaných průmyslových zón. Lze předpokládat, že svou nezastupitelnou roli zde sehraje rozvoj malých a středních podniků především svou obslužnou činností.

Vedle těchto kroků je však nutno provést řadu opatření ke zkvalitnění dosavadního systému řízení státní správy a samosprávy. Z pohledu vedoucích pracovníků úřadů práce především nadále **vylepšovat systém činnosti úřadů práce**, tj. věnovat zvýšenou pozornost proškolení vlastních pracovníků, zabezpečit důkladnější provázanost úřadů s praxí a důsledněji provádět kontrolní činnost na úseku referenčních skupin opakovaně odmítajících pracovní zařazení nabízené firmami. Úřady práce by měly přehodnotit svou rezignaci směrem k nepoužitelné pracovní síle a věnovat prostor pro zvyšování pracovní motivace zejména u sedliny nezaměstnaných, tj. především osob nekvalifikovaných.

U mladistvých by bylo třeba spolupracovat s MŠMT ČR na vybudování **systému tzv. nultých ročníků středních škol**, které by **napomohly nezaměstnaným mladistvým rozhodnout o svém budoucím pracovním životě**.

Dosavadní **efektivita různých motivačních programů a rekvalifikačních programů** je nízká a v mnohých případech nevidovaná a nezměřitelná, proto je třeba přehodnotit mechanismus využívání nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti. V případě nedostatečné spolupráce evidovaných nezaměstnaných s úřady práce uplatnit **výraznější restriktce a sankce** vedoucí k zastavení peněžitých dávek (podpor v nezaměstnanosti).

Další oblast, kde by bylo třeba dosáhnout podstatných změn, je **zprísnil sociální systém a omezit přístup k sociálním dávkám**, ovšem s větší mírou diferenciací, aby byl zúžen prostor pro parazitický způsob života některých nezaměstnaných. Doposud nastavený sociální systém byl nastaven tak, aby byl udržen (zachován) sociální smír.

Celý komplex opatření je třeba završit **změnou daňového systému** především v kategorii daní z příjmů a příslušné legislativy. Jedině za těchto podmínek dojde ke zvýšení zaměstnanosti a obnovení konkurenceschopnosti kraje.

ZÁVĚR

Ústecký kraj má značný rozvojový potenciál, který vyplývá z jeho polohy, historického vývoje, surovinové základny. Základním předpokladem pro jeho ekonomický růst bude efektivní využití silných stránek a příležitostí a minimalizace negativních stránek. Rychlost vývoje a srovnání s jinými kraji však ukazuje na nedostatečné využívání potenciálu kraje.

V souvislosti s celkovou změnou struktury národního hospodářství kraj nese nejvýraznější důsledky tohoto kroku vyúsťující společně s Ostravskem v největší nezaměstnanost v rámci všech krajů České republiky.

Restrukturalizace hospodářství zde neprobíhala tak, jako v průměru v ostatních krajích České republiky (jako např. ve Středočeském kraji), neboť struktura pracovníků byla převážně orientována na těžbu, energetiku, těžkou chemii. Vznikly tak kontrastní rozdíly mezi industrializovanými podkrušnohorskými okresy a zemědělsko-potravinářskými okresy (Louny a Litoměřice). U nich došlo k prudkému poklesu konkurenceschopnosti, výkonů a zaměstnanosti vlivem likvidace chmelařství, nejen polního, ale i činností v navazujících fázích, jako je likvidace pivovarnictví a exportu chmelu. Z konkurenčních důvodů byly zlikvidovány mlýny, ovocnářství, zelinářství, konzervářské a mražárenské provozy, a proto byly tyto okresy zasaženy propadem agrární nezaměstnanosti. V okresech podkrušnohorské pánve (Chomutov, Teplice, Ústí nad Labem) vlivem útlumu těžby uhlí, energetiky, těžké chemie a dalších výrobních míra nezaměstnanosti narostla do rozměrů, se kterými se samotný kraj bez cizí pomoci nedokáže vyrovnat.

V porovnání s jinými kraji v ČR je zde **nejnižší poměrný počet obyvatel s vysokoškolským a středoškolským vzděláním**. Naopak má kraj nejvyšší procento obyvatel se základním vzděláním nebo bez vzdělání a tato celková skladba vzdělanosti se odráží na trhu práce a na skladbě podnikatelských subjektů. V poměru k jiným krajům ČR je zde registrováno nejméně podnikatelů. Dalším prvenstvím je nejvyšší míra nezaměstnanosti v ČR. Poprvé od roku 1997 byl ke konci roku 2004 zaznamenán její nepatrný pokles. Nadále však trvá nesoulad mezi nabídkou pracovních sil a poptávkou po nich. Přizpůsobivost pracovní síly v podmínkách trhu je minimální, chybí motivace, ochota k vyššímu výkonu a ke změně chování. Vysoké procento nezaměstnaných je bez kvalifikace, tento trend se však postupně mění a v současnosti stoupá podíl uchazečů s kvalifikací různého stupně. Demotivujícím způsobem působí stávající sociální podpurný systém, který napomáhá zvýšit procento nepřizpůsobivých občanů.

Popsaná specifická činnost činí **osoby vyřazené, obtížně adaptabilní** v nových ekonomických podmínkách. Navíc v kraji se doposud uplatňovala vždy více kultura zaměstnanecká než kultura podnikatelská, což se negativně odráží i v úrovni přístupu nezaměstnaných k řešení své ekonomické a sociální situace. Nelze spoléhat, že lidský potenciál, tvořený armádou nezaměstnaných, bude plně zaměstnatelný.

To jsou některé důvody, proč musí státní orgány čelit problémům vysoké míry nezaměstnanosti v celém Ústeckém kraji. Uvedený stav si objektivně vynucuje **čerpání velké části prostředků pasivní politiky zaměstnanosti**. Problém se jeví o to víc citlivější sociálně, protože před procesem restrukturalizace byl Ústecký kraj na 1. místě ve výši hrubé mzdy v porovnání s výsledky celé republiky. Proto je k řešení stávající situace třeba využívat všech

dostupných nástrojů. Jako jedné z možností bylo využíváno nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, které však k řešení problémů rozhodně nepostačují.

Určitým částečným řešením se jeví realizace výše popsaného navrhovaného projektu, kdy bude zaktivizována pracovní činnost i těch osob, které by nebylo možno za stávajících podmínek přinutit k hledání zaměstnání. Zároveň vytvoření nových institucí organizujících výčet činností uvedených v návrhu projektu absorbuje další část nezaměstnaných vhodných pro manažerské a administrativní práce. Jejich společenský efekt bude umocněn jednak postupným zkvalitňováním životního prostředí v přírodních lokalitách, odstraňováním ekologických zátěží z lokalit typu brownfields a přípravou podmínek pro vstup nových investorů do nově budovaných průmyslových zón typu greenfields.

Nově vytvořený **nástroj „náprava ekologie a životního prostředí“** bude mít dvojitý význam: jednak bude prvním krokem ke zpřísnění dohledu nad nezaměstnanými a jednak napomůže ke zkvalitnění podmínek života obyvatel v podkrušnohorské pánvi a horských oblastech, kde přes určitá zlepšení naměřené hodnoty stále vykazují překračování mnohých emisních limitů.

Přítom životní prostředí je významným politickým a technickým tématem v kraji, neboť celý region byl v minulosti silně zatížen průmyslovou činností. Devastace rozsáhlých území a zanedbání kvality životního prostředí způsobilo dlouhodobý a přetrvávající negativní image kraje. Ke zvláště naléhavým a citlivými problémům patří odstranění starých ekologických zátěží, zlepšení kvality ovzduší a povrchových vod. Zachování a obnovení ekologických vazeb v krajině je nezbytnou podmínkou pro udržení její ekologické stability a s ní související produkční schopnosti krajiny. Rovněž rekultivační činnost, prováděná podle rekultivačního generelu, musí být přizpůsobena novým hospodářským a sociálním potřebám kraje a zaměřena na odstranění následků po lidské činnosti.

Za jeden z nejdůležitějších závěrů lze považovat fakt, že v první fázi **revitalizace** především **starých průmyslových regionů pánevní oblasti** se celý proces, dle názoru autorky, neobejde bez **aktivní účasti státu** na řešení vzniklé situace, neboť z výsledků vyplývá, že přes určité intervence státu nebyl proces oživení ekonomiky v tomto regionu dosud dostatečně nastartován. Realizací čtyř hlavních priorit a čtyř specifických cílů vyplývajících ze strategického plánu rozvoje regionu by mohlo dojít k pozitivnímu nastartování procesu revitalizace. Dosavadní vývoj míry nezaměstnanosti v Ústeckém regionu tomu zatím nenasvědčuje.

Finanční náročnost na zabezpečení navrhovaného projektu je v tomto případě samozřejmě prvořadým úkolem. Hlavní složkou finančních zdrojů je využití státního rozpočtu, a to přesunem zdrojů určených na pasivní politiku zaměstnanosti do zdrojů určených na politiku aktivní zaměstnanosti. Nemaleým zdrojem bude omezení objemu transferů ze státního rozpočtu nezaměstnaným formou sociálních dávek, poskytovaných výrazně diferencovaně a zmrazení, či pozastavení podpor pro skupiny nezaměstnaných, které nemají aktivní přístup k vyhledávání nových pracovních příležitostí, anebo přímo nespolupracují při naplňování politiky zaměstnanosti. Dalším zdrojem naplňování politiky revitalizace by samozřejmě mělo být vyšší využívání dotací z Evropských strukturálních fondů.

K řešení zvyšování zaměstnanosti je třeba přistupovat strategicky regionálně, ale i mimoregionálně.

Budováním průmyslových zón typu brownfields a greenfields budou vytvořeny podmínky pro vstup jak zahraničních, tak tuzemských investorů do připravených průmyslových zón. V těch najde uplatnění potenciál nevyužité pracovní síly v kraji. Rozvoj průmyslové činnosti bude impulsem pro další rozvoj činností terciární a kvartérní sféry v podobě doprovodných služeb.

Značné rezervy v plnění své společenské funkce lze spatřovat v dosud nefungujícím **systému provázanosti požadavků praxe a zejména středního a vysokého školství v regionu**. Zde je třeba z iniciativy orgánů státní správy a samosprávy uskutečňovat pravidelná pracovní setkání zástupců místních orgánů, úřadů práce, vedoucích pracovníků důležitých firem (zaměstnavatelů) a vedoucích pracovníků škol za účelem předání požadavků podnikatelské sféry na profesní a kvalifikační kompetence absolventů škol. Tímto krokem se zamezí růstu, resp. vzniku dalších nezaměstnaných absolventů škol včetně rekvalifikačních kurzů.

K dosažení lepšího využití pracovní síly je nutné realizovat **rekvalifikační kurzy** v takové kvalitě, aby jejich absolventi byli vybaveni dovednostmi a kompetencemi, s nimiž se uplatní jak v regionu, tak především mimo region. Vlivem strukturálních změn byly v regionu narušeny vazby mezi výrobními odvětvími a zatím nebyly vytvořeny předpoklady, aby se překonaly a přeorientovaly profesní a kvalifikační struktury jako subsystém podnikatelsko-hospodářských opatření na revitalizaci tohoto regionu.

Svou nezastupitelnou roli zde sehraje **rozvoj malých a středních podniků**. O jejich důležitém postavení v národním hospodářství není pochyb. Vedle vytváření pracovních míst při relativně nízkých nákladech, oproti velkým jsou malé a střední podniky flexibilnější, vytváří fond kvalifikovaných pracovníků. Pracovníci malých podniků mají většinou širší profesní specializaci. Chtějí-li být malé a střední podniky úspěšné, musí zvládnout svoji konkurenceschopnost, a to nejen v rámci ČR, ale vzhledem ke globalizaci ekonomiky i vůči dalším státům, především vůči státům EU. Na druhé straně, pokud je malý podnik závislý svými výkony na jednom či několika velkých podnicích, dopadají na něj výkyvy negativně také. Při větším počtu podniků se riziko diverzifikuje.

K rozvoji průmyslové činnosti v kraji přispějí **malé a střední podniky** především svou **obslužnou činností**, proto se musí přerozdělit služby na ty, které jsou využívány v rámci celé aglomerace, tzn. o služby realizované v místních podmínkách, a služby, které by měly být realizovány mimo region. Firmy zabezpečující své služby mimo kraj by měly být protěžovány státem, tzn. uděleny jim na určitou dobu daňové prázdny, pokud firma prokáže, že má sjednané zakázky v jiném regionu.

Široké uplatnění lze pro volné pracovní síly nalézt jak ve **službách tradičních**, tak ve **službách nových**. Za služby nové je třeba považovat všechny činnosti, které souvisí a jsou vyvolány stárnutím populace, neboť zatímco do cca 55 let života populace je pro ni určitá činnost koníčkem, po 70. roce života se ta samá činnost stává předmětem nutným služby dodávané.

Dalším polem působnosti se mohou stát **opravy a údržba stávajícího bytového fondu** kraje, v němž převažují byty sídlištního panelového typu, i když služby pro majitele rodinných domů budou čím dál více žádané.

Je však třeba, aby všechny doprovodné služby pro výrobní podniky, ale i pro sociální sféru byly prováděny místními firmami. Při zadávání zakázek místním firmám by rozhodující vliv měly mít regionální orgány Ústeckého kraje, magistráty a městské úřady, rozhodně ne zprostředkovatelské agentury.

Na základě provedené analýzy nezaměstnanosti, vyhodnocení dotazníkového šetření a zmapování stavu budování průmyslových zón v Ústeckém kraji si autorka dovoluje navrhnout v určité hierarchii jako posloupné realizace

1. rozpracování a využití možností, které se otevírají přistoupením do EU,
2. vyškolení zájemců o čerpání prostředků ze Strukturálních fondů EU (bezplatnými kurzy), aby byli schopni zespodu navrhovat a podávat projekty, požádat si o prostředky ze SF,
3. příprava personálního zajištění pro realizaci nových projektů.

Při řešení celé situace by nemělo být zapomenuto, že tento region nebyl napraven ekologicky, nebyly do něj investovány prostředky (kromě odsíření tepelných elektráren), které by zrevitalizovaly životní prostředí. Částečně tento problém lze řešit realizací autorkou navrhovaného projektu, který do jisté míry předpokládá jednak snížení míry nezaměstnanosti, jednak regeneraci lokalit typu brownfields a především regeneraci bývalé „měsíční krajiny“ vedoucí ke změně image kraje. V návaznosti na výše uvedené výsledky bylo možno formulovat konkrétní návrhy na zvýšení zaměstnanosti v Ústeckém kraji:

Navrhované nástroje:

- vytvoření specifického nástroje aktivní politiky zaměstnanosti „náprava ekologie a životního prostředí“,
- zřízení institucí vyhledávající příslušné lokality a objekty vhodné k regeneraci v rámci kraje, organizující vlastní pracovní činnost,
- zřízení tzv. „nultých ročníků“ na vytipovaných středních školách pro mladistvé, kteří nemají ujasněnu svou pracovní a osobní životní dráhu.

Navrhovaná opatření:

- zkvalitnit práci úřadů práce v oblasti přiznávání podpor v nezaměstnanosti, zabezpečení důkladnější provázanosti s praxí a důslednějšího provádění kontrolní činnosti u referenčních skupin opakovaně odmítajících pracovní zařazení nabízené firmami, přehodnotit svou rezignaci směrem k nepoužité pracovní síle, zvyšování motivace především u osob nekvalifikovaných,
- přesunout prostředky státního rozpočtu z kapitoly pasivní politika zaměstnanosti do kapitoly aktivní politika zaměstnanosti,
- zpřísnit systém přiznávání podpor v nezaměstnanosti,
- vytipovat školy pro zavedení tzv. „nultého ročníku“ a vytvořit osnovy pro výuku,
- využívat rekvalifikací v souladu s požadavky praxe,
- snížit relativně vysoké zdanění práce, upravit podíl příspěvků na zdravotní a sociální zabezpečení,
- vytvořit příznivější podmínky pro zakládání a fungování malých a středních podniků v podobě tzv. „měkkých podpor“ a dotací, zajistit vyšší informovanost o možnostech financování, upravit restriktivní opatření a byrokratický přístup kontrolních orgánů, zjednodušit administrativní náročnost při zakládání firem,
- iniciovat doobsazení stávajících průmyslových zón typu „greenfields“ investory,

- rozšiřovat databázi lokalit typu „brownfields“ a využívat ji k realizaci nástroje aktivní politiky zaměstnanosti „náprava ekologie a životního prostředí“,
- vyhlásit výběrová řízení na využití lokalit typu „brownfields“ směřujících ke zlepšení životního prostředí,
- provázat požadavky praxe s výstupy sítě středních a vysokých škol pravidelnými setkáními zástupců obecních úřadů, vedoucích pracovníků významných firem v regionu a vedoucích pracovníků škol daného regionu.

Nezaměstnanost v Ústeckém kraji je velmi složitým problémem a nelze ji hodnotit pouze globálně. K jejímu řešení je třeba mít k dispozici celou informační síť potřebných dat. Smyslem předložené disertační práce nebylo statisticky vyhodnotit ukazatele nezaměstnanosti ve sledovaném regionu, ale poukázat na specifika trhu práce v Ústeckém kraji a pokusit se navrhnout možná řešení tohoto společensky závažného makro i mikroekonomického problému.

Cílem předložené práce bylo, na základě analýzy situace na trhu práce v Ústeckém kraji, strukturálně postiženém regionu NUTS III, navrhnout možnosti zvyšování zaměstnanosti s ohledem na ekonomický a lidský potenciál kraje. Diskusí se státní správou byla potvrzena přijatelnost navržených opatření. Lze tedy konstatovat, že cíl disertační práce byl naplněn.

POUŽITÁ LITERATURA

Knižní publikace:

- 1) BAUMAN, Z.: Globalizace. Důsledky pro člověka. Praha, Mladá fronta 1999; ISBN 80-204-0817-7;
- 2) BRDEK, M., JÍROVÁ, H.: Sociální politika v zemích EU a ČR, CODEX Bohemia, Praha 1998, 391 stran; ISBN 80-859863-71-X;
- 3) BRHLOVÁ, J., PELIKÁN, M.: Zákon o zaměstnanosti, Votobia, Olomouc 1994; ISBN 80-85619-92-X;
- 4) BROŽOVÁ, D.: Společenské souvislosti trhu práce, SLON, Praha 2003, 140 stran; ISBN 80-86429-16-4;
- 5) BUCHTOVÁ, B. a kol.: Nezaměstnanost. Psychologický, ekonomický a sociální problém. Grada Publishing, I. vydání, Praha 2002, 236 stran; ISBN 80-247-9006-8;
- 6) DRUCKER, P. F.: Inovace a podnikavost. Praxe a principy. Management Press, Praha 1993, 266 stran; ISBN 80-85603-29-2;
- 7) DORNBUSCH, R., FISCHER, S.: Makroekonomie, SPN, Praha 1994, 6. vydání, 602 stran; ISBN 80-04-25 556-6;
- 8) FASSMANN, M.: Stínová ekonomika - II. Stínová ekonomika v České republice. Edice SAP, Praha 2003, 82 stran;
- 9) FRAIT, J., ZEDNÍČEK, R.: Makroekonomie, Fakulta ekonomická, VŠ Báňská - TU Ostrava 1996, 179 stran; ISBN 80-7078-296-X;
- 10) FRIEDMAN, M.: Kapitalismus a svoboda. Praha, Liberální institut, 1993; ISBN 80-85787-33-4;
- 11) FRÝDMANOVÁ, H., ZMRAZILOVÁ, E.: Riziko dlouhodobé nezaměstnanosti v ČR. In: Politická ekonomie, ročník XLVII, 1999/4, s. 449-459;
- 12) FUCHS, K.: Makroekonomie. Masarykova univerzita v Brně, Ekonomicko-správní fakulta, Brno 1998, 186 stran; ISBN 80-210-1777-5;
- 13) GATES, B.: Byznys rychlostí myšlenky aneb jak uspět v digitálním věku. Management Press, Praha 1999, s. 101 – 119, 231 – 245; ISBN 80-85943-87-2;
- 14) HALÁSKOVÁ, M.: Využívání předvstupních fondů EU pro potřeby regionů soudržnosti. VŠ báňská – TU Ostrava, Ostrava 2003, 140 stran; ISBN 80- 248-0395-X;
- 15) HAYEK, F. A.: Kontrarevoluce vědy. Praha, Liberální institut, 1995; ISBN 80-85787-87-3;
- 16) HOLMAN, R. a kol.: Dějiny ekonomického myšlení, Beck, Praha 1999, 541 stran;

ISBN 80-7179-238-1;

- 17) HOLMAN, R.: *Ekonomie*. 2. přepracované a doplněné vydání, C. H. Beck, Praha 2001, 714 stran; ISBN 80-7179-387-6;
- 18) HORÁČKOVÁ, D.; RYŠKA, R.: *Uplatnění absolventů škol na trhu práce*. MŠTM ČR, TAURIS, Praha 1998, 61 stran;
- 19) HORÁČKOVÁ, D.; DUDA, M.: *Nezaměstnaní absolventi škol*, duben 2000. MŠMT ČR, TAURIS 2000, 39 stran;
- 20) HORVÁTHOVÁ, O.: *Analýza dlouhodobé nezaměstnanosti na Mostecku - bakalářská práce*, FSE UJEP Ústí nad Labem, 2000;
- 21) HRABÁNKOVÁ, M., TRUKOVÁ, V., KLEINERTOVÁ, D.: *Hodnocení území z pozice agrární regionální politiky a rozvoje venkova*, VÚ zemědělské ekonomiky, Praha 1996, 81 stran; ISBN 80-85898-42-X;
- 22) HRABÁNKOVÁ, M.: *Strukturální fondy - Příprava na využívání strukturálních fondů EU v zemědělství ČR*, Institut výchovy a vzdělávání Mze ČR, Praha 1999, 52 stran; ISBN 80-7105-182-9;
- 23) HRABÁNKOVÁ, M.: *Základy tvorby projektů podle zásad Evropské unie*, Institut výchovy a vzdělávání Mze ČR, Praha 1999, 32 stran; ISBN 80-7105193-4;
- 24) JÍROVÁ, H.: *Trh práce a politika zaměstnanosti*, VŠE, Praha 1999, 95 stran; ISBN 80-70796-35-9;
- 25) JÍROVÁ, H.: *Deformace na českém trhu práce*. Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, Praha 2002, studie 7/2002, 85 stran;
- 26) JIROVSKÁ, E., KESSLER, A., WERNER, R.: *Analýza pozitivních a negativních faktorů působících na zakladatelskou aktivitu v ČR a jejich krajské odlišnosti*. Česká zemědělská univerzita v Praze, Praha 2003; 112 stran. ISBN 80-213-1068-5;
- 27) KADEŘÁBKOVÁ, A.: *Lidské zdroje v kontextu regionálního rozvoje*. Národní vzdělávací fond, Praha 2002, 114 stran; ISBN 80-903125-2-7;
- 28) KADEŘÁBKOVÁ, B.: *Úvod do makroekonomie, neoklasický přístup*, C. H. Beck, Praha 2003; ISBN 80-7179-788-X;
- 29) KADEŘÁBKOVÁ, J., MATES, P.: *Úvod do regionálních věd a veřejné správy*, CODEX Bohemia 1998; ISBN 80-85963-69-8;
- 30) KADLEC, M. a kol.: *Co potřebují absolventi škol pro uplatnění na trhu práce*. Ústav pro informace ve vzdělávání a Výzkumný ústav odborného školství a Centrum pro studium odborného školství. TAURIS, Praha 2000, 69 stran; ISBN 80-211-0363-9;
- 31) KEYNES, J. M.: *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*. NČAV, Praha 1963;

- 32) KLAUS, V.: Mezi minulostí a budoucností, Brno a Praha, Nadace Universitas Masarykiana a Nakladatelství Georgetown a Svoboda, Praha 1996; ISBN 80-901604-5-X;
- 33) KOLEKTIV AUTORŮ: Finanční nástroje na podporu vzdělávání v regionu Ústeckého kraje, ASISTENČNÍ CENTRUM pro hospodářský rozvoj regionu NUTS II Severozápad, Most 2004, 43 stran;
- 34) KOMÁREK, L.; MEDEROVÁ, P.: Ekonomické teorie a česká ekonomika. II. Sborník příspěvků ze série ekonomických seminářů. Česká společnost ekonomická, Praha 2003, 60 stran;
- 35) KONEČNÝ, B.: Makroekonomie. ČVUT, Praha 1993, 199 stran; ISBN 80-01-01051-1;
- 36) KOSTELECKÝ, T.; STACHOVÁ, J.; ČERMÁK, D.: Region a politika. Sociologické texty. Sociologický ústav AV ČR, 1. vyd., Praha 2002, 76 stran; ISBN 80-7330-030-3;
- 37) KRAFT, J., VAHALOVÁ, K.: Makroekonomické indikátory ČR ve světle ekonomické teorie. In: E+M, 1/2002, TU v Liberci 2002, s. 5-15; ISBN 1212-3609;
- 38) KUMAN, K.: Unemployment as a Problem in the Development of Industrial Societies: The English Experience. In: The Sociological Review, 1984, s. 2, 32, 185-233;
- 39) LAFONTAINE, O.;MÜLLEROVÁ, CH.: Žádný strach z globalizace, Blahobyt a práce pro všechny. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1999, 237 stran;ISBN 80-85864-69-X;
- 40) LEITMANOVÁ, I.: Trh práce EU a ČR: stav a vývoj. DATAPARTNER, České Budějovice 1999, 167 stran; ISBN 80-902696-0-5;
- 41) LEJČKOVÁ, K.; BYDŽOVSKÁ, J.; HRADIL, Z.: Analýza vyšších odborných škol v ČR a jejich předpokládaný vývoj. Výzkumný ústav odborného školství, Praha 1999, 13 stran; ISBN 80-85118-55-6;
- 42) MACH, J. a kol.: Makroekonomie I. Provozně ekonomická fakulta ČZU v Praze, 1. vydání, 1996, 178 stran; ISBN 80-213-0270-4;
- 43) MACH, J. a kol.: Makroekonomie II. Provozně ekonomická fakulta ČZU v Praze, 1. vydání, 1996, 170 stran; ISBN 80-231-0271-2;
- 44) MACH, M.: Makroekonomie I.,II. VŠE, Praha 2001, 367 stran; ISBN 80-86175-18-9;
- 45) MACH, M.: Makroekonomie - pokročilejší analýza, VŠE, Praha 2002; 167 stran; ISBN 80-86175-22-7;
- 46) MAREŠ, P.: Nezaměstnanost jako sociální problém, Slon, Praha 2002, 172 stran; ISBN 80-86429-08-3;
- 47) MARX, K.: Kapitál. Svoboda, SNPL, Praha 1986;
- 48) MARX, K.: Kritika Gothajského programu. In: Vybrané spisy, díl II, Praha 1954, s. 13;

- 49) MATĚJŮ, P.: Objektivní mobilita, subjektivní mobilita a životní šance v postkomunistické Evropě. Sociologický ústav Akademie věd ČR, Praha 1997, 56 stran; ISBN 80-85950-21-9;
- 50) MATES, P., WOKOUN, R. A KOL.: Malá encyklopedie regionalistiky a veřejné správy, PROSPEKTRUM, Praha 2001; ISBN 80-7175-100-6;
- 51) MATOUŠKOVÁ, Z., HALOUZKA P. BRANDOVÁ, H. ČERNOCH, J.: Úvod do prostorové ekonomiky, VŠE Praha 1992;
- 52) MLÁDEK, J.: Programy pomoci Evropského společenství ČR, Ministerstvo financí ČR - Centrum pro zahraniční pomoc v Ústavu mezinárodních vztahů, Praha 2000;
- 53) NOVOTNÝ, V.: Úloha hospodářské politiky při revitalizaci problémových regionů, Sborník příspěvků z mezinárodní konference „Revitalizace problémových regionů“, FSE UJEP v Ústí nad Labem, 1998, s. 41-45; ISBN 80-7044-210-7;
- 54) OKUN, A. M.: Equility and Efficiency: The Big Tradeoff Washington, The Bookings Institution 1975;
- 55) PEARCE, D.W.: Macmillenův slovník moderní ekonomie, Victoria Publishing, Praha 1992, 549 stran; ISBN 80-856-05-42-2;
- 56) PELTRÁM, A.: Charta základních sociálních práv pracujících Evropského společenství a Charta práv občana Spojeného království, Nadatur, Praha 1999, str. 6 – 15; ISBN – 80-85884-08-9;
- 57) PEŠEK, P.: Zamyšlení nad nezaměstnaností v ČR z pohledu teorie a skutečného vývoje. Sborník z mezinárodní konference „Revitalizace problémových regionů“, Fakulta sociálně ekonomická Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, BTI Centrum Teplice 1998; ISBN 80-7044-210-7;
- 58) PETTY, W.: A Treats on Taxes and Contributions, London 1667;
- 59) PETTY, W.: The Economic Writings of Sir William Petty. Ed. by C. H. Hull, New York, A. M. Kelly 1963;
- 60) PIGON, A. C.: Theory of Unemployment, London 1933;
- 61) PETRÁČEK, J.: Rakouská (Vídeňská) subjektivně-psychologická škola a její předchůdci. VŠE, Praha 1971;
- 62) POTŮČEK, M. a kol.: Putování českou budoucností. Centrum pro sociální a ekonomické strategie FSV UK, Gutenberg, Praha 2003; ISBN 80-86349-09-8;
- 63) POTŮČEK, M.: Analýza událostí veřejné politiky v ČR. I.díl, Institut sociologických studií FSV UK, Praha 1995; ISBN 80-85977-01-X;
- 64) POTŮČEK, M.: Křižovatky české sociální reformy. SLON, Praha 1999, 317 stran; ISBN 80-85850-70-2;

- 65) POTŮČEK, M.: Nejen trh, Sociologické nakladatelství, Praha 1997; ISBN 80-85850-26-5;
- 66) POTŮČEK, M.: Sociální politika, Slon, Praha 1995, 142 stran; ISBN 80-85850-01-X;
- 67) ROBINSONOVÁ, J.: Essay o marxistické ekonomice. Práce, Praha 1948;
- 68) RUSMICOVÁ, L.; SOUKUP, J.: Makroekonomie. Melandrium, Slaný 2002, 167 stran; ISBN 80-86175-24-3;
- 69) RUSMICOVÁ, L.; SOUKUP, J.: Úvod do obecné ekonomie. VŠE, Praha 1990, 231 stran; ISBN 80-7079-372-4;
- 70) RYDVALOVÁ, P., ŠŤASTNÁ, M.: Využívání možností podpory podnikání malými a středními podniky v Libereckém kraji, časopis E + M 1/2002, TU v Liberci, 2002;
- 71) SAMUELSON, P., NORDHAUS, W.: Ekonomie, Svoboda, Praha 1995, 1011 stran; ISBN 80-205-0494-X;
- 72) SCHUMPETER, J. A.: History of Economic Analysis. London, Allen and Unwin, 1986;
- 73) SIROVÁTKA, T.; MAREŠ, P.: Trh práce, nezaměstnanost, sociální politika, Masarykova univerzita v Brně, 2003, 272 stran; ISBN 80-210-3048-8;
- 74) SIROVÁTKA, T., kolektiv: Problémy trhu práce a politiky zaměstnanosti, Masarykova univerzita Brno, Výzkumný ústav práce a sociálních věcí České republiky, Národní vzdělávací fond, Brno a Praha, listopad 2003, 154 stran;
- 75) SYROVÁTKA, V.: Účinnost APZ na lokálním trhu práce, VÚPSV, Praha 2002, 62 stran;
- 76) SOJKA, M. a kol.: Dějiny ekonomických teorií. Karolinum, Praha 2000, 298 stran; ISBN 80-7184-991-X;
- 77) ŠEVČÍK, M.: Ekonomická filozofie Friedricha Augusta von Hayeka. VŠE, Praha 1993;
- 78) ŠMAJS, J.: Práce - téma k zamyšlení, In: Buchtová, B. a kol.: Nezaměstnanost, psychologický, ekonomický a sociální problém, Grada Publishing, 2002; ISBN 80-247-9006-8;
- 79) VALENČÍK, R.: Teorie akumulace lidského kapitálu I.. Bankovní akademie, Praha 1997, 41 stran;
- 80) VOJTĚCH, J.: Struktura a počty žáků v systému vzdělávacích cest ve středním a vyšším vzdělávání a jejich situace na trhu práce. Národní ústav odborného vzdělávání, Praha 2001, 20 stran; ISBN 80-85118-67-X;
- 81) WOKOUN, R. A KOL.: Strukturální fondy jako hlavní nástroj regionální politiky EU. In: Příprava České republiky na jejich využívání, MMR, Praha 1998;

- 82) ZAVÍRAL, J.: Možnosti a úskalí občanské společnosti v období komunikační revoluce, Sborník II. Mezinárodní konference "Občanská společnost a regionální politika EU", 2000;
- 83) ŽÁK, M. A KOL.: Velká ekonomická encyklopedie, Linde 2002; ISBN 80-7201-381-5;
- 84) ZICH,F., HOUŽVIČKA, V., KASTNER, Q.: Etnické a národnostní vztahy v pánevní oblasti severních Čech. Sociologický ústav AV ČR, Praha, 1995. 42 stran, ISBN 80-85950-00-6;

Ostatní zdroje:

- 1) Aktivní politika zaměstnanosti v ČR, 1992 – 1999, MPSV ČR – Správa služeb zaměstnanosti, Praha 2000, 184 stran; ISBN 80-85529-89-0;
- 2) Analýza stavu a vývoje trhu práce v Ústeckém kraji v roce 2002, 2003, 2004;
- 3) České vzdělávání a Evropa. Strategie rozvoje lidských zdrojů v ČR při vstupu do EU. Sdružení pro vzdělávací politiku, Praha 1999, 88 stran; ISBN 80-211-0312-4;
- 4) Důvodová zpráva k návrhu zákona o podpoře regionálního rozvoje. Obecná část. Vztah k 248/2000 Sb., Vláda ČR, Praha 13. 12. 1999;
- 5) Hodnocení programů aktivní politiky zaměstnanosti na lokálním trhu práce: hodnocení kvality a přínosů rekvalifikací a veřejně prospěšných prací účastníky. VÚPSV Praha, výzkumné centrum Brno, prosinec 2002;
- 6) Institucionální podpora podnikání v regionech. Sborník referátů z mezinárodního semináře ESF MU v Brně, Brno 27. 6. 2000, 167 stran; ISBN 80-2102403-8;
- 7) Materiály EU - Příprava českých MPS na vstup do jednotného trhu EU, Praha 2001;
- 8) Ministerstvo práce a sociálních věcí, tisková zpráva – Aktivní politika zaměstnanosti se vyplácí;
- 9) Ministerstvo práce a sociálních věcí, tisková zpráva – Nový zákon o zaměstnanosti;
- 10) Národní rozvojový plán ČR na léta 2000 – 2006;
- 11) Nařízení Rady (ES) č. 1260/1999 o obecních ustanoveních o strukturálních fondech, Rada EU, Lucembursko, 21. 6. 1999;
- 12) Nařízení Rady (ES) č. 1783/1999 o Evropském parlamentu a Rady z 12. 7. 1999 o Evropském fondu pro regionální rozvoj. Brusel, 21. 7. 1999;
- 13) Nařízení Rady (ES) č. 1784/1999 o Evropském sociálním fondu;
- 14) Operační program Průmysl a podnikání. Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR;
- 15) Operační program Rozvoj lidských zdrojů. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR;
- 16) Pravidla programu na podporu rozvoje průmyslových zón, MPO ČR, Praha 2003;
- 17) Právní předpisy o zaměstnanosti, MPSV ČR, Praha 2002, 92 stran; ISBN 80-86522-32-2;
- 18) Problémy trhu práce a politiky zaměstnanosti. Souhrnná zpráva z výzkumné studie provedené v rámci programu „Moderní společnost“. Masarykova Univerzita Brno, Výzkumný ústav práce a sociálních věcí České republiky, Národní vzdělávací fond. Brno a Praha, 2003;
- 19) Program rozvoje Ústeckého kraje - aktualizace, ARREL, Ústí nad Labem 2001;
- 20) Průmyslová politika, MPO ČR, Praha 2003;
- 21) Průzkum podnikatelského prostředí ve statutárním městě Most. TERPLAN, VÚHU Most, 2003;
- 22) Příprava České republiky na využívání strukturálních fondů, 2. vydání, Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha 1998;
- 23) Regionální podpora malého a středního podnikání, MMR, Praha 1998;
- 24) Sektorový operační program Průmysl a podnikání pro období 2001-2006, MPO ČR, Praha 2004;
- 25) Společný regionální operační program ČR na léta 2004 – 2006;
- 26) Strategie regionálního rozvoje ČR, MMR, Usnesení vlády ČR, č. 682/2000, Praha 2000;
- 27) Stručná analýza stavu a vývoje trhu práce za rok 2003 v Ústeckém kraji, ÚP Most 2004;
- 28) Školství na křižovatce. Výroční zpráva o stavu a rozvoji výchovně vzdělávací soustavy v letech 1997 – 1998, MŠMT ČR a Ústav pro informace ve vzdělávání, Praha 1998, 281 stran; ISBN 80-211-0305-1;

- 29) Výroční zpráva CzechInvestu, MPO ČR, Praha 2003;
- 30) Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR, MPSV ČR, Praha 2000; ISBN 80-85529-84-X;
- 31) Zákon č. 1/1991 Sb. o zaměstnanosti, § 1 odst.1);
- 32) Zákon o podpoře regionálního rozvoje č. 248/2000 Sb., ze dne 29. 6. 2000;
- 33) Zákon o podpoře malého a středního podnikání, č. 47/2002 Sb.;
- 34) Zákon o investičních pobídkách, č. 72/2000 Sb.;
- 435/2001 Sb.
- 320/2000 Sb.
- 438/2003 Sb.
- 19/2004 Sb.
- 280/2004 Sb.
- 586/1992 Sb.
- 35) Zásady regionální politiky vlády, Usnesení vlády č. 235/1998, Praha,1998

Internetové odkazy:

<http://www.arp.cz>
www.arrel.cz
www.ceu.cz
www.cmzrb.cz
www.cnb.cz
www.cv.uradprace.cz
www.czechinvest.cz
www.czso.cz
<http://www.euroskop.cz>
<http://www.evropska-unie.cz>
www.dakr-tv.cz
www.dc.uradprace.cz
www.ias.cz
www.invest-usti.cz
www.kr-ustecky.cz
www.ln.uradprace.cz
www.lt.uradprace.cz
www.mdr.cz
www.mmr.cz
www.mo.uradprace.cz
www.mpo.cz
www.mpsv.cz
www.mudecin.cz
www.muklasterec.cz
www.mulitom.cz
www.mulouny.cz
www.mumost.cz
www.park-verne.cz
www.patria.cz
www.podborany.net
www.portal.mpsv.cz
<http://www.strukturalnifondy.cz>
www.regenerace.org
www.ssz.mpsv.cz
www.teplice.cz
www.tp.uradprace.cz
www.ul.uradprace.cz
www.usti.risy.cz

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Mapa Ústeckého kraje.....	51
Obrázek č. 2: Alokace vyrobeného produktu zpracovatelského průmyslu v roce 1999.....	příloha č. 14
Alokace vytvořené přidané hodnoty ve zpracovatelském průmyslu v roce 1999.....	příloha č. 14
Alokace pracovních míst ve zpracovatelském průmyslu v roce 1999.....	příloha č. 14
Obrázek č. 3: Ukázka výrobní haly typu brownfields.....	příloha č. 22
Obrázek č. 4: Podpora rozvoje průmyslových zón 1998 - 2003	169

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Základní charakteristiky krajů ČR (k 31. 12. 2003).....	52
Tabulka č. 2: Základní charakteristiky okresů Ústeckého kraje (k 31. 12. 2003).....	53
Tabulka č. 3: Velikostní struktura obcí – absolutní údaje	55
Tabulka č. 4: Velikostní struktura obcí – relativní údaje	55
Tabulka č. 5: Počet obyvatel v obcích –2000 a 2000+ (k 1 .1. 2002).....	příloha č. 1
Tabulka č. 6: Dlouhodobý vývoj počtu obyvatelstva (1869 - 2001).....	56
Tabulka č. 7: Bilance obyvatelstva (1. 1. 1991 – 31. 12. 1999) – absolutní údaje....	příloha č. 1
Tabulka č. 8: Bilance obyvatelstva (1. 1. 1991 – 31. 12. 1999) – relativní údaje.....	příloha č. 1
Tabulka č. 9: Věková struktura obyvatelstva k 31. 12. 2001	57
Tabulka č. 10: Vzdělanostní struktura obyvatelstva k 31. 12. 2001.....	58
Tabulka č. 11: Intenzita zahajované bytové výstavby v období 1988 - 1998	59
Tabulka č. 12: Vybrané ukazatele struktury bytového fondu k 31. 12. 2001.....	příloha č. 2
Tabulka č. 13: Domovní fond a míra neobydlenosti, 2001.....	příloha č. 2
Tabulka č. 14: Bytový fond a míra neobydlenosti, 2001.....	příloha č. 2
Tabulka č. 15: Struktura zaměstnanosti k 3. 3. 1991.....	61
Tabulka č. 16: HDP na obyvatele 1993 – 1997 (běžné ceny v Kč).....	61
Tabulka č. 17: Vývoj struktury zaměstnanosti 1993 - 1999 (podíl sektorů v %)......	62
Tabulka č. 18: Zaměstnanost v ČR a Ústeckém kraji v 1. čtvrtletí 2001	62
Tabulka č. 19: Ekonomická aktivita obyvatelstva.....	63
Tabulka č. 20: Ekonomická specializace Ústeckého kraje.....	63
Tabulka č. 21: Struktura zaměstnanosti na úrovni okresů – k 31. 12. 2000.....	64
Tabulka č. 22: Počet ekonomických subjektů podle sektorů.....	64
Tabulka č. 23: Počet soukromých podnikatelů.....	65
Tabulka č. 24: Struktura pozemků I	66
Tabulka č. 25: Struktura pozemků II.....	příloha č. 3
Tabulka č. 26: Počet jednotlivých typů škol.....	69
Tabulka č. 27: Lůžková zdravotnická zařízení v Ústeckém kraji.....	70
Tabulka č. 28: Hosté v ubytovacích zařízeních (1997 - 2000).....	71
Tabulka č. 29: Maloplošná chráněná území v Ústeckém kraji.....	77
Tabulka č. 30: Vývoj míry zaměstnanosti v ČR v letech 1993 – 2003 (v %).....	80
Tabulka č. 31: Vývoj počtu nezaměstnaných a míry nezaměstnanosti v ČR v letech 1990 – 2004.....	81
Tabulka č. 32: Podíl dlouhodobé nezaměstnanosti na celkové nezaměstnanosti v ČR	82
Tabulka č. 33: Míra nezaměstnanosti dle krajů v ČR v letech 1993 - 2004 (v %)......	83
Tabulka č. 34: Vývoj počtu nezaměstnaných a míry nezaměstnanosti v ČR v letech 1990 – 2004.....	85
Tabulka č. 35: Vývoj míry nezaměstnanosti v okresech s významnou těžbou uhlí (v %).....	87
Tabulka č. 36: Podíl pracovníků v hornictví, energetice a návazných oborech	88
Tabulka č. 37: Vývoj zaměstnanosti v letech 1993 – 2003	89
Tabulka č. 38: Vývoj zaměstnanosti na úrovni okresů, rozdíly 2001 - 1991	90
Tabulka č. 39: Vývoj počtu zaměstnavatelů v Ústeckém kraji	91
Tabulka č. 40: Vývoj počtu zaměstnanců a OSVČ v Ústeckém kraji.....	91
Tabulka č. 41: Zaměstnanost u vybraných nejvýznamnějších zaměstnavatelů, kteří zaznamenali nejvýraznější personální pohyb (nárůst, úbytek)	příloha č. 4
Tabulka č. 42: Zaměstnanost u vybraných nejvýznamnějších zahraničních a mezinárodních společností.....	příloha č. 4
Tabulka č. 43: Zaměstnanost ve vybraných okresech Ústeckého kraje k 31. 12. 2001.....	příloha č. 5

Tabulka č. 44: Uchazeči o zaměstnání v Ústeckém kraji (2000 - 2004).....	příloha č. 6
Tabulka č. 45: Počet uchazečů o práci na 1 volné pracovní místo podle okresů	95
Tabulka č. 46: Uchazeči o zaměstnání v ČR (2000 - 2004).....	příloha č. 7
Tabulka č. 47: Uchazeči o zaměstnání v okrese Děčín (2000 - 2004).....	příloha č. 7
Tabulka č. 48: Uchazeči o zaměstnání v okrese Chomutov (2000 - 2004).....	příloha č. 7
Tabulka č. 49: Uchazeči o zaměstnání v okrese Litoměřice (2000 - 2004).....	příloha č. 7
Tabulka č. 50: Uchazeči o zaměstnání v okrese Louny (2000 - 2004).....	příloha č. 7
Tabulka č. 51: Uchazeči o zaměstnání v okrese Most (2000 - 2004).....	příloha č. 7
Tabulka č. 52: Uchazeči o zaměstnání v okrese Teplice (2000 - 2004).....	příloha č. 7
Tabulka č. 53: Uchazeči o zaměstnání v okrese Ústí nad Labem (2000 - 2004).....	příloha č. 7
Tabulka č. 54: Počet uchazečů o zaměstnání na 1 volné pracovní místo	96
Tabulka č. 55: Počet hlášených volných míst podle požadavků na vzdělání	97
Tabulka č. 56: Vývoj ukazatelů nezaměstnanosti v Ústeckém kraji	98
Tabulka č. 57: Míra nezaměstnanosti v okresech Ústeckého kraje (%) - pololetí	98
Tabulka č. 58: Míra nezaměstnanosti v okresech Ústeckého kraje (%).....	99
Tabulka č. 59: Charakteristika mikroregionů (nezaměstnanost více než 20 %)	100
Tabulka č. 60: Struktura uchazečů o zaměstnání - vybrané skupiny	102
Tabulka č. 61: Věková struktura uchazečů v Ústeckém kraji.....	příloha č. 8
Tabulka č. 62: Věková struktura uchazečů v Ústeckém kraji	104
Tabulka č. 63: Kvalifikační úroveň obyvatelstva staršího 15-ti let podle regionů v roce 2003 (v %).....	příloha č. 9
Tabulka č. 64: Vzdělanostní struktura uchazečů o zaměstnání v Ústeckém kraji.....	105
Tabulka č. 65: Vzdělanostní struktura uchazečů o zaměstnání v Ústeckém kraji... příloha č. 10	
Tabulka č. 66: Struktura uchazečů o zaměstnání podle Klasifikace zaměstnání (KZAM) v Ústeckém kraji.....	106
Tabulka č. 67: Vývoj počtu evidovaných absolventů škol a mladistvých (Ústecký kraj).....	107
Tabulka č. 68: Porovnání nezaměstnanosti žen v ČR a Ústeckém kraji	108
Tabulka č. 69: Vývoj nezaměstnanosti žen v okresech Ústeckého kraje	108
Tabulka č. 70: Věková struktura nezaměstnaných žen v Ústeckém kraji	108
Tabulka č. 71: Vývoj počtu uchazečů se ZPS v Ústeckém kraji.....	109
Tabulka č. 72: Délka evidence uchazečů o zaměstnání v Ústeckém kraji	110
Tabulka č. 73: Průměrná délka evidence (ve dnech).....	111
Tabulka č. 74: Zaměstnávání cizinců v Ústeckém kraji.....	111
Tabulka č. 75: Souhrnné hodnocení na trhu práce v okresech k 31. 12. 2001	112
Tabulka č. 76: Výdaje na státní politiku zaměstnanosti v ČR.....	113
Tabulka č. 77: Výdaje na státní politiku zaměstnanosti v Ústeckém kraji (v tis. Kč).....	115
Tabulka č. 78: Čerpání prostředků na státní politiku zaměstnanosti v Ústeckém kraji (v tis. Kč).....	116
Tabulka č. 79: Výdaje na jednotlivé nástroje aktivní politiky zaměstnanosti v ČR v letech 1991 - 2003.....	příloha č. 11
Tabulka č. 80: Výdaje aktivní politiky zaměstnanosti v Ústeckém kraji dle jednotlivých nástrojů (v tis. Kč)	116
Tabulka č. 81: Výdaje na politiku zaměstnanosti v Ústeckém kraji v letech 1999 - 2004 (v tis. Kč).....	příloha č. 12
Tabulka č. 82: Počet uchazečů umístěných na vytvořená pracovní místa v rámci jednotlivých nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti v Ústeckém kraji.....	117
Tabulka č. 83: Rekvalifikace uchazečů o zaměstnání a zaměstnanců v Ústeckém kraji	118
Tabulka č. 84: Počet ekonomických subjektů podle počtu zaměstnanců k 31. 12. 2003.....	125
Tabulka č. 85: Členění respondentů podle pohlaví	127
Tabulka č. 86: Věk respondentů	127

Tabulka č. 87: Dosažené vzdělání respondentů.....	128
Tabulka č. 88: Existence podnikatelského vzoru	129
Tabulka č. 89: Úspěšnost podnikatelské činnosti.....	130
Tabulka č. 90: Očekávaný vývoj firmy z hlediska zvyšování stavu zaměstnanců.....	130
Tabulka č. 91: Počet zaměstnanců ve firmě	131
Tabulka č. 92: Právní forma uspořádání firmy.....	132
Tabulka č. 93: Registrace firmy v Obchodním rejstříku	132
Tabulka č. 94: Účel založení firmy	133
Tabulka č. 95: Využití odborných způsobilostí ve firmě	133
Tabulka č. 96: Podíl na řízení firmy	133
Tabulka č. 97: Obtížnost získávání pracovníků do firmy.....	134
Tabulka č. 98: Současný stav pracovníků ve firmě	135
Tabulka č. 99: Faktory rozhodující pro výběr uchazeče	135
Tabulka č. 100: Zdroje nových zaměstnanců	136
Tabulka č. 101: Obor dřívějšího zaměstnání	136
Tabulka č. 102: Současný obor podnikání.....	137
Tabulka č. 103: Pracovní pozice v posledním pracovním poměru.....	138
Tabulka č. 104: Druh posledního pracovního poměru	139
Tabulka č. 105: Získání inspirace k podnikání.....	139
Tabulka č. 106: Zdroje získávání inspirací.....	139
Tabulka č. 107: Důvody vedoucí k založení firmy	140
Tabulka č. 108: Potřeba provozního a investičního kapitálu.....	141
Tabulka č. 109: Zdroje financování při zakládání firmy	142
Tabulka č. 110: Obtížnost získání bankovního úvěru	143
Tabulka č. 111: Problémy získávání bankovních úvěrů.....	144
Tabulka č. 112: Očekávaná podpora při zakládání firmy.....	145
Tabulka č. 113: Splnění podnikatelských očekávání	145
Tabulka č. 114: Možnosti očekávání od podnikatelské činnosti v době založení firmy	146
Tabulka č. 115: Překážky při zakládání firmy.....	147
Tabulka č. 116: Přehled stavu průmyslových zón v Ústeckém kraji k 30. 11. 2004.....	163
Tabulka č. 117: Přehled investorů v PZ v okrese Děčín k 30. 11. 2004.....	příloha č. 16
Tabulka č. 118: Přehled investorů v PZ v okrese Teplice k 30. 11. 2004.....	příloha č. 16
Tabulka č. 119: Přehled investorů v PZ v okrese Litoměřice k 30. 11. 2004.....	příloha č. 16
Tabulka č. 120: Přehled investorů v PZ v okrese Louny k 30. 11. 2004.....	příloha č. 16
Tabulka č. 121: Přehled investorů v PZ v okrese Most k 30. 11. 2004.....	příloha č. 16
Tabulka č. 122: Přehled investorů v PZ v okrese Ústí nad Labem k 30. 11. 2004...příloha č. 16	
Tabulka č. 123: Přehled investorů v PZ v okrese Chomutov k 30. 11. 2004.....	příloha č. 16
Tabulka č. 124: Přehled zahraničních investorů v PZ Ústeckého kraje k 31. 12. 2004.....	příloha č. 17
Tabulka č. 125: Souhrnný přehled zahraničních investorů v PZ Ústeckého kraje.....	164
Tabulka č. 126: Obsazenost plochy v průmyslových zónách k 30. 11. 2004.....	příloha č. 18
Tabulka č. 127: Přehled udělených investičních pobídek v Ústeckém kraji od 1. 4. 1998 do 31. 1. 2005.....	příloha č. 19
Tabulka č. 128: Přehled investorů s udělenými investičními pobídkami v Ústeckém kraji od 1. 4. 1998 do 31. 1. 2005.....	příloha č. 20
Tabulka č. 129: Přehled průmyslových zón v Ústeckém kraji k 30. 11. 2004.....	příloha č. 21
Tabulka č. 130: Databáze typů brownfields v Ústeckém kraji k 30. 11. 2004 (v ha).....	příloha č. 22
Tabulka č. 131: Databáze brownfields v Ústeckém kraji k 31. 12. 2004 (v ha)	příloha č. 24

Seznam grafů

Graf č. 1: Dlouhodobý vývoj počtu obyvatelstva (1869 - 2001).....	56
Graf č. 2: Intenzita zahajované bytové výstavby v období 1988 - 1998	59
Graf č. 3: Vývoj struktury zaměstnanosti 1993 - 1999	62
Graf č. 4: Vývoj počtu hostů v ubytovacích zařízeních	72
Graf č. 5: Vývoj míry nezaměstnanosti v ČR v letech 1990 – 2004	81
Graf č. 6: Míra nezaměstnanosti v ČR dle MPSV ČR a ČSÚ (VŠPS)	85
Graf č. 7: Vývoj zaměstnanosti v letech 1993 – 2003	90
Graf č. 8: Vývoj počtu zaměstnanců a OSVČ v Ústeckém kraji.....	92
Graf č. 9: Vývoj míry nezaměstnanosti v okresech Ústeckého kraje.....	99
Graf č. 10: Podíl vybraných skupin uchazečů o zaměstnání	103
Graf č. 11: Kvalifikační struktura obyvatelstva podle krajů ČR v r. 2003.....	příloha č. 9
Graf č. 12: Výdaje na státní politiku zaměstnanosti v ČR v letech 1993 - 2004.....	113
Graf č. 13: Výdaje na politiku zaměstnanosti v Ústeckém kraji (v tis. Kč).....	115
Graf č. 14: Výdaje na jednotlivé nástroje aktivní politiky zaměstnanosti v ČR v letech 1991 - 2003.....	příloha č. 11
Graf č. 15: Výdaje na politiku zaměstnanosti v Ústeckém kraji v letech 1999 - 2004 (v tis. Kč).....	příloha č. 12
Graf č. 16: Věk respondentů.....	128
Graf č. 17: Dosažené vzdělání respondentů	129
Graf č. 18: Úspěšnost podnikatelské činnosti.....	130
Graf č. 19: Očekávaný vývoj firmy	131
Graf č. 20: Počet zaměstnanců ve firmě	131
Graf č. 21: Právní forma uspořádání firmy.....	132
Graf č. 22: Obtížnost získávání pracovníků do firmy	134
Graf č. 23: Faktory rozhodující pro výběr uchazeče	135
Graf č. 24: Zdroje nových zaměstnanců.....	136
Graf č. 25: Obor dřívějšího zaměstnání.....	137
Graf č. 26: Současný obor podnikání	137
Graf č. 27: Pracovní pozice v posledním pracovním poměru	138
Graf č. 28: Zdroje získávání inspirací	140
Graf č. 29: Důvody vedoucí k založení firmy	141
Graf č. 30: Potřeba provozního a investičního kapitálu	142
Graf č. 31: Zdroje financování při zakládání firmy.....	142
Graf č. 32: Obtížnost získání bankovního úvěru	143
Graf č. 33: Problémy získávání bankovních úvěrů	144
Graf č. 34: Očekávaná podpora při zakládání firmy	145
Graf č. 35: Možnosti očekávání od podnikatelské činnosti v době založení firmy.....	146
Graf č. 36: Překážky při zakládání firmy	147
Graf č. 37: Podíly krajů na průmyslové výrobě v ČR	153
Graf č. 38: Přehled stavu průmyslových zón v Ústeckém kraji k 30. 11. 2004	163
Graf č. 39: Podíl zahraničních investorů v průmyslových zónách Ústeckého kraje.....	164
Graf č. 40: Podíl obsazení průmyslových zón Ústeckého kraje pracovníky.....	165
Graf č. 41: Výše investic podle krajů (mil. CZK).....	příloha č. 29
Graf č. 42: Počet nově vytvořených pracovních míst podle krajů.....	příloha č. 29

Seznam příloh

- Příloha č. 1:** Tabulka č. 5: Počet obyvatel v obcích –2000 a 2000+ (k 1 .1. 2002)
Tabulka č. 7: Bilance obyvatelstva (1. 1. 1991 – 31. 12. 1999) – absolutní údaje
Tabulka č. 8: Bilance obyvatelstva (1. 1. 1991 – 31. 12. 1999) – relativní údaje
- Příloha č. 2:** Tabulka č. 12: Vybrané ukazatele struktury bytového fondu k 31. 12. 2001
Tabulka č. 13: Domovní fond a míra neobydlenosti, 2001
Tabulka č. 14: Bytový fond a míra neobydlenosti, 2001
- Příloha č. 3:** Tabulka č. 25: Struktura pozemků II
- Příloha č. 4:** Tabulka č. 41: Zaměstnanost u vybraných nejvýznamnějších zaměstnavatelů, kteří zaznamenali nejvýraznější personální pohyb (nárůst, úbytek)
Tabulka č. 42: Zaměstnanost u vybraných nejvýznamnějších zahraničních a mezinárodních společností
- Příloha č. 5:** Tabulka č. 43: Zaměstnanost ve vybraných okresech Ústeckého kraje k 31. 12. 2001
- Příloha č. 6:** Tabulka č. 44: Uchazeči o zaměstnání v Ústeckém kraji (2000 - 2004)
- Příloha č. 7:** Tabulka č. 46: Uchazeči o zaměstnání v ČR (2000 - 2004)
Tabulka č. 47: Uchazeči o zaměstnání v okrese Děčín (2000 - 2004)
Tabulka č. 48: Uchazeči o zaměstnání v okrese Chomutov (2000 - 2004)
Tabulka č. 49: Uchazeči o zaměstnání v okrese Litoměřice (2000 - 2004)
Tabulka č. 50: Uchazeči o zaměstnání v okrese Louny (2000 - 2004)
Tabulka č. 51: Uchazeči o zaměstnání v okrese Most (2000 - 2004)
Tabulka č. 52: Uchazeči o zaměstnání v okrese Teplice (2000 - 2004)
Tabulka č. 53: Uchazeči o zaměstnání v okrese Ústí nad Labem (2000 - 2004)
- Příloha č. 8:** Tabulka č. 61: Věková struktura uchazečů v Ústeckém kraji
- Příloha č. 9:** Tabulka č. 63: Kvalifikační úroveň obyvatelstva staršího 15-ti let podle regionů v r. 2003 (v %)
Graf č. 11: Kvalifikační struktura obyvatelstva podle krajů ČR v r 2003
- Příloha č. 10:** Tabulka č. 65: Vzdělanostní struktura uchazečů o zaměstnání v Ústeckém kraji
- Příloha č. 11:** Tabulka č. 79: Výdaje na jednotlivé nástroje aktivní politiky zaměstnanosti v ČR v letech 1991 - 2003
Graf č. 14: Výdaje na jednotlivé nástroje aktivní politiky zaměstnanosti v ČR v letech 1991 - 2003
- Příloha č. 12:** Tabulka č. 81: Výdaje na politiku zaměstnanosti v Ústeckém kraji v letech 1999 - 2004 (v tis. Kč)
Graf č. 15: Výdaje na politiku zaměstnanosti v Ústeckém kraji v letech 1999 - 2004 (v tis. Kč)
- Příloha č. 13:** Dotazník k výběrovému šetření - podnikatelé malého a středního podnikání
- Příloha č. 14:** Obrázek č. 1: Alokace vyrobeného produktu zpracovatelského průmyslu v roce 1999
Alokace vytvořené přidané hodnoty ve zpracovatelském průmyslu v roce 1999
Alokace pracovních míst ve zpracovatelském průmyslu v roce 1999
- Příloha č. 15:** Kvalitativní hodnocení lokality - Formulář A.1
Databázový dotazník - Formulář B
- Příloha č. 16:** Tabulka č. 117: Přehled investorů v PZ v okrese Děčín k 30. 11. 2004
Tabulka č. 118: Přehled investorů v PZ v okrese Teplice k 30. 11. 2004
Tabulka č. 119: Přehled investorů v PZ v okrese Litoměřice k 30. 11. 2004
Tabulka č. 120: Přehled investorů v PZ v okrese Louny k 30. 11. 2004

- Tabulka č. 121: Přehled investorů v PZ v okrese Most k 30. 11. 2004
- Tabulka č. 122: Přehled investorů v PZ v okrese Ústí nad Labem
k 30. 11.2004
- Tabulka č. 123: Přehled investorů v PZ v okrese Chomutov k 30. 11. 2004
- Příloha č. 17:** Tabulka č. 124: Přehled zahraničního investorů v PZ Ústeckého kraje
k 31. 12. 2004
- Příloha č. 18:** Tabulka č. 126: Obsazenost plochy v průmyslových zónách k 30. 11. 2004
- Příloha č. 19:** Tabulka č. 127: Přehled udělených investičních pobídek v Ústeckém kraji
od 1. 4. 1998 do 31. 1. 2005
- Příloha č. 20:** Tabulka č. 128: Přehled investorů s udělenými investičními pobídkami
v Ústeckém kraji od 1. 4. 1998 do 31. 1. 2005
- Příloha č. 21:** Tabulka č.129: Přehled průmyslových zón v Ústeckém kraji k 30. 11. 2004
- Příloha č. 22:** Tabulka č.130: Databáze typů brownfields v Ústeckém kraji k 30. 11. 2004
(v ha)
- Příloha č. 23:** Formulář Brownfields
- Příloha č. 24:** Tabulka č. 131: Databáze typů brownfields v Ústeckém kraji k 30. 11. 2004
(v ha)
- Obrázek č. 3: Ukázka výrobní haly typu brownfields
- Příloha č. 25:** Žádost o registraci projektu průmyslových zón
- Příloha č. 26:** Bodové hodnocení příprav průmyslových zón
- Příloha č. 27:** Žádost o souhlas se zadáním realizace projektu – příprava průmyslových zón
- Příloha č. 28:** Žádost o vydání rozhodnutí o účasti stát. rozh. – příprava průmyslových zón
- Příloha č. 29:** Graf č. 41: Výše investic podle krajů (mil. CZK)
Graf č. 42: Počet nově vytvořených pracovních míst podle krajů
- Příloha č. 30:** Ukázka prezentace průmyslové zóny